WALTER
LIPPMANN

Opinia publică

Prefață de Paul Dobrescu

Introducere de Michael Curtis

Traducere de Gigi Mihăiță și Dan Flonta

Note la ediția română de Dan Flonta

comunicare.ro

Redactor: Lucian Pricop
Coperta colecției: Lucian Pricop
Tehnoredactor: Cristian Lupeanu

This edition is an authorized translation from
the English language edition published by Transaction
Publishers, 35 Berrue Circle, Piscataway, New Jersey
08854. All rights reserved.

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparțin
Editurii Comunicare.ro, 2009

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: (021) 313 5895
E-mail: editura@comunicare.ro
www.comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LIPPMANN, WALTER

Opinia publică / Walter Lippmann; trad.: Gigi Mihăiță, Dan Flonta; introd.: Michael Curtis; pref.: Paul Dobrescu. – București: Comunicare.ro, 2009

Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-711-204-0

I. Mihăiță, Gigi (trad.)
II. Flonta, Dan (trad.)
III. Curtis, Michael (introd.)
IV. Dobrescu, Paul (pref.)

316.653

Cuprins

Prefață (Paul Dobrescu) / vii
Introducere (Michael Curtis) / 1

PARTEA I. INTRODUCERE

Capitolul I. Lumea exterioară și imaginile
din mintea noastră / 29

PARTEA a II-a. ABORDAREA LUMII EXTERIOARE

Capitolul II. Cenzură și confidențialitate / 55
Capitolul III. Contact și șansă / 64
Capitolul IV. Timp și atenție / 74
Capitolul V. Viteză, cuvinte și claritate / 80

PARTEA a III-a. STEREOTIPURI

Capitolul VI. Stereotipuri / 93
Capitolul VII. Stereotipurile ca formă de apărare / 106
Capitolul VIII. Petele oarbe și valoarea lor / 113
Capitolul IX. Codurile și dușmanii lor / 122
Capitolul X. Detectarea stereotipurilor / 134

PARTEA a IV-a. INTERESE

Capitolul XI. Mobilizarea interesului / 159
Capitolul XII. Interesul personal reconsiderat / 168

PARTEA a V-a. CONSTITUIREA UNEI VOINȚE COMUNE

Capitolul XIII. Transferul interesului / 187
Capitolul XIV. Da sau Nu / 209
Capitolul XV. Lideri și oameni de rând / 220

PARTEA a VI-a. IMAGINEA DEMOCRAȚIEI

Capitolul XVI. Omul centrat pe sine / 235
Capitolul XVII. Comunitatea autosuficientă / 243
Capitolul XVIII. Rolul forței, patronajului
și privilegiului / 254
Capitolul XIX. Vechea imagine într-o formă nouă:
socialismul ghildelor / 267
Capitolul XX. O nouă imagine / 280

PARTEA a VII-a. ZIARE

Capitolul XXI. Publicul cumpărător / 287
Capitolul XXII. Cititorul constant / 296
Capitolul XXIII. Natura știrilor / 304
Capitolul XXIV. Știri, adevăr și o concluzie / 319

PARTEA a VIII-a. INTELIGENȚA ORGANIZATĂ

Capitolul XXV. Vârful de lance / 327
Capitolul XXVI. Activitatea de inteligență / 335
Capitolul XXVII. Apelul la public / 350
Capitolul XXVIII. Apelul la rațiune / 360

Prefață

Paul Dobrescu

Publicarea primei traduceri în limba română a lucrării *Public Opinion* de Walter Lippmann reprezintă un prilej de reală satisfacție profesională. Este vorba despre o carte-cheie în evoluția studiului opiniei publice, semnată de un autor care a dominat secolul al XX-lea prin lucrări, prin prezența publicistică și politică la cel mai înalt nivel. Walter Lippmann este autorul a peste 20 de volume în domeniul politologiei și a fost unul dintre cei mai proeminenți publiciști ai secolului trecut. Ar fi suficient să amintim că a ținut din 1931 până în 1967 o rubrică permanentă sub titlul „Today and Tomorrow", preluată concomitent în mai multe gazete americane (la un moment dat numărul acestora ajunsese la 250), ceea ce asigura autorului o imensă influență în epocă. Nu este de mirare că Herbert Altschull (1990, p. 307) îl numea „pontiful presei". Lippmann a fost și specialistul în relații publice al președintelui Wilson și a jucat un rol important în elaborarea Declarației în 14 puncte a președintelui (Soderlund 2005, p. 315), care a influențat atât de mult procesul de pace postbelic și organizarea statelor europene pe principiul naționalității. În cele ce urmează, vom încerca să răspundem la câteva întrebări pentru a înțelege mai bine semnificația evenimentului editorial pregătit de Editura Comunicare.ro prin publicarea celei mai cunoscute lucrări a autorului american.

Public Opinion apare în 1922, în același an în care, pe continentul european, vede lumina tiparului o altă lucrare importantă a domeniului, *Kritik der öffentlichen Meinung* (*Critica opiniei publice*) a lui Ferdinand Tönnies, o operă voluminoasă de peste 500 de pagini, la care celebrul autor german a lucrat peste 6 ani. Cartea este considerată drept „una dintre cele mai coerente analize ale opiniei publice" (Splichal 1999, p. 101). Și totuși, judecând lucrurile retrospectiv, *Public Opinion* a făcut carieră, fiind discutată și rediscutată, iar *Critica opiniei publice* a rămas în principal

un demers rezervat specialiștilor, celor care se ocupă de istoria comunicării și a studiului opiniei publice, chiar dacă se situa în prelungirea unei tradiții de cercetare care număra nume celebre, precum Gabriel Tarde (*L'opinion et la foule*, 1901 – *Opinia și mulțimea*), Wilhelm Bauer (*Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen: ein Versuch*, 1914 – *Opinia publică și bazele ei istorice: o încercare*) etc.

În primele decenii ale secolului trecut, putem detecta două etape distincte în studiul opiniei publice. La începutul secolului, dominante erau interpretările care plasau opinia publică într-un context cultural, principala direcție de analiză fiind cea rațională, cu puternice influențe iluministe. Atât *Opinia și mulțimea*, cât și *Critica opiniei publice* aparțin acestei familii de interpretări. În spiritul tradiției anglo-saxone, Walter Lippmann schimbă unghiul de analiză și centrează demersul pe ceea ce am putea numi influența opiniei publice asupra factorilor de decizie. Ce rol are acest „despot capricios", cum numește Lippmann opinia publică, în luarea deciziei, în exercitarea puterii? Ce bază se poate pune pe opinia publică în procesul de conducere a societății moderne? Astfel, Lippmann inaugurează o nouă „linie" de cercetare a fenomenului complex reprezentat de opinia publică. Orientarea aceasta, întemeiată și consacrată de *Public Opinion*, a avut un mare ecou pe continentul american. Nu datorită superiorității ei intrinseci, ci ca urmare a unei schimbări tectonice în viața societății, pe care cercetarea de profil era chemată să o sondeze și să o elucideze teoretic. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea consacrase ascensiunea masei în viața societății, a publicurilor, dezvoltarea presei și a opiniei publice. Luarea deciziei, ca element-cheie al procesului de conducere socială, se afla sub presiunea noilor actori sociali. Descifrarea impactului real exercitat de forța presei, denumită adesea forța opiniei publice, devenea o prioritate a cercetării de profil – prioritate căreia i-a dat glas orientarea inaugurată de Walter Lippmann prin intermediul lucrării *Public Opinion*. Cert este că, odată cu această lucrare,

ștafeta cercetării în domeniul opiniei publice și a comunicării în general trece pe continentul american, producând un decalaj de rezultate. Pentru următoarele 5-6 decenii continentul american preia și păstrează fanionul cercetării de specialitate într-o manieră de nimeni contestată. De-abia în ultima vreme lucrurile au început să se echilibreze.

Susan Herbst (1999, p. 88) sintetiza astfel câmpurile problematice în jurul cărora se structurează opera lui Lippmann în cel de-al treilea deceniu al secolului trecut: „absența cetățeanului omnicompetent și incapacitatea informațiilor de presă în a ajuta cetățeanul să atingă o minimă competență". Aceste idei cardinale, prezente în *Public Opinion*, sunt reluate și dezvoltate într-o lucrare care apare trei ani mai târziu (1925), *The Phantom Public*, o carte frecvent citată și astăzi, unde Lippmann dezvoltă multe dintre consecințele politice ale tezelor din *Public Opinion*. Publicul, alcătuit din totalitatea cetățenilor care, potrivit teoriei clasice, iau parte la conducerea societății nu poate îndeplini această investitură, nu poate examina, înțelege și decide în cunoștință de cauză. A vorbi despre un public în măsură să direcționeze activitatea guvernanților înseamnă a vorbi despre o „fantomă". Cu trei decenii mai târziu, din aceeași perspectivă, Lippmann revine asupra acelorași teme, semnalând, în lumina experienței acumulate între timp, „slăbiciunea alarmantă a democrațiilor liberale" confruntate cu „realitățile acestui secol". Demn de relevat este că autorul pune în relație aceste slăbiciuni nu cu „mașinațiunile dușmanilor sau ale adversarilor", ci cu „dezechilibre interne" (Lippmann 1955), generate de incapacitatea acestei societăți de a lua decizii rapide, de a reacționa prompt și calificat la diverse provocări. Ascensiunea opiniei publice nu ar face decât să întrețină și să agraveze aceste dezechilibre.

Un alt motiv pentru care lucrarea lui Lippmann intră, chiar de la început, într-o actualitate de netăgăduit este polemica pe care apariția lucrării o generează între autor și John Dewey, cofondator al pragmatismului american, personalitate de mare relief a epocii

și autor a nu mai puțin de 37 de volume, acoperind o arie tematică diversă. De altfel, John Dewey este considerat fondatorul Școlii de la Chicago, prima mare școală de gândire în domeniul sociologiei și, adăugăm noi, al comunicării, cea care a lansat modelul ritual al comunicării, complet diferit de cel al transmiterii, devenit atât de cunoscut.

Ambii autori sunt atașați democrației și valorilor sale și sunt preocupați de funcționarea vieții democratice, de slăbiciunile și chiar blocajele sale. Menționăm că nu este vorba despre o simplă polemică generată de un punct de vedere apărut întâmplător într-o publicație a vremii. Avem de-a face cu o polemică de operă, hrănită de abordări deosebite, structurate în lucrări semnate de două figuri de reper ale vieții culturale americane. Un autor de prestigiul lui G. Soderlund, referindu-se la personalitățile de primă mărime în câmpul comunicării, cum ar fi James Carey, John Durham Peters, Hanno Hardt, remarcă faptul că „toți au identificat dezbaterea din anii '20 dintre John Dewey și Walter Lippmann ca pe un moment formativ în nașterea domeniului comunicării" (Soderlund 2005, p. 308). Direcțiile de analiză urmate de cei doi sunt diferite și, în cea mai mare parte, diferite sunt și concluziile, care se referă la opinia publică, la valoarea de adevăr a știrilor de presă, rolul presei, dezbaterile publice, funcția experților în viața socială etc. În centrul polemicii se situează, fără îndoială, conceptul de public, fundamental atât pentru funcționarea democrației, a opiniei publice, cât și a comunicării sociale. Lansat în *Public Opinion*, conceptul este reluat și dezvoltat de către Lippmann în lucrarea publicată trei ani mai târziu, *The Phantom Public*. În acest sens trebuie înțeleasă remarca lui C. Russill: „aceasta este cartea căreia Dewey îi răspunde foarte direct, nu *Opiniei publice* din 1922" (Russill 2008, p. 489).

Pentru Lippmann, slăbiciunea fundamentală a democrației este reprezentată de lipsa capacității de a decide rapid și eficient. Sistemul democratic este gripat, pentru că structurile sale sunt „locuite" de persoane nepotrivite. De aceeea, el atacă „dogma",

„modelul", supunându-le unui aspru rechizitoriu. Modelul clasic al democrației se bizuie pe două ficțiuni: ficțiunea „cetățeanului omnicompetent" și cea care „identifică funcționarea guvernului cu voința poporului". Mulțimea cetățenilor care formează publicul, despre care se presupune că ia decizia într-o democrație modernă, nu reprezintă decât o fantomă. „Astăzi, cetățeanul obișnuit a ajuns să se simtă asemenea unui spectator surd aflat în rândul din spate, care e nevoit să privească la un spectacol misterios, abia abținându-se să adoarmă" (Lippmann 1993, p. 13). Împotriva diferitelor interpretări potrivit cărora cetățeanul ar putea fi ajutat să-și perfecționeze pregătirea și, astfel, să participe la procesul de luare a deciziilor, Lippmann afirmă clar: „Eu cred că idealul este fals" (*ibidem*, p. 29). Ar fi un ideal dezirabil, dar, potrivit autorului american, unul nerealist, imposibil de atins. Concluzia este necruțătoare: „Trebuie să abandonăm noțiunea că poporul guvernează" (*ibidem*, p. 51).

Cetățeanul nu este neapărat slab pregătit, incapabil de a înțelege, analiza și judeca. Nu aici se situează centrul de greutate al analizei lui Lippmann. Cetățeanul are, potrivit autorului american, marele dezavantaj că este outsider, exterior problemelor publice. Ceea ce, atunci când este vorba despre decizie, îl pune într-o poziție incomodă. „Numai insiderul poate lua decizii, nu pentru că este în mod intrinsec mai bun, ci pentru că este astfel plasat încât să poată înțelege și să poată acționa. Outsiderul este în mod necesar ignorant, de obicei irelevant și adesea supărător, pentru că încearcă să navigheze vasul de pe uscat" (*ibidem*, p. 140).

Care ar fi soluția? „Menținerea cadrului și schimbarea actorilor." Democrația nu mai poate opera cu o iluzie. Cetățeanul nu se poate emancipa din poziția lui de *bystander*. Ca atare, el este puțin folositor procesului de conducere a societății. Prin urmare, potrivit autorului american, se cere identificată o altă forță, care să îndeplinească misiunea cetățeanului din modelul democrației clasice. Această forță nu poate fi decât „clasa experților"; astfel, se conservă cadrul democratic, în interiorul căruia rolul decisiv

revine altor actori și, mai ales, se asigură funcționalitatea mecanismelor democratice, nivelul de eficiență și de prosperitate fără de care o democrație nu poate trăi.

Cum remarca și Russill (2008, p. 491), la Lippmann „publicurile sunt definite prin exterioritatea lor". Participarea lor socială este scăzută nu numai din cauza competenței scăzute a cetățenilor care le compun, ci și datorită absenței unor programe educative care să ajute aceste publicuri să-și dezvolte capacitatea de a judeca și evalua problemele sociale. „De aceea, democrația nu a dezvoltat niciodată o educație pentru public… Ea nu a urmărit formarea unor buni cetățeni, ci a unei mase de executivi amatori" (*idem*).

Reacția lui Dewey este consistentă și nuanțată în același timp. Cofondatorul pragmatismului recunoaște că mitul „cetățeanului omnicompetent", ca bază a democrației, nu mai poate funcționa. Mai mult, subliniază valoarea analizei întreprinse de către Lippmann, a demersului său de a identifica slăbiciuni, disfuncționalități și derapaje ale vieții democratice. „Datorez celor două cărți *The Phantom Public* și *Public Opinion*… toate ideile pe care le implică lucrarea mea, chiar dacă ajung la concluzii divergente de cele ale lui Lippmann" (Dewey 1954, pp. 116-117). Aici putem identifica și caracterul instructiv al disputei: dintr-un corp comun de constatări, se desprind concluzii și poziții diferite. De ce? Pentru că opțiunile umane și sociale sunt diferite. Pentru că acele realități sociale sunt citite în registre distincte și interpretate în mod diferit.

„Fără public nu putem vorbi despre democrație" – aceasta este afirmația care sintetizează poziția lui Dewey. Autorul american încearcă să dezvolte „o viziune mai bună despre public". El „pornește prin a deschide spațiul conceptual închis de perspectiva lui Lippmann" (Russill 2008, p. 494). În centrul acestei viziuni stă ideea de preocupare, de interes, care califică cetățeanul, prin urmare și publicul, atât la definirea problemei, cât și la conturarea soluțiilor dezirabile. Cine este cel mai în măsură să semnaleze

o problemă? Cel care se confruntă cu ea. „Persoana care poartă pantoful știe cel mai bine dacă acesta strânge și unde strânge, chiar dacă expertul în pantofi știe cel mai bine cum să remedieze acest defect“ (Dewey 1954, p. 207). Dewey realizează că democrația modernă are nevoie de capacitatea experților. Aici cei doi autori se întâlnesc. Problema este ce prerogative primesc experții, dacă este acceptabil ca ei să înlocuiască publicul în semnalarea și definirea problemelor sociale. Răspunsul este clar: experții sunt chemați să cerceteze fapte, nu să definească politici. Dacă am accepta ideea ca experții să formuleze politici, să definească interesele unei comunități, atunci am deschide larg porțile unei oligarhii care să fie organizată și să funcționeze pentru cei puțini, cu alte cuvinte, am păși spre un „elitism pur“.

Mai degrabă, Dewey pledează pentru instituirea unui mecanism care să asigure conlucrarea între public și competența experților, să favorizeze întâlnirea dintre știința socială și dezbaterea publică. Niciuna dintre aceste laturi nu poate lipsi în procesul de conducere socială. Problema nu este cea a substituirii publicului cu clasa experților, ci cea a „îndreptării vieții sociale într-o direcție inteligentă“, ceea ce presupune nu excludere, ci conlucrare. În același timp, Dewey insistă să înțeleagă mai bine natura publicului, valorile care îl animă, inaugurând astfel o nouă perspectivă și marcând noi pași în direcția clarificării acestui concept fundamental. Lippmann surprinde punctele slabe ale publicului în raport cu decizia și, apoi, îl caricaturizează, pentru a face loc grupului de experți. Dewey este preocupat de modul cum poate fi salvat publicul, pentru că, altfel, nu putem vorbi despre democrație. El observă cu adâncime că publicul înseamnă, în primul rând, interese și conștientizarea acestor interese. Conștientizarea intereselor atrage după sine organizarea grupului respectiv, pentru a le proteja și promova. Ceea ce presupune dezbateri, confruntări de idei și perspective. Publicul are viața lui internă. El nu poate fi decât activ, pentru că are interese și preocupări comune. Iată cât de departe suntem de poziția lui Lippmann, cât s-a progresat în definirea conceptului de public.

Întâlnim același demers de reconceptualizare a modelului existent și atunci când Lippmann discută despre opinia publică. De data aceasta, el pune sub semnul întrebării o altă axiomă, cea lansată de iluminiști cu privire la infailibilitatea opiniei publice. Autorul american inițiază o critică de ecou a unei asemenea abordări: „Tendința oamenilor care au exprimat idei despre democrație, chiar atunci când nu i-au controlat acțiunea, tendința cercetătorilor, oratorilor, editorilor a fost să privească Opinia Publică în felul în care oamenii din alte societăți priveau forțele supranaturale pe seama cărora au pus ultimul cuvânt privind direcția pe care o iau evenimentele." (*Opinia publică*, p. 236).

Lippmann își propune să demonteze acest mit și să ne atragă atenția că democrația nu poate miza foarte mult pe opinia publică, cel puțin atunci când dorește să ia decizii. Analiza critică a opiniei publice este efectuată de autor la mai multe niveluri. Primul „etaj" este și cel mai important. Cum ne reprezentăm noi realitatea propriu-zisă, ce valoare au percepțiile cu care operăm și pe care le considerăm reflectări fidele ale realității? Primul capitol al lucrării, semnificativ intitulat „The World Outside and the Pictures în Our Heads" („Lumea exterioară și imaginile din mintea noastră"), este consacrat acestei probleme centrale. Concluzia este șocantă: cele două „lumi" au foarte puține lucruri în comun. Operăm cu imaginile din mintea noastră ca și când ele ar avea un „grad de fidelitate" indiscutabil, când, în realitate, situația este cu totul alta.

Analiza modului în care iau naștere reprezentările noastre despre lume îi relevă autorului și alte cauze mult mai adânci și mai puțini sesizabile ale distorsionării percepției. În acest punct, Lippmann vorbește de existența unor adevărate tipare, a unor cenzori, care filtrează informația înainte de a fi analizată și prezidează procesul de modelare a atitudinii noastre. Este vorba despre stereotipurile și structurile de stereotipuri din mintea noastră. Mediul în care trăim este prea extins și foarte greu de cuprins într-o viziune coerentă. Pur și simplu, omul nu este echipat pentru a înțelege acest mediu în toată complexitatea sa și în

nuanțele pe care le solicită o reprezentare adecvată. De aceea, el este nevoit să-l reconstruiască în cadrul unui model simplificat, uneori atât de simplificat încât se depărtează foarte mult de realitatea pe care se presupune că o reflectă. Înseși observațiile făcute pe marginea unei situații nu reprezintă atât de mult sesizarea unor fapte reale, cât exprimarea unor propensiuni, a unor „prejudecăți" deja existente în mintea noastră. Întâmpinăm mulțimea de fapte și situații noi cu anumite cunoștințe, cu un fond cultural și de experiență, de cele mai multe ori condensate în stereotipii de natură intelectuală, prin intermediul cărora privim și încercăm să înțelegem realitatea. „De cele mai multe ori nu vedem mai întâi și definim apoi, ci întâi definim și apoi vedem" (*Opinia publică*, p. 95); „alegem ceea ce cultura noastră a definit deja în numele nostru și avem tendința de a percepe ceea ce am ales sub forma pe care am primit-o ca stereotip de la cultura noastră" (*idem*).

Stereotipurile sunt, în înțelesul dat de către autorul american noțiunii, acele structuri mentale care selectează și stochează informația, acele „tipare" care structurează toate datele provenite din exterior și prefigurează răspunsul. În termenii lui Lippmann, stereotipul este „ca majordomul de la un bal mascat care decide dacă invitatul a venit într-o ținută adecvată" (*ibidem*, p. 108), condiție esențială pentru accesul la festivitate. Prin urmare, stereotipul intră în funcțiune pe traseul informației către structurile noastre de evaluare, reprezentând un gen de filtru care operează o selecție, înainte ca informația propriu-zisă să ajungă a fi analizată.

Întreaga selecție pe care o îndeplinește stereotipul are o puternică semnificație valorică. „O structură de stereotipuri nu este neutră. Nu este doar un mod de a înlocui marea, înfloritoarea și zgomotoasa confuzie a realității cu ordinea. Nu este doar o scurtătură. Este toate acestea și ceva pe deasupra. Este garanția respectului față de noi înșine; este proiecția asupra lumii a felului nostru în care ne înțelegem propria valoare, propria poziție și propriile drepturi. Stereotipurile sunt, deci, extrem de încărcate cu sentimentele care le sunt atașate. Ele sunt fortăreața

tradiției noastre, iar la adăpostul zidurilor sale de apărare putem continua să ne simțim în siguranță în poziția pe care o ocupăm“ (*ibidem*, p. 107).

Cu o asemenea structură cognitivă, există puține șanse ca omul să-și reprezinte în mod adecvat lumea în care trăiește. El nu face decât să proiecteze imaginea „comandată a lumii“, o imagine în care se regăsesc, conviețuind, obișnuințele noastre, gusturile, tot ceea ce tradiția, cultura, mediul în care ne-am născut au pregătit pentru noi. Lumea și întreaga experiență sunt codificate în acord cu particularitățile structurilor noastre mentale, culturale și personale, iar atunci când încercăm să descriem realitatea nu facem altceva decât să prezentăm lucrurile reținute de codurile noastre și, astfel, să înfățișăm o versiune deformată a realității despre care vorbim.

Dacă reprezentarea este trunchiată, parțială, în ultimă instanță deformată, nici acțiunea pe care o întemeiază nu poate avea decât aceleași caracteristici. Acesta este al doilea plan al analizei, esențial în înțelegerea construcției lui Lippmann. Noi nu reacționăm la faptele din realitatea propriu-zisă, ci la percepțiile pe care le avem despre aceste fapte. Cum aceste percepții sunt palide, deformate, ele hrănesc și stimulează o reacție care nu se mai află în concordanță cu lumea exterioară. Realitatea propriu-zisă prezintă anumite caracteristici, iar reacția noastră nu răspunde acestor particularități, ci felului în care ni le imaginăm noi. Ceea ce devine evident atunci când ne ocupăm de opinia publică.

În viziunea lui Dewey, opinia publică nu este altceva decât expresia intereselor, a abordărilor și a opțiunilor publicului, despre care am vorbit. Prin urmare, caracteristicile publicului se transferă asupra opiniei publice. Cum publicul este o construcție preponderent politică, baza democrației autentice, opinia publică necesită o cunoaștere adecvată a realităților sociale în care există, ceea ce reclamă cercetări riguroase efectuate de către specialiști. „Comunicarea rezultatelor diverselor cercetări sociale este același

lucru cu formarea opiniei publice. Aceasta marchează una dintre primele idei necesare în dezvoltarea democrației politice și va fi una dintre ultimele în ordinea îndeplinirii. Pentru că opinia publică este o judecată formată și întreținută de cei care alcătuiesc publicul și se referă la afacerile publice“ (Dewey 1954, p. 177).

Problema de fond ridicată de Dewey este cum să facem ca opinia publică să nu se rezume la o „simplă opinie“, să nu rămână la un stadiu amator, de părere improvizată. Autorul american simte acest pericol fundamental pentru opinie, de a fi improvizată și, prin urmare, fărâmițată, ceea ce ar atrage după sine pierderea caracterului ei public. Caracterul public nu înseamnă doar o anumită sferă de răspândire, ci mai ales coerență, consistență, temeinicie, virtuți care pot impune opinia în spațiul social. De aceea, atunci când vorbește despre opinie publică, Dewey relevă semnificația cercetării, singura care poate oferi soliditate pozițiilor promovate de către public. Atât de mult accentuează autorul importanța cercetării în procesul de formare a opiniei publice, încât ajunge să pună semnul egalității între cele două elemente, cum arată și prima afirmație din citatul reprodus mai sus. Mai există un risc de care se teme Dewey, acela ca opinia publică să fie folosită în scopuri străine de menirea ei și să decadă astfel la poziția de obiect al manipulării. Antidotul l-ar reprezenta tot cercetarea și publicarea sistematică a rezultatelor acesteia.

Remarcăm apropierea surprinzătoare dintre Dewey și Lippmann în ceea ce privește „materia primă“ din care trebuie să se formeze opinia publică: cercetarea realității, nu relatările grăbite oferite de către presă, nici simpla opinie formată pe baza unei impresii de moment. Structurile de specialiști de care vorbea Lippmann, care ar trebui să publice periodic rapoarte avizate despre o problemă sau alta, revin aici sub forma cercetării efective și organizate. Probabil că Lippmann nu ar fi ezitat să subscrie la aceste rânduri, atât de frapantă este asemănarea.

Făcând deosebirea dintre „simpla opinie“ și opinia publică, Dewey precizează că, „indiferent cât de răspândită este această opinie“, ea nu va fi cu adevărat publică decât dacă se bazează

pe cercetări. Este întru totul pozitivă încercarea de a conferi robustețe profesională opiniei publice, de a face din ea un actor avizat, care se pronunță cu greutatea provenită nu numai din numărul susținătorilor, ci și din caracterul avizat al analizei, din pertinența soluțiilor. Un autor care examinează atât de favorabil publicul și importanța sa în funcționarea democrației moderne nu putea să trateze opinia publică – deci forma de manifestare a publicului în spațiul social – decât cu aceeași unitate de măsură.

Chiar hrănită de cercetări obiective, opinia publică nu capătă cu adevărat substanță decât în urma unui proces de dezbatere, în care înțelesurile unui fapt sau proces trebuie clarificate și împărtășite. „A vedea invită la postura de spectator, a auzi invită la cea de participant. Publicarea reprezintă doar un pas, iar publicul care rezultă este doar parțial informat și format, până când înțelesurile puse la dispoziție nu trec din gură în gură… Aceasta și numai aceasta conferă realitate opiniei publice“ (Dewey 1954, p. 219). Întru totul adevărat, am putea spune. Examenul autentic al opiniei publice acesta este: „să treacă din gură în gură“, să declanșeze discuții, să propună întrebări, să tematizeze preocupări, să prefigureze răspunsuri și chiar atitudini. Înțelesurile nu pot fi clarificate și adjudecate decât prin discuții.

Am mai semnala o problemă importantă a viziunii lui Dewey despre opinia publică: anume „opinia publică doar cu numele“, opinia în spatele căreia se ascund diverse interese, opinia partizană, care îmbracă veșmintele obiectivității pentru a induce publicul în eroare. Aici autorul recurge la tonul cel mai aspru, pentru că o asemenea ipostază a „opiniei publice“ îi contrazice toată construcția și, mai ales, se poate dovedi extrem de dăunătoare din punct de vedere social. „Opinia formată întâmplător și formată sub influența acelora care au drept miză ca o minciună să fie crezută poate fi opinie publică doar cu numele. Numind-o în acest fel, acceptarea numelui ca un fel de garanție sporește capacitatea ei de a distorsiona acțiunea. Cu cât este mai mare numărul celor care o împărtășesc, cu atât mai dăunătoare va fi influența ei“ (*ibidem*, pp. 177-178).

Orice se poate admite, pare a avertiza autorul american, dar nu o opinie publică doar cu numele, o opinie publică marcată sau chiar confiscată de interese partizane, pentru că în acest caz, sub acest nume generos, este afectat, dacă nu chiar compromis, interesul cetățeanului și interesul public. Există riscul ca însuși cetățeanul să ajungă să susțină ceva care, în realitate, contravine interesului său.

Opinia publică este legată prin mii de fire de presă. Ambii autori sesizează această legătură organică și nu au cum să evite trimiterile la presă și rolul ei, la valoarea de adevăr a știrilor, la impactul social al mass-mediei în general. Mai ales că ambii autori trăiesc experiențe semnificative. Dewey trăiește la Chicago într-o perioadă când populația orașului se dublează la fiecare deceniu, principala provocare a momentului fiind cea a transformării unei populații pestrițe într-o adevărată comunitate. Lippmann participă direct la desfășurarea Primului Război Mondial și constată că „opinia poate fi fabricată". Marcați de asemenea experiențe, ei lansează interpretări de răsunet cu privire la mass-media.

Până atunci, presa fusese abordată cu deosebire din perspectivă morală și, dacă doriți, politică: dreptul la informare, libertatea de exprimare, dreptul la opinie. Problema principală a presei, așa cum fusese definită de către utilitarism, la John Milton (*Areopagitica*) sau John Stuart Mill (*On Liberty*), era aceea a libertății de opinie și de exprimare. Statul era văzut ca principalul „dușman", cel care poate institui cenzura, care poate limita asemenea drepturi etc. O astfel de înțelegere a presei a și condus la formulele „câine de pază" și „presa – a patra putere", lansate în epocă și dominante până în zilele noastre.

La începutul secolului al XX-lea se produce o schimbare de paradigmă în domeniul cercetării media: tema libertății presei este înlocuită cu cea a efectelor. Una dintre lucrările care fac această trecere este *Public Opinion* a lui Walter Lippmann. Titlul, cum remarca și James W. Carey, poate induce în eroare: „Chiar dacă titlul său este «Public Opinion», subiectul și actorul principal sunt

mass-media, cu deosebire cele care transmit știri. Lucrarea a întemeiat o adevărată tradiție de cercetare. În sfârșit, această lucrare, în mod deliberat, a redefinit miezul problematic al studiului mass-mediei“ (Carey 1992, p. 75).

Lippmann redefinește problema tradițională a presei și o transpune pe tărâm epistemologic. După cum remarca și Richard Rorty (1979, p. 3), Lippmann vorbește despre trei niveluri diferite la care este reprezentată lumea: cel care o face cu fidelitate – știința –, cel care o face cu mai puțină fidelitate – arta –, și cel care nu o face deloc, deși pretinde acest lucru, – jurnalismul. Știrile din presă nu ne dau decât semnale că se întâmplă ceva. Ele nu înfățișează evenimentul în realitatea sa propriu-zisă, ci oferă o „fotografie degenerată“. Când redau știrile realitatea? Atunci când această realitate este reductibilă la date statistice măsurabile: scorurile unui meci, ratele de schimb ale valutelor, rezultatele alegerilor, diversele tranzacții economice etc. În rest, știrile sunt ceea ce percepe reporterul grăbit dintr-o realitate, reflectarea palidă, deformată, recompusă în funcție de datele și structura stereotipurilor noastre culturale, de ceea ce cultura și educația au construit în mintea noastră: „percepem ceea ce suntem pregătiți să percepem“. În ultimă instanță, știrile nu fac decât să „disemineze“ în diferite feluri stereotipurile existente în noi. Ele nu reflectă o realitate, ci reproduc un sistem de valori existent. Soluția pe care o propune Lippmann constă în instituirea unei autorități cvasiguvernamentale, a unui birou de specialiști care să reducă totul la date incontestabile.

Nu putem avea o Opinie Publică, deoarece, pentru aceasta, ar trebui să avem opinii individuale formate pe baza reprezentării corecte a lumii. Există multe piedici în calea unor asemenea reprezentări corecte: timpul limitat, contactul întâmplător cu publicul, anumite temeri ale audienței de a se confrunta cu faptele etc. Dar cea mai mare piedică este reprezentată de natura știrilor, care nu înfățișează realitatea, ci disemineză și implantează stereotipuri.

Astfel, discuția despre public, guvern, libertate de expresie etc. este împinsă în plan secundar. Dezbaterea despre presă este acum una fixată în termeni de știință, adevăr, stereotipuri. Este o abordare de natură epistemologică. Cum remarcă și Carey, în viziunea lui Lippmann „nu există garanții că vom ajunge la adevăr chiar dacă condițiile libertății sunt asigurate“ (Carey 1992, p. 76). Problema adevărată constă în natura știrilor, în modul cum sunt culese, redactate, prelucrate. Pe scurt, ele nu au prea mare legătură cu realitatea pe care pretind că o reflectă.

În cazul opiniilor formate pe baza relatărilor de presă, avem de-a face cu o dublă selecție. Mai întâi cu selecția operată de reporter. Versiunea reporterului asupra adevărului este propria lui versiune, iar opinia pe care o înfățișează este construită pe baza propriilor stereotipuri, potrivit propriilor coduri. „El știe că vede lumea prin lentile subiective“ (*Opinia publică*, p. 320). Urmează apoi o suită de ajustări operate de personalul redacțional (dimensionarea relatării, poziționarea ei etc.), toate ghidate nu de „standarde obiective“, ci de evaluările și opțiunile fiecărei publicații. De aceea, în viziunea autorului știrile nu sunt „o oglindă a condițiilor sociale, ci relatarea unui aspect care a ieșit la suprafață“ (*ibidem*, p. 306).

Este, într-un anumit sens, o ironie că „unul dintre cei mai influenți jurnaliști din istoria americană“, un autor orientat în activitatea publicistică de ideea criticii instituțiilor politice și sociale, a clarificării diverselor opțiuni și decizii sociale, semnalează capacitatea limitată, chiar modestă a jurnaliștilor de a forma spiritual publicul și de a lumina cetățenii. Susan Herbst (1999) sublinia cu îndreptățire că, în viziunea lui Lippmann, „reporterii sunt limitați în capacitatea lor de a lumina evenimente, pentru că sunt ființe umane și supuse aceluiași *bias* al percepției ca și oamenii obișnuiți“, astfel încât informația și adevărul nu sunt sinonime. Presa joacă însă un rol imens în organizarea informațiilor pentru societate, în orientarea percepției sociale asupra diferitelor fenomene. Acționând asupra fiecărui om timp de 30 de minute pe zi, presa câștigă teren

strategic în raport cu alte instituții ale statului și creează o forță mistică, numită „Opinia Publică". În felul acesta, presa a ajuns să fie privită ca un „organ al democrației directe", fiind însărcinată în fiecare zi cu răspunderea care i se atribuie unui referendum. Ea a devenit „Curtea Opiniei Publice, deschisă zi și noapte", care „urmează să emită legea pentru orice tot timpul" (*Opinia publică*, p. 323).

De aceea, una dintre problemele centrale ale lucrării lui Lippmann este cum ajungem să cunoaștem ceea ce cunoaștem. „Răspunsul autorului american este direct: ne bizuim pe presă pentru a dobândi informații despre mediul referitor la care nu putem avea o cunoaștere directă. Dar acest credit (*reliance*) acordat presei este problematic" (R. Negrine 2004, p. 411). Lumea reprezentărilor este prea importantă pentru a fi lăsată pe mâna reporterilor și a presei în general. Cum oamenii, instituțiile, cu deosebire guvernele acționează pe baza reprezentărilor, trebuie să dispunem de „o imagine demnă asupra lumii". În viziunea autorului american, aceasta nu poate fi dată decât de experți, de specialiști. Altminteri totul poate lua o direcție greșită și greu de controlat. Presa crește în importanță și, odată cu ea, opinia publică. Concomitent, celelalte instituții publice acuză parcă o slăbiciune în fața ascensiunii de netăgăduit a opiniei publice. Presa se substituie opiniei publice, iar aceasta, la rândul ei, parcă răpește din puteri celorlalte instituții. Se alterează un echilibru și nu putem stabili cu exactitate răspunderile.

Cine parcurge atent opera lui Lippmann va descoperi că tăișul adevărat al criticii nu este îndreptat împotriva presei. Dimpotrivă, remarcă Lippmann, presa poartă o povară prea mare și acest lucru se datorează faptului că celelalte instituții nu sunt echipate cu propriile mecanisme pentru stocarea de date, producerea de informații și diseminarea lor. În absența acestora, presa informează societatea asupra celor mai importante probleme, dar folosind lentile care nu sunt bine centrate pe evenimente și pe semnificația lor adevărată (Soderlund 2005, p. 318). În acest context vorbește autorul american despre eșecul instituțiilor și al

statului de a organiza o adevărată „mașinărie a cunoașterii“. În acest context cheamă el la o prefacere a relațiilor dintre opinia publică și presă, arătând că opinia publică trebuie „organizată pentru presă, nu de către presă“.

Pornind de aici, Lippmann dezvoltă o serie de consecințe politice. Societatea timpului său, consideră el, cunoaște o adevărată „derivă“. În gestionarea corectă a realității nu vom putea să ne sprijinim pe opinia publică, pe public și pe ziare. Nu există opinie publică bine informată, pentru că știrile pe baza cărora se construiește aceasta nu reflectă realitatea. De aceea, opinia publică nu poate judeca realitatea în cunoștință de cauză și cu atât mai puțin o poate stăpâni. Votanții sunt de-a dreptul incompetenți. „Interesul comun eludează într-o măsură semnificativă opinia publică și nu poate fi gestionat decât de o clasă specializată. Nu pun mare preț pe ceea ce poate fi făcut de către opinia publică sau prin acțiunea maselor“ (Lippmann 1993, p. 78).

Replica vine din partea lui Dewey, contemporanul lui Lippmann, și ea este foarte dură: „cea mai mare condamnare a democrației scrisă vreodată“. Dewey nu neagă în niciun fel importanța veridicității, a valorii de adevăr a știrilor. Dimpotrivă, el precizează: „cercetarea sistematică a condițiilor de răspândire a informației tipărite reprezintă o precondiție a formării unui public autentic“. Numai că, potrivit lui Dewey, evaluarea majoră a unei informații trebuie făcută într-un alt plan, cel al dezbaterii pe care o prilejuiește, al dialogului pe care îl stimulează, al consensului pe care îl favorizează. A lua în considerare exclusiv valoarea de adevăr, veridicitatea informației propriu-zise, ar însemna să nu înțelegem bine rolul știrii. Știrea, spune Dewey, este doar un semnal. Ea aduce în atenția publică un fapt; ea portretizează o situație. Și, astfel, stimulează discuția publică, curiozitatea socială, preocuparea pentru viața comunității. Știrea se împlinește cu adevărat în acest plan, și în acest plan trebuie purtată discuția despre valoarea socială a știrii, nu în cel epistemologic. Într-o asemenea perspectivă, știrile nu trebuie considerate o „formă degenerată de știință“ care pune în circulație stereotipuri, ci un prilej continuu

pentru dezbateri și acțiuni publice, o formă de a auzi și de a fi auzit.

Construcția lui Lippmann pornea de la ideea că reprezentările cu care operează oamenii nu sunt corecte. Dacă acestea ar fi corecte, atunci ar rezulta un public autentic și o opinie publică informată și activă. Dewey interpretează cu totul altfel lucrurile. Opinia publică nu se formează în momentul în care persoanele se află în posesia unor informații adevărate și a unor reprezentări corecte. Opinia publică se formează doar în discuții, în dezbateri, în confruntarea de interese, de abordări, de perspective. Dacă ar fi să judecăm știrile, argumentează Dewey, reprosul fundamental pe care l-am putea face nu este acela că nu exprimă corect realitatea, ci că nu stimulează suficient conversația și dialogul public. Când vorbim despre realitatea socială, spune Dewey, trebuie să avem în vedere nu numai o realitate care trebuie reflectată, ci și una care trebuie construită și perfecționată.

Soluțiile preconizate sunt diferite și decurg din abordările distincte ale celor doi autori. Lippmann recomandă mai multă știință, mai mult adevăr, mai multă corectitudine în informare, în timp ce Dewey pune accentul pe dezbatere, pe animarea conversației, pe înviorarea dezbaterii publice. De menționat că cele două perspective nu se exclud. Diagnosticul pus de Lippmann este considerat interesant și instructiv de către Dewey. Ceea ce nu poate accepta acesta sunt concluziile sociale și politice ale lucrării, soluțiile avansate. Dewey construiește demersul său critic pornind de la aceste consecințe și recomandări. Atașamentul său la valorile democrației participative îl face să nu poată accepta verdictul lui Lippmann. Chiar dacă Dewey este câteodată excesiv de optimist, chiar dacă uneori exprimă o viziune idilică în ceea ce privește micile comunități și procesul de formare a acestora, nu poate să nu impresioneze și astăzi adâncimea analizei, menținerea perspectivei sociale în judecățile exprimate, angajamentul de a promova modelul democratic. Ceea ce i-a și adus binemeritata apreciere de „filozof al democrației“.

Cartea de față poate fi analizată din multe alte puncte de vedere. Ne vom mulțumi să conturăm două asemenea perspective. Lippmann s-a considerat tot timpul politolog. Marea majoritate a lucrărilor sale sunt dedicate acestui domeniu. Îndrăznim să afirmăm că istoria îl va reține în primul rând ca autorul lucrării *Opinia Publică*, deoarece această lucrare reformulează subiectele abordate în termeni tranșanți și într-o nouă perspectivă. Într-o asemenea manieră este tratată relația dintre public și democrație, dintre opinia publică și viața socială, dintre presă și opinia publică. Indiferent dacă suntem sau nu de acord cu Lippmann și cu aserțiunile sale, nimeni nu poate nega efortul imens al autorului de a transpune în termeni diferiți orice problemă analizată, de a inaugura piste de analiză cu adevărat noi. Cartea trăiește și va trăi în primul rând prin contribuția la redefinirea domeniilor abordate. La aceasta se adaugă substanța analizei. Astăzi, la aproape 90 de ani de la apariție, lucrarea lui Lippmann își păstrează mult din prospețimea inițială. Ea este discutată și citată în cercurile academice focalizate pe problemele opiniei publice, în cele consacrate studiilor mass-media sau funcționării democrației contemporane, pentru că analiza este consistentă, adâncă. Se cuvine să menționăm în mod special stilul percutant, expresia aleasă, sugestivă, care se reține ușor și care ajută cititorul atât de mult în înțelegerea unei anumite poziții sau judecăți. „Trăim în aceeași lume, dar gândim și simțim în lumi diferite“ este un asemenea exemplu, care fixează atât de sugestiv rolul culturii noastre, al educației, al structurilor de stereotipuri în analiza și evaluarea realității în care trăim.

Lippmann preciza că, „până de curând, știința politică a fost predată în colegiile noastre de parcă ziarele nu ar exista“. Și adăuga, cu ironie: „Un fapt curios“ (*Opinia publică*, p. 289). Remarca autorului american este profundă și semnalează o situație care, din păcate, se mai menține și astăzi. Ziarele, opinia publică, întregul conglomerat al comunicării sociale modifică esențial știința politică și chiar procesul de conducere socială. Ceea ce spunea

Lippmann cu 90 de ani în urmă, este astăzi confirmat de o întreagă evoluție socială. Chiar dacă știința politică încă se mai predă ca și când ziarele nu ar exista…

Bibliografie:

1. Altschull, Herbert (1990), *From Milton to McLuhan. The Ideas behind American Journalism*, Allyn & Bacon.
2. Carey, James W. (1992), *Communication as Culture: Essays on Media and Society*, Routledge, New York and London.
3. Dewey, John (1922), „Review of Public Opinion by Walter Lippmann", in John Dewey, *The Middle Works 1899-1924*, vol. 13, 1921-1922, pp. 337-344, edited by Jo Ann Boydston, Southern Illinois University Press, Carbondale.
4. Dewey, John (1954), *The Public and Its Problems*, Swallow Press, Ohio University Press, Athens (originally printed in 1927 by Henry Holt and Co.).
5. Dewey, John (1972), *Democrație și educație*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
6. Herbst, Susan (1999), „Walter Lippmann's *Public Opinion*, Revisited", in *The Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 4, no. 2, pp. 88-93.
7. Lippmann, Walter (1955), *The Public Philosophy*, The New American Library, New York.
8. Lippmann, Walter (1991), *Public Opinion*, with an introduction by Michael Curtis, Transaction Publishers, New Brunswick and New Jersey (originally published în 1922 by the Macmillan Company).
9. Lippmann, Walter (1993), *The Phantom Public*, with an introduction by Wilfred M. McClay, Transaction Publishers, New Brunswick and London (originally published în 1925 by the Macmillan Company).
10. Negrine, Ralph (2004), „Classic Books Revisited: Walter Lippmann's *Public Opinion*", *Journalism Studies*, vol. 5, no. 3, pp. 412-415.
11. Peters, John Durham (1995), „Historical Tensions in the Concept of Public Opinion", in Theodore L. Glasser, Charles T. Salmon (eds.),

Public Opinion and the Communication of Consent, The Guilford Press, London and New York.

12. Rorty, Richard (1979), *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press, Princeton.
13. Russill, Chris (2008), „Through a Public Darkly: Reconstructing Pragmatist Perspectives in Communication Theory", in *Communication Theory*, vol. 18, no. 4, pp. 478-504.
14. Soderlund, Gretchen (2005), „Rethinking a Curricular Icon: The Institutional and Ideological Foundations of Walter Lippmann", in *The Communication Review*, vol. 8, no. 3, pp. 307-327.
15. Splichal, Slavko (1999), *Public Opinion, Development and Controversies in the Twentieth Centuries*, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford and New York.

Introducere

Michael Curtis

Walter Lippmann a fost cel mai înzestrat și mai influent jurnalist politic american din secolul al XX-lea. În decursul unei lungi vieți (1889-1974), fluxul continuu al scrierilor sale a fost marcat atât de curentele evenimentelor naționale și mondiale, cât și de propria sa odisee intelectuală și inerentele transformări ale orientărilor și convingerilor politice.

Scrierile sale au luat forme variate: editoriale pentru *The New Republic* și *The World*, sute de articole, peste douăzeci de cărți, la care se adaugă rubrica distribuită unui mare număr de ziare și citită febril patru zile pe săptămână timp de 36 de ani. Producția sa uriașă, de o factură analitică, calmă și nepărtinitoare, a lăsat o urmă adâncă nu numai în conștiința elitei politice și a cetățenilor interesați, ci și în cea a culturii populare. Astfel, el a fost imortalizat într-o caricatură apărută în 1935 în revista *The New Yorker* și într-un vers dintr-un cântec clasic al lui Rodgers și Hart. A scris magistral atât pe subiecte politice și diplomatice specifice, cât și despre probleme filozofice și etice mai largi.

Capacitățile sale intelectuale remarcabile au fost apreciate încă de timpuriu. Fiind student la Harvard, Lippmann i-a impresionat pe William James, pe George Santayana și pe politologul britanic Graham Wallas. Ulterior, acesta din urmă a dedicat cartea sa din 1914 *The Great Society* (*Marea societate*) fostului său student în vârstă de 25 de ani, în semn de recunoștință pentru comentariile făcute de Lippmann asupra prelegerilor sale. Influența timpurie a lui Lippmann s-a extins la chestiuni personale în 1917, când a evitat să se înroleze, informându-l pe secretarul de război, Newton D. Baker, că „tatăl meu e pe moarte, iar mama mea e absolut singură pe lume". În realitate, tatăl lui bogat a murit abia în 1927, iar cu mama avea o relație rezervată.

Impactul său asupra politicii a continuat aproape până la sfârșit. A contribuit la elaborarea celor „Paisprezece Puncte" prezentate de președintele Woodrow Wilson în ianuarie 1918,

deși curând după aceea s-a arătat decepționat de Tratatul de la Versailles, pe care l-a criticat. A scris discursuri pentru politicieni și și-a savurat faima și accesul facil la președinții americani, începând cu Wilson. Însă, cu toate că i-a plăcut să influențeze politica, a făcut-o de regulă ca un analist dezinteresat, și mai puțin ca un participant activ ori ca un amator al culoarelor puterii.

Nu surprinde că, într-o carieră de 50 de ani, Lippmann și-a schimbat pozițiile politice (deși fără accente dramatice), precum și modalitatea de analiză intelectuală, ceea ce biograful său Ronald Steel atribuie unei „flexibilități intelectuale". Ca și la mulți alți intelectuali, simpatia timpurie pentru socialismul fabian și progresivism s-a prefăcut într-un conservatorism nedogmatic, iar mai târziu chiar într-o formă de scepticism politic. Sprijinul arătat de Lippmann pentru *New Deal*-ul președintelui Roosevelt a pierdut curând din entuziasm și s-a sfârșit după trei ani. Susținerea inițială a importanței alianței anglo-americane ca bază pentru o pace durabilă după Primul Război Mondial s-a metamorfozat într-o credință profundă în necesitatea aplanării, și nu a confruntării, și într-o critică a ceea ce el considera a fi aventurismul și intervenționismul american, mai ales în Vietnam.

Lippmann a manifestat curaj și franchețe intelectuală în toate chestiunile de care s-a ocupat, exceptând, poate, propria sa origine evreiască. În această privință, era un evreu complet asimilat, dar cu o tendință de autonegare și, în mod deliberat, nu a scris aproape nimic pe acest subiect după un articol din 1922, unde nota că „comerțul agresiv și trivialitatea ostentativă sunt mai vizibile la evreu, pentru că el însuși este mai vizibil". Lippmann a respins în 1921 apelul sionist, deoarece nu avea sentimentul că aparține „poporului ales" și era preocupat de dubla loialitate. A susținut în 1922 propunerea președintelui A. Lawrence Lowell de a limita numărul evreilor admiși la Universitatea Harvard, pentru că „n-ar fi bine nici pentru imigranții evrei, nici pentru Harvard, dacă ar exista o concentrare prea mare". Episodul cel mai controversat s-a produs în primăvara lui 1933, când, într-un articol care a dus la răcirea îndelungatei sale prietenii cu Felix Frankfurter, Lippmann a explicat că în

Germania nazistă „am auzit încă o dată, prin fum și larmă, isteria și pasiunile animale ale unei mari revoluții, vocea autentică a unui popor cu adevărat civilizat".

Lippmann a fost mai convingător în abordarea unui număr de probleme înrudite, atât ca jurnalist, cât și ca filozof politic: responsabilitatea reporterilor și incapacitatea lor de a înțelege știrile și de a le transmite în mod corect, rolul mass-mediei în prezentarea informației, natura opiniei publice într-o democrație și impactul ei asupra treburilor publice, precum și paradoxurile regulii majorității. Aceste teme, cu care s-a confruntat în decursul lungii sale cariere, nu l-au părăsit niciodată. Reflectând la greva metalurgiștilor din 1959, se întreba încă cum putea publicul să știe care dintre faptele legate de acest eveniment erau importante și relevante și conchidea că „este nevoie de cercetări specializate efectuate de oameni pregătiți". În 1969, le spunea absolvenților Universității Columbia că reporterii moderni, deși erau „mai sofisticați și mai educați decât cei din 1922", tot nu erau pregătiți pentru realitatea complexă și haotică despre care relatau.

Într-o scrisoare către Ellery Sedgwick din 7 aprilie 1919, Lippmann scria că „libertatea de gândire și de exprimare se prezintă într-o nouă lumină și ridică noi probleme datorită descoperirii că opinia poate fi fabricată". Era conștient că „adevărul" și știrile prezentate de către presă nu erau sinonime. Lippmann i-a mărturisit lui Oliver Wendell Holmes pe 18 noiembrie 1919 că era „profund tulburat" de activitatea sa de cercetare a opiniei publice și a teoriilor guvernării populare. La acea vreme, el considera că instituții precum presa, propaganda și cenzura blochează accesul la adevăr.

În parte ca urmare a inexactităților pe care le sesizase în reportajele din *New York Times* despre Revoluția Rusă și efectele ei, Lippmann a căpătat convingerea că reportajele de știri erau dominate mai degrabă de sentimentele și speranțele oamenilor care alcătuiau organizațiile de știri decât de fapte. Această critică a naturii reportajului, pe care a reiterat-o permanent, era însoțită de o concepție asupra realității politice pe care o împrumutase de la Graham Wallas. În strălucita și originala sa

lucrare din 1908, *Human Nature in Politics* (*Natura umană în politică*), Wallas argumenta că politicienii, concentrându-se pe rolul dezbaterii raționale în politică, nu acordaseră suficientă atenție unor factori precum întâmplarea, prejudecata, emoția, instinctul și obiceiul. Pentru Lippmann, Wallas, care făcuse din om centrul cercetării politice, „a descris cum trebuie să fie știința politică". „Cea mai profundă eroare în gândirea noastră politică", spunea Lippmann, era tratarea politicii fără referire la ființele umane.

Cele două teme, inadecvarea în procesul de realizare a reportajelor și în furnizarea informației, ca și lipsa de înțelegere a realității politice de către cetățeni, s-au întrepătruns în gândirea lui Lippmann. În cartea sa din 1920, *Liberty and the News* (*Libertatea și știrile*), el a criticat atât reporterii pentru relatările lor deficitare și nedemne de încredere, cât și pe proprietarii de ziare, dintre care cei mai mulți – apărători autoproclamați ai bunei-credințe – erau mult mai interesați de componentele financiare și ideologice ale știrilor decât de prezentarea obiectivă a faptelor pentru public. Doar o manieră dezinteresată de reportaj ar permite americanilor să fie bine informați, iar omenirii, să trăiască onorabil. Sistemele democratice și guvernarea consensuală erau periclitate când „fabricarea consensului este o întreprindere privată nereglementată", de vreme ce depindeau de decizii luate pe baza unor opinii demne de încredere. Așadar, Lippmann a îndemnat nu numai la o mai bună pregătire a jurnaliștilor, ci și la crearea unei organizații independente de cercetare care să furnizeze informații exacte și nepărtinitoare (un argument pe care avea să-l repete frecvent).

În altă parte, Lippmann subliniase deformările survenite în procesul de transmitere a știrilor de către reporteri și publicațiile lor. Acel proces trebuia să genereze o explicație a semnificației evenimentelor și o relatare clară a acestora. Dar el a vorbit și despre „noțiunile preconcepute" ale reporterilor și ale publicului. În *Public Opinion* a tratat ambele probleme, însă vederile sale asupra celei din urmă sunt cele care constituie cea mai originală contribuție a sa la gândirea politică, psihologia socială și studiul comunicațiilor de masă.

Într-o scrisoare din 18 noiembrie 1942, adresată lui Frederick J. Hoffmann, Lippmann mărturisea că se familiarizase din 1912 cu lucrarea lui Freud *Interpretarea viselor* și că în prima sa carte, *A Preface to Politics* (*Un prolog la politică*) din 1913, influența lui Freud se arăta în încercarea de a aplica ideile psihologice ale acestuia la știința politică și sociologie. În *Public Opinion*, Lippmann notează că studiul freudian al viselor l-a ajutat să-și formuleze ideea de „pseudo-mediu", deși depășise până în 1922 psihologia individuală a lui Freud.

Mediul extern real este prea vast, prea complex și prea fluctuant pentru a fi cunoscut în mod direct de către cetățeni. Publicul nu poate niciodată să înțeleagă complet realitatea politică, „înfloritoarea, zgomotoasa confuzie" a lumii, în parte deoarece indivizii pot dedica doar puțin timp treburilor publice și în parte pentru că evenimentele trebuie comprimate în mesaje foarte scurte. Într-o scrisoare din data de 18 mai 1922, Lippmann scria că majoritatea problemelor publice „au de-a face cu chestiuni care se sustrag vederii și care trebuie deci imaginate". Problemele respective sunt relatate în limbajul sărac și incolor al ziarelor, iar de obicei nu căpătăm o înțelegere efectivă a ceea ce înseamnă toate acestea. Din nou, Lippmann argumenta că oamenii nu vor putea să stăpânească un mediu nevăzut dacă nu va avea loc „o foarte mare dezvoltare a mașinăriei noastre de evidență, analiză, înregistrare și raportare". La fel, în *Public Opinion* el observa că guvernarea reprezentativă nu putea funcționa cu succes dacă nu exista o organizație independentă de experți care să facă faptele nevăzute inteligibile pentru cei care trebuie să ia deciziile. Faptele pe care urma să se bazeze judecata puteau fi furnizate de birouri de inteligență coordonate de o agenție centrală. Era nevoie de o clasă specializată pentru a comunica realitățile vieții publice; cei însărcinați cu cercetarea aveau să pregătească faptele pentru oamenii de acțiune.

Problema-cheie, așa cum o vedea Lippmann, era că oamenii iau drept fapte nu faptele reale, ci ceea ce ei percep ca fiind fapte, o contrafacere a realității sau un „pseudo-mediu". Denaturarea derivă nu numai din factori emoționali și nevoi ale eului, ci și din stereotipuri, adică imaginile pe care le avem

despre oameni și lucruri. De regulă, „nu vedem mai întâi și definim apoi, ci întâi definim și apoi vedem". Avem tendința de a percepe ceea ce am ales în forma stereotipizată pentru noi de către cultura noastră. Într-o expresie devenită celebră, Lippmann vorbește despre „imaginile din mintea noastră" și despre reprezentarea rezultată de aici, care nu corespunde cu lumea exterioară. Această reprezentare, pseudo-mediul, determină o mare parte din comportamentul politic.

Este curios că Lippmann nu a fost influențat de autori contemporani precum G. H. Mead sau Charles H. Cooley, care au inspirat diverse școli de interacționism simbolic și care au atins idei care se intersectează cu cele ale lui Lippmann. Potrivit acestei direcții de cercetare, oamenii acționează asupra obiectelor pe baza semnificațiilor pe care obiectele le au pentru ei. Aceste semnificații, produse ale interacțiunii sociale, sunt modificate prin interpretarea indivizilor. Autodefinirea depinde și ea de această interacțiune. Faimosul concept al „sinelui-oglindă", dezvoltat de Cooley, presupune că simțul identității personale apare din relaționarea cu ceilalți. Un individ nu se poate înțelege pe sine fără a recurge la o interpretare a felului în care îl văd alții. În mod similar, Mead aprecia că modul în care este conceput sinele reflectă ceea ce crede un individ că gândesc alții despre el. Toate acestea nu se suprapun întocmai cu „pseudo-mediul" lui Lippmann, dar corespund viziunii subiacente că oamenii își construiesc realitățile prin interacțiunea cu ceilalți.

Nu toată lumea a putut înțelege terminologia lui Lippmann sau ideile sale originale. Într-o scrisoare din 13 ianuarie 1925, el a încercat să elucideze argumentația din *Public Opinion*. Privea expresiile „pseudo-mediu" și „imaginile din mintea noastră" drept inseparabile, de vreme ce ambele se refereau la reprezentarea lumii în care acționează oamenii. Reprezentarea putea fi adevărată, falsă sau o combinație între cele două. Răspunsurile oamenilor la mediul lor depindeau de factorul cognitiv, de constructe mentale. Stereotipurile erau anumite obișnuințe cognitive fixe care clasifică și abstractizează eronat; de obicei, dar nu întotdeauna, ele falsifică imaginea.

Lippmann distingea mereu între „adevăr", pe care presa nu-l putea furniza, și „știri". Adevărul nu apare spontan. Funcția ști-

rilor este de a semnala un eveniment; funcția adevărului este de a aduce la lumină faptele ascunse, de a le pune în relație unele cu altele și de a produce o imagine a realității pe baza căreia să poată acționa oamenii. De regulă, o persoană nu primește adevărul, ci faptul, iar acel fapt este circumscris de o varietate de reporteri, de teama calomniei și de ceea ce este superficial. Așadar, știrile depind de stereotipuri, standardizare, judecata vieții cotidiene și o desconsiderare a subtilității.

După cum a realizat John Dewey, Lippmann conturase o poziție semnificativă asupra problemei cunoașterii. Lippmann evidențiase că modelul de stereotipuri din centrul codurilor noastre determină în mare măsură faptele pe care le vom vedea și lumina în care le vom vedea. Avem nevoie de „hărți" ale lumii, dar aceasta nu este de ajuns. Pseudo-mediul, sau imaginile din mintea noastră, rezultă în parte din cenzură, dar și din imboldul nostru de a simplifica ceea ce este complex și din teama de a ne confrunta cu fapte ce subminează convingerile pe care le-am cultivat. Reprezentările despre mediu sunt fabricate, într-o măsură mai mare sau mai mică, de către om însuși. Însă miturile și simbolurile au ajutat la crearea unor streotipuri mentale. Simbolurile nu reprezintă idei specifice, logice, ci mai degrabă „un fel de armistițiu sau de joncțiune între idei". Problema mitului este că nu conține niciodată capacitatea critică de a separa adevărurile sale de erorile sale. Concluzia lui Lippmann nu era una optimistă. El nu întrevedea nicio perspectivă de clarificare a întregului mediu invizibil pentru toți oamenii, așa încât aceștia să ajungă în mod spontan la opinii publice solide asupra tuturor treburilor guvernării. Iarăși, era nevoie de experți care să ofere o imagine mai adecvată a mediului.

Public Opinion a fost prima mare încercare a lui Lippmann de a studia problemele guvernării reprezentative și democratice. Pentru el, punctul crucial nu era modalitatea corectă de derivare a guvernării, așa cum credea teoria democratică tradițională, ci felul în care este exercitată puterea. Acesta este factorul care determină calitatea civilizației. Teoria democratică presupunea că, odată ce aveau conștiința faptelor, cetățenii puteau lua decizii raționale asupra problemelor publice. Însă statul

democratic modern nu era un mic târg. Cunoașterea necesară pentru gestionarea treburilor nu apărea spontan din inima omului, și nici informația furnizată în presă nu era neapărat corectă.

Uzul propagandei în Primul Război Mondial l-a dus pe Lippmann la concluzia că „faptele" puteau fi deformate. Această problemă putea fi depășită din punct de vedere tehnic printr-o presă eficientă și prin folosirea recomandărilor experților, deși aceste lucruri nu erau ușor de realizat. Chiar și cea mai bună presă nu putea fi asemuită decât „cu lumina unui reflector care se deplasează fără încetare". Dar deformarea era prezentă și în mințile cetățenilor. Fiecare individ creează o realitate pe care o resimte ca fiind potrivită pentru el. Ne folosim de stereotipuri, care sunt un garant al respectului nostru de sine, o proiecție asupra lumii a felului în care ne înțelegem propria valoare. Acționăm ca și cum proiecțiile noastre corespund faptelor reale.

Lui Lippmann i-a fost greu să tragă concluzii din analiza incisivă făcută în *Public Opinion*. El a argumentat că opinia competentă cerută de democrație nu putea veni decât de la oameni cu pregătire specială, ajutați de birouri de inteligență care urmau să ofere informații adecvate pentru factorii de decizie din executiv și legislativ. Interesele comune ale societății eludează în mare măsură opinia publică și nu pot fi gestionate decât de o clasă specializată. Lippmann nu a discutat niciodată problema ridicată de faptul că specialiștii au, de asemenea, imagini în mintea lor. Și mai surprinzător este că Lippmann încheie o lucrare preocupată de înțelegerea inadecvată a treburilor publice de către cetățeni cu o retorică emfatică, plină de optimism, și cu o declarație a crezului său în democrație.

Problema democrației reprezentative a continuat să-l frământe. La trei ani după ce publicase *Public Opinion*, a scris o continuare, *The Phantom Public* (*Publicul fantomă*, 1925), în care a argumentat din nou că cetățenii obișnuiți trăiesc într-o lume pe care nu o pot vedea, nu o înțeleg și nu sunt capabili s-o dirijeze. Cetățenii nu posedă o „competență inerentă" în dirijarea treburilor publice. Într-o frază pregnantă care explică incapacitatea unei asemenea dirijări, Lippmann scria că „publicul

ajunge la mijlocul celui de-al treilea act și pleacă înainte de ultima cădere a cortinei, stând, poate, atâta cât să decidă care este eroul și care este personajul negativ din piesă".

A vorbi despre un public în stare să dirijeze lucrurile însemna să vorbești despre o „fantomă", de vreme ce publicul nu avea suficientă cunoaștere și înțelegere pentru a determina politica guvernamentală. Tot ceea ce putea face publicul era să-i aprobe sau să-i respingă pe cei care luau deciziile. Factorii de decizie aveau să fie „liberi de tropotul și mugetul hoardei buimăcite".

Îmbunătățirile tehnice ale procesului electoral sau mai multe alegeri nu puteau să soluționeze dilema sau să producă o opinie publică mai informată. Manipularea și crearea consensului era o problemă serioasă. Dar dacă elitistul Lippmann era mereu chinuit de chestiunea comunicațiilor de masă și de deficiențele regulii majorității, aceasta nu înseamnă că era antidemocratic. El nu justifica sistemul regulii majorității prin superioritatea sa etică, ci prin nevoia de a găsi în societatea civilizată un loc pentru puterea existentă în greutatea numerelor; votul este un substitut civilizat pentru folosirea glonțului.

Lippmann se lupta încă cu această problemă în ultima sa operă majoră, *The Public Philosophy* (*Filozofia publică*, 1955), unde conchidea că, de la cel de-al Doilea Război Mondial, „opinia publică predominantă a dat greș în punctele critice, într-o manieră distructivă". Opinia de masă dobândise o putere tot mai mare în secolul al XX-lea. Se arătase a fi un patron periculos al deciziilor atunci când era vorba de viață și moarte. La opt ani de la această carte, într-o scrisoare din 16 februarie 1963 adresată lui George F. Kennan, Lippmann recunoștea că era „o carte sumbră despre democrație!"

Pluralismul său timpuriu făcuse loc credinței că era nevoie de „o ordine rațională cu o lege superioară", de o filozofie cu principii comune și obligatorii. Lippmann se considera în continuare un democrat liberal, dar acum gândea că, dacă opinia de masă domina guvernarea, avea să se producă o dereglare morbidă a funcțiilor autentice ale puterii. Deși argumentul lui Lippmann nu se ridica la nivelul lucidității sale obișnuite și a continuat să provoace nedumerire, el a cerut un executiv

mai puternic și respectarea unui soi de lege naturală care urma să redea bunului simț și libertăților individuale locul lor cuvenit. Dacă volumul *The Public Philosophy* nu a fost întâmpinat cu aplauze generale, el a primit, totuși, aprecierea generalului de Gaulle, care îl găsea plin de „idei, intuiții rare și observații înțelepte".

Însă ideile, intuițiile și observațiile înțelepte ale lui Lippmann despre problema opiniei publice și, în particular, conceptul său al stereotipului sunt cele care au avut darul să genereze o literatură vastă, deși oarecum repetitivă, atât despre problema generală, cât și despre natura empirică a stereotipurilor. Se înțelege de la sine că problema generală este una extrem de sensibilă, atât din pricina implicațiilor sale pentru sistemele democratice, cât și din cauza referirii încărcate de critică și prejudecată la indivizi și grupuri. Astăzi, puțini sunt cei care pot asista la o montare a *Negustătorului din Veneția* fără a fi conștienți de modul în care actorul joacă rolul lui Shylock, probabil cel mai răspândit stereotip despre evrei.

În fapt, o mare parte a literaturii despre stereotipuri se ocupă, cel puțin în Statele Unite, de evrei și afro-americani și, mai recent, de femei. Acest lucru nu surprinde dacă avem în vedere intensitatea problemelor și conflictelor etnice, consecințele antisemitismului în secolul al XX-lea și mișcarea feministă. Literatura despre stereotipuri se situează mai ales în domeniul psihologiei sociale, dar au adus contribuții și alte discipline intelectuale din științele sociale, precum critica literară, interacționismul simbolic, relațiile intergrupuri și politica internațională.

Cuvântul „stereotip" provine din procesul tipografic, unde se face o formă dintr-un corp de caractere și se toarnă o placă metalică în formă, pentru a se proceda apoi la multiplicare. Inerente în acest proces sunt elemente precum reproducerea, repetiția totală și rigiditatea.

Ideea stereotipurilor nu este nouă. Platon discută în dialogul său *Menon* felul în care erau percepuți sofiștii.

„ANTYOS Pentru numele lui Heracles, Socrate, nu mai rosti vorba asta. Fie ca nicio rudă, niciun prieten de-al meu, atenian sau străin, să nu se lase până-ntr-atât cuprins de nebunie încât să se

nenorocească ducându-se la sofiști, fiindcă e limpede că ei sunt o nenorocire și o pacoste pentru cei care îi frecventează.

SOCRATE Cum adică, Antyos? Oare, printre toți cei care pretind că știu să facă un lucru util, ei singuri se deosebesc atât de mult de ceilalți încât nu numai că nu îmbunătățesc, ca ceilalți, materia care le-a fost încredințată, ci, dimpotrivă, o distrug? Și pentru asta socotesc ei că pot cere bani în văzul tuturor? (…)

ANTYOS O, Socrate, sunt departe de a fi nebuni. Nebuni, și încă cum, sunt tinerii care-i plătesc și mai ales părinții care-i dau pe mâna lor. Dar nebunia cea mai mare e a cetăților care-i primesc, când s-ar cădea să izgonească pe oricine se apucă de așa ceva, fie el străin sau cetățean.

SOCRATE Dar, Antyos, ai avut de suferit de pe urma vreunui sofist, sau de ce ești atât de pornit împotriva lor?

ANTYOS Mi-e martor Zeus că n-am avut de-a face niciodată cu niciunul, și nici nu i-aș îngădui vreunuia dintre ai mei.

SOCRATE Prin urmare n-ai stat deloc de vorbă cu vreunul dintre ei?

ANTYOS Nu, și nici n-aș vrea.

SOCRATE Atunci cum poți să știi, uimitorul meu prieten, dacă învățătura lor are ceva bun în ea sau dacă este rea, de vreme ce habar nu ai de ea?

ANTYOS Foarte ușor; știu eu bine ce soi de oameni sunt, indiferent dacă am stat sau nu cu ei de vorbă."[1]

În secolul al XIX-lea, Bentham, Marx, Pareto și Sorel au vorbit de „ficțiuni", „ideologii", „derivări" și „mituri" pe care oamenii le substituiau entităților reale. Walter Lippmann a fost cel care a consacrat termenul de stereotip, folosind uneori în *Public Opinion* expresii precum „forme stereotipe" sau „obiceiul de a mula", care evocă imaginea tipografului. După cum am văzut, cartea sa este foarte preocupată de lipsa unui public informat și a unei înțelegeri veritabile a realității politice, însă poate că propria sa origine evreiască și cunoașterea imaginilor vehiculate despre evrei au avut o influență inconștientă asupra genezei cărții. El însuși a scris că modul în care este imaginată

---

[1] Platon, *Menon*, trad. de Liana Lupaș și Petru Creția, în *Opere II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 402-403.

lumea determină în orice moment ceea ce vor face oamenii. Aceștia reacționează mai degrabă la stereotipuri decât la obiectul ca atare. După Lippmann, stereotipurile precedă utilizarea rațiunii și impun „un anume caracter datelor primite de la simțuri înainte ca datele să ajungă la inteligență".

În cei aproape nouăzeci de ani care au trecut de la abordarea originală a lui Lippmann, au existat nenumărate încercări de a defini conceptul de stereotipuri. Aceste încercări prezintă, între altele, problema că analizele diferă în funcție de trăsăturile care constituie un stereotip, de gradul de uniformitate și consens privind stereotipul, de evaluarea dezirabilității sau indezirabilității trăsăturilor, de gradul de intensitate în ceea ce privește acea evaluare și de acuratețea portretului făcut subiectelor.

Poate că este util să înțelegem stereotipurile drept imagini, categorizări sau generalizări ce adoptă un anume fel de a privi ori accentuează sau exagerează trăsături, caracteristici sau modele de comportament care au fost atribuite unor indivizi sau grupuri cu o anumită regularitate. Indivizii dintr-un grup vor fi în mod normal priviți ca având caracteristicile particulare atribuite grupului. Trăsăturile se pot referi la fenomene fiziologice sau biologice ori la apartenența de grupuri naționale, etnice sau religioase.

Este convenabil să examinăm literatura conceptuală și studiile empirice care au apărut pe tema stereotipurilor după *Public Opinion* din trei perspective ample: cea sociologică, cea psihologică și cea cognitivă.

Abordarea sociologică susține că stereotipurile sunt prezente în cultura noastră și că le absorbim prin același proces de socializare – familie, grupuri cu caracteristici comune, mass-media și interacțiunea cu alții – prin care absorbim și alte noțiuni și modele de comportament. Societatea are tendința de a reprezenta indivizi și grupuri în anumite feluri, iar indivizii acceptă, conștient sau inconștient, acea reprezentare. Într-adevăr, cum spunea Lippmann, „de vreme ce sistemul meu moral se bazează pe versiunea acceptată de mine a faptelor, cel care neagă fie judecățile mele morale, fie versiunea mea asupra fap-

telor, este pentru mine pervertit, străin, periculos“. Imaginea asupra unui anumit grup se transmite într-o cultură, iar atitudinile asupra grupului ajung la un oarecare grad de consens.

Se apreciază că stereotipurile depind de tradiții culturale, de interese de grup și de diferențierea celor din cadrul grupului de outsideri. Chiar și copiii preșcolari posedă stereotipuri despre grupuri etnice, probabil în mare măsură din cauza efectului imaginilor televizate despre acele grupuri. Un stereotip se poate referi la fel de bine la grupuri ocazionale sau temporare, ca și la grupuri permanente. Într-un studiu empiric, o împărțire artificială a copiilor dintr-o tabără în două grupuri a dus la o dușmănie intensă; fiecare grup vedea la celălalt caracteristici indezirabile, deși copiii fuseseră cei mai buni prieteni înaintea împărțirii. S-a confirmat în repetate rânduri concepția lui Lippmann că selecția operată de media asupra informațiilor și imaginilor, includerea deliberată a unor informații și excluderea altor chestiuni, a avut o mare importanță atât pentru cei care formulează politicile, cât și pentru publicul general.

Orientarea psihologică pornește de la supoziția că stereotipurile reflectă impulsuri interne, prejudecăți și frustrări. O mare parte din lucrările din această perspectivă se bazează pe literatura freudiană despre dorințele ființelor umane, iar cele mai cunoscute texte au fost scrise de intelectualii refugiați din Germania nazistă. Un exemplu proeminent este lucrarea lui Erich Fromm *Escape from Freedom* (*Frica de libertate*), care a rămas foarte relevantă până în ziua de azi; aici se spune că aversiunea față de exercitarea libertății și dorința de certitudine au dus la acceptarea fascismului și nazismului.

După cum a sugerat Lippmann, stereotipurile devin un mecanism de apărare asociat cu impulsurile noastre interne. Frustrarea indivizilor face ca ostilitatea pe care o resimt să fie proiectată asupra unor ținte, fie ele inocente sau nu. Astfel, se poate întâmpla ca ostilitatea față de grupul străin să preceadă imaginea caracteristicilor presupuse ale acestuia. Antisemitul își explică ostilitatea văzându-și inamicii drept „evrei băgăreți“, împotriva cărora agresiunea este justificată. Din această perspectivă, stereotipurile sunt invariabil negative, sunt proiecții a

ceea ce este indezirabil. Doar când se reduce ostilitatea pot să capete stereotipurile o conotație mai pozitivă.

Cel mai cunoscut și mai influent dintre aceste studii de psihologie socială este *The Authoritarian Personality* (*Personalitatea autoritară*), care urmărea să explice sprijinul acordat în Germania regimului nazist. Se argumenta că acei indivizi care se situează sus pe scara convingerilor autoritare elaborată în carte vor fi intoleranți față de grupuri străine și vor fi nu doar antisemiți, ci și ostili față de grupurile minoritare în general. Această atitudine rezultă în parte din etnocentrism (viziunea că propriul grup este pe departe cel mai de dorit), dar apare și dintr-o ostilitate ascunsă față de părinți și mediu, din sentimentele complexe de dragoste și ură pe care indivizii nu sunt dispuși să le recunoască; ostilitatea va fi proiectată asupra grupurilor externe.

Abordarea cognitivă a fost, de fapt, metoda lui Lippmann, iar toți autorii de mai târziu îi sunt îndatorați. În această abordare, realitatea socială nu există pur și simplu afară, gata să fie cunoscută. Ea trebuie construită din contextul social în care trăim. Rolul observatorului este totdeauna selectiv și, de obicei, creativ. Cu toții avem o imagine a lumii pe care am construit-o. De vreme ce oamenii au doar o capacitate limitată de a absorbi și procesa informații despre lumea socială, vom avea, în cuvintele lui Allport, „o normalitate a prejudecății" față de lucruri sau, în exprimarea mai vestită a lui Lippmann, „imaginile din mintea noastră".

Noi percepem mediul și acționăm mai degrabă pe baza acelei percepții decât pe baza mediului real. Prin urmare, stereotipurile sunt elemente funcționale. Prin categorizările și generalizările noastre, reducem complexitatea și unicitatea problemelor și relațiilor umane la simplitate. În acest fel, o persoană poate să obțină stabilitate, să confere sens, să anticipeze. Observatorul devine convins de validitatea percepțiilor proprii despre un grup și tinde să minimalizeze diferențele dintre membri. Imaginile mentale, percepțiile, credințele și așteptările unei persoane față de un individ sau grup anume domină atitudinea sa față de acesta. În acest proces cognitiv, stereotipurile

pot coincide cu prejudecata în selecția, accentuarea și interpretarea informațiilor despre grupuri.

Mai mult, în procesul cognitiv avem nu numai prejudecăți despre lucruri, ci și aserțiuni care se împlinesc pe sine. Din cauza alegerii selective a informației, ajungem să vedem ceea ce ne așteptăm să găsim. Recunoaștem informațiile care corespund cu așteptările noastre, ignorându-le pe celelalte. Comportamentul grupului confirmă, atunci, stereotipul pe care l-am construit. Studiile empirice au adus multe probe pentru acest fenomen. Un studiu interesant a testat reacțiile oamenilor la comportamentul unor actori, albi și de culoare, care împingeau alți oameni, deci efectuau exact aceeași acțiune. Observatorii l-au criticat pe afro-americanul „agresiv" într-o mai mare măsură decât pe albul „mai puțin agresiv".

Desigur, cele trei abordări nu se exclud reciproc. Influentul studiu al lui Gordon Allport cu titlul *The Nature of Prejudice* (*Natura prejudecății*) folosește atât perspectiva cognitivă, cât și pe cea psihologică. Allport consideră că prejudecata rezultă din generalizările defectuoase pe care le facem cu toții când încercăm să categorizăm numărul mare de grupuri dintr-o societate. Categoriile pot fi raționale, dar adesea sunt bazate pe emoție și sentiment. Pentru Allport, un stereotip este „o convingere exagerată asociată cu o categorie". Prin urmare, este fundamental neadevărat și, în mod nesurprinzător, conține elemente care se autocontrazic.

Stereotipurile variază în funcție de natura și semnificația lor, de simplitatea ori complexitatea lor, de importanța sau proeminența lor pentru grupul care le emite, de intensitatea cu care sunt cultivate, de consensul existent asupra lor și de acuratețea cu care reflectă caracteristici ale indivizilor și grupurilor. Pentru a evalua aceste elemente, primul lucru care trebuie făcut constă în detectarea empirică a naturii exacte a unui stereotip. Cea mai influentă investigație în această problemă, care a devenit un model pentru cercetători, este studiul Katz-Braly, efectuat în rândurile studenților de la Universitatea Princeton în 1932. Studenților li s-a cerut să aleagă dintr-o listă de 84 de trăsături diferite pe cele cinci pe care le considerau cele mai

reprezentative pentru fiecare din 10 grupuri etnice. În ciuda unor probleme metodologice, studiul Katz-Braly este important, deoarece permite comparații cantitative. Multe dintre sutele de investigații efectuate de atunci au folosit tehnica de a da liste cu trăsături participanților, dar unii cercetători au folosit un format deschis, cu răspunsuri libere, care dă participanților posibilitatea de a-și formula propria lor listă. Ambele metode caută să stabilească atitudinile-cheie față de un grup, și ambele pot fi repetate – cum s-a și întâmplat cu studiul Katz-Braly în câteva ocazii – pentru a observa schimbări în atitudini.

Stabilirea altor factori legați de un stereotip este mai dificilă. Se aplică termenul și caracteristicile sale la toți membrii unui grup, la o majoritate sau la membrul „tipic"? Și Allport, și Bettelheim sugerează că pentru cel care cultivă un stereotip o excepție la acesta pur și simplu confirmă regula. Problema apare în referirea la un grup ca o entitate omogenă căreia i se conformează membrii individuali. Teologul creștin James Parkes obișnuia să spună că antisemitismul poate fi detectat când oamenii se referă mai degrabă la „evrei", la entitatea colectivă, decât la indivizi specifici pe care îi antipatizează. Problema inerentă este că un stereotip general influențează modul în care gândim și vorbim despre membrii individuali ai unui grup.

O problemă înrudită în evaluarea unui stereotip este poziția mai mult sau mai puțin centrală pe care o ocupă caracteristicile presupuse ale unui grup („ambițios", „agresiv", „econom", etc.) în raport cu alte aspecte ale comportamentului său. Alte probleme sunt validitatea caracteristicilor înseși în comparație cu modelele de compartament ale membrilor unui grup, precum și gradul în care este acceptat un stereotip. În ceea ce privește ultimul factor, o nouă problemă apare atunci când unii membri ai unui grup supus stereotipului acceptă imaginea dominantă despre ei și chiar o întăresc. Acest fenomen a fost numit atitudinea „imaginii din oglindă". Unii autori, precum Jean-Paul Sartre, o descriu drept „inautenticitate", autoamăgire și refuz de a adera la propriul sine esențial.

Sunt stereotipurile întotdeauna negative? Lippmann însuși nu a fost foarte clar în această privință. Pentru el, stereotipurile erau defectuoase, dar abandonarea lor „ar sărăci viața oame-

nilor". Fără îndoială, stereotipurile conțin unele atribute pozitive, însă în multe cazuri sunt folosite în scopul raționalizării prejudecăților, așa cum arată limpede literatura pe această temă. Într-adevăr, legătura stereotipurilor cu prejudecățile este cea care stârnește critici, și nu simplul fapt că operează, în esență, categorizări ale oamenilor.

Un alt aspect al aceleiași chestiuni derivă din faptul că afirmațiile despre oameni sunt inerent comparative. Vechiul banc are o relevanță specială: „Cum e soția ta?" „În comparație cu cine?" Chiar și când se atribuie unui grup o caracteristică dezirabilă sau lăudabilă, nu este vorba întotdeauna de un compliment în contextul general. Afirmația că femeile sunt „grijulii" poate exprima admirație și poate fi autentică, dar poate sugera și absența altor calități, precum dinamismul, hotărârea, abilitatea de a rezolva treburi. Tot așa, afirmația că persoanele de culoare sunt „atletice" pare să nu ascundă nimic dacă avem în vedere echipele de baschet și de baseball. Însă, din nou, semnificația reală poate fi că afro-americanii, tocmai prin preponderența factorului atletic, duc lipsă de calități mai de dorit. Se impune atenție atunci când evaluăm aspectele pozitive și negative ale stererotipurilor.

Sunt stereotipurile adevărate sau nu? Lippmann scria, folosind un alt termen, că un mit nu este „în mod necesar fals… Dacă a influențat comportamentul uman o bună bucată de vreme, este aproape sigur că va conține o bună parte din ceea ce este profund adevărat și important." Dificultatea este că „un mit nu conține niciodată… competența critică de a separa adevărul său de eroarea sa". Așadar, dilema este de a ști dacă afirmațiile stereotipe care se fac sunt mai mult decât corespondențe întâmplătoare cu trăsăturile reale ale membrilor unui grup ori dacă sunt toate pur și simplu exagerări. Iar întotdeauna este greu să măsori sau să evaluezi trăsături, de pildă „curajos", „leneș", „ambițios".

Avem astăzi o literatură considerabilă care pornește, în mare parte, de la ideea lui Otto Klineberg referitoare la „miezul de adevăr" sau „criteriul de adevăr" cuprins în stereotipuri. Această literatură spune că toate stereotipurile au, mai mult sau mai puțin, o bază sau o rațiune realistă legată de istoria și cultura

grupului observat; altfel, nu ar fi apărut. Autorii respectivi văd mai mult decât corespondențe întâmplătoare între credințele despre un grup și trăsăturile reale ale acestuia. Diverși factori puteau să ducă la afirmarea sau exagerarea trăsăturilor, dar trăsăturile înseși se bazează pe anumite fapte. De aceea, se formulează generalizări care par adevărate și, în egală măsură, se pot produce schimbări în natura stereotipurilor odată cu schimbările din climatul social și intelectual.

Poate că un stereotip are cele mai mari șanse să fie adevărat dacă grupul vizat îndeplinește funcții limitate, are un rol stabilit în societate sau este îngrădit în activitățile sale. În cazuri cum sunt castele din sistemele sociale asiatice, populația de culoare din Sud înainte de Războiul Civil și evreii din ghetourile Europei de Est, probabil că imaginea se apropie mai mult de realitate.

Atât literatura populară, cât și cea academică au dat la iveală o grămadă de lucrări despre ceea ce s-a numit adesea „caracterul național" al diferitelor popoare. Discuțiile despre acest subiect existau deja la vechii greci, cu siguranță la Aristotel și Herodot, însă scrieri mai recente precum cartea lui Salvador de Madariaga *Englishmen, Frenchmen, Spaniards* (*Englezi, francezi, spanioli*) sau cea a lui Luigi Barzini cu titlul *The Europeans* (*Europenii*) au realizat generalizări ample despre populațiile țărilor europene. În mod evident, trebuie să existe un oarecare adevăr în aceste generalizări. Chiar și o privire impresionistă ne arată că spaniolii se deosebesc de englezi, sau italienii, de suedezi. Dacă lucrurile nu ar sta astfel, ar avea investigația interculturală vreo relevanță? Cu toate acestea, câteva studii au arătat că participanții la situații experimentale erau adesea incapabili să distingă între oameni din diferite țări.

O problemă inerentă o constituie întotdeauna măsurarea stereotipurilor și testarea validității lor. O dificultate specială apare în cazul stereotipurilor despre evrei, nu numai pentru că au continuat pe parcursul istoriei și au fost prezente în toată lumea, ci și din cauza elementelor contradictorii pe care le conțin. Stereotipul cuprinde atât alienare și cosmopolitism, exploatare capitalistă și agitație revoluționară, materialism și

atașament față de Biblie, agresiune și lașitate, credințe superstițioase și promovarea modernismului, rigiditatea legii și decadența morală, statutul de popor ales și pecetea unei naturi inferioare. Punctul extrem a fost atins odată cu stereotipurile afirmate de naziști; acestea conțineau, după cum au arătat Lucy Dawidowicz și alții, două elemente contradictorii, ambele justificând anihilarea. Pe de o parte, aveam identificarea evreilor cu paraziții și bacilii, iar pe de alta, ideea unui popor omnipotent angajat în conspirații mondiale. Amândouă erau elemente indezirabile și împreună justificau Holocaustul.

Sunt oamenii mai puțin educați susceptibili să nutrească stereotipuri într-o mai mare măsură decât persoanele mai educate? Aproape toată literatura sociologică postbelică pe acest subiect arată că susținerea prejudecăților este invers proporțională cu gradul de educație. Însă această generalizare trebuie întâmpinată cu precauție din cel puțin două motive. În primul rând, există exemplul Germaniei, unde oameni cu un nivel înalt de educație, unii cu doctorate, au acceptat stereotipurile despre evrei și s-au înscris în Partidul Național-Socialist și chiar în SS.

În al doilea rând, trebuie luat în considerare comportamentul persoanelor foarte educate implicate în decizii de grup și situații internaționale conflictuale. Micul grup care discută o chestiune dificilă și controversată poate acționa, după cum a explicat Irving Janis în cartea sa *Victims of Groupthink* (*Victime ale gândirii de grup*, 1972), într-un mod colectiv bazat pe „gândirea de grup", evitând dezacordul. Consensul antrenează nu numai coeziune, un moral ridicat și autovalorizare, ci și o modalitate uniformă de a privi problema care apoi justifică acțiunea. Membrii grupului înăbușă exprimarea unor puncte de vedere divergente sau nepopulare care nu se armonizează cu majoritatea. Stereotipurile despre oponenți, fie că e vorba de Castro în Cuba, de nord-coreeni sau de Viet Cong, devin acceptate, iar acești dușmani devin figuri slabe, neputincioase și rele cu care nu se poate negocia. Implicațiile politice ale acestor studii realizate de Janis și alții pot fi contrazise; totuși, este limpede că nu se poate lua drept cert că specialiștii bine

pregătiți și educați vor adopta în situații conflictuale o perspectivă mai puțin impregnată de stereotipuri asupra „dușmanului", a oponenților lor, decât cei cu puțină educație, afirmând rezerve morale sau respingând violența inutilă împotriva dușmanului. Poate că paradoxul în toate aceste lucruri este că deciziile cele mai greu de luat din politica internațională sunt deseori acelea care sunt cele mai influențate de stereotipuri.

Sunt stereotipurile statice și invariabile? Ele se schimbă în vreme de război – japonezii erau considerați inteligenți înainte de Pearl Harbor și vicleni după atac – sau ca urmare a unui eveniment major, ca în cazul imaginii evreilor după Holocaust. Ele se pot schimba pe termen lung sau în funcție de transformările din climatul politic, pe măsură ce, să zicem, drepturile civile sau feminismul sau cooperarea internațională capătă o aprobare tot mai largă. Dar pare dificil ca stereotipurile să se modifice pe termen scurt, având în vedere tenacitatea credințelor despre un grup. În literatura sociologică, se argumentează adesea că este probabil ca prejudecățile să se diminueze atunci când membrii unor grupuri se află în contact unul cu altul și pot înțelege și aprecia calitățile mai atractive ale celuilalt. Este mai just să spunem că contactul frecvent cu un grup crește pertinența atitudinilor proprii față de acel grup. Însă stereotipurile pot avea o existență autonomă și, astfel, pot rămâne neinfluențate de contact. Un studiu britanic din 1986 având ca obiect medii multirasiale a stabilit că stereotipurile albilor față de nonalbi, în majoritate asiatici, nu au suferit modificări substanțiale ca urmare a conviețuirii.

Dacă abordăm stereotipurile într-un sens larg, este evident că îndeplinesc funcții individuale și de grup. Ele permit individului o structurare cognitivă, identificarea unui sens în lume. În formularea lui Lippmann, există nevoia unei „economii de gândire". Stereotipurile permit unei persoane să facă față complexității, chiar dacă într-un mod neadecvat, și să se autodefinească în raport cu alți oameni și alte grupuri pe o cale simplă și de obicei nereflexivă. Ele sunt de asemenea un mijloc de a exprima valori. Lippmann a scris despre „proiecția asupra lumii a felului nostru în care ne înțelegem propria valoare". Ca răs-

punsuri emoționale la indivizi și grupuri, stereotipurile furnizează un ghid de comportament și conduită față de indivizii și grupurile respective.

Stereotipurile oferă atât indivizilor, cât și societăților în ansamblu, un mecanism de explicare, de justificare a acțiunii și de diferențiere între grupuri și popoare. Ele oferă o explicație facilă pentru evenimente politice și sociale complexe. Nu mai este nevoie de alte investigații asupra cauzelor ciumei din Anglia în secolul al XVII-lea odată ce crezi că la mijloc a fost mâna unor forțe insidioase – scoțieni, vrăjitori catolici, Biserica Congregațională Independentă. În cartea sa *Warrant for Genocide* (*Mandat de genocid*), Norman Cohn examinează impactul celebrului fals *Protocoalele Înțelepților Sionului*, care susținea că evreii conduceau o conspirație internațională, aveau imense puteri ale răului și erau răspunzători pentru multe dintre relele existente în lume. Mulți alți autori, precum Shmuel Ettinger, Salo Baron, Lucy Dawidowicz și Bruno Bettelheim au arătat că stereotipul evreilor ca un grup angajat într-o conspirație mondială a fost acceptat de către liderii naziști și SS, permițându-le să nu manifeste rețineri în anihilarea grupului.

Holocaustul nazist constituie cea mai extremă formă de acțiune împotriva membrilor unui grup pe baza presupuselor defecte formulate în stereotipuri. Dar și forme mai puțin radicale de acțiune și-au găsit adesea justificarea prin acumularea sau exagerarea imaginilor negative despre un grup sau prin descrierea în categorii stereotipe, care, cum sugerează Herbert Kelman, duc la dezumanizarea unui grup și la pierderea identității individuale a membrilor săi. Imaginile negative și atribuirea unui statut inferior altor oameni au dus uneori la dispariția reținerilor (prezente în mod normal în societate) și la o înclinație de a face rău unui grup considerat indezirabil. Imaginile au justificat, de asemenea, războiul, agresiunea, colonizarea și misiuni civilizatoare.

Chiar și când stereotipurile nu duc la asemenea acțiuni, ele permit diferențierea între grupuri. În acest fel, grupurile își pot conserva caracterul distinct de alte grupuri, dar pot afirma și superioritatea propriului grup, evaluat în mod normal mai

pozitiv decât celelalte. Accentuarea propriilor atribute pozitive și evidențierea trăsăturilor negative ale altora contribuie la ceea ce Durkheim a numit „sentimente colective", care promovează coeziunea grupului și asigură continuitate și solidaritate.

Multe studii empirice au arătat că un grup are tendința de a accentua caracteristici dezirabile în descrierea pe care și-o dă. În general, un grup are mai puține stereotipuri despre sine decât despre alte grupuri, dar rareori își atribuie sieși trăsături negative. În literatura de specialitate acest lucru a devenit evident odată cu cartea lui William G. Sumner din 1906 *Folkways* (*Căile folclorului*), o lucrare deschizătoare de drumuri care a introdus conceptul de etnocentrism, cu distincția sa între grup propriu și grupuri străine. Etnocentrismul vede grupul propriu drept centrul tuturor lucrurilor, prin raportare la care sunt evaluate toate grupurile străine. Fiecare grup consideră propriile tradiții ca fiind cele mai de dorit și critică, apelând adesea la stereotipuri, tradițiile altor grupuri. De asemenea, exagerează și intensifică orice element din propriile tradiții care îl diferențiază de alte grupuri. În cel mai rău caz, privește grupul străin drept potențial ostil și drept un dușman.

Numărul mare de cărți și studii empirice pe tema stereotipurilor reprezintă un omagiu bogat adus contribuției lui Lippmann la gândirea politică și socială americană. La începutul lucrării *Public Opinion* el a pus faimoasa alegorie a peșterii din *Republica* lui Platon. Toată viața intelectuală a lui Walter Lippmann și proza sa elegantă, precisă și adâncă au reflectat încercarea de a se elibera pe sine și pe alții de umbrele de pe zid, pentru a vedea realitatea. Fără îndoială, nu a avut mereu dreptate în analizele și comentariile făcute pe parcursul unei perioade de cincizeci de ani. Nici critica sa tăioasă la adresa rolului jucat de public în sistemele democratice și îngrijorările sale legate de regula majorității n-au fost primite întotdeauna călduros. Însă Lippmann a refuzat să se lase înlănțuit, din punct de vedere intelectual, dar și ocupațional, ca jurnalist liber. *Public Opinion* este o mărturie pe măsura unei existențe eminente și o sursă valoroasă pentru toți cei care studiază astăzi științele politice.

Pentru

FAYE LIPPMANN

„«Iată mai mulți oameni aflați într-o încăpere subpământeană, ca într-o peșteră, al cărei drum de intrare dă spre lumină, drum lung față de lungimea întregului peșterii. În această încăpere ei se găsesc, încă din copilărie, cu picioarele și grumazurile legate, astfel încât trebuie să stea locului și să privească doar înainte, fără să poată să-și rotească capetele din pricina legăturilor. Lumina le vine de sus și de departe, de la un foc aprins înapoia lor; iar între foc și oamenii legați este un drum așezat mai sus, de-a lungul căruia, iată, e zidit un mic perete, așa cum este paravanul scamatorilor, pus dinaintea celor ce privesc, deasupra căruia își arată ei scamatoriile…»

«Văd» – spuse el.

«… mai încearcă să vezi și că, de-a lungul acestui perete, niște oameni poartă felurite obiecte care depășesc în înălțime zidul, mai poartă și statui de oameni, ca și alte făpturi de piatră sau lemn, lucrate în chipul cel mai divers. Iar dintre cei care le poartă, unii, cum e și firesc, scot sunete, alții păstrează tăcerea.»

«Ciudată imagine și ciudați sunt oamenii legați!»

«Sunt asemănători nouă. Căci crezi că astfel de oameni au văzut, mai întâi, din ei înșiși, cât și din soții lor, altceva decât umbrele care cad, aruncate de foc, pe zidul de dinaintea lor?»

«Cum ar putea vedea altceva – spuse el – dacă întreaga viață sunt siliți să-și țină capetele nemișcate?»

«Dar ce ar putea vedea din obiectele purtate? Oare nu tot același lucru?»

«Bun, și?»

«Iar dacă ei ar fi în stare să stea de vorbă unii cu alții, nu crezi că oamenii noștri ar socoti că, numind aceste umbre, pe care le văd, ei numesc realitatea?» “(1)

Platon, *Republica*, Cartea a VII-a

---

(1) Platon, *Republica*, trad. de Andrei Cornea, în *Opere V*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 312-313.

PARTEA I
INTRODUCERE

Capitolul I

LUMEA EXTERIOARĂ ȘI IMAGINILE DIN MINTEA NOASTRĂ

1

În largul oceanului se află o insulă unde, în 1914, locuiau câțiva englezi, francezi și germani. Pe insulă nu ajunge niciun cablu, iar vaporul britanic care aduce poșta nu sosește decât o dată la șaizeci de zile. La începutul lui septembrie, încă nu sosise, iar insularii încă mai vorbeau despre ultimul ziar care scria despre apropiatul proces al doamnei Caillaux, acuzată de asasinarea lui Gaston Calmette. Și astfel, într-o zi de la mijlocul lui septembrie, întreaga colonie s-a adunat pe chei extrem de nerăbdătoare să audă de la căpitan ce verdict se dăduse. Au aflat că, de peste șase săptămâni, englezii și francezii luptau pentru respectarea tratatelor împotriva germanilor. Timp de șase săptămâni, se purtaseră de parcă erau prieteni, când, de fapt, ei erau inamici.

Dar situația lor nu era atât de diferită de cea a majorității populației din Europa. Ei se înșelaseră timp de șase săptămâni; pe continent, intervalul se poate să fi fost de numai șase zile sau șase ore. A fost un interval. A fost un moment când imaginea Europei pe baza căreia oamenii își gestionau treburile ca de obicei nu corespundea deloc Europei care urma să le dea viața peste cap. A fost un moment în care fiecare om era încă adaptat unui mediu care nu mai exista. Până la 25 iulie, în toată lumea oamenii produceau bunuri pe care aveau să nu le mai poată livra, cumpărau bunuri pe care aveau să nu le mai poată importa, se planificau cariere, se proiectau afaceri, se nutreau speranțe și așteptări, toate cu convingerea că lumea așa cum era cunoscută era lumea reală. Oamenii scriau cărți ce descriau acea lume. Aveau încredere în imaginea din mintea lor. Iar patru ani mai târziu, într-o dimineață de joi, a sosit vestea armistițiului și oamenii au dat frâu liber unei bucurii de nedescris, ușurați că măcelul încetase. Totuși, adevăratul armistițiu avusese

loc cu cinci zile înainte și, deși sfârșitul războiului fusese sărbătorit, mai multe mii de tineri au murit pe câmpul de bătălie.

Privind înapoi, ne putem da seama cât de indirect cunoaștem mediul în care, totuși, trăim. Ne putem da seama că știrile despre acesta ajung la noi uneori repede, alteori încet, dar și că, oricare am crede că este imaginea adevărată, o tratăm de parcă ar fi realitatea însăși. Este mai dificil să ne amintim de acest lucru când este vorba despre convingerile pe baza cărora acționăm acum, dar, în ceea ce privește alte populații și alte epoci, ne amăgim că este ușor de observat când acestea cultivau imagini ridicole ale lumii. Datorită superiorității înțelegerii noastre retrospective, insistăm asupra faptului că lumea așa cum ar fi trebuit să o cunoască și lumea așa cum o cunoșteau de fapt erau adesea două lucruri contradictorii. Putem să ne dăm seama și că, în vreme ce guvernau și purtau lupte, făceau comerț și aduceau înnoiri în lumea așa cum și-o imaginau, acele popoare obțineau rezultate sau nu reușeau să le obțină, în lumea așa cum era. Au pornit către Indii și au descoperit America. Au numit răul și au spânzurat femei bătrâne. Au crezut că se puteau îmbogăți vânzând întruna, fără a cumpăra vreodată. Un calif, care a ascultat de ceea ce el credea a fi Voința lui Allah, a dat foc bibliotecii din Alexandria.

În jurul anului 389, Sf. Ambrozie s-a situat de partea prizonierului din peștera lui Platon, care refuza cu obstinație să întoarcă capul. „Discuțiile despre natura și poziția pământului nu ne ajută în speranța noastră la viața ce va să vină. Ne este îndestul ce ne spune Scriptura. «El spânzură pământul peste nimic» (Iov 26, 7). Atunci, la ce bun să ne certăm dacă El l-a spânzurat în aer sau peste ape și să se lase cu gâlceavă asupra chipului în care aerul poate sprijini pământul; sau, dacă este spânzurat peste ape, să ne întrebăm cum de pământul nu se duce cu larmă la fund?… Nu fiindcă pământul se află la mijloc, ca și cum se ține în cumpănă, ci slavă măreției lui Dumnezeu care îl silește prin legea voinței Lui, cesta suferă stătător asupra nestătătorului și nimicului.“[1]

---

[1] Hexaemeron, i. cap. 6, *apud The Medieval Mind* (*Gândirea medievală*) de Henry Osborn Taylor, vol. I, p. 73.

Nu ne ajută în speranța noastră la viața ce va să vină. Este îndeajuns ce spune Scriptura. La ce bun să argumentăm? Dar un secol și jumătate după Sf. Ambrozie, convingerile au fost din nou tulburate, de data aceasta de problema antipozilor. Un călugăr numit Cosma Indicopleustes, faimos pentru reușitele sale științifice, a fost așadar delegat să scrie o topografie creștină sau „Convingerile creștine asupra lumii".[1] E limpede că știa exact ce se aștepta de la el, deoarece și-a întemeiat toate concluziile pe Scripturi, așa cum le înțelegea el. Prin urmare, a reieșit că lumea este un paralelogram plat, a cărui lățime de la est la vest este de două ori mai mare decât lungimea de la nord la sud. În centru se află pământul înconjurat de ocean, iar acesta din urmă este înconjurat, la rândul său, de un alt pământ, unde au trăit oamenii înainte de potop. Acest celălalt tărâm fusese locul de îmbarcare al lui Noe. La miazănoapte se află un înalt munte conic în jurul căruia se învârtesc soarele și luna. Atunci când soarele se află în spatele muntelui, este noapte. Cerul este lipit de marginile pământului de dinafară. Este alcătuit din patru ziduri înalte care se întâlnesc formând un acoperiș concav, astfel încât pământul este pardoseala universului. De partea cealaltă a cerului se află un ocean care alcătuiește „apele cele de deasupra tăriei". Locul dintre oceanul celest și acoperișul cel de pe urmă al cosmosului aparține celor blagosloviți. Locul dintre pământ și cer este locuit de îngeri. În sfârșit, de vreme ce Sf. Pavel spunea că toți oamenii sunt făcuți ca să viețuiască „pe fața pământului", cum ar putea ei viețui „pe spate", acolo unde se zice că se află antipozii? „Cu un astfel de extras în fața ochilor, un creștin, ni se spune, nu ar trebui «nici măcar să vorbească de antipozi»."[2]

Cu atât mai puțin să meargă la antipozi; nici n-ar trebui ca vreun prinț creștin să-i pună la dispoziție o corabie pentru o asemenea încercare; niciun marinar cucernic n-ar trebui să-și dorească să încerce așa ceva. Pentru Cosma nu era absolut nimic absurd în privința hărții sale. Doar dacă ținem seama de

---

[1] Lecky, *Rationalism in Europe* (*Raționalismul în Europa*), vol. I, pp. 276-278.

[2] *Idem.*

convingerea lui absolută că aceasta era harta universului, putem înțelege cu câtă teamă și uimire i-ar fi privit pe Magellan, pe Peary sau pe aviatorul care a riscat o ciocnire cu îngerii și bolta cerească atunci când a zburat la o înălțime de peste zece mii de metri. În același fel, putem înțelege mai bine Furiile războiului și politicii amintindu-ne că fiecare partid, cu aproape toți membrii săi, crede necondiționat în imaginea pe care o are despre opoziție, că fiecare partid consideră a fi real nu ceea ce este real, ci ceea ce presupune a fi real. Și că, așadar, precum Hamlet, îl va înjunghia pe Polonius, crezând că în spatele draperiei se ascundea regele, și va spune, poate, la fel ca Hamlet:

„Biet tont pripit și nepoftit, drum bun!
Mai mare te-am crezut. Primește-ți soarta."(1)

2

Chiar și în timpul vieții, oamenii importanți sunt de obicei cunoscuți marelui public numai prin prisma unei personalități fictive. De aici și crâmpeiul de adevăr din vechiul proverb care spune că niciun om nu este un erou pentru valetul său. Este numai un crâmpei de adevăr, deoarece valetul și secretarul particular sunt adesea ei înșiși cufundați în ficțiune. Personajele princiare sunt, desigur, personalități construite. Fie că acestea chiar cred în personajul lor public, fie că doar permit șambelanului să îl pună în scenă, există cel puțin două identități distincte, cea publică și princiară și cea privată și umană. Biografiile marilor personalități se subsumează, uneori cu anumite abateri, istoriilor acestor două identități. Biograful oficial reprezintă viața publică, memoriile dezvăluie viața privată. Cartea lui Charnwood despre Lincoln, de pildă, oferă un portret nobil, nu al unui om real, ci al unui personaj de epopee suprasaturat cu semnificații, care acționează aproape la același nivel de realitate ca Eneas ori Sf. Gheorghe. Volumul lui Oliver intitulat *Alexander Hamilton* este o abstracțiune măreață, sculptura unei idei, „un eseu asupra uniunii americane", după cum îi spune chiar dl Oliver. Este un monument formal al politicii

(1) *Hamlet*, trad. de Dan Duțescu și Leon Levițchi (n. tr.).

federalismului, prea puțin biografia unei persoane. Uneori, oamenii își creează propria lor fațadă având senzația că-și dezvăluie interiorul. Jurnalele lui Repington și memoriile lui Margot Asquith sunt o specie de autoportrete în care detaliul intim ne arată foarte bine cum le place autorilor să gândească despre ei.(1)

Dar cel mai interesant fel de portret este cel care se naște spontan în mințile oamenilor. Când Victoria a urcat pe tron, povestește dl Strachey, „... publicul din afară era un val uriaș de entuziasm. Să fii sentimental și romanțios devenea, tot mai mult, o modă; iar spectacolul micuței regine, fetița inocentă, modestă, cu păr blond și obraji roz, traversând capitala, a umplut inimile privitorilor cu o loialitate plină de afecțiune. Ceea ce i-a impresionat și i-a copleșit pe oameni era, înainte de toate, contrastul dintre Regina Victoria și unchii ei. Bătrânii scârboși, depravați și egoiști, îndărătnici și ridicoli, veșnic împovărați de datorii și încurcături, cu o reputație proastă, dispăruseră ca zăpezile iernii, iar acum, în sfârșit, încoronată și radioasă, era primăvara."[1]

Dl Jean de Pierrefeu(2) a văzut cu propriii ochi ce înseamnă adularea eroilor, căci a fost ofițer sub comanda lui Joffre(3) în cel mai glorios moment al acestui militar:

---

(1) Autorii acestor biografii și memorii erau cu toții în viață la începutul anilor 1920, când a fost scrisă cartea de față. De asemenea, toți erau din Marea Britanie. Cu numele lor complete, ei sunt baronul Godfrey Rathbone Benson Charnwood, autor și politician, Frederick Scott Oliver, om de afaceri și scriitor, Charles à Court Repington, ofițer și jurnalist, și contesa Margot Asquith, care își publicase primul volum autobiografic în 1920 (n. tr.).

1 Lytton Strachey, *Queen Victoria* (*Regina Victoria*), p. 72.

(2) La Marele Cartier General al armatelor franceze de la Chantilly, Jean de Pierrefeu (1883-1940) avea sarcina de a redacta comunicatele militare oficiale. După Primul Război Mondial, cărțile sale critice la adresa comandanților și ofițerilor din statul major francez au stârnit o polemică importantă; ele sunt valorificate și astăzi de către istorici (n. tr.).

(3) Generalul Joseph Joffre (1852-1931) a fost comandantul suprem al trupelor franceze între 1914 și 1916. A devenit faimos prin victoria repurtată în prima bătălie de pe Marna (sept. 1914), care a pus capăt ofensivei germane de la începutul războiului și a împiedicat invadarea Parisului (n. tr.).

„Timp de doi ani, lumea întreagă i-a adus un omagiu aproape divin învingătorului de pe Marna. Hamalul mergea aplecat din cauza greutății cutiilor, pachetelor și scrisorilor trimise de necunoscuți care-i mărturiseau cu frenezie admirația lor. Gândindu-mă la generalul Joffre, cred că niciun comandant în timp de război nu a putut să-și formeze o idee comparabilă despre ceea ce înseamnă gloria. I se trimiteau cutii cu bomboane de la cei mai mari cofetari din lume, lăzi de șampanie, vinuri fine de toate felurile, fructe, vânat, podoabe și ustensile, îmbrăcăminte, articole de fumat, călimări, prespapieruri. Fiecare regiune îi trimitea specialitățile sale. Pictorii îi făceau portretul, sculptorii îl imortalizau în statuete, doamnele în vârstă îi trimiteau fulare și ciorapi groși, ciobanii în colibele lor îi ciopleau pipe. Toți producătorii din lume care erau ostili Germaniei îi trimiteau produsele lor, Havana – trabucuri, Portugalia – vin de Porto. Am cunoscut un frizer care n-avea nimic mai bun de făcut decât să confecționeze un portret al generalului din părul persoanelor care îi erau dragi; un caligraf profesionist a avut aceeași idee, dar trăsăturile erau compuse din mii de fraze scrise cu litere mărunte, care îl preamăreau pe general. În ceea ce privește scrisorile, erau scrise în toate alfabetele, trimise din toate țările, redactate în toate dialectele, scrisori pline de afecțiune, de recunoștință, pline de dragoste și adorație. I se spunea Salvatorul Lumii, Tatăl Patriei, Unealta lui Dumnezeu, Binefăcătorul Umanității etc.… Și nu doar de către francezi, dar și de către americani, argentinieni, australieni etc. etc.… Mii de copilași au pus mâna pe toc, fără știința părinților, și au scris pentru a-și arăta dragostea: majoritatea îi spuneau Tatăl Nostru. Și era atâta vervă în efuziunile lor, în adorația lor, în acest oftat de ușurare scos de mii de suflete când barbaria a fost înfrântă. Pentru toate aceste sufletele naive, Joffre părea a fi Sf. Gheorghe doborând balaurul. Cu siguranță, el încarna, pentru conștiința omenirii, victoria binelui asupra răului, a luminii asupra întunericului.

Lunaticii, neghiobii, cei pe jumătate nebuni și nebunii și-au îndreptat gândirea lor încețoșată asupra lui de parcă era rațiunea însăși. Am citit o scrisoare trimisă din Sydney, în care expeditorul îl ruga pe general să-l scape de dușmani;

altcineva, din Noua Zeelandă, i-a cerut să trimită niște soldați acasă la un anume domn care îi datora zece lire și nu voia să i le dea înapoi.

În sfârșit, câteva sute de fete, trecând peste timiditatea sexului lor, i-au cerut să se logodească cu ele, fără știrea părinților; altele doreau doar să-l servească."[1]

Acest Joffre ideal era format din victoria pe care o repurtase el, statul său major și soldații lui, din disperarea războiului, din necazurile personale și din speranța într-o victorie viitoare. Dar, pe lângă adularea eroilor, avem de-a face cu exorcizarea diavolilor. Prin același mecanism prin care se fac eroii, se construiesc diavolii. Dacă binele venea de la Joffre, Foch, Wilson sau Roosevelt, tot răul provenea de la Kaiser Wilhelm, Lenin și Troțki. Tot așa cum aceștia erau capabili de tot răul, eroii erau capabili de tot binele. Pentru mulți oameni simpli și înspăimântați nu exista, niciunde în lume, nicio răsturnare politică, nicio grevă, nicio piedică, nicio moarte misterioasă, nicio conflagrație misterioasă ale cărei cauze să nu ajungă în final la aceste persoane ca surse ale răului.

3

Acest tip de concentrare la nivel mondial asupra unei personalități simbolice este suficient de rar pentru a fi într-adevăr remarcabil, iar fiecare autor are o slăbiciune pentru exemplul frapant și incontestabil. Disecția pe viu a războiului dezvăluie astfel de exemple, dar nu le scoate din piatră seacă. Într-o viață publică mai normală, imaginile simbolice guvernează la fel de mult comportamentul, dar fiecare simbol este mult mai puțin cuprinzător deoarece există atât de multe simboluri care se află în competiție. Nu numai că fiecare simbol este încărcat cu mai puțină emoție, întrucât reprezintă, în cel mai bun caz, doar o parte din populație, dar chiar și în cadrul acelei părți diferențele individuale sunt mult mai puțin reprimate. În vremuri de siguranță moderată, simbolurile opiniei publice sunt supuse

[1] Jean de Pierrefeu, *G. Q. G. Trois ans au Grand Quartier General* (*Trei ani la Marele Cartier General*), pp. 94-95.

controlului, comparației și controversei. Ele apar și dispar, converg și sunt uitate, fără a organiza perfect emoțiile întregului grup. A mai rămas, până la urmă, doar o singură activitate umană prin care populații întregi stabilesc o *union sacrée*. Se întâmplă în acele etape de mijloc ale unui război când teama, spiritul belicos și ura și-au asigurat dominarea completă a spiritului – fie pentru a înăbuși orice alt instinct, fie pentru a-l înregimenta –, până la momentul în care se instalează starea de oboseală.

În aproape toate vremurile, și chiar și în război, atunci când acesta ajunge într-un punct mort, este stârnită o gamă suficient de largă de sentimente pentru a institui o stare de conflict, alegere, ezitare și compromis. Simbolismul opiniei publice poartă de obicei, după cum se va vedea[1], marca acestei oscilații a interesului. Să ne amintim, de exemplu, cât de rapid a dispărut după armistițiu simbolul precar și nicidecum instituit cu succes al Unității Alianței, cum a fost urmat aproape imediat de distrugerea imaginii simbolice a fiecărei națiuni despre alta: Marea Britanie, Apărătoarea Dreptului Public, Franța, de veghe la Frontiera Libertății, America, Luptătoarea în Cruciadă. Și să ne amintim, apoi, cum în cadrul fiecărei națiuni s-a erodat imaginea simbolică despre sine pe măsură ce conflictele de partid și de clasă și ambițiile personale au început să stârnească controverse amânate. Iar, apoi, cum imaginile simbolice ale liderilor s-au destrămat, pe măsură ce unul câte unul – Wilson, Clemenceau, Lloyd George – au încetat să mai fie incarnarea speranței umane și au devenit doar negociatorii și administratorii unei lumi deziluzionate.

Dacă regretăm acest lucru considerându-l unul dintre relele mai blânde ale păcii ori dacă îl aplaudăm drept o revenire la starea de sănătate, nu este, evident, obiectul acestei lucrări. Când ne referim la ficțiuni și simboluri, urmărim în primul rând să uităm valoarea acestora pentru ordinea socială existentă și să ne gândim la ele, pur și simplu, ca la o parte importantă a mecanismului comunicării umane. Astăzi, în orice societate care nu are un control complet asupra intereselor sale

[1] Partea a V-a.

și care nu este atât de mică încât toată lumea să știe totul despre orice se întâmplă, ideile se ocupă de evenimente care sunt ascunse vederii și greu de surprins. Domnișoara Sherwin din Gopher Prairie[1] este conștientă că un război răvășește Franța și încearcă să și-l imagineze. Nu a fost niciodată în Franța și, cu siguranță, nu a fost niciodată pe front. A văzut imagini cu soldați francezi și germani, dar îi este imposibil să-și imagineze trei milioane de oameni. De fapt, nimeni nu și-i poate imagina, iar cei de meserie nici nu încearcă. Aceștia se gândesc la ei ca la două sute de divizii, să zicem. Dar domnișoara Sherwin nu are acces la hărți militare, așa că, gândindu-se la război, se leagă de Joffre și de Kaiser Wilhelm de parcă aceștia ar fi angajați într-un duel personal. Dacă ați putea vedea ceea ce vede ea cu ochii minții, compoziția acestei imagini s-ar putea să nu fie prea diferită de o gravură din secolul al XVIII-lea care înfățișează un mare militar. El stă cu un calm neînfricat, depășind mărimea naturală, iar în peisajul din spatele său se desfășoară vag o armată de mici personaje. Se pare că nici marii oameni nu uită de aceste așteptări. Dl de Pierrefeu povestește de o vizită a unui fotograf la Joffre. Generalul se afla în „… biroul său de clasă mijlocie, în fața unei mese de lucru fără niciun document pe ea, unde se așeza pentru a semna. Brusc, s-a observat că nu erau hărți pe pereți. Dar cum, conform ideilor populare, nu este posibil să te gândești la un general care nu are hărți, au fost amplasate câteva pentru fotografie, iar apoi au fost îndepărtate.“[2]

Singurul sentiment pe care îl poate avea cineva în privința unui eveniment la care nu participă este sentimentul declanșat de imaginea sa mentală referitoare la acel eveniment. De aceea, până când nu știm ceea ce cred alții că știu, nu le putem înțelege cu adevărat acțiunile. Am văzut o tânără, crescută într-un oraș minier din Pennsylvania, trecând brusc de la o stare de bucurie totală la una de supărare profundă când o pală de vânt

---

[1] Vezi Sinclair Lewis, *Main Street* (*Strada mare*) [Acțiunea romanului se desfășoară în locația fictivă Gopher Prairie, inspirată de orășelul natal al lui Lewis, Sauk Centre, Minnesota; n. tr.].

[2] Pierrefeu, *G. Q. G.*, p. 99.

a crăpat geamul de la bucătărie. Ore în șir a fost de neconsolat, iar pentru mine era de neînțeles. Însă, când a putut să vorbească, a reieșit că, atunci când se sparge o fereastră, înseamnă că a murit o rudă apropiată. Prin urmare, ea își jelea tatăl, care o amenințase că pleacă de-acasă. Tatăl era, desigur, în viață, așa cum a dovedit curând un schimb de telegrame. Dar, până la sosirea telegramei, geamul crăpat era un mesaj real pentru fată. De ce anume era real, ar fi putut arăta numai un psihiatru competent după o investigație îndelungată. Însă chiar și un observator întâmplător putea să vadă că fata, foarte supărată din cauza necazurilor familiei, concepuse o întreagă ficțiune pornind de la acel fapt extern, amintirea unei superstiții, regretul care o frământa și teama și dragostea pentru tatăl ei.

Anormalitatea în asemenea situații este doar o chestiune de grad. Când un procuror general, care a fost speriat de o bombă care a explodat pe treptele casei sale, se convinge în urma lecturii unor lucrări revoluționare că urmează să aibă loc o revoluție la 1 mai 1920, recunoaștem funcționarea aproape a aceluiași mecanism. Fără îndoială, războiul a oferit multe exemple care funcționează după același tipar: un fapt oarecare, imaginația creativă, dorința de a crede – aceste trei elemente sunt de ajuns pentru o contrafacere a realității la care s-a dat un violent răspuns instinctiv. Căci este destul de clar că, în anumite condiții, oamenii reacționează la fel de puternic la ficțiuni ca și la fapte și că în multe cazuri contribuie la crearea ficțiunilor la care reacționează. Să arunce cu piatra cel care nu a crezut în armata rusă care a trecut prin Anglia în august 1914, care nu a acceptat nicio poveste cu atrocități fără o probă directă și niciodată nu a văzut o conspirație, un trădător sau un spion acolo unde nu era cazul. Să arunce cu piatra cel care niciodată nu a transmis ca fiind adevărul real din interior ceea ce auzise de la cineva care nu știa mai mult decât el.

În toate aceste situații, trebuie să observăm înainte de toate un factor comun. Este vorba de inserția între persoană și mediul său înconjurător a unui pseudo-mediu. Comportamentul său este un răspuns la acel pseudo-mediu. Însă, pentru că *este* comportament, consecințele, dacă sunt acțiuni, nu operează

în pseudo-mediul unde este stimulat comportamentul, ci în mediul real unde are loc acțiunea. În cazul în care comportamentul nu este o acțiune practică, ci ceea ce noi numim cu aproximație gândire și emoție, poate să treacă mult timp până când se produce o fractură perceptibilă în textura lumii fictive. Dar când stimulul pseudo-realității rezultă într-o acțiune asupra lucrurilor sau asupra altor oameni, curând apare contradicția. Apoi vine senzația de a da cu capul de perete, de a învăța din experiență și de a asista la tragedia lui Herbert Spencer a asasinării unei frumoase teorii de către o ceată de fapte brutale, pe scurt, disconfortul unei inadaptări. Căci, fără îndoială, la nivelul vieții sociale, ceea ce se numește adaptarea omului la mediu are loc prin mijlocirea ficțiunilor.

Prin ficțiuni nu înțeleg minciuni. Înțeleg o reprezentare a mediului care, într-o măsură mai mare sau mai mică, este fabricată de către om. Gama de ficțiuni se întinde de la halucinația completă până la utilizarea perfect conștientă a unui model conceptual de către un om de știință sau decizia acestuia că pentru problema sa particulară acuratețea dincolo de un anume număr de zecimale nu este importantă. Construcția unei ficțiuni poate avea aproape orice nivel de fidelitate și, atâta timp cât nivelul de fidelitate poate fi luat în considerare, ficțiunea nu induce în eroare. De fapt, cultura umană este în mare parte selecția, rearanjarea, organizarea și prelucrarea a ceea ce William James numea „iradierile și reașezările aleatorii ale ideilor noastre".[1] Alternativa la utilizarea ficțiunilor este expunerea directă la fluctuația senzațiilor. Aceasta nu este o alternativă reală, deoarece, oricât de înviorător este să vezi din când în când cu un ochi perfect inocent, inocența însăși nu este înțelepciune, deși este o sursă și un corectiv al înțelepciunii.

Mediul real este prea mare, prea complex și prea nestatornic pentru o cunoaștere directă. Noi nu suntem echipați pentru a ne confrunta cu atât de multă subtilitate, atât de multă varietate, atât de multe permutații și combinații. Și, cu toate că trebuie să acționăm în cadrul acelui mediu, trebuie să-l

[1] James, *Principles of Psychology* (*Principiile psihologiei*), vol. II, p. 638.

reconstruim după un model mai simplu înainte de a putea să-l manipulăm. Pentru a traversa lumea, oamenii au nevoie de hărți ale acesteia. Dificultatea care stăruie este să facă rost de hărți pe care propria lor nevoie sau a altcuiva nu a schițat coasta Boemiei.(1)

4

Așadar, analistul opiniei publice trebuie, mai întâi, să recunoască relația triunghiulară între scena acțiunii, imaginea umană a acelei scene și răspunsul uman la acea imagine, care acționează asupra scenei acțiunii. Este ca o piesă sugerată actorilor de către propria lor experiență, în care subiectul este jucat în viața reală a actorilor, și nu doar în rolurile lor de scenă. Deseori cinematograful subliniază cu multă îndemânare această dramă dublă a motivului interior și a comportamentului extern. Doi oameni se ceartă, după cât se pare din cauza unor bani, dar furia lor este inexplicabilă. Apoi, imaginea dispare și se reconstituie ceea ce unul sau altul dintre cei doi vede cu ochii minții. De o parte și de alta a mesei, cei doi se ceartă din cauza unor bani. În amintire, au revenit în tinerețea lor, când fata l-a lăsat pe unul pentru celălalt. Drama exterioară are o explicație: eroul nu este lacom; eroul este îndrăgostit.

O scenă nu foarte diferită a avut loc în Senatul Statelor Unite. În dimineața zilei de 29 septembrie 1919, la micul dejun, o parte dintre senatori a citit o știre, apărută în *Washington Post*, despre debarcarea militarilor americani pe coasta Dalmației. În ziar se putea citi:

FAPTE ACUM DOVEDITE

„Următoarele fapte importante par deja *dovedite*. Ordinele pentru contraamiralul Andrews, comandant al forțelor navale americane din Marea Adriatică, au venit de la Amiralitatea Britanică via Consiliul de Război și contraamiralul Knapps de la Londra. Nu s-a solicitat acordul sau refuzul Departamentului American al Marinei…“

(1) Ceea ce este imposibil, Boemia neavând ieșire la mare. A se vedea William Shakespeare, *Poveste de iarnă* (n. tr.).

FĂRĂ ȘTIREA LUI DANIELS

„Firește, dl Daniels a fost pus într-o situație ciudată atunci când telegramele au ajuns aici arătând că forțele asupra cărora se presupunea că acesta are un control exclusiv desfășurau fără știrea sa o acțiune ce echivala cu un conflict naval. S-a înțeles pe deplin că *Amiralitatea Britanică putea intenționa să dea ordine contraamiralului Andrews* pentru a acționa în numele Marii Britanii și a aliaților ei, întrucât situația impunea un sacrificiu din partea unei națiuni dacă se dorea ținerea sub control a adepților lui D'Annunzio."

„*S-a mai înțeles că, după noul plan al Ligii Națiunilor, străinii ar fi în poziția de a conduce forțele navale americane în situații de urgență* cu sau fără asentimentul Departamentului American al Marinei…" etc. (Italicele îmi aparțin.)

Primul senator care aduce comentarii este dl Knox din Pennsylvania. Plin de indignare, cere declanșarea unei investigații. La dl Brandegee din Connecticut, următorul care a vorbit, indignarea a stimulat deja credulitatea. Dacă dl Knox dorește, indignat, să știe dacă raportul este adevărat, dl Brandegee, o jumătate de minut mai târziu, dorește să știe ce s-ar fi întâmplat dacă soldații ar fi fost uciși. Dl Knox, interesat de chestiune, uită că ceruse o investigație și răspunde. Dacă soldații americani au fost uciși, înseamnă război. Dezbaterea adoptă încă modul condițional. Discuțiile continuă. Dl McCormick din Illinois amintește Senatului că administrația Wilson este dispusă să ducă mici confruntări neautorizate. El repetă calamburul lui Theodore Roosevelt despre „lupta pentru pace"(1). Mai multe dezbateri. Dl Brandegee observă că soldații au acționat „la ordinele unui Consiliu Suprem care se află undeva"(2), dar nu își poate aminti cine reprezintă Statele Unite în acel organism. Consiliul Suprem este necunoscut Constituției Statelor Unite.

---

(1) *Our foreign policy is waging peace.* Declarația lui Th. Roosevelt poate fi tradusă aproximativ prin „Politica noastră externă este de a lupta pentru pace." (n. tr.).

(2) Consiliul Suprem de Război, cu sediul la Versailles, a fost creat în 1917 la inițiativa prim-ministrului britanic David Lloyd George cu scopul de a coordona strategia militară a Aliaților (n. tr.).

Prin urmare, dl New din Indiana supune o rezoluție care să prezinte faptele.

Până în acest moment, senatorii încă își dau vag seama că discută despre un zvon. Având studii juridice, încă își mai amintesc de formele de dovadă. Dar, fiind republicani, simt deja toată indignarea care este în acord cu faptul că soldaților americani li s-a ordonat să treacă la acțiune armată de către un guvern străin și fără asentimentul Congresului. Din punct de vedere emoțional, vor să creadă zvonul, deoarece sunt republicani și sunt împotriva Ligii Națiunilor. Acest lucru îl stârnește pe liderul democrat, dl Hitchcock din Nebraska. El apără Consiliul Suprem: a acționat sub presiunea războiului. Încă nu s-a semnat pacea, fiindcă republicanii trag de timp. În consecință, acțiunea a fost necesară și legală. Ambele părți presupun acum că relatarea este adevărată și trag concluzii în funcție de partizanatul lor. Totuși, această presupunere extraordinară se face într-o dezbatere despre o rezoluție privind investigarea adevărului acestei presupuneri. Se observă cât de greu este, chiar și pentru oameni cu pregătire juridică, să suspende răspunsul până vin rapoartele. Răspunsul este instantaneu. Ficțiunea este luată drept adevăr pentru că este o mare nevoie de ficțiune.

Câteva zile mai târziu, un raport oficial a arătat că soldații nu debarcaseră la ordinul guvernului britanic sau al Consiliului Suprem. Nu luptaseră împotriva italienilor. Debarcaseră la cererea guvernului italian pentru a-i proteja pe italieni, iar autoritățile italiene mulțumiseră oficial comandantului american. Soldații nu erau în stare de război cu Italia. Ei acționaseră în conformitate cu o practică instituită internațional, care nu avea nicio legătură cu Liga Națiunilor.

Teatrul de acțiune a fost Adriatica. Imaginea acelui teatru de acțiune a fost furnizată senatorilor de la Washington – în acest caz probabil cu intenția de a induce în eroare – de către cineva căruia nu-i păsa deloc de Adriatica, dar care era foarte interesat să eșueze Liga. Senatul a reacționat la această imagine prin consolidarea diferențelor sale partizane în privința Ligii.

5

Nu este necesar să hotărâm dacă, în acest caz particular, Senatul a fost peste ori sub standardul său normal. Și nici dacă Senatul are o imagine favorabilă în comparație cu Camera Reprezentanților sau cu alte parlamente. În acest moment, mi-ar plăcea să mă gândesc numai la spectacolul mondial al oamenilor care acționează asupra mediului lor înconjurător, dinamizați de stimuli ce provin din pseudo-mediile lor. Pentru că atunci când se acordă recunoaștere unei fraude deliberate, știința politică trebuie totuși să explice asemenea fapte precum două națiuni care se atacă una pe alta, fiecare convinsă că acționează în autoapărare, sau două clase aflate în conflict, fiecare sigură că vorbește în numele interesului comun. Ele trăiesc, putem spune, în lumi diferite. Mai exact, trăiesc în aceeași lume, dar gândesc și simt în lumi diferite.

La aceste lumi speciale, la aceste artefacte private, de grup, de clasă, provinciale, ocupaționale, naționale ori sectare, se referă ajustarea politică a oamenilor din Marea Societate. Varietatea și complexitatea acestor artefacte este imposibil de descris. Totuși, aceste ficțiuni determină o foarte mare parte din comportamentul politic al oamenilor. Trebuie să ne gândim, poate, la cincizeci de parlamente suverane care constau din cel puțin o sută de organisme legislative. Sub ele se află cel puțin cincizeci de trepte ierarhice de corpuri legislative inferioare regionale și municipale care, împreună cu organele lor executive, administrative și legislative, constituie autoritatea formală de pe pământ. Dar acest lucru încă nu dezvăluie complexitatea vieții politice. Căci în fiecare dintre aceste nenumărate centre de autoritate se află partide, iar aceste partide sunt la rândul lor ierarhii cu rădăcini în clase, pături, clici și clanuri; iar în cadrul ierarhiilor există politicienii individuali, fiecare fiind centrul personal al unei țesături de legături, amintiri, temeri și speranțe.

Într-un fel sau altul, adesea din motive în mod necesar obscure, ca rezultat al dominației sau al compromisului sau al unui aranjament, aceste organisme politice dau ordine care pun armatele în mișcare sau încheie pacea, recrutează cetățenii,

impun taxe, trimit în exil sau la închisoare, protejează proprietăți sau le confiscă, încurajează un fel de întreprinderi și descurajează pe altele, facilitează imigrația ori îi pun piedici, îmbunătățesc comunicarea sau o blochează, înființează școli, construiesc nave, întemeiază „politici" și „destine", înlătură bariere economice, creează averi sau le distrug, aduc un popor sub cârmuirea altuia sau favorizează o clasă în detrimentul alteia. Pentru fiecare dintre aceste decizii, un anumit punct de vedere asupra faptelor este considerat a fi concludent, un anumit punct de vedere asupra circumstanțelor este acceptat ca punct de plecare al raționamentului și ca stimul al sentimentului. Care punct de vedere asupra faptelor, și de ce acela?

Și totuși, chiar și aceasta nu epuizează nici pe departe complexitatea reală. Structura politică formală există într-un mediu social, în care sunt nenumărate companii și instituții, mici și mari, asociații voluntare și semi-voluntare, grupări naționale, regionale, urbane și de cartier, care nu de puține ori iau decizia preluată apoi de organismul politic. Pe ce se bazează aceste decizii?

„Societatea modernă", spune dl Chesterton, „este intrinsec nesigură deoarece se bazează pe ideea că toți oamenii vor face același lucru din motive diferite… Și, cum în mintea fiecărui condamnat se poate găsi iadul unei infracțiuni aproape singulare, la fel și în casa ori sub pălăria fiecărui funcționar de la periferie se poate găsi purgatoriul unei filozofii destul de diferite. Unul poate fi un materialist total care își consideră propriul corp o mașină teribilă ce produce idei. E posibil să-și asculte gândurile ca pe ticăitul monoton al unui ceas. Vecinul său poate fi un creștin scientist și să-și considere corpul drept ceva mai puțin lipsit de substanță decât propria umbră. Poate ajunge să-și considere brațele și picioarele niște amăgiri, niște șerpi care se mișcă într-o stare de *delirium tremens*. Al treilea de pe acea stradă poate să nu fie un creștin scientist, ci un creștin. Vecinii lui ar putea spune despre el că trăiește într-un basm; un basm secret dar bine închegat, cu fețe și prezențe ale unor prieteni nepământeni. Al patrulea poate fi un teozof și, foarte probabil, un vegetarian; și nu văd de ce nu aș putea să mă complac

în ideea că al cincilea este un satanist… Ei bine, indiferent dacă o astfel de diversitate este valoroasă sau nu, o unitate cu o asemenea bază este șubredă. A te aștepta ca toți oamenii să gândească tot timpul diferit și totuși să facă aceleași lucruri, este o speculație îndoielnică. Este vorba de o societate care se întemeiază nu pe consens, nici măcar pe o convenție, ci mai degrabă pe coincidență. Patru oameni se pot întâlni în jurul aceluiași felinar; unul pentru a-l vopsi în verde crud ca parte dintr-un mare program de amenajare a orașului; unul pentru a-și citi cartea de rugăciuni la lumina acestuia; unul pentru a-l îmbrățișa cu o ardoare întâmplătoare într-un acces de entuziasm alcoolic; iar ultimul doar pentru că stâlpul de un verde crud este un punct vizibil de întâlnire cu prietena lui. Dar a te aștepta ca acest lucru să se petreacă seară de seară este imprudent…“[1]

Înlocuiți cei patru oameni din jurul felinarului cu guverne, partide, corporații, societăți, grupuri sociale, meserii și profesii, universități, secte și naționalități din lume. Gândiți-vă la legiuitorul care votează o lege care va afecta persoane îndepărtate, la un om de stat care ia o decizie. Gândiți-vă la Conferința de Pace care retrasează frontierele Europei, la un ambasador dintr-o țară străină care încearcă să discearnă intențiile propriului său guvern și ale guvernului străin, la un om de afaceri care exploatează o concesiune dintr-o țară înapoiată, la un editor care vrea război, la un cleric care cere poliției să controleze distracțiile, la salonul unui club unde se discută o grevă, la o șezătoare care își propune să reglementeze școlile, la nouă judecători care hotărăsc dacă instanța din Oregon poate stabili orele de lucru ale femeilor, la un cabinet care se întrunește pentru a decide asupra recunoașterii unui guvern, la convenția unui partid care alege un candidat și concepe o platformă, la douăzeci și șapte de milioane de alegători care își dau votul, la un irlandez din Cork care se gândește la un irlandez

[1] G. K. Chesterton, „The Mad Hatter and the Sane Householder“ („Pălărierul nebun și gospodarul întreg la minte“), *Vanity Fair*, ianuarie 1921, p. 54.

din Belfast, la Internaționala a Treia care face planuri de reconstrucție a întregii societăți umane, la un consiliu al directorilor confruntat cu o serie de cerințe ale angajaților, la un tânăr care își alege cariera, la un comerciant care estimează cererea și oferta pentru sezonul următor, la un speculator care prevede cursul pieței, la un bancher care hotărăște dacă să crediteze o nouă întreprindere, la cineva care își face reclamă, la cei ce văd reclamele… Gândiți-vă la diferitele tipuri de americani care au în minte propriile noțiuni privind „Imperiul Britanic", „Franța", „Rusia" sau „Mexic". Nu este ceva atât de diferit de cei patru oameni ai dlui Chesterton, care se aflau în jurul stâlpului de un verde crud.

6

Și astfel, înainte de a ne afunda în jungla de lucruri neclare privind diferențele înnăscute ale oamenilor, am face bine să ne fixăm atenția asupra diferențelor extraordinare în modul în care oamenii văd lumea.[1] Nu mă îndoiesc că există importante diferențe biologice. De vreme ce omul este un animal, ar fi ciudat ca ele să nu existe. Dar ca ființe raționale este mai rău decât superficial să se generalizeze asupra comportamentului comparativ până când nu există similitudini măsurabile între mediile la care comportamentul constituie un răspuns.

Valoarea pragmatică a acestei idei este că introduce o mult dorită precizie într-o veche controversă: natură versus educație; calități înnăscute versus mediu. Căci pseudo-mediul este un hibrid compus din „natura umană" și „condiții". Din punctul meu de vedere, este evidentă inutilitatea pontificării a ceea ce este și va fi întotdeauna omul din cele ce se observă în acțiunea umană sau a ceea ce sunt condițiile necesare ale societății. Căci nu știm cum s-ar comporta oamenii ca răspuns la faptele Marii Societăți. Tot ce știm cu adevărat este cum se comportă ca răspuns la ceea ce se poate numi foarte bine o imagine extrem de inadecvată a Marii Societăți. Nu se poate trage nicio concluzie

1. *Cf.* Wallas, *Our Social Heritage* (*Moștenirea noastră socială*), pp. 77 *et passim.*

onestă în privința omului sau a Marii Societăți pe baza unor asemenea probe.

Aceasta este cheia investigației noastre. Vom presupune că ceea ce face un om nu se bazează pe o cunoaștere directă și sigură, ci pe imagini pe care și le-a creat singur ori i-au fost date. Dacă atlasul îi spune că pământul este plat, el nu va naviga în vecinătatea a ceea ce consideră a fi marginea planetei noastre, de frică să nu cadă. Dacă harta sa include un izvor al tinereții veșnice, un Ponce de Leon va pleca în căutarea lui. Dacă cineva scoate din pământ lut galben care arată ca aurul, o vreme se va comporta exact de parcă ar fi găsit aur. Felul în care este imaginată lumea determină în orice moment modul în care vor acționa oamenii. Nu determină ceea ce vor reuși. Determină efortul depus, sentimentele, speranțele, nu reușitele și rezultatele lor. Chiar cei care își proclamă cel mai zgomotos „materialismul" și disprețul față de „ideolog", marxist-comuniștii, în ce își pun toate speranțele? În formarea cu ajutorul propagandei a unui grup cu conștiință de clasă. Dar ce este propaganda, dacă nu efortul de a schimba imaginea la care răspund oamenii, de a înlocui un model social cu un altul? Ce este conștiința de clasă, dacă nu o cale de a înțelege lumea? Ce este conștiința națională, dacă nu o altă cale? Iar „conștiința apartenenței" a profesorului Giddings(1), ce altceva este decât un proces al convingerii că recunoaștem într-o mulțime pe cei care ne sunt asemănători?

Încercați să explicați viața socială drept căutarea plăcerii și evitarea durerii. În curând veți spune că hedonistul intră într-un cerc vicios, pentru că, chiar presupunând că omul urmărește într-adevăr aceste scopuri, problema crucială, anume de ce crede el că o cale mai degrabă decât alta este probabil să producă plăcere, rămâne neatinsă. Se explică lucrurile prin faptul că omul este călăuzit de conștiință? Atunci, cum se întâmplă că are acea conștiință particulară? Teoria interesului economic personal? Dar cum ajung oamenii să-și conceapă

(1) În limba engleză, *consciousness of kind*, concept creat de sociologul american Franklin H. Giddings (1855-1931) (n. tr.).

interesul mai degrabă într-un anume fel decât în altul? Dorința de siguranță, de prestigiu, de dominare sau de ceea ce, în termeni vagi, se numește realizarea de sine? Cum văd oamenii siguranța lor, ce consideră ei a fi prestigiu, cum găsesc mijloacele de a domina sau ce înseamnă sinele pe care vor să-l realizeze? Plăcere, durere, conștiință, achiziție, protecție, perfecționare, măiestrie sunt, fără îndoială, denumirile câtorva dintre căile pe care merg oamenii. Pot exista predispoziții instinctive care lucrează în acest scopuri. Dar nicio afirmare a scopului sau nicio descriere a tendințelor de a-l realiza nu poate explica acel comportament care rezultă. Însuși faptul că oamenii teoretizează este o dovadă că pseudo-mediile lor, reprezentările lor interne privind lumea, sunt un element determinant al gândirii, simțirii și acțiunii. În cazul în care legătura dintre realitate și răspunsul uman ar fi directă și imediată, mai degrabă decât indirectă și dedusă, indecizia și nereușita ar fi necunoscute, iar (dacă fiecare dintre noi și-ar găsi un loc comod în lume precum un bebeluș în pântec) dl Bernard Shaw nu ar fi putut spune că, exceptând primele nouă luni de existență, nicio ființă umană nu-și gestionează atât de bine treburile ca o plantă.

Principala dificultate privind adaptarea schemei psihanalitice la gândirea politică apare din această legătură. Freudienii sunt interesați de inadaptarea unor indivizi distincți față de alți indivizi și situații concrete. Ei au presupus că, în cazul în care tulburările interne ar putea fi rezolvate, ar fi puțină sau nicio confuzie în privința a ceea ce este relația evident normală. Dar opinia publică se întâlnește cu fapte indirecte, nevăzute și derutante, în care nu e nimic evident. Situațiile la care se referă opiniile publice sunt cunoscute numai drept opinii. Psihanalistul, pe de altă parte, presupune aproape întotdeauna că mediul este cognoscibil, iar dacă nu e cognoscibil, atunci e cel puțin suportabil, pentru orice inteligență neîmbâcsită. Această presupunere a sa este problema opiniei publice. În loc de a lua de bun un mediu ce este repede cunoscut, analistul social este mult mai interesat să studieze cum este conceput mediul politic mai larg și cum poate fi conceput cu mai mult succes. Psihanalistul

examinează adaptarea la un X, denumit de el mediu; analistul social examinează X, denumit de el pseudo-mediu.

El este, desigur, permanent și constant îndatorat noii psihologii, nu numai pentru că, atunci când este aplicată corect, ajută atât de mult oamenii să stea pe propriile lor picioare, indiferent de ce-o fi, dar și pentru că studiul viselor, fanteziilor și raționalizării a evidențiat felul în care se construiește pseudo-mediul. Dar el nu poate lua drept criteriul său nici ceea ce se numește „o carieră biologică normală"[1] în cadrul ordinii sociale existente, nici o carieră „eliberată de presiunea religioasă și convențiile dogmatice" în afara acestei ordini.[2] Ce este o carieră socială normală pentru un sociolog? Ori una eliberată de presiuni și convenții? Criticii conservatori, putem fi siguri, o afirmă pe prima, iar romanticii pe a doua. Dar, afirmându-le, ei iau de bună lumea întreagă și spun, de fapt, că societatea este fie ceva ce corespunde ideii lor despre ceea ce este normal, fie ceva ce corespunde ideii lor despre ceea ce este liber. Amândouă ideile sunt numai opinii publice, iar în vreme ce psihanalistul ca medic poate eventual să le afirme, sociologul nu poate lua produsele opiniei publice existente drept criterii cu ajutorul cărora să studieze opinia publică.

7

Lumea de care trebuie să ne ocupăm din punct de vedere politic se sustrage accesului nostru, este nevăzută și necunoscută. Trebuie explorată, comunicată și imaginată. Omul nu este un zeu aristotelic care cuprinde întreaga existență dintr-o privire. El este creația unei evoluții; abia dacă poate cuprinde o porțiune suficientă din realitate pentru a reuși să supraviețuiască și să smulgă ceea ce la scara timpului sunt doar câteva momente de înțelegere și fericire. Totuși, această ființă a inventat modalități de a vedea ceea ce ochiul liber nu poate vedea, de a auzi ceea ce urechea nu poate auzi, de a cântări mase imense și infinitezimale, de a număra și separa mai multe

---

[1] Edward J. Kempf, *Psychopathology* (*Psihopatologie*), p. 116.

[2] *Idem*, p. 151.

lucruri decât poate să țină minte. Această ființă învață să vadă cu mintea vaste porțiuni ale lumii pe care nu le-ar putea niciodată vedea, atinge, mirosi, auzi sau ține minte. Treptat, își construiește în mintea sa o imagine demnă de încredere a lumii care scapă simțurilor sale.

Acele caracteristici ale lumii exterioare care au de-a face cu comportamentul altor ființe umane, în măsura în care acest comportament se intersectează cu al nostru, depinde de noi sau ne interesează, le numim, cu aproximație, treburi publice. Imaginile din mintea acestor ființe umane, imaginile despre sine, despre alții, despre necesitățile, scopurile și relațiile lor, sunt opiniile lor publice. Acele imagini care sunt înrâurite de către grupuri de oameni sau de către indivizi care acționează în numele unor grupuri constituie Opinia Publică cu majuscule. Și astfel, în capitolele care urmează vom investiga unele dintre motivele pentru care, atât de des, imaginea interioară îi induce pe oameni în eroare în abordarea lumii exterioare. Sub acest titlu vom lua mai întâi în considerare principalii factori care le limitează accesul la fapte: forme artificiale de cenzură, limitări ale contactului social, timpul relativ redus disponibil în fiecare zi pentru a da atenție treburilor publice, distorsiunea cauzată de necesitatea de a comprima evenimentele în mesaje foarte scurte, dificultatea de a crea un vocabular restrâns care să exprime o lume complicată și, în sfârșit, teama de a înfrunta acele fapte care par să amenințe rutina și stabilitatea vieții oamenilor.

Apoi, analiza trece de la aceste limitări mai mult sau mai puțin externe la studierea felului în care această cantitate redusă de mesaje venite din exterior este afectată de imagini stocate, de preconcepții și prejudecăți care le interpretează, le completează și, la rândul lor, direcționează puternic atenția noastră și chiar modul nostru de a vedea lucrurile. Se continuă cu examinarea felului în care, în fiecare individ, mesajele limitate din exterior, organizate într-o structură de stereotipuri, sunt identificate cu propriile interese, așa cum le percepe și le concepe individul. În secțiunile următoare se examinează cum se cristalizează opiniile formând ceea ce se numește Opinia

Publică, cum se formează o Voință Națională, o Conștiință de Grup, un Obiectiv Social, sau orice alt nume doriți să-i dați.

Primele cinci părți constituie secțiunea descriptivă a cărții. Urmează o analiză a teoriei democratice tradiționale a opiniei publice. Substanța argumentației este că democrația, în forma sa originară, nu a înfruntat niciodată în mod serios problema care apare din cauza faptului că imaginile din mintea oamenilor nu corespund automat lumii exterioare. Iar apoi, întrucât teoria democratică se află sub tirul critic al gânditorilor socialiști, voi examina cea mai avansată și mai coerentă dintre aceste critici, adusă de socialismul ghildelor din Marea Britanie. Aici, scopul meu este de a afla dacă acești reformatori țin seama de principalele dificultăți ale opiniei publice. Concluzia mea este că ei ignoră complet dificultățile, la fel ca și democrații de la începuturi, deoarece și ei presupun – iar asta se întâmplă într-o societate mult mai complexă – că, într-un mod oarecum misterios, există în inimile oamenilor o cunoaștere a lumii de dincolo de sfera lor de cuprindere.

Eu susțin că guvernarea reprezentativă, fie în ceea ce se numește în mod obișnuit politică, fie în industrie, nu se poate realiza cu succes, indiferent de baza de votare, dacă nu există o organizație expertă independentă care să facă inteligibile faptele nevăzute pentru cei care trebuie să ia deciziile. Încerc, deci, să argumentez că numai acceptarea responsabilă a principiului că reprezentarea personală trebuie să fie completată de reprezentarea faptelor nevăzute va putea aduce o descentralizare satisfăcătoare și ne va permite să ne eliberăm de ficțiunea inadmisibilă și nefuncțională potrivit căreia fiecare dintre noi trebuie să-și formeze o opinie competentă despre toate problemele publice. Se arată că chestiunea presei este confuză deoarece criticii și apologeții se așteaptă ca presa să realizeze această ficțiune, să compenseze tot ceea ce nu s-a prevăzut în teoria democrației, iar cititorii cred că acest miracol se va înfăptui fără niciun cost și niciun efort din partea lor. Ziarele sunt privite de către democrați drept un panaceu pentru propriile defecte, însă analiza naturii știrilor și a bazei economice a jurnalismului pare să arate că ziarele, în mod necesar

și inevitabil, reflectă – și deci, într-o măsură mai mare sau mai mică, intensifică – organizarea defectuoasă a opiniei publice. Concluzia mea este că opiniile publice trebuie organizate pentru presă, dacă vrem să fie solide, și nu de către presă, cum se întâmplă astăzi. În concepția mea, această organizare este în primul rând sarcina unei științe politice care trebuie dintâi să-și fi câștigat locul său ca formulator, precedând decizia reală, în loc de a fi un apologet, critic sau raportor după ce decizia a fost luată. Încerc să arăt că nedumeririle guvernului și ale industriei conspiră în a oferi științei politice această șansă enormă de a se îmbogăți și de a servi publicul. Și, desigur, sper că aceste pagini vor ajuta câțiva oameni să realizeze această șansă mai acut și, deci, să o urmărească în mod conștient.

PARTEA A II-A
ABORDAREA LUMII EXTERIOARE

Capitolul II

CENZURĂ ȘI CONFIDENȚIALITATE

1

Imaginea unui general conducând o ședință editorială în cel mai teribil moment al uneia dintre marile bătălii din istorie pare mai degrabă o scenă din *Der tapfere Soldat*[1] decât o pagină de viață. Cu toate acestea, știm direct de la sursă, de la ofițerul care redacta comunicatele franceze, că aceste ședințe erau o componentă regulată a acțiunii de război; că în cel mai rău moment de la Verdun, generalul Joffre și cabinetul său s-au întâlnit și au avut discuții asupra substantivelor, adjectivelor și verbelor care urmau să fie tipărite în ziarele de a doua zi dimineața. Dl de Pierrefeu notează următoarele:

> „Comunicatul de seară din data de 23 (februarie 1916) a fost editat într-o atmosferă dramatică. Dl Berthelot, membru al cabinetului Primului Ministru, tocmai telefonase din ordinul ministrului, cerându-i generalului Pellé să întărească ideile raportului și să accentueze proporțiile atacului inamic. Era nevoie să pregătim publicul pentru cel mai rău rezultat în eventualitatea în care totul avea să se transforme într-o catastrofă. Această temere arăta limpede că nici la Marele Cartier General, nici la Ministerul de Război, guvernul nu găsea motive de încredere. În timp ce dl Berthelot vorbea, generalul Pellé lua notițe. Mi-a înmânat hârtia pe care scrisese doleanțele guvernului, împreună cu ordinul de zi emis de generalul von Deimling și găsit asupra unor prizonieri, în care se arăta că acest atac era ofensiva supremă care să asigure pacea. Utilizate cu abilitate, toate acestea urmau să demonstreze că Germania se dezlănțuia și făcea un efort gigantic, un efort fără precedent, sperând ca un succes să pună capăt războiului. Logica gestului era că nimeni nu trebuia să fie luat prin surprindere de retragerea noastră. Când, o

---

[1] Opereta *Soldatul cel viteaz* a fost compusă de Oscar Straus, având premiera la Viena în 1908 (n. tr.).

jumătate de oră mai târziu, am coborât cu manuscrisul, i-am găsit adunați în biroul colonelului Claudel, care era plecat, pe generalul maior, generalul Janin, colonelul Dupont și locotenent-colonelul Renouard. De teamă că nu voi reuși să dau impresia dorită, generalul Pellé pregătise el însuși o propunere de comunicat. Am citit ceea ce tocmai terminasem. S-a considerat că era prea moderat. Textul generalului Pellé, pe de altă parte, părea prea alarmant. Omisesem, în mod intenționat, ordinul de zi al lui von Deimling. A-l pune într-un comunicat *ar însemna să o rupem cu formula cu care publicul era obișnuit*, ar însemna s-o transformăm într-un fel de pledoarie. Ar însemna să spunem: «Cum credeți că mai putem rezista?» Aveam motive să ne temem că publicul va fi dezorientat de această schimbare de ton și va crede că totul este pierdut. Mi-am explicat punctele de vedere și am sugerat să dăm ziarelor textul lui von Deimling sub forma unei note separate.

Opiniile fiind împărțite, generalul Pellé a plecat să-i ceară generalului de Castelnau să vină și să ia decizia finală. Generalul a sosit zâmbind, liniștit și bine dispus, a spus câteva cuvinte de complezență despre acest nou tip de consiliu literar de război și s-a uitat peste texte. L-a ales pe cel mai simplu, a dat mai multă greutate primei fraze, a inserat cuvintele «după cum se anticipase», care oferă o tonalitate liniștitoare, și a fost categoric împotriva inserării ordinului lui von Deimling, care urma însă să fie transmis presei într-o notă specială…“[1]

În acea seară, generalul Joffre a citit comunicatul cu atenție și l-a aprobat. În câteva ore, cele două sau trei sute de cuvinte urmau să fie citite în toată lumea. Acestea aveau să creeze în mintea oamenilor o imagine despre ceea ce se întâmpla pe colinele de la Verdun, iar această imagine avea să-i îmbărbăteze ori să-i facă să dispere. Trebuia păstrată speranța pentru negustorul din Brest, țăranul din Lorena, deputatul de la Palais Bourbon, editorul din Amsterdam sau Minneapolis, dar în același timp trebuia pregătită acceptarea unei posibile înfrângeri fără a ceda în fața panicii. Prin urmare, se spune populației că pierderea terenului nu este o surpriză pentru comandamentul

[1] Pierrefeu, *G. Q. G.* (*Marele Cartier General*), pp. 126-129.

francez. Oamenii sunt învățați să privească situația ca fiind serioasă, dar nu cumplită. De fapt, în acel moment statul major francez nu era pe deplin pregătit pentru ofensiva germană. Nu se săpaseră tranșee, nu se construiseră căi alternative de acces, lipsea sârma ghimpată. Însă o asemenea mărturisire ar fi creat în mințile civililor niște imagini care puteau foarte bine să transforme o retragere într-un dezastru. Înaltul Comandament putea fi decepționat, dar se putea aduna; oamenii de acasă și de peste hotare, cuprinși de incertitudini și fără a avea unitatea de intenție a profesionistului, ar fi putut, pe baza unei relatări complete, să piardă din vedere războiul într-o dispută pe fațiuni și contrafațiuni asupra competenței ofițerilor. Deci, în loc să permită publicului să acționeze pe baza tuturor faptelor cunoscute de generali, autoritățile au prezentat numai anumite lucruri, iar acestea doar într-un mod care avea tendința de a-i liniști pe oameni.

În acest caz, oamenii care au modelat pseudo-mediul știau care era mediul real. Dar câteva zile mai târziu a apărut un incident în privința căruia statul major francez nu știa adevărul. Germanii au anunțat[1] că în după-amiaza precedentă luaseră cu asalt Fort Douaumont. La cartierul general francez din Chantilly nimeni nu a putut înțelege această știre. Căci în dimineața zilei de 25, după angajarea corpului XX, bătălia își schimbase cursul în bine. Rapoartele de pe front nu spuneau nimic despre Douaumont. Dar investigația a arătat că raportul german era adevărat, deși nimeni încă nu știa cum fusese luat fortul. Între timp, comunicatul german era transmis fulger în toată lumea, iar francezii trebuiau să spună ceva. Ca atare, cartierul general a emis o explicație. „În mijlocul unei ignorațe totale la Chantilly despre felul în care se desfășurase atacul, am imaginat, în comunicatul din seara zilei de 26, un plan al atacului care, cu siguranță, avea o șansă de o mie la unu să fie adevărat." Comunicatul acestei bătălii imaginare suna astfel:

> „O bătălie aprigă are loc în jurul fortului Douaumont, care este un avanpost al vechii organizări defensive de la

[1] În 26 februarie 1916. Pierrefeu, *G. Q. G.*, pp. 133 *et passim.*

> Verdun. Poziția câștigată în această dimineață de către inamic, *după mai multe atacuri lipsite de succes care l-au costat pierderi foarte ridicate*, a fost atinsă din nou și depășită de către soldații noștri, pe care inamicul nu a fost capabil să-i respingă."[1]

Ceea ce avusese loc, de fapt, era diferit atât de relatările franceze, cât și de cele germane. În timp ce se schimbau soldații de pe linia frontului, poziția fusese cumva uitată într-o învălmășeală de ordine. În fort au rămas un comandant de baterie și câțiva soldați. Câțiva soldați germani, văzând poarta deschisă, s-au strecurat în fort și i-au luat pe toți cei dinăuntru prizonieri. Puțin mai târziu, francezii care se aflau pe coastele dealului au fost îngroziți că se trage asupra lor dinspre fort. Nu avusese loc o bătălie la Douaumont și nu fuseseră pierderi. Soldații francezi nu avansaseră dincolo de fort, cum părea să spună comunicatul. De oricare parte, ei se aflau dincolo de el, fără nicio îndoială, dar fortul se afla în mâinile inamicului.

Totuși, din comunicat toată lumea a înțeles că fortul era pe jumătate înconjurat. Nu s-a spus așa ceva în mod explicit, dar „presa, ca de obicei, a forțat nota". Analiștii militari au ajuns la concluzia că germanii urmau să se predea cât de curând. După câteva zile au început să se întrebe de ce garnizoana nu se predase încă, de vreme ce era lipsită de hrană. „A fost necesar ca prin biroul de presă să le cerem să renunțe la tema încercuirii".[2]

2

Editorul comunicatului francez ne spune că, deoarece bătălia se lungea nepermis de mult, împreună cu colegii săi s-a

---

[1] Aceasta este propria mea traducere; versiunea engleză de la Londra, publicată în *New York Times* de duminică, 27 februarie, este după cum urmează: „Londra, Feb. 26 (1916). O luptă dură se desfășoară în jurul fortului Douaumont, care este un element avansat al vechii organizări defensive a fortărețelor de la Verdun. Poziția capturată în această dimineață de către inamic după mai multe asalturi fără rezultat, care l-au costat pierderi extrem de grele, a fost atinsă din nou și depășită de către soldații noștri, iar toate încercările inamicului nu au putut să-i respingă." Textul francez spune *pertes très élevées* [„pierderi foarte ridicate", n. tr.]. Astfel, traducerea engleză exagerează textul original.

[2] Pierrefeu, *op. cit.*, pp. 134-135.

hotărât să neutralizeze îndărătnicia germanilor printr-o continuă insistență asupra pierderilor teribile ale acestora. Este necesar să amintim că în acel moment, de fapt, până în ultimele luni ale anului 1917, punctul de vedere ortodox asupra războiului în rândul popoarelor aliate era că urma să se decidă printr-un „război de uzură". Nimeni nu credea într-un război de mișcare. Se insista că strategia nu avea importanță, nici diplomația. Pur și simplu, toată chestiunea se rezuma la a ucide germani. Marele public credea mai mult sau mai puțin în această dogmă, dar, având în vedere succesele spectaculoase ale germanilor, era necesar să i se amintească de ea în mod constant.

> „Aproape zi de zi, comunicatele… atribuiau germanilor cu o impresie de justiție pierderi grele, extrem de grele, vorbeau de sacrificii de sânge, grămezi de cadavre, hecatombe. De asemenea, telegramele foloseau în mod constant statisticile biroului de informații militare din Verdun, al cărui șef, maiorul Cointet, inventase o metodă de a calcula pierderile germane ce producea, fără îndoială, rezultate minunate. La fiecare două săptămâni, cifrele creșteau cu aproximativ o sută de mii. Aceste pierderi de 300.000, 400.000, 500.000 date publicului, împărțite pe zi, săptămână, lună, repetate în diferite moduri, produceau un efect izbitor. Formulele noastre aveau mici variații: «conform prizonierilor pierderile germane din cursul atacului au fost considerabile»… «s-a dovedit că pierderile»… «inamicul epuizat de pierderile suferite nu a reluat atacul»… Anumite formule, abandonate mai târziu fiindcă se tociseră, erau folosite în fiecare zi: «sub focul artileriei și al mitralierelor noastre»… «secerați de focul artileriei și al mitralierelor noastre»… Repetarea constantă a impresionat atât țările neutre, cât și Germania, și a contribuit la crearea unei atmosfere sângeroase în ciuda dezmințirilor de la Nauen (sediul transmisiunilor germane fără fir), care încercau în van să demoleze efectele proaste ale acestei repetări perpetue."[1]

Ideea comandamentului francez, pe care dorea să o instituie public prin aceste rapoarte, a fost formulată astfel pentru orientarea cenzorilor:

---

[1] *Op. cit.*, pp. 138-139.

„Această ofensivă angajează forțele active ale adversarului nostru, al cărui număr de militari este în declin. Am aflat că promoția 1916 este deja pe front. Vor mai rămâne promoția 1917, care deja este convocată, și resursele celei de a treia categorii (bărbații de peste 45 de ani sau convalescenții). Peste câteva săptămâni, forțele germane, epuizate de acest efort, se vor confrunta cu toate forțele coaliției (zece milioane împotriva a șapte milioane)."[1]

Conform dlui de Pierrefeu, însuși comandamentul francez se convertise la această convingere. „Printr-o extraordinară aberație mintală, se vedea numai războiul de uzură al inamicului; părea că forțele noastre nu erau supuse războiului de uzură. Generalul Nivelle împărtășea aceste idei. Rezultatul s-a văzut în 1917."

Ne-am obișnuit să numim acest lucru propagandă. Un grup de persoane, care poate împiedica accesul independent la un eveniment, adaptează știrile în conformitate cu scopurile sale. Faptul că, în acest caz, scopurile au fost patriotice nu influențează deloc raționamentul. Ei și-au folosit puterea pentru a face publicurile aliate să vadă lucrurile așa cum se dorea. Cifrele cu pierderi ale maiorului Cointet, care făceau ocolul lumii, intră în aceeași categorie. Intenția era de a provoca un anume tip de inferență, anume că războiul de uzură se desfășura în favoarea francezilor. Dar inferența nu se realiza sub forma unei argumentații. Ea rezulta aproape automat din imaginea creată mental a nenumăraților germani măcelăriți pe dealurile de la Verdun. Prin punerea germanilor morți în centrul imaginii și omiterea morților francezi s-a construit o imagine foarte specială a bătăliei. Era o viziune menită să neutralizeze efectele înaintării germanilor în teren și impresia de putere dată de perseverența ofensivei. Era, de asemenea, o viziune potrivită pentru a face publicul să consimtă la strategia defensivă demoralizatoare impusă armatelor aliate. Căci publicul, obișnuit cu ideea că războiul constă în mari mișcări strategice, atacuri pe flancuri, încercuiri și predări dramatice, urma să uite treptat

[1] *Op. cit.*, p. 147.

acea imagine în favoarea teribilei idei că prin echilibristica numărului de vieți se putea câștiga războiul. Controlând toate știrile de pe front, statul major s-a folosit de o viziune care corespundea strategiei sale.

Statul major al unei armate de pe câmpul de luptă este astfel plasat încât poate controla în mare măsură ceea ce publicul urmează să perceapă; controlează selecția corespondenților care merg pe front, le controlează mișcările de pe front, le citește și le cenzurează mesajele de pe front și le telegrafiază. Guvernul din spatele armatei, având comanda asupra telegrafelor, pașapoartelor, poștelor, vămilor și blocadelor, sporește controlul; îl întărește prin prerogativele pe care le are asupra editorilor, asupra întâlnirilor publice și prin serviciul său secret. Și totuși, în cazul unei armate controlul este departe de a fi perfect. Întotdeauna există comunicatul inamicului, care în aceste vremuri ale transmisiilor fără fir nu poate fi ținut la distanță de țările neutre. Și, înainte de toate, sunt discuțiile soldaților, care răsună de pe front și sunt răspândite atunci când aceștia sunt în permisie.[1] O armată este ceva greu de manipulat. Cenzura navală și diplomatică este aproape întotdeauna mult mai completă. Aici puțini oameni știu ce se întâmplă, iar acțiunile lor sunt mai ușor de supravegheat.

3

Fără o formă de cenzură, propaganda în sensul strict al cuvântului este imposibilă. Pentru a realiza o propagandă trebuie să existe o barieră între public și eveniment. Trebuie să se limiteze accesul la mediul real înainte ca oricine să-și poată crea un pseudo-mediu pe care îl crede judicios sau dezirabil. Și atunci când oamenii care au acces direct își formează păreri greșite despre ceea ce văd, nimeni altcineva nu poate decide cum vor arăta părerile lor greșite dacă nu poate decide unde

[1] Cu câteva săptămâni înainte de atacul american de la St. Mihiel și ofensiva de pe linia Argonne-Meuse, în Franța, toți spuneau tuturor acest secret absolut.

și la ce trebuie să privească aceștia. Cenzura militară este cea mai simplă formă de barieră, dar în niciun caz cea mai importantă, deoarece se știe că există și, deci, într-o oarecare măsură, este aprobată și luată în calcul.

În diferite momente și în diferite chestiuni unii impun, iar alții acceptă un anumit standard privind ceea ce este secret. Limitele a ceea ce este ascuns deoarece publicarea nu este, cum se spune, „compatibilă cu interesul public" se confundă treptat cu ceea ce este ascuns deoarece se crede că nu este o problemă care privește publicul. Noțiunea care definește ceea ce constituie problemele confidențiale ale unei persoane este elastică. Astfel, dimensiunea averii unui om este considerată o problemă confidențială, iar în legea impozitării există o dispoziție care să o facă cât se poate de confidențială. Vânzarea unei bucăți de pământ nu este confidențială, dar prețul poate fi. Salariile sunt, în general, tratate ca fiind mai confidențiale decât onorariile, iar veniturile, ca fiind mai confidențiale decât moștenirile. Ratingul de credit al unei persoane are numai o circulație limitată. Profiturile marilor corporații sunt mai publice decât cele ale micilor firme. Anumite tipuri de conversații, între un bărbat și o femeie, un avocat și un client, un doctor și un pacient, un preot și un enoriaș, sunt confidențiale. Ședințele directorilor sunt, în general, confidențiale. La fel sunt multe dintre consultările politice. Majoritatea lucrurilor care se spun într-o ședință de cabinet sau într-o întrevedere a secretarului de stat cu un ambasador sau într-o discuție particulară sau în cadrul unor dineuri sunt confidențiale. De multe ori contractul dintre angajator și angajat este privit drept confidențial. Într-o vreme, afacerile tuturor corporațiilor erau considerate a fi la fel de confidențiale cum este astăzi religia unei persoane. Iar înainte de asta, religia unei persoane era considerată la fel de publică precum culoarea ochilor săi. Pe de altă parte, bolile infecțioase erau odată la fel de confidențiale ca și procesele digestive ale unui om. Istoria noțiunii de confidențialitate poate fi o poveste antrenantă. Uneori, noțiunile intră într-un conflict violent, cum s-a întâmplat când bolșevicii au publicat tratatele secrete sau când dl Hughes a investigat companiile de asigurări

de viață sau când scandalul cuiva a transpirat din sfera mondenă ajungând pe primele pagini ale ziarelor dlui Hearst.

Fie că motivele care stau la baza confidențialității sunt bune ori rele, barierele există. În tot felul de locuri din zona a ceea ce se numesc treburi publice, se insistă asupra aspectului confidențial. De aceea, este adesea foarte edificator să te întrebi cum ai ajuns la faptele pe care îți bazezi opinia. Cine, de fapt, a văzut, a auzit, a simțit, a numărat, a numit lucrul asupra căruia ai o opinie? A fost cel care ți-a spus ori cel care i-a spus lui ori cineva încă mai îndepărtat? Și cât de mult i s-a permis să vadă? Când cineva te informează că Franța gândește așa sau așa, care parte a Franței a cercetat-o el? Cum a putut să o cerceteze? Unde se afla în momentul în care o cerceta? Cu ce francezi i s-a permis să discute, ce ziare a citit și de unde au aflat ei ceea ce spun? Puteți să vă puneți aceste întrebări, dar rareori le găsiți răspunsul. Cu toate acestea, ele vă vor reaminti distanța care separă deseori opinia dumneavoastră publică de evenimentul la care se referă. Iar acest memento este în sine o protecție.

Capitolul III

CONTACT ȘI ȘANSĂ

1

În timp ce confidențialitatea și cenzura interceptează multe informații de la sursă, un număr mult mai mare de fapte nu ajunge niciodată la tot publicul sau ajunge doar foarte încet. Căci circulația ideilor este supusă unor limite foarte clare.

Se poate face o estimare brută a efortului necesar pentru a ajunge la „toată lumea" dacă luăm în considerare propaganda guvernului în timpul războiului. Amintindu-ne că, atunci când a intervenit America, războiul dura de peste doi ani și jumătate, că fuseseră puse în circulație milioane și milioane de pagini tipărite și se ținuseră nenumărate discursuri, să ne îndreptăm atenția asupra relatării dlui Creel(1) despre lupta sa „pentru mintea oamenilor, pentru cucerirea convingerilor", pentru ca „evanghelia americanismului să poată fi purtată în toate colțurile lumii".[1]

Dl Creel a trebuit să pună pe picioare o mașinărie ce includea o divizie de informații care a emis, ni se spune, peste șase mii de comunicate, a trebuit să înroleze șaptezeci și cinci de mii de voluntari(2) care au ținut cel puțin șapte sute cincizeci și cinci de mii o sută nouăzeci de discursuri unui total de peste trei sute de milioane de persoane. Copii adnotate ale cuvântărilor președintelui Wilson au fost distribuite de către cercetași

---

(1) Jurnalistul George Creel (1876-1953) a devenit în 1917 directorul Comitetului Informării Publice, o agenție guvernamentală de propagandă înființată de președintele Woodrow Wilson cu scopul de atrage sprijinul populației pentru intervenția americană în război și de a crea pe plan extern o opinie publică favorabilă Statelor Unite (n. tr.).

[1] George Creel, *How We Advertised America* (*Cum am vestit America*).

(2) În original, *Four Minute Men*. Aceștia erau vorbitori voluntari care țineau discursuri de patru minute pe teme furnizate de Comitetul Informării Publice oriunde găseau un public (în cinematografe, în biserici, la festivități etc.) (n. tr.).

familiilor americane. S-au repartizat periodice bilunare unui număr de șase sute de mii de profesori. S-au trimis două sute de mii de diapozitive pentru prelegeri ilustrate. Au fost concepute o mie patru sute treizeci și opt de modele diferite pentru afișe în format mare sau mic, reclame în ziare, lucrări de grafică, ștampile și insigne. Camerele de comerț, bisericile, frățiile, școlile erau utilizate drept canale de distribuție. Cu toate acestea, efortul dlui Creel, căruia abia începusem să-i arăt meritele, nu a inclus eforturile uimitoare ale dlui McAdoo pentru organizarea Liberty Loans(1), nici propaganda de mare efect a dlui Hoover privind hrana, nici campaniile Crucii Roșii, ale Y.M.C.A., Salvation Army, Knights of Columbus, Jewish Welfare Board(2), fără a mai menționa activitatea independentă a societăților patriotice, cum sunt League to Enforce Peace, League of Free Nations Association, National Security League(3), și nemaivorbind de activitatea birourilor de promovare ale Aliaților și ale națiunilor subjugate.

Probabil, acesta a fost cel mai mare și mai intens efort pentru a transmite rapid un set de idei destul de uniform tuturor cetățenilor unei națiuni. Mai vechiul prozelitism funcționa mai încet, poate mai sigur, dar niciodată atât de cuprinzător. Acum, dacă a fost nevoie de asemenea măsuri extreme pentru a ajunge la toată lumea într-un moment de criză, cât de accesibile sunt canalele mai normale pentru populație? Administrația a încercat și, pe măsură ce războiul continua, a reușit în mare parte, cred, să creeze ceva ce s-ar putea aproape numi o singură opinie

---

(1) Obligațiuni de război vândute în S.U.A. în timpul primei conflagrații mondiale pentru a acoperi costurile războiului (n. tr.).

(2) Acronimul Y.M.C.A. stă pentru Young Men's Christian Association (Asociația Creștină a Tinerilor), mișcare mondială ce promovează un creștinism transconfesional. Celelalte organizații menționate sunt mișcarea protestantă Armata Salvării, frăția catolică Cavalerii lui Columb și Comitetul Evreiesc de Asistență, format în 1917 pentru a susține efortul american de război (n. tr.).

(3) Liga pentru Întărirea Păcii, Liga Asociației Națiunilor Libere, Liga Siguranței Naționale (n. tr.).

publică peste tot în America. Dar, gândiți-vă la munca stăruitoare, la ingeniozitatea complexă, la banii și personalul de care a fost nevoie. În timp de pace nu există nimic asemănător și, ca un corolar, există segmente întregi, grupuri largi, ghetouri, enclave și clase care aud numai vag despre multe dintre cele ce se întâmplă.

Acești oameni duc o viață de rutină, sunt prinși în propriile lor treburi, sunt separați de treburile mai ample, întâlnesc puține persoane care să nu fie ca ei, citesc puțin. Călătoriile și comerțul, scrisorile, telegramele și radiogramele, căile ferate, șoselele, vapoarele, autovehiculele și, odată cu noua generație, avioanele au, desigur, o influență uriașă asupra circulației ideilor. Fiecare dintre acestea afectează oferta și calitatea informației și opiniei într-un mod foarte complex. Fiecare este, la rândul său, afectată de condițiile tehnice, economice, politice. De fiecare dată când un guvern relaxează formalitățile pentru pașaport sau controlul vamal, de fiecare dată când se inaugurează o nouă cale ferată sau un nou port ori se pun bazele unei noi linii de navigație, de fiecare dată când cotațiile cresc sau scad, scrisorile se mișcă mai repede sau mai încet, telegramele sunt necenzurate și se ieftinesc, de fiecare dată când se construiesc, se lărgesc sau se îmbunătățesc șosele, circulația ideilor este influențată. Nomenclatoarele vamale și subvențiile afectează direcția întreprinderii comerciale și, prin urmare, natura contractelor umane. Și, astfel, se poate foarte bine întâmpla, cum a fost cazul orașului Salem, Massachusetts, ca o schimbare în construcția de nave să transforme un întreg oraș dintr-un punct de convergență al influențelor internaționale într-un liniștit orășel provincial. Nu toate efectele imediate ale unui transport mai rapid sunt, în mod necesar, bune. Ar fi dificil să negăm, de exemplu, că sistemul de cale ferată din Franța, atât de centrat pe Paris, a fost o binefacere cu două tăișuri pentru francezi.

Este o certitudine că problemele care derivă din mijloacele de comunicații sunt de cea mai mare importanță, iar una dintre cele mai constructive componente ale programului Ligii Națiunilor a fost studierea traficului de cale ferată și a accesului

la mare. Monopolul asupra telegrafiei[1], a porturilor, stațiilor de benzină, trecătorilor montane, canalelor, strâmtorilor, cursurilor de apă, terminalelor, locurilor pentru piețe înseamnă mult mai mult decât îmbogățirea unui grup de oameni de afaceri sau prestigiul unui guvern. Înseamnă o barieră asupra schimbului de informații și de opinii. Dar monopolul nu este singura barieră. Costurile și oferta existentă sunt chiar mai importante, deoarece, dacă costurile călătoriilor sau schimburilor comerciale sunt prohibitive, dacă cererea de facilități depășește oferta, barierele există chiar și în afara monopolului.

2

Venitul unui om are un efect considerabil asupra accesului său la lumea care nu se află în vecinătatea sa. Cu ajutorul banilor, el poate depăși aproape orice obstacol fizic aflat în calea comunicării, poate călători, poate cumpăra cărți și periodice și poate aduce în atenția sa aproape orice lucru cunoscut din lume. Venitul unui individ și venitul unei comunități determină câtă comunicare este posibilă. Dar ideile oamenilor determină modul în care urmează să fie cheltuit acel venit, ceea ce, la rândul său, afectează pe termen lung venitul pe care îl vor realiza. Astfel, există și limitări care, fiindcă sunt adesea autoimpuse și se trag din pasivitate, nu sunt mai puțin reale.

Există părți ale poporului suveran care își consumă cea mai mare parte din timpul liber și din banii de cheltuială cu sporturile cu motor și compararea automobilelor, cu jocurile de cărți și discuțiile ulterioare despre acestea, cu cinematograful și literatura comercială, vorbind întotdeauna cu aceiași oameni și, cu mici variațiuni, despre aceleași teme. Despre aceste persoane nu prea poți spune că suferă din cauza cenzurii sau a secretizării, din cauza costurilor ridicate sau a dificultății comunicării. Ei suferă de anemie, de lipsă de apetit și curiozitate în ceea ce privește scena umană. Problema lor nu este că n-ar avea acces la lumea din afară. Lumi pentru toate interesele abia așteaptă să fie explorate, dar ei nu le caută.

---

[1] De aici înțelepciunea de a lua bârfa în serios.

Se mișcă, de parcă ar fi prinși într-o lesă, într-un cerc fix de cunoștințe în conformitate cu legea și evanghelia grupului lor social. Pentru bărbați, cercul de discuții din afaceri, de la club și din vagonul restaurant este mai larg decât grupul căruia îi aparțin. Pentru femei, grupul social și cercul de discuții sunt deseori aproape identice. Grupul social este locul spre care converg ideile desprinse din lecturi și prelegeri, precum și din cercul de discuții: acolo, ideile sunt cernute, acceptate, respinse, judecate și sancționate. În final, acolo se decide, în fiecare fază a unei discuții, care autorități și care surse de informare sunt acceptabile, și care nu.

Grupul nostru social constă din cei care sunt subînțeleși în expresia „se spune"; aceștia sunt cei a căror aprobare contează cel mai mult pentru noi. În marile orașe, pentru bărbații și femeile cu interese largi și cu mijloace de a se deplasa, grupul social nu este definit atât de rigid. Dar chiar și în marile orașe există zone și unghere rurale care conțin grupuri sociale autosuficiente. În comunitățile mai mici poate exista o circulație mai liberă, o camaraderie mai autentică între micul dejun și cină. Și totuși, puțini sunt cei care nu știu cărui grup îi aparțin cu adevărat și căruia nu.

De obicei, semnul distinctiv al unui grup social este premisa că tinerii se pot căsători în cadrul grupului. Căsătoria în afara grupului implică cel puțin un moment de dubiu înainte ca logodna să fie aprobată. Fiecare grup social are o imagine destul de clară în privința poziției sale relative în ierarhia grupurilor sociale. Între grupurile de același nivel, asocierea este facilă, indivizii sunt repede acceptați, ospitalitatea este normală și nestânjenită. În contactul dintre grupuri care sunt „mai sus" sau „mai jos", există întotdeauna o ezitare reciprocă, o oarecare stânjeneală și o conștiință a diferenței. Fără îndoială, într-o societate ca aceea din Statele Unite, indivizii se mișcă destul de liber de la un grup la altul, mai ales acolo unde nu există bariere rasiale și unde pozițiile economice se schimbă foarte rapid.

Cu toate acestea, poziția economică nu se măsoară prin valoarea venitului. Căci la prima generație, cel puțin, nu venitul

este cel care determină statutul social, ci tipul de activitate desfășurată, și poate fi nevoie de o generație sau două pentru ca aceasta să se șteargă din tradiția familiei. Astfel, activitățile din domeniul bancar, juridic, medical, al serviciilor publice, ziarelor, bisericilor, marilor magazine, brokerajului, industriei sunt cotate la o valoare socială diferită de vânzări, administrare, expertiză tehnică, infirmerie, pedagogie, negustorie; iar acestea, la rândul lor, sunt cotate altfel decât a fi instalator, șofer, croitor, subcontractant sau stenograf; cele din urmă sunt de asemenea cotate diferit de a fi majordom, cameristă, proiecționist sau mecanic de locomotivă. Și totuși, câștigul financiar nu coincide în mod necesar cu aceste gradații.

3

Oricare sunt testele de admitere, grupul social, când s-a format, nu este doar o clasă economică, ci un lucru care seamănă mai mult cu un clan biologic. Poziția de membru este strâns legată de dragoste, căsătorie și copii sau, mai exact spus, de atitudinile și dorințele care sunt implicate aici. Deci, în grupul social opiniile întâlnesc canoane precum tradiția de familie, respectabilitatea, buna-cuviință, demnitatea, gustul și forma, care alcătuiesc imaginea grupului social despre sine, o imagine inoculată asiduu copiilor. În această imagine un spațiu mare este acordat, în mod tacit, unei versiuni autorizate a ceea ce fiecare grup este intrinsec obligat să accepte drept statutul social al celorlalți. Cei mai vulgari insistă asupra unei expresii manifeste a considerației cuvenite, ceilalți, cu decență și tact, trec sub tăcere propria cunoaștere a faptului că o astfel de considerație există într-un mod mai puțin vizibil. Dar acea cunoaștere, care iese la iveală atunci când este vorba de o căsătorie, un război sau o mișcare socială, este nexul unei mari grămezi de dispoziții, clasificate de Trotter[1] sub termenul general de instinct de turmă.

---

[1] W. Trotter, *Instincts of the Herd in War and Peace* (*Instincte ale turmei în timp de pace și de război*).

În fiecare grup social se află auguri cum sunt soții van der Luyden și dna Manson Mingott din romanul *Vârsta inocenței*[1], persoane recunoscute drept custozi și interpreți ai modelului său social. Ești un om făcut, se spune, dacă soții van der Luyden te acceptă. Invitațiile la recepțiile lor sunt semnul cel mai clar al statutului. Alegerile în societățile colegiilor, dispuse atent pe trepte general acceptate, determină cine este cine în colegiu. Liderii sociali, împovărați cu responsabilitatea eugenică finală, sunt extrem de sensibili. Nu numai că trebuie să aibă o conștiință acută a ceea ce contribuie la integritatea grupului lor, dar trebuie să-și cultive o aptitudine specială pentru a ști ce fac alte grupuri sociale. Ei acționează ca un fel de miniștri de externe. În vreme ce majoritatea membrilor unui grup trăiesc indolenți în cadrul grupului, privindu-l în toate aspectele practice drept lumea lor, liderii sociali trebuie să combine o cunoaștere intimă a anatomiei propriului lor grup cu un simț constant al locului său în ierarhia grupurilor.

De fapt, ierarhia este susținută de către liderii sociali. La fiecare nivel se află ceva ce poate fi numit aproape un grup social al liderilor sociali. Dar, pe verticală, ceea ce coagulează de fapt societatea, în măsura în care coagularea are loc prin contacte sociale, se realizează prin acei oameni excepționali, adesea suspecți, care, precum Julius Beaufort și Ellen Olenska din *Vârsta inocenței*, trec de la un grup la altul. Astfel se stabilesc canale personale de la un grup la altul, prin care operează legile imitației ale lui Tarde. Dar pentru mari părți ale populației nu există astfel de canale. Aceștia trebuie să recurgă la relatările investite cu autoritate și la filmele despre viața înaltei societăți. Ei își pot dezvolta o ierarhie socială proprie, aproape neobservată, așa cum au făcut populația de culoare și „elementele străine", dar în rândurile acelei mase asimilate care întotdeauna se consideră „națiunea" există, în ciuda marii separații între grupuri, o varietate de contacte personale prin care are loc o circulație a standardelor.

---

[1] Edith Wharton, *The Age of Innocence.*

Unele dintre grupuri sunt plasate în așa fel, încât devin ceea ce profesorul Ross a numit „puncte iradiante de convenționalitate“[1]. Astfel, ceea ce e superior din punct de vedere social este probabil să fie imitat de ceea ce e socialmente inferior, cei care dețin puterea sunt imitați de subordonați, cei care au succes, de cei cu mai puțin succes, cei bogați, de cei săraci, orașul este imitat de către sat. Dar imitația nu se oprește la frontiere. Grupul social urban care e bogat, puternic, de succes, socialmente superior este fundamental internațional în întreaga emisferă vestică și, din multe puncte de vedere, centrul său este Londra. Printre membrii săi se numără cei mai influenți oameni din lume, cuprinzând corpul diplomatic, marea finanță, ofițerii superiori din armată și din marină, câțiva înalți prelați, câțiva mari proprietari de ziare, precum și soțiile, mamele și fiicele acestora, care exercită puterea invitației. Este un mare cerc de discuții și totodată un adevărat grup social. Dar importanța sa constă în faptul că aici, în cele din urmă, distincția dintre treburi publice și private practic dispare. Chestiunile private ale acestui grup sunt probleme publice, iar treburile publice sunt chestiunile sale private, adesea de familie. Nașterile lui Margot Asquith(1), ca și nașterile dintr-o familie regală, se află, cum spun filozofii, în aproape același univers al discursului ca un cod vamal sau o dezbatere parlamentară.

Există sectoare mari ale guvernării de care acest grup social nu este interesat, iar în America, cel puțin, a exercitat doar un control inconstant asupra guvernelor naționale. Dar impactul acestui grup social asupra afacerilor externe este totdeauna foarte mare, iar în vreme de război prestigiul său crește enorm. Este un lucru destul de normal, întrucât acești cosmopoliți au un contact cu lumea exterioară care le lipsește celor mai mulți. Au luat masa împreună în diverse capitale, iar simțul de onoare

---

[1] Edward Alsworth Ross, *Social Psychology* (*Psihologie socială*), capitolele IX, X, XI.

(1) Memorialista britanică Margot Asquith (1864-1945) a fost soția lui Herbert Henry Asquith, prim-ministru al Marii Britanii între 1908 și 1916, și a născut cinci copii, dintre care trei au murit prematur (n. tr.).

națională nu este în cazul lor o abstracție; este o experiență concretă a aprobării sau dezaprobării din partea prietenilor. Pentru Dr. Kennicott din Gopher Prairie contează prea puțin ce crede Winston și foarte mult ce crede Ezra Stowbody, dar pentru dna Mingott, a cărei fată este măritată cu Contele de Swithin, contează foarte mult atunci când o vizitează pe fiica sa ori se întreține chiar cu Winston. Dr. Kennicott și dna Mingott sunt amândoi sensibili la mediul social, însă dna Mingott este sensibilă la un grup social care guvernează lumea, în vreme ce grupul social al Dr. Kennicott nu guvernează decât în Gopher Prairie.(1) Dar în chestiuni care privesc relațiile mai largi ale Marii Societăți, Dr. Kennicott consideră adesea că ceea ce crede el este numai propria sa opinie, deși, de fapt, este ceva care s-a strecurat în Gopher Prairie din Marea Societate, modificându-se în cursul trecerii sale prin grupurile sociale provinciale.

4

În analiza noastră nu-și are locul o încercare de a prezenta țesătura socială. Trebuie doar să ținem minte cât de mare este rolul jucat de grupul social în contactul nostru spiritual cu lumea, cum tinde să fixeze ceea ce este admisibil și să determine cum va fi judecat. Într-o măsură mai mare sau mai mică, fiecare grup determină pe cont propriu chestiunile care fac parte din competența sa imediată. Înainte de toate, determină administrarea detaliată a judecății. Dar chiar și judecata este formată din modele[1] care pot fi moștenite din trecut sau pot fi transmise ori imitate din alte grupuri sociale. Cel mai înalt grup social constă din cei care sunt liderii Marii Societăți. Spre deosebire de aproape oricare alt grup social, unde majoritatea opiniilor sunt din prima mână doar în privința chestiunilor locale, în această cea mai înaltă societate marile decizii privind războiul și pacea, strategia socială și distribuția finală a puterii

(1) Personaje din romanele *The Age of Innocence* și *Main Street*, care se desfășoară în clasa superioară newyorkeză, respectiv în orășelul de provincie Gopher Prairie (n. tr.).

[1] *Cf.* Partea a III-a.

politice sunt experiențe proprii în cadrul unui cerc format, cel puțin potențial, din cunoștințe personale.

De vreme ce poziția și contactul determină într-o măsură atât de mare ceea ce poate fi văzut, auzit, citit și cunoscut, precum și ceea ce este permis să fie văzut, auzit, citit și cunoscut, nu este de mirare că judecata morală este mult mai obișnuită decât gândirea constructivă. Și totuși, într-o gândire cu adevărat eficace prima necesitate este lichidarea judecăților, recâștigarea unui ochi inocent, lămurirea sentimentelor, curiozitatea și deschiderea. Istoria omului fiind ceea ce este, opinia politică la scara Marii Societăți necesită un grad de calm altruist rareori atins de cineva pentru un oarecare interval de timp. Suntem preocupați de treburile publice, dar suntem cufundați în treburile noastre private. Timpul și atenția disponibile pentru efortul de a nu lua opiniile de-a gata sunt limitate și suntem supuși unei permanente întreruperi.

Capitolul IV

TIMP ȘI ATENȚIE

1

În mod natural, se poate face doar o evaluare aproximativă a volumului de atenție pe care îl alocă oamenii în fiecare zi pentru a se informa asupra treburilor publice. Totuși, este interesant că trei evaluări pe care le-am analizat corespund destul de bine, deși au fost efectuate în momente diferite, în locuri diferite și cu metode diferite.[1]

Hotchkiss și Franken au trimis un chestionar la 1.761 de studenți și studente de colegiu din New York City și aproape toți au oferit răspunsuri. Scott a expediat chestionarul său unui număr de 4.000 de oameni de afaceri și specialiști proeminenți din Chicago și a primit răspunsuri de la 2.300. Între 70 și 75% dintre toți cei care au răspuns la cele două chestionare declarau că petreceau un sfert de oră pe zi citind ziarele. Doar 4% din grupul de la Chicago au indicat mai puțin de-atât, iar 25% au indicat mai mult. Printre newyorkezii investigați, puțin peste 8% estimau că citesc ziarul mai puțin de cincisprezece minute pe zi, iar 17,5% apreciau că citesc ziarul mai mult de-atât.

Foarte puțini oameni au o imagine exactă asupra celor cincisprezece minute, astfel că aceste cifre nu pot fi luate literal. În

---

[1] Iulie 1900. D. F. Wilcox, „The American Newspaper: A Study in Social Psychology" („Ziarul american: un studiu de psihologie socială"), *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. XVI, p. 56. (Tabelele statistice sunt reproduse în James Edward Rogers, *The American Newspaper.*)

1916 (?) W. D. Scott, *The Psychology of Advertising* (*Psihologia reclamei*), pp. 226-248. Vezi și Henry Foster Adams, *Advertising and its Mental Laws* (*Reclama și legile sale mentale*), cap. IV.

1920 *Newspaper Reading Habits of College Students* (*Despre felurile în care citesc ziarele studenții de colegiu*), de prof. George Burton Hotchkiss și Richard B. Franken, publicat de Association of National Advertisers, Inc., 15 East 26th Street, New York City.

plus, oamenii de afaceri, specialiștii și studenții de colegiu fac parte dintre cei care au deseori o anumită înclinație curioasă de a da impresia că nu petrec prea mult timp citind ziare și, de asemenea, pot fi suspectați că doresc să fie cunoscuți ca cititori rapizi. Tot ce pot însemna cifrele este că trei sferturi dintre persoanele din grupurile selectate spun că acordă destul de puțină atenție știrilor tipărite despre lumea exterioară.

Aceste estimări temporale sunt confirmate în mare măsură de un test care este mai puțin subiectiv. Scott a întrebat pe subiecții din Chicago câte ziare citesc în fiecare zi, iar răspunsurile au arătat că:

14%	citeau doar	un ziar
46	— „ —	două ziare
21	— „ —	trei ziare
10	— „ —	patru ziare
3	— „ —	cinci ziare
2	— „ —	șase ziare
3	— „ —	toate ziarele (opt în momentul chestionării).

67% dintre subiecți citeau două sau trei ziare, ceea ce este destul de aproape de cei 71% din grupul lui Scott care apreciază că acordă ziarelor cincisprezece minute pe zi. Cititorii omnivori, de la patru la opt ziare, corespund în mare celor 25% care declară că petrec mai mult de cincisprezece minute pe zi citind presa.

2

Este și mai dificil să îți dai seama cum este repartizat timpul. Studenților de colegiu li s-a cerut să numească „cele cinci rubrici care vă interesează cel mai mult". Ceva mai puțin de 20% au ales „știri generale"; puțin sub 15%, „editoriale"; puțin sub 12%, „politică"; puțin peste 8%, „finanțe"; la nici doi ani de la armistițiu, puțin peste 6% au ales „știri externe"; 3,5%, „știri locale"; aproape 3%, „afaceri"; și 0,25%, „probleme de muncă". Alții, care au totalizat mai puține voturi, au răspuns că se interesau cel mai mult de sport, articole speciale, teatru, reclame,

benzi desenate, recenzii de carte, „acuratețe“, muzică, „direcția etică“, societate, „concizie“, artă, reportaje, transporturi, evenimente școlare, „știri la zi“, tipărituri. Făcând abstracție de aceștia din urmă, aproximativ 67,5% au ales ca fiind cele mai interesante rubrici știrile și opiniile care se ocupă de treburi publice.

Acesta era un grup mixt de studenți și studente de colegiu. Fetele arătau un interes mai mare decât băieții pentru știri generale, știri externe, știri locale, politică, editoriale, teatru, muzică, artă, reportaje, benzi desenate, reclame și „direcția etică“. Băieții, pe de altă parte, erau mai absorbiți de finanțe, sport, pagina de afaceri, „acuratețe“ și „concizie“. Aceste diferențe corespund prea mult cu idealul a ceea ce înseamnă cultivat și moral, bărbătesc și hotărât, pentru a nu te face să te îndoiești de obiectivitatea deplină a răspunsurilor.

Cu toate acestea, ele corespund destul de bine cu răspunsurile pe care le-a primit Scott de la oamenii de afaceri și specialiștii din Chicago. Aceștia nu au fost întrebați ce rubrici îi interesează cel mai mult, ci de ce preferau unul sau altul dintre ziare. Aproape 71% și-au motivat preferința conștientă referindu-se la știri locale (17,8%), politice (15,8%), financiare (11,3%), externe (9,5%), generaliste (7,2%) sau la editoriale (9%). Restul de 30% și-au bazat decizia pe motive care nu aveau legătură cu treburile publice. Gama acestor subiecți se întindea de la aproape 7% care se hotărâseră pentru un ziar în funcție de direcția etică până la 0,05% pentru care conta cel mai mult umorul.

În ce măsură corespund aceste preferințe cu spațiul acordat de ziare diverselor teme? Din păcate, nu s-au adunat date asupra acestui punct în ceea ce privește ziarele citite de grupurile din Chicago și New York în momentul când s-a desfășurat ancheta. Dar există o analiză interesantă făcută de Wilcox acum peste douăzeci de ani. El a studiat o sută zece ziare din paisprezece orașe mari și a clasificat conținutul a peste nouă mii de articole.

Făcând o medie la nivelul întregii țări, materialele din ziare acopereau următoarele teme:

I. Știri	55,3	(a) Știri de război	17,9		
		(b) Știri generale	21,8	Externe	1,2
				Politică	6,4
				Încălcarea legii	3,1
				Diverse	11,1
		(c) Știri speciale	15,6	Afaceri	8,2
				Sport	5,1
				Societate	2,3
II. Ilustrații	3,1				
III. Literatură	2,4				
IV. Opinii	7,1	(a) Editoriale	3,9		
		(b) Corespondență	3,2		
V. Reclame	32,1				

Pentru a putea compara corect acest tabel, este necesar să se excludă spațiul acordat reclamelor și să se recalculeze procentele. Căci reclamele ocupau numai o parte infimă din preferințele conștiente ale grupurilor de la Chicago și de la colegiu. Cred că scopurile noastre ne îndreptățesc să procedăm astfel, fiindcă presa tipărește reclamele pe care le primește[1], în vreme ce restul ziarului este conceput conform gustului cititorilor săi. Tabelul ar arăta, atunci, astfel:

I. Știri	81,4+	(a) Știri de război	26,4–		
		(b) Știri generale	32,0+	Externe	1,8–
				Politică	9,4+
				Încălcarea legii	4,6–
				Diverse	16,3+
		(c) Știri speciale	23,0–	Afaceri	12,1–
				Sport	7,5+
				Societate	3,3–
II. Ilustrații	4,6–				
III. Literatură	3,5+				
IV. Opinii	10,5–	(a) Editoriale	5,8–		
		(b) Corespondență	4,7+		

[1] Cu excepția celor care pot ridica obiecții și a celor care, în situații rare, nu sunt publicate din cauza lipsei de spațiu.

În acest tabel revizuit, dacă adunăm articolele despre care se presupune că au de-a face cu treburile publice – adică război, știri externe, politică, diverse, afaceri și opinii –, totalul este de 76,5% din spațiul editorial dedicat, în 1900, celor 70,6% din motivele pe care își bazau în 1916 oamenii de afaceri din Chicago preferința pentru un anumit ziar, precum și celor cinci rubrici care erau cele mai interesante pentru 67,5% dintre studenții de la New York College în 1920.

Aceasta pare să arate că gusturile oamenilor de afaceri și ale studenților de colegiu din marile orașe de astăzi corespund încă, mai mult sau mai puțin, mediei judecății editorilor de ziare din marile orașe acum douăzeci de ani. De atunci încoace, proporția de rubrici raportată la știri a crescut în mod cert și, în același timp, a crescut tirajul și dimensiunea ziarelor. De aceea, dacă astăzi s-ar putea obține răspunsuri corecte de la grupuri mai tipice decât studenții de colegiu sau oamenii de afaceri și specialiștii, ne-am aștepta să găsim un procentaj mai scăzut de timp acordat treburilor publice, precum și un procentaj mai mic de spațiu. Pe de altă parte, ne-am aștepta să constatăm că omul obișnuit petrece mai mult de un sfert de oră cu lectura ziarului și că, în timp ce procentajul de spațiu acordat treburilor publice este mai mic decât în urmă cu douăzeci de ani, volumul net este mai mare.

Nu trebuie să se facă deducții amănunțite pe baza acestor cifre. Ele ajută numai la a concretiza un pic ideile noastre privind efortul investit în fiecare zi pentru a obține datele necesare opiniilor noastre. Fără îndoială, ziarele nu sunt singurele mijloace, dar sunt cu siguranță mijloacele principale. Revistele, forumul public, adunările Chautauqua[1], biserica, întrunirile politice și sindicale, cluburile de femei și buletinele de știri din

---

[1] Formă de educație a adulților foarte populară în Statele Unite la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Organizate inițial ca școli de vară în aer liber, apoi ținute în corturi itinerante sau în construcții special amenajate, adunările Chautauqua combinau cultura cu divertismentul (n. tr.).

cinematografe completează presa. Dar și dacă le însumăm și ne conducem după estimarea cea mai favorabilă, timpul din fiecare zi este redus când oricare dintre noi este expus direct la informații din mediul nostru nevăzut.

Capitolul V

VITEZĂ, CUVINTE ȘI CLARITATE

1

Mediul nevăzut ne este adus la cunoștință în primul rând prin cuvinte. Aceste cuvinte sunt transmise prin fire electrice sau radio de către reporteri redactorilor care le pregătesc pentru tipar. Telegrafia este scumpă, iar facilitățile sunt deseori limitate. Drept urmare, știrile serviciilor de presă sunt de obicei codate. O corespondență care sună astfel: *Washington, D. C. June 1. – The United States regards the question of German shipping seized in this country at the outbreak of hostilities as a closed incident*(1), poate fi telegrafiată în forma următoare: *Washn i. The Uni Stas rgds tq of Ger spg seized in ts cou at t outbk o hox as a clod incident.*[1]

O știre care anunță: *Berlin, June 1. Chancellor Wirth told the Reichstag to-day in outlining the Government's program that "restoration and reconciliation would be the keynote of the new Government's policy". He added that the Cabinet was determined disarmament should be carried out loyally and that disarmament would not be the occasion of the imposition of further penalties by the Allies*(2), poate fi telegrafiată în această formă: *Berlin 1. Chancellor Wirth told t Reichstag tdy in outlining the gvts pgn tt qn restoration & reconciliation wd b the keynote f new gvts policy. qj He added ttt cabinet ws dtmd disarmament sd b carried out loyally & tt disarmament wd n b. the ocan f imposition of further penalties bi t alis.*

---

(1) „Washington, D. C., 1 iunie – Statele Unite privesc chestiunea transportului german sechestrat în țara noastră la izbucnirea ostilităților drept un incident închis“ (n. tr.).

1 Codul lui Phillip.

(2) „Berlin, 1 iunie. Cancelarul Wirth a declarat astăzi în Reichstag, prezentând programul guvernamental, că «reparația și reconcilierea vor fi elementele principale ale noii politici guvernamentale». A adăugat că cabinetul era hotărât să efectueze dezarmarea cu bună-credință și că dezarmarea nu va constitui o ocazie pentru impunerea unor penalități adiționale de către Aliați.“ (n. tr.).

În această din urmă știre, substanța a fost extrasă dintr-o lungă prezentare într-o limbă străină, a fost tradusă, codată, iar apoi decodată. Operatorii care primesc mesajele le transcriu pe măsură ce le primesc și mi se spune că un operator bun poate scrie cincisprezece mii sau chiar mai multe cuvinte în opt ore pe zi, cu o jumătate de oră pentru prânz și două pauze de zece minute pentru odihnă.

2

Deseori, câteva cuvinte înlocuiesc o întreagă succesiune de acțiuni, gânduri, sentimente și consecințe. Noi citim: „Washington, 23 decembrie – O declarație, care acuză autoritățile militare japoneze de fapte mai «înspăimântătoare și barbare» decât orice s-a pretins vreodată că s-a întâmplat în Belgia în timpul războiului, a fost emisă aici astăzi de către Comisia coreeană, pe baza, spune Comisia, rapoartelor autentice primite din Manciuria". În acest caz, martori oculari, a căror acuratețe este necunoscută, informează pe cei care fac „rapoarte autentice"; la rândul lor, aceștia le transmit unei comisii ce se află la o distanță de opt mii de kilometri. Comisia pregătește o declarație, probabil mult prea lungă pentru publicare, din care un corespondent extrage un material pentru tipar lung de zece centimetri. Înțelesul trebuie condensat astfel încât să permită cititorului să judece câtă greutate să acorde știrii.

Este îndoielnic dacă un maestru suprem al stilului ar putea împacheta toate elementele de adevăr, astfel încât să se facă dreptate completă, într-o declarație de o sută de cuvinte referitoare la cele întâmplate în Coreea pe parcursul mai multor luni. Căci limba nu este, nici pe departe, un vehicul perfect al înțelesurilor. Cuvintele, la fel ca monedele, au mai multe fețe, astăzi arată niște imagini, mâine, altele. Nu există siguranța că același cuvânt va duce exact la acea idee în mintea cititorului pe care a avut-o și reporterul în minte. Teoretic, dacă fiecare fapt și fiecare relație ar avea un nume care să fie unic și dacă toți ar fi de acord în privința numelor, ar fi posibil să se comunice fără neînțelegeri. În științele exacte există o abordare a acestui ideal și aici găsim o parte din cauza pentru care, din

toate formele de cooperare din lumea întreagă, cercetarea științifică este cea mai eficientă.

Oamenii controlează mai puține cuvinte decât ideile pe care le au de exprimat, iar limba, așa cum spunea Jean Paul, este un dicționar de metafore șterse.[1] Jurnalistul care se adresează unei jumătăți de milion de cititori despre care are doar o imagine vagă, vorbitorul ale cărui cuvinte răzbesc până în cele mai îndepărtate sate și ajung peste ocean nu pot spera ca numai câteva expresii să ducă povara înțelesurilor lor. „Cuvintele lui Lloyd George, prost înțelese și prost transmise", spunea dl Briand Camerei Deputaților, „păreau să dea susținătorilor pangermanismului ideea că sosise momentul pentru a întreprinde ceva"[2]. Un prim-ministru britanic, care vorbește în limba engleză unei lumi întregi atente la el, se adresează cu propriul sens, pus în propriile cuvinte, la tot felul de persoane care vor vedea propriile sensuri în acele cuvinte. Nu contează cât de bogat sau cât de subtil – sau, mai degrabă, cu cât mai bogat și mai subtil este ceea ce are de spus, cu atât mai mult va avea de suferit sensul său odată ce este forțat într-un limbaj standard, iar apoi distribuit unor minți străine.[3]

Milioane dintre cei care îl privesc abia dacă pot să citească. Alte milioane pot citi cuvintele, dar nu le pot înțelege. Dintre cei care pot atât să le citească, cât și să le înțeleagă, putem

---

[1] Citat de White, *Mechanisms of Character Formation* (*Mecanisme ale formării caracterului*).

[2] Telegramă specială către *The New York Times*, 25 mai 1921, de Edwin L. James.

[3] În mai 1921, relațiile dintre Anglia și Franța erau încordate din cauza insurecției lui Wojciech Korfanty din Silezia Superioară. Corespondența din Londra a ziarului *Manchester Guardian* (20 mai 1921) conținea următorul articol:

„Schimb de cuvinte franco-englez.

În medii obișnuite cu firea și felul de a fi al francezilor întâlnesc tendința de a crede că s-a manifestat o sensibilitate nepotrivită a presei noastre și a opiniei noastre publice față de limbajul colorat și uneori necontrolat folosit de presa franceză pe parcursul acestei crize. Ideea mi-a fost avansată de către un observator neutru și bine informat, în felul următor.

presupune că în jur de trei sferturi dispun de vreo treizeci de minute pe zi pe care le pot aloca subiectului. Pentru aceștia, cuvintele astfel preluate sunt cheia pentru un întreg șir de idei pe care, în final, se poate baza o alegere a unor consecințe neexprimate. În mod necesar, ideile care sunt evocate de cuvintele pe care le citim formează cea mai mare parte a datelor originare ce stau la baza opiniilor noastre. Lumea este vastă, situațiile care ne privesc sunt complicate, mesajele sunt puține, cea mai mare parte din ceea ce formează opinia noastră trebuie construită în imaginație.

Atunci când folosim cuvântul „Mexic", ce imagine evocă el în mintea unui locuitor din New York? Cel mai probabil este o imagine compozită de nisip, cactuși, puțuri de petrol, *greasers*(1),

---

Cuvintele, la fel ca banii, au valoare simbolică. Ele reprezintă așadar sensul și, la fel ca în cazul banilor, valoarea lor de reprezentare urcă și coboară. Cuvântul francez *étonnant* [«surprinzător»] a fost utilizat de Bossuet cu o teribilă încărcătură a sensului care s-a pierdut astăzi. Un lucru similar se poate observa în legătură cu cuvântul englez *awful* [«teribil»]. Unele națiuni, prin ființa lor, tind să folosească subînțelesuri, altele, să exagereze. Ceea ce un soldat britanic a denumit un loc nesănătos putea fi descris de un soldat italian numai printr-un vocabular bogat însoțit de o mimică exuberantă. Națiunile care folosesc subînțelesul mențin un curs stabil al monedei lor verbale. Națiunile care exagerează suferă de o inflație a limbii lor.

Expresii precum *a distinguished scholar* [«un distins erudit»], *a clever writer* [«un scriitor inteligent»] se traduc în Franța prin *a great savant* [«un mare savant»], *an exquisite master* [«un maestru desăvârșit»]. Este pur și simplu o chestiune de schimb, la fel cum în Franța la o liră sterlină primești 46 de franci, și totuși știi că asta nu îi mărește valoarea acasă. Englezii care citesc presă franceză ar trebui să încerce să dezvolte o operațiune mentală similară celei a bancherului care schimbă franci în lire și care, făcând acest lucru, nu uită că, în timp ce în vremuri normale schimbul era 25, acum este 46, din cauza războiului. Războiul provoacă o fluctuație a «cursului de schimb» al cuvintelor, la fel ca și al banilor.

Sperăm că argumentul funcționează în ambele sensuri și că francezii vor realiza că îndărătul reticenței englezești se află la fel de multă valoare pe cât există în spatele propriei lor exuberanțe a exprimării."

(1) Termen depreciativ pentru mexicani (n. tr.).

indieni băutori de rom, fanfaroni bătrâni și țâfnoși etalându-și mustățile și suveranitatea sau, poate, o țărănime idilică à la Jean-Jacques Rousseau, amenințată de perspectiva unei epoci industriale pline de fum și luptând pentru drepturile omului. Ce evocă cuvântul „Japonia"? Este o hoardă de oameni galbeni cu ochii oblici, înconjurați de Pericolul Galben, neveste luate după poze, evantaie, samurai, bonzai, artă și flori de cireș? Sau cuvântul *alien* – „străin"? Conform unui grup de studenți de colegiu din New England, care au răspuns în 1920, *alien* însemna următoarele:[1]

„O persoană ostilă acestei țări."
„O persoană care este împotriva guvernului."
„O persoană care este de partea adversă."
„O persoană originară dintr-o țară neprietenă."
„Un străin în război."
„Un străin care încearcă să facă rău țării în care se află."
„Un dușman dintr-o țară străină."
„O persoană care este împotriva unei țări." etc…

Totuși, cuvântul *alien* este un termen legal neobișnuit de precis, mult mai precis decât cuvinte cum sunt: *sovereignty*, *independence*, *national honor*, *rights*, *defense*, *aggression*(1), *imperialism*, *capitalism*, *socialism*, față de care suntem gata să luăm o poziție fie „pro", fie „contra".

3

Capacitatea de a disocia analogii superficiale, de a ține seamă de diferențe și de a aprecia varietatea este ceea ce numim luciditatea minții. Este o aptitudine relativă. Totuși, diferențele privind luciditatea sunt extraordinar de mari, să zicem ca de la luciditatea unui copil nou-născut până la cea a unui botanist care examinează o floare. Pentru un nou-născut este o diferență foarte mică între degetele lui de la picioare, ceasul tatălui său,

---

[1] *The New Republic*, 29 decembrie 1920, p. 142.

(1) „suveranitate", „independență", „onoare națională", „drepturi", „apărare", „agresiune" (n. tr.).

lampa de pe masă, luna de pe cer și o ediție de un galben strălucitor a lui Guy de Maupassant. Pentru mulți membri ai Union League Club(1) nu există o diferență semnificativă între un democrat, un socialist, un anarhist și un spărgător, în timp ce pentru un anarhist foarte sofisticat există o diferență cât un întreg univers între Bakunin, Tolstoi și Kropotkin. Aceste exemple arată cât de dificil ar putea fi să asiguri o opinie publică solidă despre Maupassant printre bebeluși sau despre democrați în Union League Club.

O persoană care se urcă doar în mașini conduse de alții nu se poate ridica la nivelul unei diferențieri mai fine decât între un Ford, un taxi și un automobil. Dar să lăsăm aceeași persoană să aibă o mașină și să o conducă, s-o lăsăm, așa cum ar spune psihanaliștii, să-și proiecteze libidoul asupra automobilelor, și aceasta va descrie o diferență la carburatoare doar privind partea din spate a unei mașini care se află la celălalt colț de stradă. De aceea, este adesea o mare ușurare când discuția trece de la „subiecte generale" la hobbyul unui om. Este ca și cum ai trece de la peisajul din salon la câmpul arat de afară. Este o întoarcere în lumea tridimensională, după o ședere în reprezentarea dată de pictor propriului răspuns emoțional la propria sa memorie neglijentă a ceea ce își imaginează să fi văzut.

Ni se întâmplă ușor să identificăm, spune Ferenczi[1], două lucruri doar parțial similare: un copil le identifică mai ușor decât un adult, gândirea primitivă ori limitată le identifică mai degrabă decât cea matură. Așa cum apare dintâi la copil, conștiința pare să fie un amestec incontrolabil de senzații. Copilul

---

(1) Ligile Uniunii s-au format în timpul Războiului de Secesiune cu scopul de a promova loialitatea pentru cauza Uniunii. Aceste asociații, dintre care unele mai funcționează și astăzi ca cluburi în orașe precum New York sau Philadelphia, i-au susținut pe republicani de-a lungul vremii (n. tr.).

1 *Internationale Zeitschrift für Ärztliche Psychoanalyse* (*Revistă internațională de psihanaliză medicală*), 1913. Tradus și republicat de Dr. Ernest Jones în S. Ferenczi, *Contributions to Psychoanalysis* (*Contribuții psihanalitice*), cap. VIII, „Stages in the Development of the Sense of Reality" („Etape ale dezvoltării simțului realității").

nu are simțul timpului și aproape deloc pe cel al spațiului, se întinde către candelabru cu aceeași încredere cu care se întinde după sânul mamei și, la început, cu aproape aceeași speranță. Abia încetul cu încetul se definește funcția. Pentru o ființă complet lipsită de experiență, aceasta este o lume coerentă și nediferențiată în care, după cum a spus cineva dintr-o școală filozofică, toate faptele se nasc libere și egale. Acele fapte care se găsesc împreună în lume nu au fost încă separate de cele care se întâmplă să stea alăturate în fluxul conștiinței.

La început, spune Ferenczi, bebelușul obține unele dintre lucrurile pe care le dorește prin plâns. Aceasta este „perioada omnipotenței halucinatorii magice". În a doua sa fază, copilul indică lucrurile pe care le dorește și i se dau. „Omnipotența cu ajutorul gesturilor magice." Mai târziu, copilul învață să vorbească, cere ceea ce dorește și, parțial, se bucură de succes. „Perioada gândurilor magice și a cuvintelor magice." Fiecare etapă poate persista în anumite situații, deși camuflată și doar câteodată vizibilă, de exemplu, în cazul micilor superstiții nevinovate pe care doar puțini dintre noi nu le au. În fiecare etapă, reușita parțială tinde să confirme acel mod de a acționa, în timp ce eșecul tinde să stimuleze dezvoltarea altuia. Multe persoane, partide și chiar națiuni par rareori a transcende organizarea magică a experienței. Dar în păturile mai avansate ale celor mai avansate popoare, procesul de încercare și eroare a dus, după eșecuri repetate, la inventarea unui nou principiu. Luna, învață ei, nu se mută când latri la ea. Recoltele nu cresc din pământ grație sărbătorilor de primăvară sau majorităților republicane, ci datorită luminii soarelui, a umidității, a semințelor, a fertilizatorilor și a semănării.[1]

Având în vedere valoarea pur schematică a categoriilor de răspuns ale lui Ferenczi, calitatea pe care o considerăm hotărâtoare este capacitatea de a diferenția între percepții brute și analogii vagi. Această capacitate a fost studiată în condiții de

[1] Fiind patolog, Ferenczi nu descrie această perioadă mai matură în care experiența este organizată în ecuații, etapa realismului pe baza științei.

laborator.[2] Studiile asupra asociațiilor efectuate la Zürich arată clar că o ușoară oboseală mintală, o perturbare interioară a atenției sau o distragere externă tind să „aplatizeze" calitatea răspunsului. Un exemplu pentru tipul foarte „aplatizat" de răspuns este asociația ecoică (*cat-hat*), o reacție la sunet și nu la sensul cuvântului stimulator. Un test, de exemplu, arată o creștere de 9% a ecoului în a doua serie de o sută de reacții. Acum, ecoul este aproape o repetare, o formă foarte primitivă de analogie.

4

De vreme ce condițiile relativ simple de laborator pot să aplatizeze atât de repede capacitatea de diferențiere, care trebuie să fie efectul vieții urbane? În laborator, oboseala este mai degrabă ușoară, iar distragerea atenției, destul de minoră. Ambele sunt contrabalansate de interesul și conștiința de sine a subiectului. Totuși, dacă bătaia metronomului diminuează activitatea inteligenței, ce efect au opt sau douăsprezece ore de zgomot, miros și căldură într-o fabrică, ori zilele petrecute printre dactilografe vorbărețe, telefoane care sună și uși care se trântesc, asupra judecăților politice formate pe baza ziarelor citite în tramvai sau în metrou? Se poate auzi ceva în vacarm, ceva ce nu strigă, ori se poate vedea ceva în strălucirea generală, ceva ce nu pâlpâie ca un semafor? Viața orășeanului este lipsită de solitudine, liniște și calm. Nopțile sunt zgomotoase și scânteietoare.

---

[2] Vezi, de exemplu, *Diagnostische Assoziationsstudien* (*Studii de diagnosticare asupra asociațiilor*); aceste cercetări au fost realizate de Clinica Universitară de Psihiatrie din Zürich sub direcția dr. C. G. Jung. Testele s-au desfășurat, în principal, pe baza așa-numitei clasificări Kräpelin-Aschaffenburg. Ele arată timpul de reacție, clasifică răspunsul la cuvântul stimulator drept interior, exterior și ecou, arată rezultate separate pentru prima și a doua serie de o sută de cuvinte, pentru timpul de reacție și calitatea reacției atunci când subiectul este distras de o idee din mintea sa sau când răspunde în timp ce ține ritmul cu un metronom. Unele dintre rezultate sunt prezentate pe scurt în Jung, *Analytical Psychology* (*Psihologia analitică*), cap. II, trad. Dr. Constance E. Long.

Oamenii din orașele mari sunt asaltați neîncetat de sunete, când violente și neregulate, când căzând în ritmuri neterminate, dar fără încetare și fără milă. În lumea industrială modernă, gândirea se desfășoară într-o baie de zgomot. Dacă diferențierile făcute de oameni sunt deseori aplatizate și prostești, aici se află măcar o mică parte a cauzei. Poporul suveran determină viața, moartea și fericirea în condiții în care atât experiența, cât și experimentul arată că este cel mai dificil să gândești. „Intolerabila povară a gândirii" este o povară atunci când condițiile o fac să fie o povară. Nu este o povară când condițiile sunt favorabile. Să gândești este la fel de antrenant cum este să dansezi, și exact la fel de natural.

Oricine a cărui profesie este să gândească știe că, pentru o parte din zi, trebuie să creeze în jurul său o oază de liniște. Dar în mijlocul acelei învălmășeli căreia ne place să-i spunem civilizație, cetățeanul desfășoară primejdioasa activitate a guvernării în cele mai proaste condiții posibile. O vagă recunoaștere a acestui adevăr inspiră mișcarea pentru o zi de lucru mai scurtă, pentru concedii mai lungi, pentru lumină, aer, ordine, lumină solară și demnitate în fabrici și birouri. Dar dacă vrem să îmbunătățim calitatea intelectuală a vieții noastre, acesta este abia începutul. Câtă vreme atât de multe ocupații sunt o rutină fără de sfârșit și, pentru muncitor, fără de scop, un fel de automatism care folosește o singură grupă de mușchi într-un ritm monoton, toată viața muncitorului va tinde către un automatism în care nimic nu se distinge în mod clar de altceva dacă nu este anunțat cu o bubuitură. Câtă vreme este prins în mijlocul mulțimii, uneori nu numai ziua, ci și noaptea, atenția sa va pâlpâi și se va relaxa. Atenția sa nu va fi trează și nu va defini limpede cât timp este năpădit de o zarvă generală, chiar și acasă, unde se adună tot felul de corvezi, țipetele copiilor, vorbe aspre, mâncare nedigerabilă, aer stricat și ornamente sufocante.

Ocazional, poate, intrăm într-o clădire care este calmă și spațioasă; mergem la teatru, unde scenografia modernă a îndepărtat distragerea atenției, sau la mare sau într-un loc liniștit și ne amintim cât de haotică, cât de capricioasă, cât de superfluă și de gălăgioasă este viața urbană obișnuită din vremurile noastre.

Ajungem să înțelegem de ce mințile noastre confuze surprind așa de rar lucrurile cu precizie, de ce sunt prinse și zgâlțâite într-un fel de tarantelă de titluri de ziare și sloganuri, de ce atât de des nu pot să diferențieze ori să observe identitatea în deosebiri aparente.

5

Dar această dezordine externă este complicată suplimentar de cea internă. Experimentele arată că viteza, calitatea intelectuală și acuratețea asociațiilor sunt perturbate de ceea ce am fost învățați să numim conflicte emoționale. Măsurând în cincimi de secundă, o serie de o sută de stimuli care conțin cuvinte atât neutre, cât și „tari", pot arăta o variație între 5 și 32 sau chiar o incapacitate totală de a răspunde.[1] Evident, opinia noastră publică se află într-un contact intermitent cu complexe de toate felurile: cu ambiții și interese economice, animozități personale, prejudecăți rasiale, sentimente de clasă și atâtea altele. Acestea ne distorsionează lectura, gândirea, vorbirea și comportamentul în nenumărate feluri.

Și, în final, de vreme ce opiniile nu se opresc la membrii normali ai societății, de vreme ce, când este vorba de alegeri, propagandă, susținători, numerele constituie puterea, calitatea atenției este și mai mult diminuată. Masa de indivizi absolut analfabeți, săraci cu duhul, nevrotici, subnutriți și frustrați este considerabilă, probabil mult mai mare decât credem noi în general. Astfel, un larg apel popular este răspândit printre persoane care, din punct de vedere mintal, sunt copii sau barbari, oameni a căror viață este un marasm de încurcături, a căror vitalitate este epuizată, oameni închiși în sine, a căror experiență nu a cuprins niciun factor al problemei în discuție. Fluxul opiniei publice este stopat de aceștia în mici vârtejuri de neînțelegere, fiind spălăcit cu prejudecăți și analogii hazardate.

Un „apel larg" ia în considerare calitatea asociațiilor și este adresat acelor sensibilități care sunt distribuite pe scară largă.

---

[1] Jung, *Clark Lectures* (*Conferințe ținute la Universitatea Clark*).

Un apel „restrâns“ sau „special“ se adresează acelor sensibilități care sunt neobișnuite. Dar același individ poate răspunde cu o calitate foarte diferită la stimuli diferiți sau la aceiași stimuli în momente diferite. Sensibilitățile umane sunt similare unei țări alpine. Există vârfuri izolate, există platouri întinse, dar distincte, și există straturi mai adânci care sunt destul de continue pentru aproape toată omenirea. Astfel, indivizii ale căror sensibilități ating atmosfera rarefiată a acelor vârfuri unde există o diferență subtilă între Frege și Peano sau între perioadele de început și mai târzii ale lui Sassetta pot fi niște buni republicani neclintiți la un alt nivel al apelului, iar atunci când mor de foame și de frică, pot fi imposibil de distins de alți indivizi înfometați și înspăimântați. Nu este de mirare că revistele cu tiraje mari preferă fața unei fete drăguțe oricărei alte mărci înregistrate, o față destul de drăguță pentru a atrage, dar destul de inocentă pentru a fi acceptabilă. Căci „nivelul psihic“ la care acționează stimulul determină dacă publicul va fi unul potențial mare sau mic.

6

Astfel, mediul cu care au de-a face opiniile publice este refractat în multe feluri: de cenzura și confidențialitatea impusă la nivelul sursei, de bariere fizice și sociale la celălalt capăt, de atenția limitată, de sărăcia limbii, de distragerea atenției, de constelații inconștiente de sentimente, de uzură, violență, monotonie. Aceste limitări asupra accesului nostru la acel mediu se combină cu obscuritatea și complexitatea faptelor în sine pentru a deforma claritatea și corectitudinea percepției, a înlocui idei funcționale cu ficțiuni înșelătoare și a ne priva de un control adecvat asupra celor care, în mod conștient, se străduiesc să ne inducă în eroare.

PARTEA A III-A
STEREOTIPURI

Capitolul VI

STEREOTIPURI

1

Fiecare individ trăiește și muncește pe o mică porțiune de pe suprafața pământului, se mișcă într-un cerc redus, iar dintre cunoștințele sale doar câteva îi sunt bine cunoscute. Din orice eveniment public cu efecte ample noi vedem cel mult un stadiu sau un aspect. Acest lucru este adevărat atât pentru distinsele persoane din interior care elaborează tratate, fac legi și emit ordine, cât și pentru cei pentru care se formulează tratatele, se promulgă legile, se emit ordinele. În mod inevitabil, opiniile noastre acoperă un spațiu mai mare, o perioadă mai lungă de timp și un număr mai mare de lucruri decât putem observa direct. Ca atare, opiniile trebuie asamblate din ceea ce au relatat alții și din ceea ce ne putem imagina.

Totuși, nici martorul ocular nu ne aduce o imagine naivă a celor întâmplate.[1] Experiența pare să arate că el însuși vine cu ceva la locul evenimentului, ceva pe care-l ia apoi cu sine de acolo, că de cele mai multe ori ceea ce el crede a fi relatarea

---

[1] De exemplu, *cf.* Edmond Locard, *L'Enquête Criminelle et les Méthodes Scientifiques* (*Ancheta criminalistică și metodele științifice*). În ultimii ani s-au adunat foarte multe materiale interesante asupra credibilității martorului; ele arată – după cum spune un recenzent competent al cărții lui Locard în *The Times Literary Supplement* (Londra, 18 august 1921) – că credibilitatea variază în funcție de clasele de martori și clasele de evenimente și, de asemenea, în funcție de tipul de percepție. Astfel, simțurile pipăitului, mirosului și gustului au o slabă valoare ca probe. Auzul ne este deficient și arbitrar când identifică sursa și direcția sunetului, iar când ascultăm discuțiile altor persoane „… cuvintele care nu se aud vor fi suplinite de către martor, cu toată buna-credință. Acesta va avea o teorie privind semnificația conversației și va aranja sunetele auzite pentru a se potrivi". Chiar percepțiile vizuale sunt expuse la mari erori, în cazul identificării, recunoașterii, aprecierii distanței, estimării numerelor (de exemplu, dimensiunile unei mulțimi). Pentru observatorul neantrenat, simțul timpului este foarte variabil. Toate aceste slăbiciuni originare sunt complicate de feste ale memoriei și de neîncetata calitate creativă a imaginației. *Cf.* și Sherrington,

unui eveniment este de fapt o transfigurare a acestuia. Puține fapte din conștiință par să fie doar redate. Cele mai multe fapte din conștiință par să fie în parte confecționate. O relatare este produsul combinat al celui ce cunoaște și al celor cunoscute, în care rolul observatorului este întotdeauna selectiv și, de obicei, creativ. Faptele pe care le vedem depind de locul unde ne aflăm și de obișnuința ochilor noștri.

O scenă nefamiliară este similară lumii unui bebeluș, „o confuzie mare, înfloritoare, zgomotoasă".[1] După cum spune dl John Dewey[2], acesta este modul în care este surprins un adult de orice lucru nou, atâta vreme cât lucrul respectiv este cu adevărat nou și străin. „Limbile străine pe care nu le înțelegem ne par trăncăneli, bâlbâieli din care este imposibil să fixezi un grup de sunete definit, exact, individualizat. Omul de la țară pe o stradă aglomerată, omul de uscat pe mare, ignorantul în ale sportului la un joc complicat între experți sunt alte câteva situații edificatoare. Puneți un om fără experiență într-o fabrică și veți vedea că, la început, munca i se va părea un amestec de neînțeles. Pentru vizitatorul dintr-o altă țară, toți străinii de o rasă diferită par să semene între ei. Un necunoscător percepe doar marile diferențe de mărime sau culoare într-o turmă de oi, pe când acestea sunt perfect individualizate de către cioban. O confuzie difuză și o absorbție schimbătoare și nediscriminatorie caracterizează ceea ce noi nu înțelegem. Problema însușirii înțelesului din lucruri, sau (cu alte cuvinte) de formare a unor obișnuințe de simplă aprehensiune, este astfel problema introducerii (1) *definirii* și *distincției* și (2) *a coerenței* sau *stabilității* înțelesului în ceea ce altfel este vag și șovăielnic."

Dar tipul de definire și coerență introdus depinde de cine îl introduce. Într-un pasaj ulterior[3], Dewey dă ca exemplu mo-

---

The Integrative Action of the Nervous System (*Acțiunea integrativă a sistemului nervos*), pp. 318-327.

Regretatul profesor Hugo Münsterberg a scris o carte populară pe acest subiect, intitulată *On the Witness Stand* (*Pe banca martorilor*).

[1] Wm. James, *Principles of Psychology* (*Principiile psihologiei)*, vol. I, p. 488.

[2] John Dewey, *How We Think* (*Cum gândim*), p. 121.

[3] *Op. cit.*, p. 133.

dalitățile foarte diferite în care un chimist și un nespecialist cu o anumită experiență pot defini cuvântul „metal". „Suprafață netedă, dură, lucioasă și strălucitoare, greutate mare pentru dimensiunile sale… proprietăți practice ale capacității de a fi lovit cu ciocanul și de a fi tensionat fără a se rupe, de a deveni maleabil la căldură și rigid la rece, de a-și păstra forma dată, de a rezista la presiune și degradare" sunt cuvinte ce ar putea fi incluse în definiția nespecialistului. Chimistul va ignora probabil aceste calități estetice și utilitare și va defini un metal drept „oricare element chimic care reacționează cu oxigenul pentru a forma o bază".

De cele mai multe ori nu vedem mai întâi și definim apoi, ci întâi definim și apoi vedem. Din marea, înfloritoarea și zgomotoasa confuzie a lumii exterioare, alegem ceea ce cultura noastră a definit deja în numele nostru și avem tendința de a percepe ceea ce am ales sub forma pe care am primit-o ca stereotip de la cultura noastră. Dintre bărbații importanți care s-au întrunit la Paris pentru a rezolva problemele umanității, câți au reușit să vadă o bună parte a Europei din jurul lor, și mai puțin angajamentele lor față de Europa? Dacă cineva ar fi putut să pătrundă în mintea dlui Clemenceau, ar fi găsit acolo imagini ale Europei anului 1919 ori un mare sediment de idei stereotipe acumulate și bătătorite într-o lungă și bătăioasă existență? A văzut el germanii anului 1919 ori tipul germanului, așa cum învățase să-l vadă încă din 1871? A văzut tipul și, dintre rapoartele care îi veneau din Germania, a îmbrățișat acele rapoarte și, se pare, numai pe acelea care se potriveau cu tipul din mintea sa. Dacă un iuncher făcea pe grozavul, era vorba de un german autentic; dacă un lider laburist mărturisea vina imperiului, acesta nu era un german autentic.

În cadrul unui Congres de psihologie desfășurat la Göttingen, s-a făcut un experiment interesant pe o mulțime de observatori despre care se presupune că au o pregătire specială.[1]

---

[1] A. A. von Gennep, *La formation des légendes* (*Formarea legendelor*), pp. 158-159. Citat în F. van Langenhove, *The Growth of a Legend* (*Evoluția unei legende*), pp. 120-122.

„Nu departe de sala în care avea loc Congresul se desfășura o sărbătoare publică cu bal mascat. Brusc ușa sălii a fost deschisă cu putere și un clovn a intrat într-o goană nebună, urmărit de un negru cu un revolver în mână. S-au oprit în mijlocul camerei, luându-se la bătaie; clovnul a căzut, negrul a sărit pe el, furios, iar apoi amândoi au ieșit în goană din sală. Întregul incident abia dacă a durat douăzeci de secunde.

Președintele a cerut celor prezenți să scrie imediat un raport deoarece, cu siguranță, urma să aibă loc o anchetă judiciară. Au fost primite patruzeci de rapoarte. Numai într-unul singur, procentajul de greșeli în ceea ce privește faptele principale era sub 20%; în paisprezece rapoarte, procentajul de greșeli era între 20% și 40%; în doisprezece, între 40% și 50%; iar în treisprezece, peste 50%. De asemenea, în douăzeci și patru de rapoarte 10% dintre detalii erau pure invenții, iar procentajul a fost mai mare în zece rapoarte și mai mic în șase. Pe scurt, un sfert dintre relatări erau false.

Se înțelege de la sine că întreaga scenă fusese aranjată și chiar fotografiată în prealabil. Cele zece relatări false pot fi deci retrogradate la categoria de povești și legende; douăzeci și patru dintre relatări sunt pe jumătate legendare, iar șase au o valoare ce aproximează proba exactă."

Astfel, din cei patruzeci de observatori cu pregătire specială care au relatat în scris scena ce tocmai se întâmplase sub ochii lor, mai mult de jumătate au văzut o scenă care nu avusese loc. Atunci, ce au văzut? S-ar putea presupune că ar fi mai ușor să spui ceea ce s-a întâmplat decât să inventezi ceva ce nu s-a întâmplat. Ei au văzut stereotipul lor referitor la un astfel de scandal. În cursul vieții lor, toți au asimilat o serie de imagini legate de scandaluri și tocmai aceste imagini le-au trecut prin fața ochilor. La o singură persoană aceste imagini au înlocuit mai puțin de 20% din scena reală, la treisprezece persoane, mai mult de jumătate. La treizeci și patru din patruzeci de observatori, stereotipurile au luat locul a cel puțin o zecime din scenă.

Un distins critic de artă a spus[1]: „… să ne gândim la nenumăratele forme pe care le ia un obiect… să ne gândim la lipsa

[1] Bernard Berenson, *The Central Italian Painters of the Renaissance* (*Pictorii din Italia centrală în timpul Renașterii*), pp. 60 *et passim.*

noastră de sensibilitate și de atenție; lucrurile n-ar avea pentru noi caracteristici și trăsături atât de determinate și de clare încât să ni le putem aminti oricând dorim, dacă nu ar exista formele stereotipe pe care le-a pus la dispoziție arta". Adevărul cuprinde chiar mai mult de-atât, pentru că formele stereotipe date lumii nu vin doar din artă, în sensul picturii, sculpturii și literaturii, ci și din codurile noastre morale, din filozofiile noastre sociale și din frământările noastre politice. Înlocuiți în următorul pasaj al dlui Berenson cuvântul *artă* cu *politică*, *afaceri* și *societate*, iar propozițiile vor rămâne la fel de adevărate: „… dacă n-am învățat să vedem cu propriii noștri ochi printr-un studiu îndelungat al tuturor școlilor de artă, cădem în obiceiul de a mula orice privim după formele împrumutate de la singura artă cu care suntem obișnuiți. Este standardul nostru de realitate artistică. Dacă cineva ne oferă forme și culori pe care nu le putem corela de îndată cu bagajul nostru sărăcăcios de forme și nuanțe, dăm din cap în fața nereușitei sale de a reproduce lucrurile așa cum noi știm sigur că sunt ori îl acuzăm de nesinceritate."

Dl Berenson vorbește despre disconfortul pe care-l resimțim când un pictor „nu vizualizează obiectele exact ca noi" și despre dificultatea de a aprecia arta Evului Mediu, deoarece de atunci încoace „modul nostru de a vizualiza formele s-a schimbat de mii de ori".[1] El continuă arătându-ne cum în privința figurii umane am fost învățați să vedem ceea ce vedem. „Creat de Donatello și Masaccio și consfințit de umaniști, noul canon

---

[1] *Cf.* și comentariul său despre „Dante's Visual Images, and his Early Illustrators" („Imaginile vizuale la Dante și primii săi ilustratori") în *The Study and Criticism of Italian Art* (*Studii și critică de artă italiană*) (Seria întâi), p. 13. „*Noi* nu putem să nu-l îmbrăcăm pe Virgiliu ca pe un roman și să nu îi conferim un «profil clasic» și o «ținută statuescă», dar imaginea vizuală pe care o avea Dante despre Virgiliu nu era, probabil, mai puțin medievală, mai mult bazată pe o reconstrucție critică a antichității, decât întreaga lui concepție despre poetul roman. Ilustratorii din secolul al XV-lea îl fac pe Virgiliu să arate ca un învățat medieval, purtând tichie și robă, și nu avem niciun motiv să credem că imaginea vizuală a lui Dante era de alt fel."

al figurii umane, noua structură a trăsăturilor… prezenta claselor conducătoare din acea vreme tipul de ființă umană cel mai capabil să câștige bătălia forțelor umane… Cine avea puterea să treacă dincolo de acest nou standard al imaginii și să selecteze, din haosul lucrurilor, forme mai definit expresive ale realității decât cele fixate de oameni de geniu? Nimeni nu avea o asemenea putere. Vrând-nevrând, oamenii trebuiau să vadă lucrurile în acel fel și nu în altul, să vadă numai formele descrise, să iubească numai idealurile prezentate…“[1]

2

Dacă nu putem înțelege complet actele altor persoane până nu știm ce cred ele că știu, atunci, pentru a fi corecți, trebuie să evaluăm nu numai informațiile pe care le-au avut la dispoziție, ci și gândirea prin care acestea au fost filtrate. Căci tipurile acceptate, modelele curente, versiunile standard interceptează informația în drumul său spre conștiință. De pildă, americanizarea înseamnă, cel puțin la un nivel superficial, înlocuirea stereotipurilor europene cu cele americane. Astfel, țăranul care poate îl vede pe cel care îi dă pământul în arendă ca pe stăpânul moșiei, sau pe angajatorul său, ca pe magnatul local, este învățat prin americanizare să vadă proprietarul de pământ și angajatorul în conformitate cu standardele americane. Aceasta constituie o schimbare a modului de a gândi, ceea ce înseamnă de fapt, atunci când inocularea are succes, o schimbare a modului de a vedea lucrurile. Ochii lui văd în alt fel. O doamnă binevoitoare a mărturisit că stereotipurile sunt atât de importante încât, dacă stereotipurile sale nu sunt satisfăcute, ea nu este capabilă să accepte apropierea de oameni și de Dumnezeu: „… hainele pe care le purtăm ne afectează într-un mod ciudat. Îmbrăcămintea creează o atmosferă mentală și socială. Ce putem spera de la americanismul unei persoane care insistă să folosească serviciile unui croitor londonez? Chiar și hrana cuiva îi afectează americanismul. Ce fel de conștiință americană

[1] *The Central Italian Painters* (*Pictorii din Italia centrală*), pp. 66-67.

se poate dezvolta într-o atmosferă de *Sauerkraut* și brânză *Limburger*? La ce fel de americanism te poți aștepta de la o persoană a cărei respirație miroase mereu a usturoi?“[1]

Această doamnă ar fi putut la fel de bine să fie sponsorul unui spectacol la care a asistat odată un prieten de-al meu. Se numea „Melting Pot“(1) și a avut loc la 4 Iulie într-un oraș constructor de automobile, unde erau angajați mulți muncitori de origine străină. În centrul unui teren de baseball era amplasat un vas uriaș din lemn și pânză. Pe două părți se aflau trepte care duceau la buza vasului. După ce s-a așezat publicul și a cântat fanfara, printr-o deschizătură dintr-o parte a terenului și-a făcut apariția o procesiune. Cei care defilau proveneau din toate naționalitățile angajate în fabrici. Purtau costumele lor specifice, cântau cântecele lor tradiționale; dansau dansuri populare și purtau drapelele întregii Europe. Maestrul de ceremonii era directorul școlii primare, îmbrăcat ca Unchiul Sam. Acesta i-a condus la creuzet. I-a dirijat în sus pe scări și i-a îndemnat să coboare în vas. Apoi i-a chemat afară pe cealaltă parte. Veneau, purtând meloane, vestoane, pantaloni, vestă, gulere rigide și cravată cu picățele, fără îndoială, spunea prietenul meu, fiecare cu un creion Eversharp(2) în buzunar, și cu toții cântând imnul național al Statelor Unite.

Promotorilor acestui spectacol și, probabil, majorității actorilor li se părea că reușiseră să exprime cel mai profund obstacol aflat în calea unei relații prietenoase între populația mai veche din America și cei veniți de curând. Contradicția dintre stereotipurile lor interfera cu deplina recunoaștere a umanității lor comune. Cei care își schimbă numele cunosc acest lucru. Intenția lor este să se schimbe ei înșiși și, totodată, să schimbe atitudinea celorlalți față de ei.

Desigur, există o oarecare conexiune între scena exterioară și punctul de vedere pe care îl adoptăm, așa cum există unii

---

[1] Citată de dl Edward Hale Bierstadt, *New Republic*, 1 iunie 1921, p. 21.

(1) „Creuzetul“ (n. tr.).

(2) Inventat în jurul anului 1915, creionul Eversharp („mereu ascuțit“) era primul care permitea deplasarea mecanică a minei (n. tr.).

bărbați cu părul lung și unele femei cu părul scurt la întrunirile radicalilor. Dar pentru observatorul grăbit o conexiune superficială este suficientă. Dacă în public se află două femei tunse scurt și patru bărbați pletoși, va fi un public de coafuri scurte și pletoși pentru reporterul care știe dinainte că astfel de întruniri sunt compuse din oameni cărora le place să-și aranjeze astfel părul. Există o conexiune între modul nostru de a vedea lucrurile și fapte, dar deseori este o legătură bizară. Un om a privit rareori un peisaj, să spunem, în alt scop decât pentru a examina posibilitățile de a-l împărți în parcele cu valoare imobiliară, dar a văzut un oarecare număr de peisaje în saloane. Iar din acestea a învățat să conceapă un peisaj ca pe un apus rozaliu sau ca pe un drum de țară cu o turlă de biserică și o lună de argint. Într-o zi merge la țară și, ore în șir, nu vede niciun peisaj. Apoi soarele apune, devenind rozaliu. Imediat, el recunoaște un peisaj și exclamă că este frumos. Dar două zile mai târziu, când încearcă să-și amintească ce a văzut, probabil îi va veni în minte în primul rând un peisaj dintr-un salon.

Dacă nu era beat, nu visa sau nu avea probleme mintale, el a văzut într-adevăr un apus de soare, dar ceea ce a recunoscut acolo și, înainte de toate, ceea ce își amintește este mai mult ceea ce l-a învățat să observe pictura de ulei decât ceea ce un pictor impresionist, de pildă, sau un japonez cultivat ar fi văzut și ar fi luat cu sine. La rândul lor, japonezul și pictorul ar fi văzut și și-ar fi amintit în primul rând forma învățată, dacă nu cumva sunt acele persoane foarte rare care au o privire proaspătă pentru umanitate. Când observația noastră duce lipsă de pregătire, alegem din peisaj acele semne pe care le recunoaștem. Semnele stau în locul ideilor, iar aceste idei sunt completate cu imaginile pe care le avem în stoc. Nu prea vedem *această* persoană sau *acel* apus; mai degrabă observăm că lucrul este o persoană sau un apus, iar apoi vedem în principal ceea ce este deja conținut în mintea noastră cu privire la acele chestiuni.

3

Așa se face economie. Căci încercarea de a vedea toate lucrurile cu un ochi proaspăt și în detaliu, și mai puțin ca tipuri și generalități, este obositoare și, fiind atât de ocupați, practic

iese din discuție. Într-un cerc de prieteni și în relațiile cu asociați ori concurenți apropiați, nu există o scurtătură și niciun substitut pentru o înțelegere individualizată. Cei pe care îi iubim și îi admirăm cel mai mult sunt bărbați și femei a căror conștiință este suprapopulată mai degrabă cu persoane decât cu tipuri, care ne cunosc mai degrabă pe noi decât clasificarea în care ne-am putea încadra. Căci, chiar fără să ne-o spunem, intuim că orice clasificare este legată de un scop care nu ne este neapărat propriu; că, între două ființe umane, nicio asociere nu are o bună-cuviință finală în afară de cea în care fiecare îl ia pe celălalt ca pe un scop în sine. Există un viciu în orice contact dintre două persoane care să nu afirme drept o axiomă inviolabilitatea personală a amândurora.

Dar viața modernă este grăbită și diversă, în special distanța fizică separă oamenii care se află deseori într-o relație vitală, de exemplu, angajator și angajat, ales și alegător. Nu există nici timp, nici ocazii pentru o cunoaștere apropiată. În loc de asta, observăm o trăsătură care marchează un tip bine cunoscut și completăm restul imaginii cu ajutorul stereotipurilor pe care le avem în minte. Este un agitator – atât observăm, ori atât ni se spune. Ei bine, un agitator este acest gen de persoană, așa că *el* este acest gen de persoană. Este un intelectual. Este un plutocrat. Este un străin. Este din Europa de sud. Este din Back Bay. A terminat Harvard. Cât de diferit de afirmația: a terminat Yale. Este un băiat bun. A terminat West Point(1). Este sergent în armată. Locuiește în Greenwich Village: atunci ce nu știm despre el sau despre ea? Este un bancher internațional. Stă pe strada principală(2).

Cea mai subtilă și mai invazivă dintre toate influențele este aceea care creează și menține repertoriul de stereotipuri. Ni

---

(1) Academia Militară a Statelor Unite, numită adesea după baza militară West Point (statul New York), unde este situată Academia (n. tr.).

(2) În engleză, *Main Street*, desemnând strada principală dintr-un sat sau orășel. În America de Nord, acest termen are însă și o valoare simbolică complexă (la care a contribuit și romanul omonim al lui Sinclair Lewis), trimițând la oamenii obișnuiți, interesele muncitorilor și micilor întreprinzători (în opoziție cu Wall Street), valorile tradiționale ș.a. (n. tr.).

se vorbește despre lume înainte de a o vedea. Ne imaginăm cele mai multe lucruri înainte de a le cunoaște. Iar toate aceste preconcepții guvernează în profunzime întregul proces al percepției, în afara cazului în care educația ne-a dat o conștiință acută a lor. Ele delimitează anumite obiecte drept familiare sau străine, subliniind diferențele, așa încât un obiect parțial familiar este văzut ca fiind foarte familiar, iar un obiect oarecum străin, ca fiind complet străin. Ele sunt activate de mici semne, care pot varia de la un indiciu veritabil la o vagă analogie. Activate, ele năpădesc viziunea proaspătă cu imagini mai vechi și proiectează în lume ceea ce a fost reînviat în memorie. Dacă nu ar exista uniformități practice ale mediului, nu ar exista o economie, ci numai eroare în obiceiul uman de a accepta anticiparea drept mod de a vedea. Dar există uniformități suficient de exacte, iar nevoia de a economisi atenția este atât de inevitabilă, încât abandonarea tuturor stereotipurilor în favoarea unei abordări complet inocente a experienței ar sărăci viața oamenilor.

Ceea ce contează este caracterul stereotipurilor și naivitatea cu care le utilizăm. Iar aceasta depinde în final de toate acele modele cuprinzătoare care constituie filozofia noastră de viață. Dacă filozofia noastră presupune că lumea este codificată conform unui cod pe care îl deținem, este probabil ca relatările noastre privind ceea ce se întâmplă să descrie o lume controlată de acest cod al nostru. Dar dacă filozofia noastră ne spune că fiecare om este doar o mică parte din această lume, că inteligența sa prinde cel mult faze și aspecte într-o plasă rudimentară de idei, atunci avem tendința de a ști, când ne folosim de stereotipuri, că acestea sunt doar stereotipuri, de a nu le lua chiar în serios, de a le modifica cu dragă inimă. De asemenea, avem tendința de a ne da seama din ce în ce mai clar când și-au făcut apariția ideile noastre, unde s-a întâmplat, cum au apărut, de ce le-am acceptat. Toată istoria utilă este antiseptică în felul acesta. Ne permite să știm care poveste, care manual, care tradiție, care roman, piesă de teatru, imagine, frază, a plasat o preconcepție în mintea aceasta, o alta în altă minte.

4

Cei care doresc să cenzureze arta nici măcar nu îi subestimează această influență. În general, o înțeleg greșit și aproape totdeauna au, într-un mod absurd, înclinația de a împiedica alți oameni să descopere ceva ce nu a fost consfințit de ei. Dar, în orice caz, la fel ca Platon în argumentația sa privindu-i pe poeți, ei simt vag că tipurile însușite prin ficțiuni tind să se impună realității. Astfel, nu prea există îndoială că filmul mut construiește o imagerie care este evocată apoi de cuvintele pe care oamenii le citesc în ziare. În întreaga experiență a rasei umane nu a existat un auxiliar al vizualizării comparabil cu cinematograful. Dacă un florentin dorea să vizualizeze sfinții, avea posibilitatea de a merge la frescele din biserica sa, unde putea vedea imaginea sfinților așa cum fusese standardizată în vremea sa de Giotto. Dacă un atenian dorea să vizualizeze zeii, mergea la temple. Dar numărul de obiecte reprezentate nu era mare. Iar în Est, unde spiritul celei de-a doua porunci era larg acceptat, reprezentarea lucrurilor concrete era chiar mai sărăcăcioasă și, poate din acest motiv, facultatea deciziei practice era mult redusă. În lumea occidentală, totuși, în timpul ultimelor secole s-a înregistrat o enormă creștere a volumului și întinderii descrierii laice – imaginea, cuvântul, narațiunea, narațiunea ilustrată și, în sfârșit, filmul mut și, poate, filmul vorbit.

Astăzi, fotografiile au acel tip de autoritate asupra imaginației pe care l-a avut ieri cuvântul tipărit, iar înainte de asta cuvântul vorbit. Ele par complet reale. Ne imaginăm că vin direct la noi fără nicio intervenție umană. Sunt pentru minte hrana cea mai ușoară care se poate concepe. Orice descriere în cuvinte sau chiar și orice imagine inertă necesită un efort de memorie înainte ca o imagine să existe în minte. Dar pe ecran întregul proces de observare, descriere, relatare și apoi de imaginare a fost dus la bun sfârșit pentru privitor. Fără un efort mai mare decât cel cerut pentru a rămâne treaz, rezultatul către care tinde întotdeauna imaginația este proiectat pe ecran. Ideea neclară prinde viață; noțiunea vagă pe care o ai, să zicem, despre Ku Klux Klan ia o formă vie, datorită dlui

Griffiths, când vezi *Birth of a Nation*(1). Din punct de vedere istoric, poate fi o formă eronată, din punct de vedere moral poate fi o formă pernicioasă, dar este o formă, și mă îndoiesc că oricine care a văzut filmul – și care nu știe mai multe despre Ku Klux Klan decât dl Griffiths – va auzi iarăși acest nume fără să-i vadă pe acei călăreți îmbrăcați în alb.

5

Și, astfel, când vorbim despre gândirea unui grup, despre gândirea franceză, despre gândirea militaristă, despre gândirea bolșevică, putem fi victimele unei confuzii serioase dacă nu acceptăm să despărțim echipamentul instinctiv de stereotipurile, modelele și formulele care joacă un rol atât de important în construirea lumii mentale la care este adaptat și răspunde caracterul nativ. Incapacitatea de a face această distincție este răspunzătoare pentru infinitatea de discuții sterile referitoare la gândirea colectivă, sufletul național și psihologia raselor. Cu siguranță, un stereotip poate fi transmis într-un mod atât de consecvent și influent de la o generație la alta, de la părinte la copil, încât ajunge să pară aproape o realitate biologică. În anumite privințe, poate că într-adevăr am devenit, după cum spune dl Wallas[1], paraziți biologici ai moștenirii noastre sociale. Dar, în mod cert, nu există nici cea mai mică dovadă științifică care să permită cuiva să susțină că oamenii se nasc cu mentalitățile politice ale țării în care văd lumina zilei. Dacă mentalitățile politice sunt asemănătoare într-o națiune, trebuie să căutăm explicația în primul rând în grădiniță, școală, biserică, nu în acea sferă înaltă ocupată de Gândirea de grup și Sufletul național. Până când nu vom fi eșuat definitiv în a vedea tradiția ca fiind transmisă mai departe de părinți, profesori, preoți și unchi, este o gafă teribilă să atribuim diferențele politice citoplasmei.

---

(1) *Naşterea unei naţiuni* este un film mut american din 1915, regizat de D. W. Griffith. Pelicula a fost criticată pentru portretizarea pozitivă a Ku Klux Klanului, dar a primit laude pentru tehnica inovativă (n. tr.).

1 Graham Wallas, *Our Social Heritage* (*Moștenirea noastră socială*), p. 17.

Este posibil să se generalizeze, cu titlu de probă și cu modestia cuvenită, asupra diferențelor comparative în cadrul aceleiași categorii de educație și experiență. Și totuși, chiar și așa, întreprinderea e riscantă. Căci aproape nu există două experiențe identice, nici măcar la doi copii locuind în aceeași casă. Fiul mai mare nu va avea niciodată experiența de a fi cel mai tânăr. Așadar, dacă nu putem determina diferențele de educație, trebuie să ne abținem de la a judeca diferențele naturale. Este ca și cum am judeca productivitatea a două soluri și le-am compara producțiile înainte de a ști care este din Labrador și care din Iowa, dacă au fost cultivate și îngrășate sau lăsate pârloagă.

Capitolul VII

STEREOTIPURILE CA FORMĂ DE APĂRARE

1

Pe lângă economia de efort, mai există un motiv pentru care ne agățăm atât de des de stereotipuri, când am putea tinde spre un punct de vedere mai dezinteresat. Sistemele de stereotipuri pot fi nucleul tradiției noastre personale, pot fi modalități prin care ne apărăm poziția în societate.

Ele formează o imagine ordonată, mai mult sau mai puțin coerentă a lumii, la care ni s-au ajustat obișnuințele, gusturile, capacitățile, comoditatea și speranțele. Poate că ele nu sunt o imagine completă a lumii, dar formează imaginea unei lumi posibile la care suntem adaptați. În acea lume, oamenii și lucrurile au locurile lor bine știute și fac anumite lucruri la care ne așteptăm. Acolo ne simțim acasă. Ne potrivim. Suntem parte integrantă. Știm cum să ne descurcăm. Acolo găsim farmecul lucrurilor familiare, normale, sigure; căile și formele lor se află acolo unde suntem obișnuiți să le găsim. Deși am renunțat la multe dintre lucrurile care ne-ar fi tentat înainte de a ne plia după acel șablon, de îndată ce ne fixăm, acesta se potrivește la fel de comod ca o încălțăminte purtată.

Așadar, nu e de mirare că orice perturbare a stereotipurilor pare un atac asupra fundamentelor universului. Este un atac asupra fundamentelor universului *nostru* și, acolo unde sunt în joc lucruri importante, nu prea suntem dispuși să admitem că este o diferență între universul nostru și univers. O lume care se poate dovedi a fi una în care cei pe care îi prețuim sunt demni de dispreț, iar cei pe care îi disprețuim sunt demni de respect este stresantă. Dacă ordinea instituită de noi nu este singura posibilă, se instalează anarhia. Dacă cei umili ar moșteni într-adevăr pământul, dacă primul ar fi ultimul, dacă numai cei care sunt fără de păcat pot arunca piatra, dacă dai cezarului numai ceea ce este al cezarului, atunci fundamentele respectului de sine ar fi zguduite pentru cei care și-au organizat viața de parcă aceste maxime nu ar fi adevărate.

O structură de stereotipuri nu este neutră. Nu este doar un mod de a înlocui marea, înfloritoarea și zgomotoasa confuzie a realității cu ordinea. Nu este doar o scurtătură. Este toate acestea și ceva pe deasupra. Este garanția respectului față de noi înșine; este proiecția asupra lumii a felului nostru în care ne înțelegem propria valoare, propria poziție și propriile drepturi. Stereotipurile sunt, deci, extrem de încărcate cu sentimentele care le sunt atașate. Ele sunt fortăreața tradiției noastre, iar la adăpostul zidurilor sale de apărare putem continua să ne simțim în siguranță în poziția pe care o ocupăm.

2

De pildă, în secolul al IV-lea î.Hr., când Aristotel a scris o apologie a sclaviei, confruntată cu un scepticism crescând[1], sclavii din Atena nu se distingeau, în mare parte, de cetățenii liberi. Dl Zimmern citează un pasaj amuzant din Pseudo-Xenofon, care explică tratamentul bun de care se bucurau sclavii. „Să presupunem că ar fi legal ca un sclav să fie bătut de un cetățean; în mod frecvent, s-ar întâmpla ca un atenian să fie confundat cu un sclav sau un cetățean străin și să încaseze o bătaie; căci atenienii nu sunt mai bine îmbrăcați decât sclavii ori străinii, și nici în felul în care arată nu este vreo superioritate." Lipsa de diferențe ar duce, în mod natural, la dizolvarea instituției. Dacă oamenii liberi și sclavii arătau la fel, pe ce se baza tratarea lor atât de diferită? Aceasta era confuzia pe care voia Aristotel s-o limpezească în Cartea I din *Politica*. Cu un instinct extraordinar, el a înțeles că, pentru a justifica sclavia, trebuia să-i învețe pe greci un mod de a *privi* sclavii care era în acord cu continuarea sclaviei.

Așadar, spune Aristotel, există ființe care sunt sclavi prin natura lor.[2] „Deci, prin natura sa, este constituit să fie sclav cel care este potrivit să devină proprietatea personală a unei alte persoane, *și de aceea este așa*." Tot ce ni se spune aici este că

---

[1] Zimmern, *Greek Commonwealth* (*Comunitatea grecilor*). Vezi nota sa de subsol, p. 383.

[2] *Politica*, Cartea I, cap. V.

oricine se întâmplă să fie sclav este, prin natura sa, hărăzit să fie așa ceva. Din punct de vedere logic, afirmația este fără valoare, dar, de fapt, nu este un raționament, iar logica nu are nicio legătură cu ea. Este un stereotip sau mai degrabă este o parte a unui stereotip. Restul urmează imediat. După ce afirmă că sclavii au noțiunea rațiunii, dar nu sunt echipați s-o folosească, Aristotel insistă că „este în intenția naturii de a face corpurile sclavilor și oamenilor liberi diferite unele de altele; unul trebuie să fie robust conform necesităților sale, dar celălalt trebuie să stea drept; într-adevăr, nefolositor pentru muncile servile, dar foarte potrivit pentru viața civilă… Este limpede că unii oamenii sunt liberi prin natura lor, iar alții sunt sclavi…"

Dacă ne întrebăm cum procedează Aristotel în argumentația sa, observăm că începe prin a ridica o mare barieră între el și fapte. Afirmând că cei care sunt sclavi sunt meniți de natură la sclavie, el a exclus, dintr-o singură frază, întrebarea esențială dacă oamenii în cauză, care se întâmplă să fie sclavi, sunt cei meniți de natură la sclavie. Această întrebare ar fi adus o doză de îndoială în fiecare caz de sclavie. Și, de vreme ce faptul de a fi sclav nu ar fi fost o probă că un om a fost sortit sclaviei, n-ar mai fi rămas niciun test sigur. Prin urmare, Aristotel a exclus cu totul acea îndoială distructivă. Cei care sunt sclavi au fost meniți să fie așa. Fiecare proprietar de sclavi urma să-și privească oamenii ca fiind sclavi de la natură. După ce a fost pregătit să-i privească astfel, urma să vadă o confirmare a caracterului lor servil în faptul că aceștia desfășurau o activitate servilă, erau capabili să efectueze o muncă servilă și aveau musculatura pentru a efectua o muncă servilă.

Acesta este stereotipul perfect. Marca sa distinctivă este aceea că precedă utilizarea rațiunii; este o formă de percepție, impune un anume caracter datelor primite de la simțuri înainte ca datele să ajungă la inteligență. Stereotipul este la fel ca ferestrele de culoarea levănțicii de pe Beacon Street, ca majordomul de la un bal mascat care decide dacă invitatul a venit într-o ținută adecvată. Nu există nimic altceva care să reziste cu atâta încăpățânare educației sau criticii ca stereotipul. Aceasta marchează proba chiar în timpul procesului de dobândire

a probei. De aceea, relatările călătorilor la întoarcere sunt deseori povești interesante despre ceea ce a luat cu sine călătorul în călătoria lui în străinătate. Dacă, în primul rând, a purtat cu sine apetitul său, un interes pentru băi cu gresie, o convingere că vagonul Pullman este culmea confortului uman și credința că se impune să dai bacșiș chelnerilor, taximetriștilor și frizerilor, dar în niciun caz ușierilor, atunci odiseea sa va fi împănată cu mâncare bună sau proastă, aventuri în baie, escapade în compartimente și nevoia neostoită de bani. Dacă este o fire mai serioasă, se poate să fi ajuns în timpul călătoriei în locuri celebre. După ce a ajuns într-un asemenea loc și a aruncat o privire rapidă asupra monumentului, se cufundă în ghidul Baedeker, citește fiecare cuvânt și pleacă la următorul loc celebru; și astfel revine cu o impresie compactă și ordonată a Europei, acordându-i o stea sau două.

Într-o oarecare măsură, stimulii din exterior, în special când sunt cuvinte tipărite sau vorbite, evocă o parte a unui sistem de stereotipuri, astfel încât senzația reală și preconcepția ocupă conștiința în același timp. Cele două se întrepătrund, de parcă ne-am uita la roșu printr-o lentilă albastră și am vedea verde. În cazul în care ceea ce privim corespunde celor anticipate de noi, stereotipul este întărit pentru viitor, așa cum se întâmplă cu un om care știe dinainte că japonezii sunt vicleni și are nenorocul să dea peste doi japonezi necinstiți.

În cazul în care experiența contrazice stereotipul, se întâmplă unul din două lucruri. Dacă omul nu mai este flexibil sau dacă vreun interes puternic face foarte nepotrivită rearanjarea stereotipurilor, el alungă contradicția ca pe o excepție care întărește regula, discreditează dovada, găsește undeva un punct slab și reușește să dea totul uitării. Dar dacă persoana este încă curioasă și deschisă, noutatea este acceptată, permițându-i-se să producă modificări în imaginea sa. Uneori, dacă incidentul este suficient de șocant și dacă schema sa stabilită l-a făcut să resimtă un disconfort general, omul poate fi zdruncinat într-o asemenea măsură încât să nu mai aibă încredere în nicio modalitate acceptată de a vedea viața și să se aștepte ca, în mod normal, un lucru să nu fie ceea ce se presupune în general că

este. Într-un caz extrem, în special dacă e un literat, el poate căpăta pasiunea de a răsturna canonul moral prin transformarea lui Iuda, Benedict Arnold ori Cesare Borgia în eroul povestirii sale.

3

Rolul pe care îl joacă stereotipul se poate vedea în povestirile germanilor despre franctirorii belgieni. În mod curios, aceste povești au fost respinse întâi de o organizație a preoților catolici germani cunoscută sub numele de Pax.[1] Existența unor povestiri despre atrocități nu este în sine remarcabilă, nici faptul că germanii le-au crezut bucuros. Dar este remarcabil că o parte importantă a grupului conservator al patrioților germani a început, încă din 16 august 1914, să contrazică mulțimea de calomnii despre inamic, deși astfel de calomnii erau foarte eficiente în liniștirea conștiinței tulburate a compatrioților. De ce a purces ordinul iezuit, îndeosebi, la distrugerea unei ficțiuni atât de importante pentru moralul de luptă al Germaniei?

Citez din relatarea dlui van Langenhove:

„Abia intraseră armatele germane în Belgia că au și început să circule zvonuri ciudate. Se răspândeau dintr-un loc într-altul, erau reproduse de presă și, în curând, au invadat întreaga Germanie. Se spunea că belgienii, *instigați de cler*, interveniseră cu perfidie în ostilități; că atacaseră prin surprindere detașamente izolate; că indicaseră inamicilor pozițiile ocupate de soldați; că bătrâni și chiar copii se făcuseră vinovați de atrocități oribile asupra soldaților germani răniți și fără apărare, scoțându-le ochii și tăindu-le degetele, nasul sau urechile; *că preoții îndemnaseră oamenii din amvon să comită aceste fărădelegi, promițându-le drept recompensă împărăția cerurilor, și chiar conduseseră ei înșiși aceste barbarii.*

Credulitatea publică acceptase aceste istorii. Cea mai înaltă putere în stat le-a primit fără ezitare și le-a girat cu autoritatea sa…

---

[1] Fernand van Langenhove, *The Growth of a Legend* (*Evoluția unei legende*). Autorul este un sociolog belgian.

> Astfel, opinia publică din Germania a fost tulburată și s-a manifestat o vie indignare, *îndreptată în special împotriva preoților,* care erau considerați răspunzători pentru barbariile atribuite belgienilor… Printr-o diversiune firească, *ura* căreia îi căzuseră pradă *a fost îndreptată* de către germani *împotriva clerului catolic în general.* Protestanții au permis reaprinderea vechii uri religioase în mințile lor și s-au dedat la atacuri împotriva catolicilor. S-a dat frâu liber unui nou *Kulturkampf*(1).
>
> Catolicii nu au întârziat în a acționa împotriva acestei atitudini ostile." (Italicele îmi aparțin.)[1]

Se poate să fi avut loc atacuri ale franctirorilor. Ar fi extraordinar dacă fiecare belgian furios ar fi dat fuga la bibliotecă să deschidă un manual de drept internațional și s-ar fi informat dacă avea dreptul să treacă la un atac mișelesc împotriva pacostei infernale care se abătuse asupra străzilor. Ar fi la fel de extraordinar dacă o armată care nu fusese niciodată sub focul inamicului nu ar fi considerat fiecare glonț care îi tăia drumul ca fiind neautorizat, doar fiindcă era neconvenabil, și ca un fel de violare a regulilor ce guvernează *Kriegsspiel*-ul(2), care atunci constituia singura sa experiență de război. Se poate lesne imagina că era mai puternică înclinația de a se convinge

---

(1) Politică dusă între 1871 și 1878 de către cancelarul Otto von Bismarck, care urmărea să slăbească influența catolicilor, considerați a fi mai devotați Papei decât statului, și să întărească puterea noului Imperiu German. *Kulturkampf*-ul („război cultural") lui Bismarck a dus la un control mult sporit al statului asupra școlilor, la introducerea obligativității căsătoriei civile, dar și la o înveninare a climatului social în Germania, de vreme ce mulți preoți catolici au fost închiși sau înlăturați, iar cetățenii catolici se simțeau marginalizați. Interesele catolicilor au fost apărate de Partidul German de Centru, al cărui succes în alegerile parlamentare a contribuit, alături de decesul Papei Pius al IX-lea în 1878, la aplanarea conflictului (n. tr.).

1 *Op. cit.,* pp. 5-7.

(2) Joc de simulare pe hărți, dezvoltat în Prusia secolului al XIX-lea și menit să dezvolte gândirea tactică și strategică a ofițerilor. Presupunerea că practicarea *Kriegsspiel*-ului („joc de război") ar avea un rol în succesele armatei prusace a făcut ca jocul să devină popular și în alte țări (n. tr.).

că oamenii cărora le făceau lucruri atât de teribile trebuie să fie teribili. Și astfel, legenda s-a putut țese până când a ajuns la cenzori și propagandiști, care, fie că o credeau, fie că nu, i-au sesizat valoarea și i-au dat frâu liber printre civilii germani. Nici lor nu le părea prea rău să conchidă că oamenii pe care îi terorizau erau subumani. Și, mai presus de toate, de vreme ce legenda venea de la eroii lor, nu erau doar îndreptățiți să o creadă, ci erau lipsiți de patriotism dacă nu o credeau.

Dar când imaginația capătă o forță discreționară, deoarece scena acțiunii este pierdută în ceața războiului, nu mai există niciun control. Legenda ferocității preoților belgieni a descătușat o ură veche. Căci în mintea majorității patrioților germani protestanți, în special din clasele de sus, imaginea victoriilor lui Bismarck cuprindea o lungă ceartă cu romano-catolicii. Printr-un proces de asociație, preoții belgieni au devenit pur și simplu preoți, iar ura împotriva belgienilor a devenit o supapă pentru toate resentimentele lor. Acești protestanți germani au făcut ceea ce americanii au făcut atunci când, sub povara războiului, au creat un obiect compozit din ura împotriva inamicului din afară și a tuturor oponenților de acasă. Împotriva acestui inamic sintetic – nemții din Germania și „nemții" dintre ziduri – ei au dezlănțuit toată animozitatea care îi stăpânea.

Rezistența catolică față de aceste povești cu atrocități a fost, desigur, defensivă. Ea viza acele ficțiuni care stârneau animozitatea împotriva tuturor catolicilor, și mai puțin pe cele care dăunau doar catolicilor belgieni. *Informations Pax*, spune dl van Langenhove, avea doar un caracter ecleziastic și „și-a limitat atenția aproape exclusiv la acte reprobabile atribuite preoților". Și totuși, nu poți să nu te întrebi cum s-a repercutat asupra judecății catolicilor germani această revelație a ceea ce însemna pentru ei imperiul creat de Bismarck; o altă întrebare este dacă a existat vreo legătură obscură între acea cunoaștere și faptul că principalul politician german care a fost dispus să semneze armistițiul și, implicit, condamnarea la moarte a imperiului a fost Erzberger[1], liderul partidului catolic de centru.

[1] Între timp, Erzberger a fost asasinat.

Capitolul VIII

PETELE OARBE ȘI VALOAREA LOR

1

Am vorbit mai degrabă despre stereotipuri decât despre idealuri, fiindcă cuvântul „ideal“ este rezervat de obicei pentru ceea ce considerăm a fi binele, adevărul și frumosul. Astfel, el sugerează că urmează să se copieze ori să se atingă ceva. Însă repertoriul nostru de impresii fixe este mai larg decât atât: conține escroci ideali, politicieni corupți ideali, șovini ideali, agitatori ideali, inamici ideali. Lumea noastră stereotipă nu este în mod necesar lumea pe care ne-o dorim. Este, pur și simplu, tipul de lume la care ne așteptăm. Dacă evenimentele corespund, avem o senzație de familiaritate și simțim că ne mișcăm odată cu evenimentele. Sclavul nostru trebuie să fie un sclav prin natura sa, dacă suntem atenieni care nu doresc să aibă vreo neliniște sufletească. Dacă le-am spus prietenilor noștri că facem optsprezece găuri de golf în 95 de lovituri, după ce facem traseul în 110, le spunem că nu este ziua noastră. Cu alte cuvinte, nu suntem obișnuiți cu netotul care a stricat cincisprezece lovituri.

Cei mai mulți dintre noi ar aborda evenimentele utilizând un asortiment destul de hazardat și instabil de stereotipuri, dacă relativ puțini oameni din fiecare generație nu s-ar ocupa în mod constant de aranjarea, standardizarea și optimizarea lor în sisteme logice, cunoscute drept legile economiei politice, principiile politicii și altele asemănătoare. În general, când scriem despre cultură, tradiție și conștiința de grup, ne gândim la aceste sisteme împlinite de oameni de geniu. Fără a contesta necesitatea unei cercetări și critici constante a acestor versiuni idealizate, trebuie să spunem că istoricul poporului, politicianul și agentul publicitar nu se pot opri aici. Căci ceea ce operează în istorie nu este ideea sistematică așa cum a fost formulată de un geniu, ci mișcarea imitațiilor, replicilor, contrafacerilor, analogiilor și distorsiunilor în gândirea indivizilor.

Astfel, marxismul nu este neapărat ceea ce Karl Marx a scris în *Capitalul*, ci tot ceea ce cred diversele secte belicoase care își clamează loialitatea. Din Evanghelii nu putem deduce istoria creștinismului, tot așa cum nu putem deduce din Constituție istoria politică a Americii. Trebuie să examinăm *Capitalul* așa cum este priceput, Evangheliile, așa cum sunt predicate și predica, așa cum este înțeleasă, iar Constituția, așa cum este interpretată și aplicată. Căci, deși există o influență reciprocă între versiunea standard și versiunile curente, acestea din urmă, așa cum circulă în rândul oamenilor, sunt cele care le afectează comportamentul.[1]

„Teoria relativității", spune un critic ale cărui pleoape sunt, la fel ca cele ale Giocondei, puțin obosite, „promite să se dezvolte într-un principiu la fel de adecvat unei aplicări universale precum a fost teoria evoluției. Aceasta din urmă a devenit, dintr-o ipoteză tehnică din biologie, un îndrumător care a inspirat oameni din toate ramurile cunoașterii: moravuri și obiceiuri, morală, religii, filozofii, arte, mașini cu abur, tramvaie electrice – totul suferise o «evoluție». «Evoluție» a devenit un termen foarte general; de asemenea, a devenit atât de imprecis încât, în multe cazuri, înțelesul inițial și clar al cuvântului s-a pierdut, iar teoria pe care o descria a fost înțeleasă greșit. Suntem

---

[1] Însă, din nefericire, este mult mai greu să cunoști cultura reală decât să rezumi și să comentezi lucrările geniilor. Cultura reală există în oameni mult prea prinși de viață pentru a se îndeletnici cu ciudata activitate de a-și formula convingerile. Ei le înregistrează numai incidental, iar cercetătorul știe rareori cât de tipice sunt datele sale. Poate că cel mai bun lucru pe care îl poate face acesta este să ia în considerare sugestia Lordului Bryce – *Modern Democracies* (*Democrații moderne*), vol. I, p. 156 – de a se mișca liber „printre oameni de toate felurile și toate condițiile" și de a căuta persoane nepărtinitoare din orice zonă care au capacitatea de a cântări lucrurile. „Există un *fler* conferit de o practică îndelungată și de «abilitatea de a empatiza». Observatorul experimentat învață cum să profite de micile indicii, la fel cum un bătrân marinar își dă seama mai repede decât cel care trăiește pe uscat de semnele furtunii care vine." Pe scurt, nu arareori trebuie mers pe ghicite, și nu e de mirare că savanții, cărora le place precizia, își limitează atât de des atenția la formulările mai exacte ale altor savanți.

destul de îndrăzneți ca să anticipăm că teoria relativității va avea o carieră și o soartă similare. Teoria tehnică din fizică, în prezent imperfect înțeleasă, va deveni și mai vagă și mai neclară. Istoria se repetă, iar relativitatea, la fel ca evoluția, după ce va fi avut parte de câteva prezentări de popularizare inteligibile, dar cumva inexacte în privința aspectului științific, se va lansa într-o carieră de cucerire a lumii. Sugestia noastră este că atunci se va numi, probabil, *Relativismus*. Fără îndoială, multe dintre aceste aplicații mai ample vor fi justificate; unele vor fi absurde și destule se vor reduce, ne imaginăm, la truisme. Iar teoria fizică, simpla sămânță a acestei creșteri măreațe, va redeveni o preocupare pur tehnică a oamenilor de știință."[1]

Dar pentru a avea parte de o astfel de carieră de cucerire a lumii, o idee trebuie să corespundă, oricât de aproximativ, cu ceva. Profesorul Bury arată cum, vreme îndelungată, ideea de progres a rămas o jucărie speculativă. „Este greu", scrie el[2], „ca o nouă idee de tip speculativ să penetreze și să inspire conștiința generală a comunității înainte să fi căpătat o formă externă și concretă sau să fi fost promovată printr-o dovadă materială izbitoare. În cazul progresului, ambele condiții au fost îndeplinite (în Anglia) în perioada 1820-1850." Cea mai izbitoare probă a fost furnizată de revoluția mecanică. „Cei care se născuseră la începutul secolului au asistat, înainte de a ajunge la vârsta de treizeci de ani, la dezvoltarea rapidă a vaselor cu aburi, la iluminarea orașelor și locuințelor cu gaz, la deschiderea primei căi ferate." În conștiința omului mediu, miracole ca acestea au format modelul convingerii în perfectibilitatea rasei umane.

Alfred Lord Tennyson, care, în chestiuni filozofice, era o persoană destul de obișnuită, ne spune că atunci când a văzut primul tren circulând de la Liverpool la Manchester (1830) a crezut că roțile mergeau pe niște făgașe. Atunci a scris acest vers: „Fie ca lumea cea mare să se învârtă pentru totdeauna pe

---

[1] *The Times* (Londra), *Literary Supplement*, 2 iunie 1921, p. 352. Profesorul Einstein spunea, când a fost în America în 1921, că oamenii au tendința să supraestimeze influența teoriei sale și să-i subestimeze certitudinea.

[2] J. B. Bury, *The Idea of Progress* (*Ideea de progres*), p. 324.

făgașele sunătoare ale schimbării."[1] Și astfel, o noțiune mai mult sau mai puțin aplicabilă unei călătorii între Liverpool și Manchester a fost generalizată într-un model al universului „pentru totdeauna". Acest model, preluat de alții, consolidat prin invenții uimitoare, a dat o turnură optimistă teoriei evoluției. Desigur, teoria evoluției este, așa cum spune profesorul Bury, echidistantă față de pesimism și optimism. Însă ea a promis o continuă schimbare, iar schimbările vizibile din lume au marcat cuceriri atât de spectaculoase ale naturii, încât gândirea populară le-a combinat pe amândouă. Evoluția, mai întâi la Darwin însuși, iar apoi într-o formă mai elaborată la Herbert Spencer, era, iată, un „progres către perfecțiune".

2

Stereotipul reprezentat de astfel de cuvinte precum „progres" și „perfecțiune" a fost compus în mod esențial din invenții mecanice. Și, în ansamblu, așa au rămas până astăzi: mecanice. În America, mai mult decât oriunde altundeva, spectacolul progresului mecanic a făcut o impresie atât de profundă, încât a invadat întregul cod moral. Un american va suporta aproape orice insultă cu excepția acuzației că nu este progresist. Indiferent dacă are un șir lung de ascendenți nativi sau este un imigrant venit de curând, aspectul care i-a atras întotdeauna atenția a fost imensa dezvoltare fizică a civilizației americane. Acesta este un stereotip fundamental prin care vede lumea: satul devine o mare metropolă, modesta clădire devine un zgârie-nori, ce este mic devine mare; ce este lent devine rapid; ce este sărac devine bogat; ce este puțin devine mult; orice există acum va crește în curând.

Desigur, nu toți americanii văd lumea în acest fel. Henry Adams nu a făcut-o, iar William Allen White nu o face. O fac însă cei care, în revistele devotate religiei succesului, apar drept Creatorii Americii. Cam asta vor ei să spună atunci când pre-

---

[1] Hallam T. Tennyson, *A Memoir by his Son* (*Amintiri ale fiului său*), vol. I, p. 195. Citat de Bury, *op. cit.*, p. 326.

dică evoluția, progresul, prosperitatea, atitudinea constructivă, modul american de a face lucrurile. Este ușor să râzi, dar, de fapt, ei folosesc un model major al aspirației umane. Acest model adoptă, pe de o parte, un criteriu impersonal; pe de altă parte, adoptă un criteriu pământesc; în al treilea rând, obișnuiește oamenii să gândească cantitativ. Putem fi siguri că idealul confundă excelența cu dimensiunea, fericirea cu viteza și natura umană cu artefactul. Cu toate acestea, aici funcționează aceleași motive care au pus dintotdeauna în mișcare orice cod moral sau o vor face în viitor. Dorința de mai mare, mai repede, mai înalt sau, dacă produci ceasuri sau microscoape, de mai mic, pe scurt, dragostea de superlative și de „fără egal“ este, în esență și posibilități, o nobilă pasiune.

Fără îndoială, versiunea americană a progresului era în acord cu o gamă considerabilă de fapte ale situației economice și ale naturii umane. Ea a direcționat o cantitate neobișnuită de agresivitate, spirit de acaparare și dorință de putere către activitatea productivă. Și, până mai de curând poate, nu a frustrat în mod serios natura activă a membrilor activi ai comunității. S-a creat o civilizație care le dă celor care au făcut-o sentimentul unei mari satisfacții în muncă, amor și distracție, iar iureșul victoriei lor peste munți, pustiu, depărtare și competiția umană a satisfăcut chiar și acea parte a sentimentului religios care este un simț de comuniune cu scopul universului. Modelul a fost un succes aproape perfect în secvența idealurilor, practicii și rezultatelor, astfel că orice contestare a sa este numită neamericană.

Și totuși, acest model este o modalitate foarte parțială și inadecvată de reprezentare a lumii. Obiceiul de a gândi progresul ca „dezvoltare“ a făcut ca multe aspecte ale mediului să fie pur și simplu neglijate. Cu stereotipul „progresului“ dinaintea ochilor, masa americanilor a văzut puține dintre lucrurile care nu erau în acord cu acel progres. Ei au văzut extinderea orașelor, dar nu și creșterea mahalalelor; au salutat statisticile referitoare la populație, dar au refuzat să ia în considerare suprapopularea; au arătat cu mândrie dezvoltarea lor, dar nu au văzut exodul de la țară sau imigrația neasimilată. Au extins

industria cu furie, fără a lua în calcul împuținarea resurselor naturale; au construit corporații gigantice fără a pune la punct relațiile industriale. Au tot crescut și au devenit una dintre cele mai puternice națiuni de pe pământ, fără a-și pregăti instituțiile sau spiritele pentru sfârșitul izolării lor. Au intrat în Războiul Mondial nepregătiți din punct de vedere moral și fizic și au ieșit foarte deziluzionați și neînvățând mai nimic din experiență.

În timpul Războiului Mondial, influențele bune și rele ale stereotipului american au fost foarte vizibile. Ideea că războiul putea fi câștigat prin înrolarea de trupe nelimitate, prin primirea de credite nelimitate, prin construirea unui număr nelimitat de nave, prin producerea unui număr nelimitat de muniții și prin concentrarea nelimitată a acestora se potrivea stereotipului tradițional, iar rezultatul a fost ceva similar unui miracol fizic.[1] Dar la cei pe care stereotipul îi marca cel mai tare nu mai era loc pentru a lua în considerare care urmau să fie fructele victoriei sau cum trebuiau obținute. De aceea, scopurile au fost ignorate sau privite ca venind de la sine, iar victoria a fost concepută – căci așa o cerea stereotipul – doar ca o victorie nimicitoare pe câmpul de bătălie. Pe timp de pace, nu te întrebai la ce folosea cea mai rapidă mașină, iar în vreme de război nu te întrebai la ce folosea victoria totală. Însă, la Paris(1), modelul nu s-a potrivit cu faptele. Pe timp de pace, poți să tot înlocuiești lucrurile mici cu lucruri mari, iar pe cele mari cu unele și mai mari; în vreme de război, atunci când ai obținut o victorie absolută, nu poți să tinzi spre o victorie „mai absolută". Ceea ce trebuie să faci reclamă un model total diferit. Iar dacă îți lipsește un astfel de model, sfârșitul războiului înseamnă ceea ce a fost pentru mulți oameni, un anti-climax într-o lume mohorâtă și fadă.

---

[1] Am în minte transportarea și aprovizionarea a două milioane de soldați peste Ocean. Prof. Wesley Mitchell arată că, după intrarea noastră în război, producția totală de bunuri nu a crescut mult ca volum peste cea a anului 1916; dar acea producție care era destinată scopurilor de război a crescut.

(1) Se are în vedere Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920 (n. tr.).

Acesta este punctul în care stereotipul și faptele, care nu pot fi ignorate, se despart definitiv. Întotdeauna există un astfel de punct, deoarece imaginile noastre privind felul în care se petrec lucrurile sunt mai simple și mai fixe decât fluxul și refluxul întâmplărilor. Așadar, vine o vreme când petele oarbe pornesc dinspre limitele vederii către centru. Atunci, dacă nu există critici care să aibă curajul să tragă un semnal de alarmă, lideri capabili să înțeleagă schimbarea și un popor tolerant din obișnuință, stereotipul – în loc să economisească efortul și să direcționeze energia, așa cum s-a întâmplat în 1917 și 1918 – poate frustra efortul și irosi energia oamenilor orbindu-i, așa cum s-a întâmplat cu acei oameni care au strigat pentru o pace cartagineză în 1919 și au deplâns Tratatul de la Versailles în 1921.

3

Dacă este adoptat necritic, stereotipul nu numai că cenzurează mult din ceea ce trebuie luat în considerare, dar atunci când vine ziua recunoașterii, iar stereotipul este spulberat, e probabil ca ceea ce acesta a luat în seamă cu înțelepciune să naufragieze împreună cu el. Aceasta este pedeapsa pe care o aplică dl Bernard Shaw pieței libere, liberului contract, competiției libere, libertății naturale, *laissez-faire*-ului și darwinismului. Acum o sută de ani, când ar fi fost, fără îndoială, unul dintre avocații cei mai îndârjiți ai acestor doctrine, nu le-ar fi văzut așa cum le vede astăzi, în Jumătatea de Secol Infidel[1], drept scuze pentru „«a-l înșela pe aproapele tău» cu impunitate, orice interferență din partea unui guvern călăuzitor, orice organizare – cu excepția celei polițienești, pentru a feri frauda legalizată de lovituri –, orice încercare de a introduce scopul și planul și prevederea umană în haosul industrial fiind «contrare legilor economiei politice»“. La acea vreme, ar fi văzut, la fel ca unul dintre pionierii marșurilor spre câmpiile cerului[2], că, dintre formele de scop și plan și prevedere umană ce puteau fi găsite într-un guvern ca cel al unchilor reginei Victoria, e cu atât mai

[1] *Back to Methuselah* (*Înapoi la Matusalem*). Prefața.

[2] *The Quintessence of Ibsenism* (*Chintesența ibsenismului*).

bine cu cât sunt mai puține. Nu l-ar fi văzut pe cel puternic înșelându-l pe cel slab, ci pe prostănac înșelându-l pe cel puternic. Ar fi văzut scopurile, planurile și prevederile la lucru, obstrucționând invenția, obstrucționând inițiativa, obstrucționând ceea ce ar fi recunoscut negreșit drept următorul pas al evoluției creative.

Nici acum dl Shaw nu se arată prea încântat în privința intervenției vreunui guvern cunoscut lui, dar, în teorie, a trecut la polul opus față de *laissez-faire*. Înainte de război, gândirea avansată efectuase, în cea mai mare parte, aceeași întoarcere împotriva ideii consacrate că, dacă eliberezi totul, înțelepciunea va ieși la lumină și se va institui armonia. De la război încoace, cu demonstrația sa clară a guvernelor călăuzitoare, asistate de cenzori, propagandiști și spioni, Roebuck Ramsden[1] și libertatea naturală sunt, din nou, în compania gânditorilor serioși.

Un lucru este comun acestor cicluri. În fiecare set de stereotipuri există un punct în care efortul încetează și lucrurile se petrec din proprie voință, așa cum ți-ai dori. Stereotipul progresist, preocupat să stimuleze activitatea, obliterează aproape complet încercarea de a decide care activitate și de ce acea activitate. *Laissez-faire*-ul, o binecuvântată eliberare de oficialitățile stupide, presupune că oamenii se vor îndrepta printr-o combustie spontană către o armonie prestabilită. Colectivismul, un antidot împotriva egoismului nemilos, pare să presupună, în mintea marxistului, un determinism economic către eficiență și înțelepciune din partea oficialităților socialiste. Guvernarea puternică, imperialismul acasă și în străinătate, în cel mai bun caz profund conștient de prețul dezordinii, se bazează pe noțiunea că tot ceea ce contează pentru cei conduși va fi cunoscut de către conducători. În fiecare teorie există un automatism ca o pată oarbă.

Acea pată acoperă un fapt care, dacă ar fi luat în considerare, ar controla mișcarea vitală provocată de stereotip. Dacă progresistul ar trebui să se întrebe, precum chinezul din

---

[1] Personaj din piesa lui G. B. Shaw *Man and Superman* (1903). Ramsden se prezintă drept un democrat liberal și un reformator social (n. tr.).

anecdotă, ce are de gând să facă cu timpul pe care l-a economisit prin depășirea recordului, dacă paladinul *laissez-faire*-ului ar trebui să contemple nu numai energiile libere și exuberante ale oamenilor, dar și ceea ce unii oameni numesc natura umană, dacă colectivistul s-ar preocupa de problema modului în care își poate asigura oficialitățile, dacă imperialistul ar îndrăzni să se îndoiască de propria lui inspirație, am descoperi mai mulți Hamleți și mai puțin Henrici V. Căci aceste pete oarbe țin la distanță imaginile de natură să distragă atenția, care, cu emoțiile care le însoțesc, pot duce la ezitare și șovăială a scopului. Prin urmare, stereotipul nu numai că economisește timp într-o lume activă și este o apărare a poziției noastre în societate, dar tinde să ne protejeze de toate acele efecte tulburătoare pe care le are încercarea constantă de a vedea lumea în totalitate.

Capitolul IX

CODURILE ȘI DUȘMANII LOR

1

Oricine a stat la capătul peronului așteptând un prieten își va aminti cu ce oameni ciudați l-a confundat. Forma pălăriei, un mers aproape caracteristic, evocau imaginea vie din mintea lui. În somn, un ticăit poate părea dangătul unui clopot mare; o lovitură de ciocan, undeva la distanță, poate părea un tunet. Constelațiile reprezentării noastre vor vibra la un stimul care, poate, se aseamănă doar vag cu un aspect al lor. Ele pot, într-o stare de halucinație, să inunde întreaga conștiință. Pot intra foarte puțin în percepție, deși sunt înclinat să cred că o astfel de experiență este extrem de rară și foarte sofisticată, ca atunci când privim absent un cuvânt sau un obiect familiar și, treptat, acesta încetează a mai fi familiar. Cu siguranță, felul în care vedem lucrurile este de cele mai multe ori o combinație între ceea ce există și ceea ce ne așteptăm să găsim. Cerul nu este același lucru pentru un astronom și pentru o pereche de îndrăgostiți; o pagină din Kant va declanșa la un kantian un alt șir de idei decât la un empirist radical; frumoasa tahitiană arată mai bine pentru pretendentul ei tahitian decât pentru cititorii revistei *National Geographic Magazine*.

Competența într-un domeniu este, de fapt, o multiplicare a numărului de aspecte pe care suntem pregătiți să le descoperim, plus obiceiul de a redimensiona așteptările noastre. Acolo unde pentru un ignorant toate lucrurile par la fel, iar lucrurile se perindă în viață unul după altul, pentru specialist lucrurile au un grad înalt de individualitate. Pentru un șofer, un epicurian, un cunoscător, un membru al cabinetului președintelui ori o soție de profesor, există diferențe și calități evidente, care nu sunt deloc evidente pentru un profan care discută despre automobile, vinuri, vechii maeștri, republicani și facultăți.

Dar în privința opiniilor publice puțini pot fi experți, în vreme ce viața este, așa cum a arătat foarte clar dl Bernard Shaw,

atât de scurtă. Cei care sunt experți sunt competenți numai în câteva subiecte. Chiar și printre militarii de profesie, așa cum s-a văzut în timpul războiului, experții în cavalerie nu erau neapărat strălucitori în materie de luptă în tranșee sau cu tancuri. De fapt, uneori puțină competență într-un domeniu restrâns poate chiar amplifica obiceiul nostru uman de a încerca să înghesuim în limitele stereotipurilor noastre tot ce se poate înghesui și de a ne debarasa de ceea ce nu se potrivește.

Dacă nu suntem foarte atenți, avem tendința de a vizualiza tot ceea ce recunoaștem ca fiind familiar cu ajutorul imaginilor care se află deja în mintea noastră. Astfel, în viziunea americană a Progresului și Succesului există o imagine clară asupra naturii umane și a societății. Este vorba de un tip de natură umană și un tip de societate care produc în mod logic tipul de progres văzut drept ideal. Și astfel, atunci când încercăm să descriem ori să explicăm oamenii de succes și evenimentele care au avut loc în realitate, recunoaștem acolo calitățile care sunt presupuse de stereotipuri.

Aceste calități au fost standardizate într-un mod destul de inocent de către economiștii de altădată. Ei au început să descrie sistemul social în care trăiau și au observat că era prea complicat pentru a-l transpune în cuvinte. Așa că au construit ceea ce ei sperau sincer să fie o diagramă simplificată, nu atât de diferită ca principiu și veridicitate de paralelogramul cu picioare și cap din desenul prin care un copil reprezintă o vacă prea complicată. Schema consta dintr-un capitalist care s-a străduit să obțină capital din activitatea sa, un întreprinzător care s-a gândit la o cerere utilă din punct de vedere social și a pus pe picioare o fabrică, un grup de muncitori care au contractat în mod liber forța lor de muncă, un proprietar de pământ, precum și un grup de consumatori care au cumpărat de pe piața cea mai ieftină acele bunuri despre care știau, printr-un calcul expeditiv al raportului plăcere-neplăcere, că le vor da cea mai mare satisfacție. Modelul a funcționat. Tipurile de oameni presupuse de model, trăind în tipul de lume presupusă de model, au cooperat întotdeauna armonios în cărțile unde a fost descris modelul.

Modificată și înfrumusețată, această pură ficțiune, utilizată de către economiști pentru a-și simplifica gândirea, a fost răspândită și popularizată până când a devenit, pentru mari părți din populație, mitologia economică la ordinea zilei. Ea a oferit o versiune standard a capitalistului, a proprietarului, a muncitorului și a consumatorului, într-o societate care era mai predispusă la obținerea succesului decât la explicarea sa. Construcțiile care s-au ridicat și conturile bancare care s-au acumulat erau proba că stereotipul fusese corect. Iar cei care au beneficiat cel mai mult de pe urma succesului au ajuns să creadă că erau cu adevărat tipul de oameni de care vorbea lumea. Nu este de mirare că prietenii sinceri ai unui om de succes trebuie să-și stăpânească pornirea de a se întreba dacă acesta este într-adevăr prietenul lor atunci când îi citesc biografia oficială și necrologul.

2

Pentru cei învinși și victime, portretul oficial a fost, desigur, de nerecunoscut. Cei care personificau progresul nu se opreau prea des pentru a se întreba dacă reușiseră datorită căii trasate de economiști ori de către alții la fel de acceptați, însă cei lipsiți de succes stăteau să se întrebe. „Nimeni", spune William James[1], „nu vede într-o generalizare mai mult decât acoperă propriile sale cunoștințe privind detaliile". Șefii din industrie au văzut în marile trusturi monumente ale succesului (lor); concurenții învinși vedeau monumente ale insuccesului (lor). Astfel, șefii au prezentat economiile și virtuțile marilor afaceri, au cerut să fie lăsați în pace, au spus că erau agenți ai prosperității și promotori ai comerțului. Cei învinși au insistat asupra pierderilor și brutalităților trusturilor și au cerut cu vehemență Departamentului de Justiție să elimine conspirațiile din afaceri. O parte vedea progresul, economia și dezvoltarea splendidă; cealaltă parte vedea, în aceeași situație, reacțiune, extravaganță și restricționare a comerțului. S-au publicat volume de statistici, anecdote despre adevărul real și adevărul din interior,

1. *The Letters of William James* (*Scrisorile lui William James*), vol. I, p. 65.

adevărul mai profund și mai cuprinzător, pentru a proba ambele laturi ale disputei.

Căci atunci când un sistem de stereotipuri este bine fixat, atenția noastră este atrasă de acele fapte care îl susțin și abătută de la cele care îl contrazic. Poate că persoanele amabile descoperă atâtea motive de fi amabile, iar persoanele răutăcioase descoperă atâta răutate, deoarece sunt obișnuite să găsească asta. Vorbim destul de corect despre a vedea lumea în roz ori cu ochi pizmași. Dacă, așa cum a scris odată Philip Littell despre un distins profesor, vedem viața reflectată obscur prin prisma clasei, stereotipurile noastre privind pe cei mai buni și clasele inferioare nu vor fi contaminate de capacitatea de înțelegere. Ceea ce este străin va fi respins, ceea ce este diferit se va afla în fața unor ochi care nu văd. Noi nu vedem ceea ce ochii noștri nu sunt obișnuiți să ia în considerare. Uneori în mod conștient, mai adesea fără să ne dăm seama, suntem impresionați de acele fapte care se potrivesc cu filozofia noastră.

3

Această filozofie este o serie mai mult sau mai puțin organizată de imagini pentru a descrie lumea nevăzută. Dar nu numai pentru a o descrie. Ci și pentru a o judeca. Așadar, stereotipurile sunt încărcate cu preferințe, umplute cu afecțiune sau aversiune, legate de temeri, pofte, dorințe puternice, mândrie, speranțe. Orice invocă stereotipul este judecat cu sentimentul corespunzător. Cu excepția situațiilor în care menținem, în mod deliberat, prejudecata în suspans, nu studiem o persoană și o considerăm a fi rea. Vedem o persoană rea. Vedem o dimineață cu rouă, o tânără roșind, un preot sfânt, un englez lipsit de umor, un comunist periculos, un boem fără griji, un hindus leneș, un oriental șiret, un slav visător, un irlandez capricios, un evreu avar, un american 100%. În lumea de zi cu zi, deseori așa operează judecata noastră reală, cu mult înaintea faptelor; ea conține în sine concluzia care, aproape sigur, va fi confirmată de fapte. Nici justiția, nici mila, nici adevărul nu fac parte dintr-o asemenea judecată, deoarece

judecata precedă faptele. Cu toate acestea, un popor fără prejudecăți, un popor cu o viziune totalmente neutră, este imposibil de conceput în orice civilizație la care are rost să ne gândim, așa încât niciun program educațional nu se poate baza pe acel ideal. Prejudecata poate fi detectată, diminuată și rafinată, dar câtă vreme indivizi finiți trebuie să învețe într-o scurtă perioadă de școlarizare cum să abordeze o civilizație vastă, ei trebuie să poarte cu ei imagini ale acesteia și să aibă prejudecăți. Calitatea gândirii și a acțiunilor lor va depinde de faptul dacă aceste prejudecăți sunt prietenoase, prietenoase față de alte persoane, alte idei, dacă evocă mai degrabă dragoste față de ceea ce este resimțit ca fiind bun decât ură față de ceea ce nu este conținut în versiunea lor privind binele.

Moralitatea, bunul gust și eticheta mai întâi standardizează, iar apoi accentuează unele dintre aceste prejudecăți subiacente. Pe măsură ce ne ajustăm la codul nostru, ajustăm acestui cod faptele pe care le vedem. În mod rațional, faptele sunt neutre în raport cu vederile noastre despre ceea ce este corect ori incorect. Cu toate acestea, canoanele noastre determină în mare măsură ceea ce vom percepe și modul în care o facem.

Căci un cod moral este o schemă de comportament aplicată unui număr de situații tipice. A te comporta conform cerințelor codului înseamnă să servești un oarecare scop urmărit de cod. Poate fi voia Domnului sau a regelui, salvarea personală într-un paradis bun, solid, tridimensional, succesul pe pământ ori slujirea umanității. În orice caz, cei care creează codul se fixează asupra unor anumite situații tipice și apoi, printr-o formă de raționament ori intuiție, deduc tipul de comportament care servește scopului avut în vedere. Normele se aplică acolo unde se poate.

Dar, în viața de zi cu zi, cum poate ști cineva dacă situația sa este cea pe care a avut-o în minte cel ce a făcut legea? I se spune să nu ucidă. Dar în cazul în care copiii săi sunt atacați, are voie să ucidă pentru a opri o crimă? Cele zece porunci nu spun nimic în acest sens. Deci, în jurul fiecărui cod se află un nor de interpretări care deduc cazuri mai specifice. Să presupunem, atunci, că doctorii în drept decid că se poate ucide

într-o situație de autoapărare. Pentru o persoană oarecare îndoiala rămâne aproape la fel de mare; de unde știe că definește corect autoapărarea ori că nu a judecat greșit faptele, nu și-a imaginat atacul și nu este, de fapt, adevăratul agresor? Poate el a provocat atacul. Dar ce este o provocare? Exact aceste confuzii au infectat mințile majorității germanilor în august 1914.

În lumea modernă, mult mai serioasă decât orice diferență a codului moral este diferența în ceea ce privește supozițiile referitoare la faptele cărora li se aplică codul. Formulele religioase, morale și politice sunt mult mai puțin îndepărtate unele de altele decât faptele presupuse de adepți. Deci, o discuție utilă, în loc să compare idealuri, reexaminează punctele de vedere asupra faptelor. Astfel, norma conform căreia trebuie să faci altuia ceea ce vrei să ți se facă ție se bazează pe credința că natura umană este uniformă. Afirmația dlui Bernard Shaw că nu trebuie să faci altora ceea ce vrei să ți se facă ție, deoarece gusturile lor pot fi altele, se bazează pe credința că natura umană nu este uniformă. Acea maximă conform căreia competiția este viața comerțului constă dintr-un întreg tom de supoziții referitoare la motive economice, relații industriale și funcționarea unui anume sistem comercial. Afirmația că America nu va avea o marină comercială până când aceasta nu va fi în proprietate privată presupune o anume legătură dovedită între un anumit mod de a obține profit și un anumit stimulent. Justificarea pe care o dă propagandistul bolșevic dictaturii, spionajului și terorii, anume că „fiecare stat este un aparat al violenței“[1], este o judecată istorică, al cărei adevăr nu este în niciun caz evident pentru cineva care nu este comunist.

În centrul fiecărui cod moral se află o imagine a naturii umane, o hartă a universului și o versiune a istoriei. Normele codului se aplică naturii umane (astfel cum este concepută), într-un univers (astfel cum este imaginat), după o istorie (astfel înțeleasă).

---

[1] Vezi *Two Years of Conflict on the Internal Front* (*Doi ani de conflict pe frontul intern*), publicat de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Moscova, 1920. Traducere de Malcolm W. Davis pentru *New York Evening Post*, 15 ianuarie 1921.

Cu cât sunt mai diferite de concepțiile respective faptele privind personalitatea, mediul înconjurător și memoria, cu atât mai dificil este să aplici cu succes normele codului. Desigur, fiecare cod moral trebuie să conceapă într-un fel sau altul psihologia umană, lumea materială și tradiția. Dar în codurile care se află sub influența științei concepția este cunoscută drept o ipoteză, în vreme ce în codurile care ne vin din trecut fără a fi examinate critic, sau care apar din ungherele minții, concepția nu este luată ca o ipoteză ce trebuie confirmată sau infirmată, ci drept o ficțiune acceptată fără ezitare. În prima situație, omul este umil în raport cu convingerile sale, deoarece știe că acestea sunt problematice și incomplete; în a doua situație este dogmatic, deoarece convingerea este un mit închis. Moralistul care se supune rigorii științifice știe că, deși nu cunoaște totul, e pe cale să afle ceva; dogmaticul, care utilizează un mit, crede despre sine că se bucură de darul omniscienței, deși îi lipsesc criteriile prin care să deosebească adevărul de eroare. Căci semnul distinctiv al unui mit este faptul că adevărul și eroarea, faptul și fabulația, relatarea și fantezia se află, toate, pe același plan al credibilității.

Mitul nu este, deci, în mod necesar fals. Se poate să fie cu totul adevărat. Se poate să fie parțial adevărat. Dacă a influențat comportamentul uman o bună bucată de vreme, este aproape sigur că va conține o bună parte din ceea ce este profund adevărat și important. Ceea ce un mit nu conține niciodată este competența critică de a separa adevărul său de eroarea sa. Căci acea competență apare numai dacă se realizează că nicio opinie umană, indiferent de originea sa presupusă, nu este prea elevată pentru a fi probată, că orice opinie este doar opinia cuiva. Iar dacă se întreabă de ce proba este preferabilă oricărui alt test, nu se poate răspunde dacă nu se dorește utilizarea probei pentru a o proba.

4

Afirmația că un cod moral presupune o viziune particulară asupra faptelor este, cred, susceptibilă de o probă zdrobitoare. Sub termenul de coduri morale, sunt incluse toate tipurile:

personal, familial, economic, profesional, legal, patriotic, internațional. În centrul fiecăruia se află un model de stereotipuri privind psihologia, sociologia și istoria. Rareori viziunea asupra naturii umane, a instituțiilor sau a tradiției rămâne constantă în toate codurile noastre. Să comparăm, de exemplu, codurile economice și patriotice. Se desfășoară un război, despre care se presupune că îi afectează pe toți la fel. Doi oameni sunt parteneri de afaceri. Unul se înrolează, celălalt obține un contract de război. Militarul își sacrifică totul, poate chiar viața. Este plătit cu un dolar pe zi și nimeni nu spune, nimeni nu crede, că se poate face din el un militar mai bun prin vreo formă de stimulent economic. Acel motiv dispare din natura sa umană. Omul de afaceri sacrifică foarte puțin, obține un profit frumos și puțini sunt cei care spun sau cred că ar produce muniții dacă nu ar exista un stimulent economic. N-ar fi cinstit față de el. Ideea este aceasta: codul patriotic acceptat presupune un anume tip de natură umană, iar codul comercial, un altul. Și, probabil, codurile sunt fondate pe așteptări juste în măsura în care, atunci când cineva adoptă un anumit cod, are tendința de a manifesta tipul de natură umană cerut de cod.

Acesta este unul dintre motivele pentru care este periculos să generalizăm în privința naturii umane. Un tată iubitor poate fi un șef înăcrit, un reformator municipal onest și un șovin feroce în străinătate. Viața sa de familie, administrarea afacerilor sale, ideile sale politice și politica sa externă se bazează pe versiuni total diferite privind ceea ce sunt alții și felul în care ar trebui să acționeze. Aceste versiuni diferă în funcție de coduri în aceeași persoană, codurile diferă într-o oarecare măsură între persoanele aparținând aceluiași grup social, diferă foarte mult de la un grup social la altul, iar de la o națiune la alta, de la o rasă la alta, pot să difere până acolo încât nu mai există nicio prezumție comună. De aceea, cei care împărtășesc aceleași credințe religioase pot merge la război. Elementul convingerii lor care determină comportamentul este acea viziune asupra faptelor pe care o adoptă.

Aici se insinuează codurile atât de subtil și de penetrant în procesul de creare a opiniei publice. Teoria ortodoxă susține

că o opinie publică constituie o judecată morală asupra unui grup de fapte. Teoria pe care o sugerez eu este că, în starea actuală a educației, o opinie publică este în primul rând o versiune moralizată și codificată a faptelor. Argumentația mea urmărește să arate că modelul de stereotipuri de la baza codurilor noastre determină, în mare parte, grupul de fapte pe care îl vom observa și unghiul sub care îl vom privi. De aceea, cu cea mai mare bunăvoință din lume, politica de știri a unei publicații tinde să susțină politica sa editorială; de aceea, un capitalist vede unele fapte și anumite aspecte ale naturii umane – le vede literalmente; opozantul său socialist vede alte fapte și alte aspecte, și de aceea fiecare îl consideră pe celălalt nerezonabil sau perfid, când, de fapt, adevărata diferență dintre ei este o diferență de percepție. Această diferență este impusă de diferența dintre modelul capitalist și cel socialist de stereotipuri. „Nu există clase în America", scrie un editor american. „Istoria tuturor societăților de până acum este istoria luptei de clasă", spune Manifestul Partidului Comunist. Dacă ai în minte modelul editorului, vei vedea clar faptele care îl confirmă, vag și ineficient pe cele care îl contrazic. Dacă ai în minte modelul comunist, nu numai că vei căuta lucruri diferite, dar vei vedea cu un accent total diferit ceea ce tu și editorul puteți vedea în același timp.

5

Și, de vreme ce sistemul meu moral se bazează pe versiunea acceptată de mine a faptelor, cel care neagă fie judecățile mele morale, fie versiunea mea asupra faptelor, este pentru mine pervertit, străin, periculos. Cum să mi-l explic? Opozantul trebuie întotdeauna explicat, iar ultima explicație pe care o căutăm este aceea că vede fapte diferite. Noi evităm o astfel de explicație, deoarece sapă la fundația propriei noastre siguranțe că am văzut viața temeinic și în întregime. Numai atunci când avem obiceiul de a ne recunoaște opiniile drept o experiență parțială văzută prin stereotipurile noastre devenim cu adevărat toleranți față de opozant. În afara acestui obicei, credem în caracterul

absolut al viziunii noastre și, prin urmare, în caracterul trădător al opozanților. În vreme ce oamenii sunt dispuși să admită că există două laturi ale unei „chestiuni", ei nu cred că există două laturi a ceea ce ei privesc ca fiind un „fapt". Ei nu cred acest lucru decât după o lungă educație a gândirii critice, când ajung să conștientizeze pe deplin cât de subiectivă și indirectă este percepția lor asupra datelor sociale.

Așadar, când două facțiuni văd fiecare cu intensitate propriul lor aspect și născocesc propriile lor explicații referitoare la ceea ce văd, le este aproape imposibil să creadă una în onestitatea alteia. Dacă experiența lor se potrivește într-un punct crucial cu modelul respectiv, ei nu-l mai privesc ca fiind o interpretare. Îl privesc ca fiind „realitatea". Poate nu aduce cu realitatea, cu excepția faptului că culminează cu o concluzie care se potrivește cu o experiență reală. Îmi pot reprezenta călătoria mea de la New York la Boston ca pe o linie dreaptă trasată pe hartă, tot așa cum cineva poate să-și vadă triumful ca fiind capătul unui drum drept și îngust. Drumul pe care, de fapt, am ajuns la Boston poate să fi avut multe ocolișuri, multe curbe, după cum drumul acelui om poate că a implicat multe alte lucruri pe lângă spirit întreprinzător, muncă și cumpătare. Dar dacă eu ajung la Boston, iar el reușește, linia cea mai scurtă și calea dreaptă vor servi drept drumuri bătute. Doar când cineva încearcă să le urmeze și nu ajunge unde trebuie, avem de răspuns obiecțiilor. Dacă noi insistăm asupra hărților noastre, iar el continuă să le respingă, curând avem tendința de a-l privi ca pe un nebun periculos, iar el ne vede drept mincinoși și ipocriți. Astfel, fiecare construim, treptat, un portret al celuilalt. Fiindcă opozantul se prezintă drept cel ce spune: ceea ce-i rău pentru tine, fie pentru mine ceea ce-i bun. El este o pacoste, nu se potrivește cu schema lucrurilor. Cu toate acestea, se amestecă. Și de vreme ce, în mintea noastră, schema se bazează pe faptul incontestabil, întărit de o logică irezistibilă, trebuie să i se găsească un loc în schemă. Rareori, în politică sau în disputele de afaceri, se creează un loc pentru celălalt admițând, pur și simplu, că a privit aceeași realitate și a văzut un alt aspect al ei. Așa ceva ar zgudui întreaga schemă.

Astfel, pentru italienii de la Paris, Fiume era italian. Nu era doar un oraș pe care doreau să-l includă în regatul italian. Era italian. Ei și-au fixat întreaga lor atenție asupra majorității italiene din cadrul hotarelor legale ale orașului. Delegații americani, care văzuseră mai mulți italieni în New York decât erau în Fiume, fără a considera New York-ul un oraș italian, au privit orașul Fiume drept un port de intrare central european. Au văzut prea bine iugoslavii din suburbii și hinterlandul care nu este italian. Unii dintre italienii de la Paris aveau, deci, nevoie de un motiv convingător care să explice perversitatea americană. L-au găsit într-un zvon, despre care nimeni nu știe cum a pornit, cum că un influent diplomat american căzuse în mrejele unei doamne din Iugoslavia. Aceasta fusese văzută… Acesta fusese văzut… La Versailles pe bulevard… Vila cu copaci uriași.

Aceasta este o cale destul de frecventă de a explica opoziția. În forma lor mai calomnioasă, astfel de acuze ajung rareori pe pagina tipărită, iar un Roosevelt poate să aștepte ani de zile, sau un Harding, luni de zile, înainte de a putea să treacă la acțiune și să oprească o campanie de bârfe care a ajuns în toate cercurile. Oamenii publici trebuie să îndure o cantitate înspăimântătoare de bârfe otrăvite la club, la dineuri, în budoar, repetate, elaborate, savurate și întâmpinate cu râsete. Deși astfel de lucruri sunt, cred, mai puțin răspândite în America decât în Europa, sunt rare oficialitățile americane despre care cineva să nu reamintească vreun scandal.

Din opoziție facem o adunătură de oameni răi și de conspiratori. Dacă prețurile cresc fără milă, au conspirat profitorii; dacă ziarele prezintă greșit știrile, este un complot capitalist; dacă cei bogați sunt prea bogați, au furat; dacă o luptă electorală este pierdută la limită, circumscripțiile electorale au fost corupte; dacă un om de stat face ceva ce noi dezaprobăm, a fost cumpărat sau influențat de către o persoană compromisă. Dacă muncitorii sunt neliniștiți, ei sunt victimele agitatorilor; dacă neliniștile iau amploare, se pune pe picioare o conspirație. Dacă nu se produc destule avioane, este lucrătura spionilor; dacă sunt tulburări în Irlanda, este „aurul" german ori bolșevic. Și dacă pornești ca un nebun căutând comploturi, vei vedea

toate grevele, Planul Plumb[1], rebeliunea irlandeză, frământările mahomedane, readucerea pe tron a regelui Constantin[2], Liga Națiunilor, dezordinea mexicană, mișcarea pentru reducerea armamentelor, filmele de duminică, fustele scurte, evaziunile la legea alcoolului, autoafirmarea negrilor ș.a. drept sub-comploturi ale unui complot grandios manevrat de Moscova, Roma, francmasoni, japonezi sau Înțelepții Sionului.

[1] Propunere înaintată în 1919 de Glenn E. Plumb și susținută de sindicatele muncitorilor feroviari, dar respinsă în cele din urmă. Planul Plumb se opunea readucerii sub administrare privată a căilor ferate americane, care fuseseră naționalizate în timpul războiului, și solicita cumpărarea integrală a căilor ferate de către guvern (n. tr.).

[2] Constantin I (1868-1923) a redevenit rege al Greciei în 1920 (n. tr.).

Capitolul X

DETECTAREA STEREOTIPURILOR

1

Diplomații iscusiți, constrânși să vorbească public popoarelor aflate în război, au învățat cum să utilizeze un larg repertoriu de stereotipuri. Ei aveau de-a face cu o alianță precară a puterilor, fiecare dintre acestea menținându-și propria unitate în război numai prin cea mai atentă conducere. Soldatul obișnuit și soția sa, eroi și altruiști desăvârșiți în cronicile curajului, nu erau, totuși, destul de eroici ca să înfrunte cu bucurie moartea pentru toate ideile care erau proclamate de ministerele de externe ale puterilor străine ca fiind esențiale pentru viitorul civilizației. Erau porturi și mine, trecători prin munți stâncoși și sate unde puțini militari ar fi traversat de bună voie ținutul nimănui pentru a le cuceri pentru aliații lor.

Acum, într-o națiune s-a întâmplat ca partea adeptă a războiului, care controla ministerul de externe, comandamentul suprem și majoritatea presei, să revendice teritoriile mai multor vecini. Aceste revendicări au fost denumite Ruritania Mare[1] de către clasele cultivate care îi priveau pe Kipling, Treitschke și Maurice Barrès ca 100% ruritani. Dar grandioasa idee nu a stârnit entuziasm peste hotare. Așa că, ținând această frumoasă floare a geniului ruritan, după cum spunea poetul lor de curte, aproape de inimă, oamenii de stat din Ruritania au trecut la divizări și cuceriri. Au împărțit revendicarea în sectoare. Pentru fiecare bucată invocau acel stereotip căruia unul sau mai mulți dintre aliații lor nu prea puteau să-i reziste, deoarece aliatul respectiv avea revendicări pentru care spera să găsească aprobare prin utilizarea aceluiași stereotip.

---

[1] Regatul Ruritania este invenția scriitorului englez Anthony Hope (1863-1933), care plasează în acest ținut acțiunea a trei romane ale sale din anii 1890. Ruritania lui Hope a inspirat un mare număr de prelucrări literare în secolul al XX-lea. Termenul este folosit uneori și în discursul argumentativ, unde desemnează o țară ipotetică (n. tr.).

Primul sector s-a nimerit să fie o regiune muntoasă locuită de țărani aparținând unui alt grup etnic. Ruritania a revendicat-o pentru a-și completa frontiera geografică naturală. Dacă te concentrezi destul de mult asupra valorii inefabile a ceea ce este natural, acei țărani străini se pierd în ceață și numai pantele munților mai sunt vizibile. Următorul sector era locuit de ruritani și, conform principiului că niciun popor nu trebuie să trăiască sub o cârmuire străină, aceștia au fost reanexați. Apoi venea un oraș de o considerabilă importanță comercială, nelocuit de ruritani. Dar până în secolul al XVIII-lea făcuse parte din Ruritania și, conform principiului dreptului istoric, a fost anexat. Mai departe se afla un splendid depozit mineral deținut de străini și exploatat de străini. Conform principiului plății daunelor, acesta a fost anexat. Dincolo de acesta se afla un teritoriu locuit de străini într-o proporție de 97%, constituind frontiera geografică naturală a unei alte națiuni și care, din punct de vedere istoric, nu făcuse parte niciodată din Ruritania. Dar una dintre provinciile care intraseră în federația Ruritania avusese în trecut relații comerciale pe acele piețe, iar cultura claselor de sus era ruritană. Conform principiului superiorității culturale și a necesității apărării civilizației, pământurile au fost revendicate. În sfârșit, era un port lipsit de orice legături cu Ruritania, din punct de vedere geografic, etnic, economic, istoric, tradițional. A fost revendicat pe temeiul că era necesar pentru apărarea națională.

În tratatele care au pus capăt Marelui Război, se găsesc din abundență astfel de exemple. Acum, nu vreau să sugerez că eu cred că era posibil să se restabilească Europa în mod logic conform oricăruia dintre aceste principii. Sunt sigur că nu se putea. Chiar utilizarea acestor principii, atât de pretențioase și absolute, arată că spiritul de adaptare nu a prevalat și că, prin urmare, substanța păcii lipsea. Căci odată ce începi să tratezi fabrici, mine, munți sau chiar autoritatea politică drept exemple perfecte ale unuia dintre principiile eterne, nu argumentezi, ci te lupți. Principiul etern cenzurează toate obiecțiile, izolează chestiunea de fundal și de context și declanșează în tine

o emoție puternică, ceea ce e destul de potrivit principiului, dar foarte nepotrivit pentru docuri, magazii și imobile. Și odată intrat în acea stare, nu te mai poți opri. Există un pericol real. Pentru a-i face față, trebuie să invoci principii și mai sacrosante, căci altfel nu poți apăra ceea ce este deschis atacului. Apoi trebuie să aperi pozițiile de apărare, să creezi zone-tampon și zone-tampon pentru zonele-tampon, până când întreaga afacere este atât de încurcată, încât pare mai puțin periculos să lupți decât să tot vorbești.

Sunt câteva indicii care deseori ajută la detectarea falsului absolutism al stereotipului. În cazul propagandei ruritane, principiile se ocultau unele pe altele atât de repede, încât se putea vedea imediat cum se construise argumentul. Seria de contradicții arăta că pentru fiecare sector s-a utilizat acel stereotip care să oblitereze toate faptele care interferau cu revendicarea. Contradicția de acest fel este adesea un bun indiciu.

2

Un alt indiciu este incapacitatea de a ține seama de spațiu. În primăvara anului 1918, de exemplu, foarte mulți oameni, îngroziți de retragerea Rusiei, au cerut „restabilirea unui front de est". Războiul, așa cum îl concepuseră ei, era pe două fronturi, iar când unul dintre acestea a dispărut, s-a cerut imediat recrearea sa. Armata japoneză neutilizată urma să acopere frontul, înlocuindu-i pe ruși. Dar exista un obstacol de netrecut. Între Vladivostok și linia de răsărit a frontului erau peste opt mii de kilometri, iar acest teritoriu era traversat de o singură linie de cale ferată, în mare parte nefuncțională. Cu toate acestea, cei opt mii de kilometri nu păreau să existe în calculele entuziaștilor. Atât de copleșitoare era convingerea lor că se impunea un front de răsărit și atât de mare încrederea lor în vitejia armatei japoneze, încât, din punct de vedere mental, ei proiectaseră acea armată de la Vladivostok în Polonia pe un covor fermecat. În van au explicat autoritățile noastre militare că debarcarea unor trupe de uscat la marginea Siberiei avea tot atât de mult de-a face cu accederea în vecinătatea

germanilor, cât avea o escaladă de la subsolul clădirii Woolworth[1] până pe acoperiș de-a face cu aselenizarea.

Stereotipul era, în această situație, războiul pe două fronturi. Încă din momentul când oamenii începuseră să-și imagineze Marele Război, văzuseră Germania strânsă între Franța și Rusia. O generație de strategi, poate două, trăiseră cu acea imagine vizuală ca punct de plecare pentru toate calculele lor. Timp de aproape patru ani fiecare hartă de luptă pe care au văzut-o le-a întărit impresia că acesta era războiul. Când lucrurile au luat o altă întorsătură, nu le-a fost ușor să le vadă așa cum erau. Le vedeau prin prisma stereotipului, iar faptele care intrau în conflict cu acesta, precum distanța dintre Japonia și Polonia, nu puteau să se impună în conștiință.

Este interesant de notat că autoritățile americane au abordat noile fapte mai realist decât francezii. În parte, fiindcă (anterior anului 1914) nu au avut nicio preconcepție referitoare la un război pe continent; în parte, fiindcă americanii, ocupați cu mobilizarea propriilor forțe, aveau o viziune asupra frontului de vest care era, la rândul său, un stereotip ce excludea din conștiința *lor* un simț foarte clar al celorlalte teatre de război. În primăvara anului 1918, această viziune americană nu putea concura cu viziunea tradițională franceză, căci în vreme ce americanii credeau foarte mult în propriile lor puteri, francezii aveau, în acel moment (înainte de Cantigny și a doua bătălie de pe Marna), cele mai mari îndoieli. Încrederea americană a contaminat stereotipul american, i-a acordat acea putere de a domina conștiința, acea vitalitate și acuitate, acel efect stimulator asupra voinței, acel interes emoțional ca un obiect al dorinței, acea congruență cu activitatea în cauză, pe care James le notează drept caracteristici a ceea ce privim drept „real".[1] Francezii, în disperare, au rămas fixați asupra imaginii lor acceptate. Iar când faptele, faptele geografice brute, nu se potriveau cu preconcepția, oamenii fie și le scoteau din minte, fie deformau

---

[1] Zgârie-nori din New York, la acea vreme cea mai înaltă clădire din lume (n. tr.).

[1] *Principles of Psychology* (*Principiile psihologiei)*, vol. II, p. 300.

înseși faptele. Astfel, dificultatea ridicată de faptul că japonezii trebuiau să străbată opt mii de kilometri pentru a ajunge la germani a fost depășită prin aducerea germanilor mai mult de jumătate din drum pentru a-i întâlni. Între martie și iunie 1918, se presupunea că o armată germană acționa în Siberia Orientală. Această armată-fantomă consta din câțiva prizonieri germani văzuți într-adevăr, mai mulți prizonieri germani presupuși și, mai ales, din iluzia că cei opt mii de kilometri interpuși de fapt nu existau.[1]

3

O concepție adevărată asupra spațiului nu este o chestiune simplă. Dacă trasez pe o hartă o linie dreaptă între Bombay și Hong Kong și măsor distanța, nu am aflat nimic despre distanța pe care ar trebui să o acopăr în timpul unei călătorii. Și chiar dacă măsor distanța reală pe care trebuie să o parcurg, tot știu foarte puțin până când nu voi afla ce nave deservesc linia, când circulă, cu ce viteză, dacă îmi pot asigura cazarea și îmi pot permite să o plătesc. În viața practică, spațiul se referă la mijloacele de transport disponibile, nu la planuri geometrice, așa cum știa magnatul căilor ferate de altădată când a amenințat să transforme în pârloagă străzile orașului care i-a adus o ofensă. Dacă merg cu automobilul și întreb cât mai am până la destinație, îl fac neghiob pe cel care îmi spune că mai sunt cinci kilometri, dar nu menționează și ocolul de zece kilometri. Nu mă ajută cu nimic să mi se spună că sunt cinci kilometri dacă mergi pe jos. Poate să mi se spună la fel de bine că sunt doi kilometri dacă zbori ca o cioară. Eu nici nu zbor ca o cioară și nici nu

[1] În această privință, vezi interviul dlui Charles Grasty cu mareșalul Foch, *New York Times*, 26 februarie 1918: „Germanii se mișcă în Rusia. America și Japonia, care pot să facă acest lucru, ar trebui să-i înfrunte în Siberia." Vezi, de asemenea, rezoluția senatorului King din Utah, 10 iunie 1918, comunicatul dlui Taft din *New York Times*, 11 iunie 1918, și apelul către America din 5 mai 1918 al dlui A. J. Sack, director al Biroului de Informații Rus: „Dacă Germania ar fi în locul Aliaților… într-un an ar avea 3.000.000 de oameni luptând în Est."

merg pe jos. Trebuie să știu că sunt cincisprezece kilometri cu mașina și, de asemenea, dacă e cazul, că zece dintre ei sunt plini de gropi. Despre pietonul care mi-a zis că sunt cinci kilometri spun că este o belea și mă gândesc cu ciudă la aviatorul care mi-a zis că sunt doi kilometri. Amândoi vorbesc despre distanța pe care trebuie ei s-o parcurgă, nu despre cea pe care trebuie eu s-o parcurg.

Trasarea liniilor de graniță a generat complicații absurde din cauza incapacității de a concepe geografia practică a regiunii. În diverse vremuri, în numele unei formule generale precum autodeterminarea, politicienii au trasat pe hartă linii care, atunci când au fost inspectate la fața locului, treceau prin mijlocul unei fabrici, pe la jumătatea unei ulițe, diagonal prin naosul unei biserici sau între bucătăria și odaia de dormit a unei case țărănești. Au existat frontiere care, în zone de pășunat, au separat imașul de sursa de apă, imașul de piață și, într-o zonă industrială, depourile de calea ferată. Pe colorata hartă etnică, linia era etnic corectă, cu alte cuvinte, corectă în lumea acelei hărți etnice.

4

Nici timpul nu se comportă mai bine decât spațiul. Un exemplu obișnuit este cel al persoanei care încearcă, printr-un testament elaborat, să aibă un control asupra banilor săi multă vreme după moarte. „A fost intenția primului William James“, scrie strănepotul său Henry James[1], „să se asigure că toți copiii lui (mai mulți dintre ei nu ajunseseră la vârsta majoratului când a murit) vor dobândi prin hărnicie și experiență dreptul de a se bucura de marele patrimoniu pe care urma să li-l lase; în acest scop, el a lăsat un testament care era o lungă înșiruire de restricții și instrucțiuni. Prin aceasta arăta cât de mare era încrederea sa în propria judecată, dar și grija sa pentru bunăstarea morală a urmașilor săi.“ Instanța a modificat testamentul. Legea, cu obiecția sa față de perpetuități, consideră că există limite

[1] *The Letters of William James* (*Scrisorile lui William James*), vol. I, p. 6.

distincte ale utilității de a permite oricui să-și impună modelul moral asupra unui viitor necunoscut. Dar dorința de a-l impune este o trăsătură foarte umană, atât de umană, încât legea îi permite să opereze o perioadă limitată de timp după deces.

Clauza de amendare a oricărei constituții este un bun indicator al încrederii pe care o au autorii în supraviețuirea opiniilor lor în generațiile următoare. Există, cred, constituții ale unor state americane care sunt aproape imposibil de amendat. Cei care le-au făcut nu prea aveau simțul trecerii timpului: pentru ei, Aici și Acum erau atât de sigure, Viitorul, atât de vag sau atât de terifiant, încât îndrăzneau să spună cum va decurge viața după ce ei nu vor mai fi. Iar apoi, deoarece constituțiile sunt dificil de amendat, niște persoane zeloase dotate cu un simț al bunului inalienabil s-au desfătat scriind în metal nepieritor tot felul de norme și restricții care, dacă există o smerenie decentă în fața viitorului, nu ar trebui să fie mai durabile decât un statut obișnuit.

În opiniile noastre este cuprinsă o prezumție asupra timpului. Pentru unii, o instituție care a existat în toată perioada vieții lor conștiente este o componentă permanentă a universului; pentru alții, este ceva efemer. Timpul geologic este foarte diferit de timpul biologic. Timpul social este cel mai complex. Politicianul trebuie să hotărască dacă timpul trebuie calculat pentru o situație de urgență sau pe termen lung. Unele decizii trebuie luate pe baza a ceea ce se va întâmpla în următoarele două ore; altele, în funcție de ce se va întâmpla într-o săptămână, o lună, un sezon, un deceniu, când copiii vor fi mari, sau copiii copiilor lor. O parte importantă a înțelepciunii este capacitatea de a distinge concepția asupra timpului care se potrivește problemei în discuție. Persoanele care utilizează o concepție greșită asupra timpului acoperă întreaga gama de la visătorul care ignoră prezentul până la filistinul care nu vede nimic altceva. O scară adevărată a valorilor demonstrează un simț acut al timpului relativ.

Timpul îndepărtat, trecut și viitor, trebuie să fie cumva conceput. Dar, după cum spune James, „în privința duratelor mai

lungi nu avem un simț direct al «percepției»".[1] Cea mai lungă durată pe care o simțim imediat este ceea ce se numește „prezentul specios". Durează, potrivit lui Titchener, în jur de șase secunde.[2] „Toate impresiile din cadrul acestei perioade de timp sunt prezente pentru noi *simultan*. Acest lucru ne dă posibilitatea să percepem schimbările și evenimentele ca și obiectele staționare. Prezentul perceptiv este suplimentat de prezentul ideativ. Prin combinarea percepțiilor cu imaginile din memorie, zile, luni și chiar ani întregi din trecut sunt aduși împreună în prezent."

După cum a spus James, în acest prezent ideativ claritatea este proporțională cu numărul discriminărilor pe care le percepem în cadrul său. Astfel, o vacanță în care ne plictisim, neavând nimic de făcut, trece încet, dar pare foarte scurtă în amintire. Activitatea intensă ucide repede timpul, dar în memorie durata sa este lungă. Există la James un pasaj interesant despre relația dintre cantitatea discriminărilor și perspectiva noastră asupra timpului:[3]

> „Avem toate motivele să credem că ființele pot diferi foarte mult atât în privința dimensiunii duratei pe care o percep intuitiv, cât și în privința acurateții evenimentelor care pot să o umple. Von Baer a făcut unele calcule interesante privind efectele unor asemenea diferențe în schimbarea aspectului naturii. Să presupunem că am fi capabili să observăm, în cadrul unei secunde, 10.000 evenimente în mod distinct, în locul a doar zece, cum ni se întâmplă acum[4]; deci, dacă viața noastră ar fi menită să păstreze același număr de impresii, ar putea fi de 1.000 de ori mai scurtă. Am trăi mai puțin de o lună și nu am ști nimic din proprie experiență despre schimbarea anotimpurilor. Dacă ne-am naște iarna, am crede în vară cum credem acum în

---

[1] *Principles of Psychology* (*Principiile psihologiei*), vol. I, p. 638.

[2] Citat de Warren, *Human Psychology* (*Psihologie umană*), p. 255.

[3] *Op. cit.*, vol. I, p. 639.

[4] În filme, acest efect este produs într-o manieră admirabilă de camera ultrarapidă.

căldurile din era carboniferă. Mișcările ființelor organice ar fi atât de lente pentru simțurile noastre, încât nu le-am vedea, ci le-am deduce. Soarele ar sta fix pe cer, luna nu ar suporta aproape nicio schimbare, și așa mai departe. Dar acum să răsturnăm ipoteza și să presupunem o ființă care ar primi doar a mia parte din senzațiile pe care le primim noi într-o perioadă dată de timp și care, așadar, ar trăi de o mie de ori mai mult. Iernile și verile vor fi pentru aceasta cât un sfert de oră. Ciupercile și plantele care cresc mai repede vor ajunge la maturitate atât de repede, încât vor părea creații instantanee; plantele anuale se vor ridica de la pământ și vor cădea la pământ ca niște neobosite izvoare de apă fierbândă; mișcările animalelor vor fi la fel de invizibile cum sunt acum pentru noi gloanțele și obuzele în mișcare; soarele va străbate cerul ca un meteorit, lăsând în urmă o dâră de foc, etc."

5

În lucrarea sa *Outline of History*, dl Wells a făcut o încercare nobilă de a vizualiza „adevăratul raport între timpul istoric și cel geologic".[1] La o scară care reprezintă timpul de la Columb până la noi prin opt centimetri de spațiu, cititorul ar trebui să meargă 17 metri pentru a ajunge la momentul pictării peșterilor de la Altamira, 170 de metri, pentru a vedea primii neanderthalieni și 1,7 kilometri, pentru a vedea ultimii dinozauri. O cronologie cât de cât exactă nu începe mai devreme de anul 1000 î.Hr., iar în acea vreme „Sargon I al imperiului akkado-sumerian era o amintire îndepărtată… mai îndepărtată decât este Constantin cel Mare de lumea de azi… Hammurabi era mort de o mie de ani… Stonehenge din Anglia avea deja o mie de ani".

Dl Wells scria cu un scop. „În scurta perioadă de zece mii de ani, aceste unități (în care s-au asociat oamenii) au crescut de la mica familie tribală a culturii neolitice timpurii la vastele

[1] Vol. II, p. 605. Vezi și James Harvey Robinson, *The New History* (*Noua istorie*), p. 239.

teritorii unificate – vaste, și totuși prea mici și parțiale – ale prezentului.“ Dl Wells spera, prin schimbarea perspectivei temporale asupra problemelor noastre prezente, să schimbe perspectiva morală. Cu toate acestea, măsura astronomică a timpului, cea geologică, cea biologică, orice măsură telescopică care minimalizează prezentul nu este „mai adevărată“ decât una microscopică. Dl Simeon Strunsky are dreptate când insistă că, „… dacă dl Wells se gândește la subtitlul său, *The Probable Future of Mankind*(1), are dreptul să pretindă oricâte secole pentru a găsi soluția. Dacă se gândește la salvarea acestei civilizații occidentale, încă amețită de efectele Marelui Război, trebuie să gândească în termeni de zeci de ani.“[1] Totul depinde de scopul practic pentru care se adoptă măsura. În unele situații e nevoie ca perspectiva temporală să fie prelungită, iar în altele e nevoie să fie scurtată.

Cel care spune că nu contează dacă cincisprezece milioane de chinezi mor de foame, deoarece în două generații pierderea va fi recuperată, face uz de o perspectivă temporală pentru a-și justifica propria inerție. O persoană care găsește că un tânăr sănătos se află într-o situație mizerabilă, fiindcă este marcat emoțional de o dificultate imediată, pierde din vedere durata vieții unui cerșetor. Un popor care, de dragul unei păci imediate, este dispus să mituiască un imperiu agresiv tolerând poftele acestuia permite unui prezent specios să interfereze cu pacea copiilor. Un popor care nu are răbdare cu un vecin dificil, care vrea să „treacă la fapte“, este la rândul său victima unui prezent specios.

6

În aproape orice problemă socială este necesar un calcul corect al timpului. Să presupunem, de exemplu, că este o chestiune legată de lemn. Unii copaci cresc mai repede decât alții. Atunci, o politică forestieră sănătoasă va reface prin replantări

---

(1) „Viitorul probabil al omenirii“ (n. tr.).

1 Într-o recenzie a cărții *The Salvaging of Civilization* (*Salvarea civilizației*), în *The Literary Review of the N. Y. Evening Post*, 18 iunie 1921, p. 5.

cantitatea tăiată în fiecare sezon din fiecare specie și vârstă. În măsura în care acest calcul este corect, se realizează cea mai adevărată economie. Dacă se taie prea puțin înseamnă risipă, iar dacă se taie prea mult este exploatare. Dar poate apărea o urgență, să spunem nevoia de lemn pentru avioane în timpul unui război, iar cota anuală trebuie depășită. Un guvern atent va recunoaște acest lucru și va privi refacerea echilibrului ca pe o problemă a viitorului.

Cărbunele implică o teorie diferită a timpului, deoarece cărbunele, spre deosebire de un copac, se produce la scara timpului geologic. Rezervele sunt limitate. Deci o politică socială corectă implică calcule complicate privind rezervele disponibile în lume, posibilitățile indicate, rata actuală de utilizare, economia prezentă în utilizare și combustibilii alternativi. Însă, odată făcute, aceste calcule trebuie, în final, să fie corelate cu un standard ideal asupra timpului. Să presupunem, de pildă, că inginerii ajung la o concluzie privind ritmul în care se epuizează combustibilii existenți, de unde reiese că, în cazul în care nu apar noi descoperiri, industria va trebui să intre într-o etapă de restrângere într-un anume moment din viitor. Trebuie, atunci, să determinăm cumpătarea și altruismul care se impun, după ce am făcut toate economiile fezabile, pentru a nu lăsa posteritatea fără resurse. Dar ce trebuie să înțelegem prin posteritate? Pe nepoții noștri? Pe strănepoții noștri? Poate vom decide să calculăm în termeni de o sută de ani, cu credința că oferim astfel un timp suficient pentru descoperirea unor combustibili alternativi, dacă la un moment dat această necesitate devine evidentă. Cifrele sunt, desigur, ipotetice. Dar, calculând în acest fel, vom folosi înțelegerea pe care o avem. Vom acorda timpului social locul său în opinia publică.

Să ne imaginăm acum o situație cumva diferită: un contract între un oraș și o companie de tramvaie. Compania spune că nu va investi capital dacă nu i se acordă un monopol asupra rutei principale pentru nouăzeci și nouă de ani. În mintea celor care cer așa ceva, o perioadă de nouăzeci și nouă de ani este la fel de lungă ca „eternitatea“. Dar să presupunem că există un motiv să credem că mijloacele de transport supraterane, care circulă pe șine folosind curent de la o centrală electrică, vor

ieși din modă peste douăzeci de ani. Atunci este foarte imprudent să închei un asemenea contract, deoarece, practic, condamni o generație viitoare să utilizeze un mijloc de transport inferior. Dacă semnează acest contract, edilii orașului nu realizează ce înseamnă nouăzeci și nouă de ani. Mai bine se acordă acum o subvenție companiei pentru a atrage capital decât să se stimuleze investiții acceptând o apreciere greșită a „eternității". Niciun edil și niciun reprezentant al unei companii nu are un simț real al timpului atunci când vorbește de nouăzeci și nouă de ani.

Istoria văzută prin ochii oamenilor obișnuiți este un bun teren de cercetare a confuziilor asupra timpului. De exemplu, pentru englezul mediu, comportamentul lui Cromwell, pervertirea Actului Uniunii din 1800, foametea din 1847 sunt rele suferite de oameni ce au murit demult și înfăptuite de actori ce au murit demult, cu care nicio persoană în viață, irlandez sau englez, nu are vreo legătură reală. Însă, în mintea patriotului irlandez, aceste evenimente sunt aproape contemporane. Memoria sa seamănă cu acele picturi istorice, în care Virgiliu și Dante stau alături și discută. Aceste perspective și unghiuri de vedere reprezintă o mare barieră între popoare. Este foarte dificil pentru un om care aparține unei tradiții să-și amintească ce este contemporan în tradiția altuia.

Aproape nimic din ceea ce se numesc drepturi istorice sau nedreptăți istorice nu poate constitui un punct de vedere cu adevărat obiectiv asupra trecutului. Să luăm, de exemplu, dezbaterea franco-germană privind Alsacia și Lorena. Totul depinde de data inițială pe care o alegi. Dacă pornești de la Rauraci și Sequani, ținuturile sunt părți istorice ale Galiei antice. Dacă preferi perioada lui Henric I, din punct de vedere istoric ele fac parte din teritoriul german; dacă te oprești la 1273, aparțin Casei de Austria; dacă iei în considerare anul 1648 și Pacea din Westfalia, o mare parte din ele este franceză; dacă iei în considerare perioada lui Ludovic al XIV-lea și anul 1688, ele sunt aproape în totalitate franceze. Când folosești un argument istoric, alegi, fără îndoială, acele date din trecut care îți susțin propriul punct de vedere asupra ceea ce trebuie făcut în momentul de față.

Argumentele privind „rasele“ și naționalitățile trădează adesea aceeași viziune arbitrară asupra timpului. În timpul războiului, sub influența unor sentimente puternice, diferența dintre „teutoni“, pe de o parte, și „anglo-saxoni“ și francezi, pe de altă parte, era considerată în mod curent o diferență eternă. Se credea că, întotdeauna, fuseseră rase opuse. Cu toate acestea, în urmă cu o generație, istorici ca Freeman subliniau originea teutonică comună a popoarelor din Europa de Vest, iar etnologii insistau că germanii, englezii și cea mai mare parte a francezilor sunt ramuri a ceea ce a fost odată un trunchi comun. Regula generală este: dacă îți place un popor, cobori pe ramuri până la trunchiul comun; dacă nu îți place, insiști că ramurile separate sunt, de fapt, trunchiuri separate. În prima situație, te concentrezi asupra perioadei dinainte să se fi diferențiat; în cea de-a doua, asupra perioadei după ce s-au diferențiat. Iar punctul de vedere care corespunde cel mai mult stării de spirit este considerat „adevărul“.

O variație amiabilă este arborele genealogic. De obicei, un anume cuplu este numit în poziția de strămoși inițiali, dacă se poate, un cuplu asociat cu un eveniment onorabil, de pildă cucerirea normandă. Acel cuplu nu are strămoși. Ei nu sunt, pasămite, urmași. Totuși, ei sunt urmașii unor strămoși, iar expresia „cutare a fost fondatorul casei sale“ nu înseamnă că acesta este Adam pentru familia sa, ci că acest strămoș a fost preferat pentru a marca începutul sau, poate, că este cel mai vechi strămoș despre care s-au păstrat documente. Însă arborele genealogic manifestă o prejudecată mai profundă. Cu excepția cazului în care linia feminină prezintă o descendență remarcabilă, arborele se trasează pe linia bărbătească. Arborele este masculin. În anumite momente, femeile aduc un spor acestuia, la fel cum albinele călătoare aduc un spor unui vechi pom fructifer.

7

Dar timpul cel mai înșelător dintre toate este viitorul. Aici, tentația noastră este de a sări peste etape necesare din cadrul succesiunii. Conduși fie de speranță, fie de îndoială, minimalizăm

sau exagerăm timpul necesar pentru a definitiva anumite componente ale unui proces. Discuția asupra rolului pe care trebuie să-l joace salariații în cadrul managementului industrial este măcinată de această dificultate. Căci „management" este un cuvânt care acoperă multe funcții.[1] Unele dintre acestea nu necesită o pregătire specială, altele, doar puțină; altele se pot învăța numai într-o viață întreagă. Un program judicios al democratizării industriale ar trebui să se bazeze pe succesiunea temporală corectă, astfel încât asumarea responsabilității să meargă în paralel cu un program complementar al pregătirii industriale. Propunerea unei dictaturi abrupte a proletariatului este o încercare de a elimina timpul necesar pregătirii; opoziția față de orice participare la responsabilitate este o încercare de a nega transformarea capacității umane de-a lungul timpului. Noțiunile primitive asupra democrației, precum rotația cadrelor și disprețul față de experți, nu sunt altceva decât vechiul mit al zeiței înțelepciunii, care a apărut gata maturizată și înarmată din tâmpla lui Zeus. Se presupune că, dacă este nevoie de ani pentru a învăța ceva, atunci nu merită învățat deloc.

Ori de câte ori se utilizează expresia „oameni înapoiați" ca bază pentru o politică, elementul decisiv este concepția asupra timpului. Pactul Ligii Națiunilor spune[2], de exemplu, că „este necesar ca tipul de mandat să difere în funcție de stadiul de dezvoltare al populației". Unele comunități, se spune, „au atins un stadiu de dezvoltare" în care independența lor poate fi provizoriu recunoscută, având parte de consiliere și asistență „până când vine momentul în care pot sta pe picioarele lor". Felul în care mandatarii și mandanții concep acel moment va influența profund relațiile lor. Astfel, în cazul Cubei, felul în care judeca guvernul american practic a coincis cu cel al patrioților cubanezi și, chiar dacă au fost probleme, nu există o pagină mai frumoasă de istorie în ceea ce privește tratarea celor slabi de către o mare putere. În istorie, de cele mai multe ori opiniile nu au coincis. Acolo unde imperialiștii, indiferent de

---

[1] *Cf.* Carter L. Goodrich, *The Frontier of Control* (*Frontiera controlului*).

[2] Articolul XIX.

declarațiile lor publice, au fost ferm convinși că înapoierea populației era atât de adâncă încât nu merita să aduci vreun remediu, ori atât de profitabilă încât nu era de dorit să aduci remedii, legăturile au măcinat și au otrăvit pacea lumii. Au fost puține cazuri, foarte puține, în care înapoierea a însemnat pentru puterea conducătoare necesitatea unui program de dezvoltare – un program cu standarde clare și estimări temporale precise. Mult mai des, de fapt, atât de des încât pare o regulă, înapoierea a fost înțeleasă ca un semn intrinsec și etern al inferiorității. Și atunci, orice încercare de a fi mai puțin înapoiat a fost privită încruntat drept o răzvrătire, ceea ce, în aceste condiții, fără îndoială și este. În propriile noastre războaie rasiale putem vedea unele dintre rezultatele incapacității de a înțelege că timpul va șterge treptat moralitatea de sclav a populației de culoare, iar organizarea socială bazată pe această moralitate se va eroda.

Este atât de tentant să-ți imaginezi viitorul de parcă s-ar supune scopurilor noastre actuale, să anihilezi orice amână dorințele noastre sau să imortalizezi orice se află între noi și temerile noastre.

8

Când ne formăm opiniile noastre publice, nu numai că trebuie să ne închipuim un spațiu mai mare decât putem vedea cu ochii și mai mult timp decât putem cuprinde, dar trebuie să descriem și să judecăm mai multe persoane, mai multe acțiuni, mai multe lucruri decât putem lua în calcul sau imagina cu claritate. Trebuie să rezumăm și să generalizăm. Trebuie să alegem eșantioane și să le tratăm ca fiind tipice.

Alegerea unui eșantion bun dintr-o clasă mare nu este ușor de realizat. Problema ține de știința statisticii și este o chestiune extrem de dificilă pentru oricine are cunoștințe rudimentare de matematică; nici matematica mea nu stă prea bine, în ciuda unei jumătăți de duzină de manuale pe care, odată, credeam sincer că le înțeleg. Tot ce mi-au dat este că m-au făcut mai conștient de dificultățile clasificării și eșantionării, de ușurința cu care ne grăbim să etichetăm întregul univers.

Cu câtva timp în urmă, un grup de lucrători sociali din Sheffield, Anglia, a încercat să dobândească o imagine precisă asupra echipamentului mental al muncitorilor din acel oraș, abandonând imaginea impresionistă de până atunci.[1] Ei voiau să spună – având anumite motive rezonabile să o spună – ce aptitudini aveau muncitorii din Sheffield. Au descoperit, așa cum descoperim cu toții când nu lăsăm prima impresie să prevaleze, că se izbeau de tot felul de complicații. Despre testul pe care l-au întrebuințat nu este nevoie să spunem aici decât că era un chestionar amplu. De dragul exemplificării, să zicem că întrebările formau un test corect al aptitudinilor mentale utile vieții într-un oraș englez. Deci, teoretic, întrebările trebuiau să fie puse tuturor membrilor clasei muncitoare. Însă nu este atât de ușor să știi cine face parte din clasa muncitoare. Totuși, să presupunem iarăși că serviciul de evidență a populației știe cum se face clasificarea. Atunci, erau aproximativ 104.000 de bărbați și 107.000 de femei care trebuiau să fie intervievați. Aceștia aveau răspunsurile care să justifice ori să respingă expresia profană despre „muncitori ignoranți" sau „muncitori inteligenți". Dar nici nu te puteai gândi să intervievezi două sute de mii de persoane.

Astfel, lucrătorii sociali au consultat un eminent statistician, profesorul Bowley. Acesta le-a spus că minimum 408 bărbați și 408 femei ar forma un eșantion corect. Conform calculelor matematice, acest număr nu putea arăta o eroare față de medie mai mare de 5%.[2] Prin urmare, lucrătorii sociali trebuiau să intervieveze cel puțin 816 persoane înainte de a putea pretinde că vorbesc despre muncitorul mediu. Dar care să fie cele 816 persoane abordate? „Am fi putut aduna informații despre muncitorii la care unul sau altul dintre noi avusese acces înaintea interviului; am fi putut să colaborăm cu domni și doamne din societăți filantropice, care interacționau cu anumiți muncitori la un club, la o misiune, într-un spital, într-un loc de rugăciune, într-un centru social. Dar o astfel de metodă de selecție

---

[1] *The Equipment of the Worker* (*Înzestrarea muncitorului*).

[2] *Op. cit.*, notă de subsol, p. 65.

ar duce la rezultate complet lipsite de valoare. Muncitorii selectați astfel nu ar fi deloc reprezentativi pentru ceea ce se numește, în mod obișnuit, «un lot mediu de muncitori»; nu ar reprezenta nimic altceva decât micile coterii cărora le aparțin. Modul corect de a-ți asigura „victimele", care a reclamat o cantitate enormă de timp și muncă, este să găsești muncitorii printr-o metodă de abordare «neutră», «accidentală» sau «aleatorie»." Este ceea ce au făcut. Și, după toate aceste precauțiuni, nu au ajuns la o concluzie mai clară decât aceasta: pe baza clasificării lor și conform chestionarului lor, dintre cei 200.000 de muncitori din Sheffield „aproximativ un sfert" erau „bine echipați", „aproape trei sferturi" erau „inadecvat echipați", iar „aproximativ unul din cincisprezece" era „slab echipat".

Să comparăm această metodă scrupuloasă și aproape pedantă de a-ți forma o opinie cu judecățile noastre obișnuite despre grupuri de oameni, despre irlandezul capricios, francezul logic, germanii disciplinați, slavii ignoranți, chinezii onești, japonezii nedemni de încredere, și așa mai departe. Toate acestea sunt generalizări generate de eșantioane, dar eșantioanele sunt selectate printr-o metodă care, din punct de vedere statistic, este complet nejustificată. Astfel, angajatorul va judeca muncitorii după angajatul care creează cele mai multe probleme sau după angajatul cel mai docil pe care îl cunoaște, iar multe grupuri radicale și-au imaginat că reprezintă un eșantion corect al clasei muncitoare. Câte dintre vederile femeilor privind „chestiunea angajaților domestici" reflectă altceva decât felul în care își tratează propriii angajați domestici? Tendința minții profane este să aleagă ori să nimerească un eșantion care îi întărește ori sfidează prejudecățile, iar apoi să-l transforme în reprezentantul unei clase întregi.

O mare confuzie apare atunci când oamenii refuză să se comporte conform clasificării noastre. Profeția ar fi mult mai ușoară dacă ei ar sta acolo unde îi așezăm. Însă, la drept vorbind, o expresie precum clasa muncitoare va acoperi numai o parte din adevăr, și asta pentru câtva timp. Când iei toți oamenii sub un anume nivel al venitului și îi etichetezi drept clasă muncitoare, este imposibil să nu presupui că persoanele astfel cla-

sificate se vor comporta conform stereotipului tău. Dar cine sunt acele persoane, nu știi prea sigur. Muncitorii industriali și minerii se potrivesc mai mult sau mai puțin cu această clasificare, dar muncitorii agricoli, micii fermieri, comis-voiajorii, micii comercianți, funcționarii, angajații domestici, soldații, polițiștii, pompierii scapă prin ochiurile plasei. Atunci când apelezi la „clasa muncitoare", ai tendința să-ți fixezi atenția asupra două sau trei milioane de sindicaliști mai mult sau mai puțin confirmați și să-i tratezi drept Forța de Muncă; celorlalte șaptesprezece sau optsprezece milioane, care s-ar putea califica din punct de vedere statistic, li se atribuie în mod tacit punctul de vedere presupus a-l avea nucleul organizat. Cât de greșit a fost să se atribuie clasei muncitoare britanice, în 1918-1921, punctul de vedere exprimat în rezoluțiile Congresului Sindicatelor sau în broșurile scrise de intelectuali!

Stereotipul clasei muncitoare ca eliberatoare selectează faptele care îl susțin și le refuză pe celelalte. Și, astfel, în paralel cu mișcările reale ale muncitorilor, există o ficțiune a Mișcării Muncitorești, în care o masă idealizată se îndreaptă către un ideal. Ficțiunea se adresează viitorului. În viitor este extrem de greu să distingi posibilitățile de probabilități și probabilitățile de certitudini. Dacă viitorul este destul de lung, omul ar putea transforma ceea ce este doar imaginabil în ceva ce este foarte probabil, iar ceea ce este probabil, în ceva ce se va întâmpla cu siguranță. James a numit acest fenomen scara credinței și a spus că „este o pantă a bunăvoinței pe care obișnuiesc să trăiască oamenii când e vorba de marile chestiuni ale vieții."[1]

> „1. Nu este nimic absurd, nimic contradictoriu, într-o anumită viziune asupra lumii, așa încât să nu poată fi adevărată;
> 2. *S-ar putea* să fi fost adevărată în anumite condiții;
> 3. *Se poate* să fie adevărată chiar și acum;
> 4. Are *caracteristicile* pentru a fi adevărată;
> 5. *Ar trebui* să fie adevărată;
> 6. *Trebuie* că e adevărată.
> 7. *Va fi* adevărată, cel puțin pentru mine."

---

[1] William James, *Some Problems of Philosophy* (*Unele probleme ale filozofiei*), p. 224.

Și, așa cum a scris James în altă parte[1], „astfel, felul în care acționezi poate să fie în anumite situații speciale un mijloc de a transforma, în final, acea viziune în ceva garantat adevărat". Dar nimeni nu ar fi insistat mai mult decât James că, atâta timp cât știm cum, trebuie să evităm să punem scopul în locul punctului de plecare, să evităm să vedem în prezent ceea ce curajul, efortul și abilitatea ar putea crea în viitor. Totuși, este foarte dificil să trăiești după acest truism, pentru că fiecare dintre noi este foarte puțin pregătit în privința selectării propriilor eșantioane.

Dacă noi credem că un lucru ar trebui să fie adevărat, aproape întotdeauna putem să găsim fie o situație în care este adevărat, fie pe cineva care crede că trebuie să fie adevărat. Atunci când un fapt concret ilustrează o speranță, este totdeauna foarte greu să cântărești acel fapt în mod corect. Când primii șase oameni pe care îi întâlnim sunt de acord cu noi, nu este ușor să-ți amintești că poate toți au citit același ziar la micul dejun. Și totuși, nu putem să trimitem un chestionar la 816 persoane aleatorii de fiecare dată când dorim să estimăm o probabilitate. Când avem de-a face cu o mare masă de fapte, se poate presupune că nu am selectat un eșantion corect dacă acționăm pe baza unei impresii de moment.

9

Iar când încercăm să facem un pas mai departe pentru a găsi cauzele și efectele unor chestiuni nevăzute și complicate, opinia accidentală este foarte înșelătoare. Sunt puține chestiuni importante în viața publică unde cauza și efectul sunt evidente imediat. Acestea nu sunt evidente pentru specialiștii care și-au petrecut ani de zile, să zicem, studiind ciclurile din afaceri, mișcările prețurilor și salariilor, migrația și asimilarea oamenilor sau obiectivele diplomatice ale puterilor străine. Însă se presupune că toți avem opinii în privința acestor chestiuni și nu este surprinzător că forma comună de gândire este cea intuitivă, *post hoc ergo propter hoc.*(1)

---

[1] *A Pluralistic Universe* (*Un univers pluralist*), p. 329.

(1) „După aceasta, deci din cauza aceasta" (n. tr.).

Cu cât gândirea unui om este mai puțin pregătită, cu atât mai repede creează o teorie prin care două lucruri care atrag atenția în același timp sunt legate cauzal. Deja am vorbit destul de mult despre felul în care lucrurile ajung în atenția noastră. Am văzut că accesul la informație este obstrucționat și nesigur și că modul nostru de înțelegere este profund controlat de stereotipuri; că dovezile aflate la dispoziția raționamentelor noastre sunt supuse iluziilor legate de apărare, prestigiu, moralitate, spațiu, timp și eșantionare. Trebuie să observăm că, după acest viciu inițial, opiniile publice sunt asediate de alte pericole, deoarece într-o serie de evenimente văzute în cea mai mare parte prin intermediul stereotipurilor suntem gata să acceptăm succesiunea ori paralelismul ca un echivalent pentru cauză și efect.

Acest lucru este cel mai probabil să se întâmple atunci când două idei care apar împreună declanșează aceleași sentimente. Dacă apar împreună, este probabil să declanșeze aceleași sentimente; și chiar atunci când nu apar împreună, un sentiment puternic atașat uneia poate să extragă din ungherele memoriei orice idee care provoacă sentimente similare. Astfel, tot ce este dureros tinde să se adune într-un singur sistem de cauză și efect; la fel se întâmplă cu tot ce este plăcut.

> „11 noiembrie 1675. În această zi am auzit că Dumnezeu a tras o săgeată în mijlocul acestui oraș. Vărsatul de vânt este un semn obișnuit al Lebedei, numele cârciumarului este Windsor. Fiica lui e lovită de această boală. Se observă că boala începe într-o cârciumă, pentru a mărturisi nemulțumirea lui Dumnezeu în fața păcatului beției și a înmulțirii cârciumilor!"[1]

Așa a scris Increase Mather, și iată ce a scris în anul 1919 un distins profesor de mecanică celestă, discutând teoria lui Einstein:

> „Se poate ca… revoltele bolșevicilor să fie în realitate obiectele vizibile ale unei tulburări mentale profunde cu un caracter universal… Același spirit de neliniște a invadat știința."[2]

---

[1] *The Heart of the Puritan* (*Inimă de puritan*), p. 177, editat de Elizabeth Deering Hanscom.

[2] Citat în *The New Republic*, 24 decembrie 1919, p. 120.

Atunci când urâm violent ceva, suntem gata să asociem cu acest lucru, drept cauză sau efect, majoritatea lucrurilor pe care le urâm sau de care ne temem puternic. Pot să nu aibă mai multă de-a face unul cu altul decât vărsatul de vânt cu cârciumile sau relativitatea cu bolșevismul, dar sunt legate de aceleași sentimente. Într-o minte superstițioasă, ca cea a profesorului de mecanică celestă, emoția este un curent de lavă topită care prinde și înghite tot ce atinge. Când sapi acolo descoperi, ca într-un oraș îngropat, tot felul de obiecte amestecate într-un mod absurd. Orice poate fi relaționat cu orice, dacă se simte nevoia. Iar o minte care se află într-o asemenea stare nu-și poate da seama de absurditate. Temeri vechi, întărite de temeri mai recente, se coagulează într-un amestec de temeri în care orice este temut este cauza a orice altceva este temut.

10

În general, totul culminează cu fabricarea unui sistem al tuturor relelor și a unui altuia, care este un sistem a tot ce este bun. Atunci se vede dragostea noastră pentru absolut. Căci nu ne plac adverbele calificative.[1] Acestea îngreunează frazele și interferează cu sentimentul irezistibil. Preferăm pe „cel mai mult" lui „mai mult", pe „cel mai puțin" lui „mai puțin", nu agreăm cuvinte ca: mai degrabă, poate, dacă, sau, dar, către, nu chiar, aproape, temporar, parțial. Totuși, aproape orice opinie referitoare la treburile publice trebuie să fie atenuată printr-un cuvânt de felul celor de mai sus. Dar în momentele noastre libere, totul tinde să se comporte într-un mod absolut – 100%, oriunde, oricând.

Nu este destul să spunem că noi avem mai multă dreptate decât dușmanul, că victoria noastră va ajuta mai mult democrația decât a lui. Trebuie să se insiste că victoria noastră va încheia războiul pe vecie și va instaura democrația în lume. Iar când războiul s-a încheiat, cu toate că am oprit un rău mai mare decât relele care încă ne afectează, relativitatea rezultatului

---

[1] *Cf.* discuția lui Freud despre absolutismul din vise, *Interpretation of Dreams* (*Interpretarea viselor*), cap. VI, în special pp. 288 *et passim.*

dispare, absolutul răului prezent ne copleșește spiritul și simțim că suntem neajutorați, fiindcă nu am fost irezistibili. Pendulul oscilează între omnipotență și impotență.

Spațiul real, timpul real, numerele reale, legăturile reale, proporțiile reale sunt pierdute. Perspectiva, fundalul și dimensiunile acțiunii sunt prinse și înghețate în stereotip.

PARTEA A IV-A
INTERESE

Capitolul XI

MOBILIZAREA INTERESULUI

1

Dar mintea umană nu este un film care înregistrează o dată pentru totdeauna orice impresie care ajunge la el prin diafragmă și lentile. Mintea umană este necontenit creativă, se încăpățânează să fie creativă. Imaginile pălesc ori se combină, sunt aici mai clare, dincolo condensate, pe măsură ce ni le însușim și le completăm. Ele nu stau inerte la suprafața minții, ci sunt prelucrate de facultatea poetică într-o expresie personală a individualității noastre. Noi distribuim accentele și participăm la acțiune.

Pentru a face acest lucru, avem tendința să personalizăm cantitățile și să dramatizăm relațiile. Toate mințile, cu excepția celor foarte sofisticate, reprezintă afacerile lumii ca un fel de alegorie. Mișcările Sociale, Forțele Economice, Interesele Naționale, Opinia Publică sunt tratate drept persoane, ori persoane precum Papa, Președintele, Lenin, Morgan sau Regele devin idei și instituții. Cel mai profund dintre toate stereotipurile este stereotipul uman care atribuie o natură umană lucrurilor inanimate sau colective.

Varietatea deconcertantă a impresiilor noastre, chiar după ce acestea au fost cenzurate în toate felurile, tinde să ne oblige să adoptăm sistemul mai economicos al alegoriei. Atât de mare e multitudinea de lucruri, încât nu putem să le păstrăm vii în minte. Așadar, de obicei le dăm un nume și lăsăm numele să țină locul întregii impresii. Dar numele este „poros". Vechile semnificații se strecoară afară, iar cele noi trec înăuntru; astfel, încercarea de a reține semnificația completă a numelui este aproape la fel de obositoare precum efortul de a ne aminti impresiile originare. Însă numele sunt o monedă slabă pentru gândire. Sunt prea găunoase, prea abstracte, prea inumane. Astfel, începem să vedem numele prin prisma unui stereotip personal, să citim în el și, în cele din urmă, recunoaștem în el încarnarea unei calități umane.

Totuși, calitățile umane sunt ele însele vagi și fluctuante. Ni le amintim cel mai bine printr-un semn fizic. Prin urmare, calitățile umane pe care tindem să le atribuim numelor impresiilor noastre tind la rândul lor să fie vizualizate în metafore fizice. Poporul englez, istoria Angliei, se comprimă în Anglia, iar Anglia devine John Bull, care este jovial și gras, nu prea deștept, dar capabil să aibă grijă de el. Migrația unui popor poate părea unora asemănătoare meandrelor unui râu, iar altora precum o inundație devastatoare. Curajul unor oameni poate fi reprezentat ca o stâncă; scopul lor, ca un drum, îndoielile lor, ca o răscruce, greutățile lor, ca un drum desfundat, succesul lor, ca o vale fertilă. Dacă își mobilizează vasele de război, scot sabia din teacă. Dacă armata lor se predă, sunt aruncați la pământ. Dacă sunt oprimați, sunt la ananghie sau se dau de ceasul morții.

Când afacerile publice sunt popularizate prin discursuri, titluri de ziar, piese de teatru, filme, caricaturi, romane, statui sau picturi, transformarea lor într-un interes uman necesită mai întâi o abstractizare a originalului, iar apoi animarea a ceea ce a fost abstractizat. Nu putem fi prea interesați sau mișcați de lucruri pe care nu le vedem. Fiecare dintre noi vede foarte puțin din afacerile publice, așa încât ele rămân plictisitoare și neatrăgătoare până când cineva, cu mâna unui artist, le transpune într-un film. Astfel, abstracțiunea, impusă cunoașterii noastre a realității prin toate limitările accesului și prejudecăților noastre, este compensată. Nefiind omniprezenți și omniscienți, nu putem vedea multe dintre lucrurile la care trebuie să gândim și despre care trebuie să vorbim. Fiind din carne și oase, nu ne vom hrăni cu cuvinte, cu nume și cu teorii obscure. Fiind, într-un fel, artiști, noi pictăm, punem în scenă piese de teatru și dăm un chip abstracțiunilor.

Sau, dacă e posibil, găsim persoane talentate care pot să vizualizeze pentru noi. Căci nu toți oamenii sunt înzestrați în aceeași măsură cu facultăți pictoriale. Totuși, cred că se poate spune, după Bergson, că inteligența practică este cel mai bine adaptată calităților spațiale.[1] Un gânditor „clar" e aproape în-

[1] *Creative Evolution* (*Evoluția creativă*), capitolele III, IV.

totdeauna un individ care vizualizează bine. Dar din același motiv, fiindcă e „cinematografic", este în aceeași măsură exterior și insensibil. Oamenii care au intuiție, ceea ce este probabil un alt nume pentru percepția muzicală sau musculară, deseori apreciază calitatea unui eveniment și esența unui act mult mai bine decât cei ce le vizualizează. Au o mai mare capacitate de înțelegere atunci când elementul crucial este o dorință care nu se exprimă niciodată în mod fățiș și care iese la suprafață doar printr-un gest voalat sau prin ritmul vorbirii. Vizualizarea poate prinde stimulul și rezultatul. Dar ceea ce e intermediar și intern este adesea caricaturizat la fel de mult de cel ce vizualizează cum se denaturează intenția compozitorului prin distribuirea unei soprane enorme în rolul unei gingașe fecioare.

Însă, deși au deseori o justețe specifică, intuițiile rămân private și în mare parte incomunicabile. Dar interacțiunea socială depinde de comunicare și, în vreme ce o persoană poate deseori să-și conducă viața cu multă grație datorită intuițiilor sale, ea are, de obicei, mari dificultăți în a le face reale pentru ceilalți. Când vorbește despre ele, par fâșii de ceață. Căci, în timp ce intuiția asigură o percepție mai corectă a sentimentelor umane, rațiunea, cu prejudecata sa spațială și tactilă, nu prea are ce face cu acea percepție. De aceea, acolo unde acțiunea depinde de numărul de oameni care gândesc la fel, e probabil adevărat că, într-o primă fază, nicio idee nu este inteligibilă pentru decizia practică până când nu are o valoare vizuală sau tactilă. Dar e de asemenea adevărat că nicio idee vizuală nu este semnificativă pentru noi până când nu a absorbit o parte din tensiunea personalității noastre. Până când nu eliberează ori sfidează, nu slăbește ori întărește vreuna dintre dorințele noastre, rămâne unul dintre obiectele care nu contează.

2

Imaginile au fost întotdeauna cel mai sigur mod de a transmite o idee și, apoi, cuvintele care trezesc imagini în memorie. Dar ideea transmisă nu este complet a noastră până când nu ne-am identificat noi înșine cu unul dintre aspectele imaginii.

Identificarea, sau ceea ce Vernon Lee a numit empatie[1], poate fi extrem de subtilă și simbolică. Imitația se poate face fără a fi conștient de acest lucru, iar uneori într-un fel care ar îngrozi acele zone ale personalității noastre care ne întăresc respectul de sine. La persoanele sofisticate, participarea poate să nu se refere la destinul unui erou, ci la sorții întregii idei pentru care atât eroul, cât și ticălosul sunt esențiali. Dar acestea sunt rafinamente.

În reprezentările populare, elementele utilizate pentru identificare sunt întotdeauna evidente. Știi imediat care este eroul. Nicio operă nu promite să fie populară dacă reperele nu sunt precise, iar alegerea nu este clară.[2] Dar asta nu e de ajuns. Publicul trebuie să aibă ceva de făcut, iar contemplarea a ceea ce este adevărat, bun și frumos nu dă ceva de făcut. Pentru a nu sta inerți în fața imaginii – și aceasta se aplică la fel de mult reportajelor din ziare, cât și beletristicii și cinematografului –, oamenii trebuie să fie antrenați de imagine. Acum, există două forme de antrenare care le depășesc de departe pe toate celelalte, atât în privința ușurinței cu care sunt declanșate, cât și în privința zelului cu care se caută stimuli pentru ele. Acestea sunt pasiunea sexuală și lupta, iar cele două au atât de multe legături între ele, se întrepătrund atât de intim, încât o luptă legată de sex întrece oricare altă temă în ceea ce privește amploarea atracției. Nicio altă diferențiere a culturii și frontierelor nu este atât de captivantă ori atât de neglijentă.

Motivul sexual abia dacă figurează în imageria politică americană. Cu excepția câtorva minore efervescențe legate de război, a unui scandal ocazional sau a unor faze din conflictul rasial cu negrii sau asiaticii, ar fi exagerat să vorbim despre așa ceva. Doar în filme, în romane și în foiletoane relațiile industriale, concurența în afaceri, politica și diplomația se amestecă cu o fată ori cu cealaltă femeie. Dar motivul luptei apare peste tot. Politica este interesantă când are loc o luptă, sau, cum spunem noi, o dispută. Și, pentru a face politica populară, trebuie

---

[1] *Beauty and Ugliness* (*Frumusețe și urâțenie*).

[2] Acest lucru apasă greu pe caracterul știrilor. *Cf.* Partea a VII-a.

găsite dispute, chiar și când, la drept vorbind, ele nu există – în sensul că diferențele de judecare, de principiu sau de fapt nu reclamă mobilizarea agresivității.[1]

Dar atunci când nu este mobilizată agresivitatea, acelora dintre noi care nu sunt direct implicați le vine greu să-și mențină interesul. Pentru cei care sunt implicați, absorbția poate fi destul de reală pentru a-i reține chiar dacă nu este implicată nicio dispută. Aceștia pot fi antrenați de pura plăcere a activității ori de o subtilă rivalitate sau inventivitate. Însă la cei pentru care întreaga problemă este exterioară și distantă asemenea facultăți nu intră ușor în joc. Pentru ca palida imagine a problemei să însemne ceva pentru ei, trebuie să li se permită să exerseze dragostea de luptă, suspans și victorie.

Domnișoara Patterson[2] insistă că „suspansul… constituie diferența dintre capodoperele de la Muzeul Metropolitan de Artă și imaginile de la cinematografele Rialto sau Rivoli". Dacă ar fi arătat clar că acelor capodopere le lipsește fie un mod ușor de identificare, fie o temă populară pentru această generație, ar fi avut întru totul dreptate să spună că aceasta „… explică de ce oamenii se perindă în Muzeul Metropolitan în grupuri de câte doi și trei, în vreme ce, la Rialto și Rivoli, se îmbulzesc cu sutele. Grupurile de doi-trei privesc pictura la Muzeul de Artă mai puțin de zece minute – dacă nu sunt, din întâmplare, studenți la arte, critici sau cunoscători. Sutele de oameni de la Rivoli sau Rialto privesc imaginile timp de peste o oră. În ceea ce privește frumusețea, nu încape o comparație a calităților celor două imagini. Totuși, filmul atrage mai mulți oameni și le menține atenția mai mult timp decât o fac capodoperele, nu printr-un merit intrinsec, ci pentru că prezintă evenimente în desfășurare, iar publicul așteaptă cu răsuflarea tăiată deznodământul acestora. Filmul posedă elementul de luptă, care va trezi întotdeauna suspansul."

---

[1] *Cf.* Frances Taylor Patterson, *Cinema Craftsmanship* (*Arta cinematografică*), pp. 31-32: „III. Dacă intrigii îi lipsește suspansul: 1. Adaugă un adversar, 2. Adaugă un obstacol, 3. Adaugă o problemă, 4. Întărește una dintre întrebările din mintea spectatorului…"

[2] *Op. cit.*, pp. 6-7.

Așadar, pentru ca situația distantă să nu fie un tremur cenușiu la marginea atenției noastre, trebuie să poată fi transpusă în imagini în care se recunoaște posibilitatea de identificare. Dacă nu se întâmplă astfel, ea nu va interesa decât un număr restrâns pentru o scurtă perioadă de timp. Va aparține celor văzute, dar nu simțite, senzațiilor care se lipesc de organele noastre de simț și nu sunt recunoscute. Trebuie să luăm o poziție. Trebuie să avem posibilitatea de a lua o poziție. În ungherele ființei noastre, trebuie să ieșim din public și să urcăm pe scenă, să ne luptăm precum eroul pentru victoria binelui asupra răului. Trebuie să insuflăm alegoriei suflul vieții noastre.

3

Și astfel, în ciuda criticilor, se ajunge la un verdict în vechea controversa privind realismul și romantismul. Gustul nostru popular vrea ca drama să înceapă într-un ambient destul de realist pentru a face identificarea verosimilă și să se încheie într-un ambient destul de romantic pentru a fi dezirabilă, dar nu atât de romantic încât să fie de necrezut. Între început și sfârșit, canoanele sunt permisive, dar începutul realist și sfârșitul fericit sunt puncte de reper importante. Publicul cinefil respinge fantezia care se dezvoltă logic, deoarece fantezia pură nu oferă un punct de sprijin familiar în această epocă a mașinilor. Totodată, publicul respinge realismul urmărit stăruitor deoarece nu îi place gustul înfrângerii într-o luptă care a devenit a lui însuși.

Ceea ce va fi acceptat drept adevărat, realist, bun, rău, dezirabil nu este stabilit o dată pentru totdeauna. Acestea sunt fixate prin stereotipuri, dobândite din experiențe anterioare și utilizate în judecarea celor ulterioare. Și, deci, dacă investiția financiară pentru un film sau o revistă populară nu ar fi atât de exorbitantă încât să reclame o popularitate largă și instantanee, oamenii de spirit și cu imaginație ar avea posibilitatea de a utiliza ecranul și periodicul, așa cum ar putea visa cineva, pentru a lărgi și rafina, a verifica și critica repertoriul de imagini cu care lucrează imaginația noastră. Însă, date fiind costurile, oamenii care fac filme – la fel ca, pe vremuri, pictorii

de biserici și de curte – trebuie să rămână fideli stereotipurilor pe care le găsesc, dacă nu vor să plătească prețul așteptării înșelate. Stereotipurile pot fi modificate, dar nu atât de repede încât să asigure succesul șase luni mai târziu, când filmul urmează să fie lansat.

Cei care modifică stereotipurile, artiștii și criticii deschizători de drumuri, sunt, în mod firesc, abătuți și furioși pe managerii și editorii care își protejează investițiile. Dacă ei riscă totul, atunci de ce nu o fac și alții? Dar această atitudine nu este tocmai corectă, pentru că, în furia lor justificată, ei uită de propriile recompense, care sunt dincolo de ceea ce angajatorii lor pot spera să simtă. Nu ar putea să schimbe locurile, însă nu ar face-o nici dacă ar putea. Și au uitat de un alt lucru în lupta lor neîncetată cu filistinii. Au uitat că își cântăresc succesul după standarde pe care artiștii și înțelepții din trecut nici nu ar fi visat să le invoce. Ei cer audiențe și tiraje la care nu se gândea niciun artist până acum câteva generații. Iar dacă nu au parte de ele, sunt dezamăgiți.

Cei ce capătă popularitate, precum Sinclair Lewis cu romanul *Main Street*, sunt oameni care au reușit să proiecteze cu claritate ceea ce multe alte persoane încercau, fără succes, să spună în mintea lor. „Mi-ai luat vorbele din gură." Ei stabilesc o nouă formă care, apoi, este copiată fără încetare până când devine, la rândul ei, un stereotip al percepției. Următorul deschizător de drumuri găsește că este dificil să facă publicul să vadă *Main Street* cu alți ochi. Așadar, și el, la fel ca precursorii lui Sinclair Lewis, are parte de o ceartă cu publicul.

Această ceartă nu se datorează numai conflictului dintre stereotipuri, ci respectului arătat de artistul deschizător de drumuri materialului său. Orice plan ar alege, el rămâne pe acel plan. Dacă se ocupă de interioritatea unui eveniment, îl urmărește până la concluzia sa, indiferent de durerea pe care o produce. El nu-și va ciunti fantezia pentru a fi de ajutor cuiva, nu va proclama pace acolo unde nu este pace. Aceasta este America lui. Dar marele public nu digeră asemenea exigențe. Acesta este mai interesat de sine decât de orice altceva pe lume. Sinele de care e interesat este sinele care a fost revelat de școli

și de tradiție. Marele public insistă că o operă de artă trebuie să fie un vehicul cu o treaptă pentru a putea urca la bord și că urmează să călătorească nu în conformitate cu contururile țării, ci cu cele ale unui tărâm în care, timp de o oră, nu trebuie să semneze condica și nici să spele vase. Pentru a satisface aceste cereri există o clasă intermediară de artiști care sunt capabili și dispuși să încurce planurile, să compileze o compoziție realist-romantică din invențiile unor oameni mai mari și să dea, așa cum ne sfătuiește dra Patterson, „ceea ce viața reală oferă atât de rar – rezolvarea triumfală a unei serii de dificultăți; suferința virtuții și triumful păcatului… transformate în glorificarea virtuții și pedepsirea eternă a dușmanului ei".[1]

4

Ideologiile politice se supun acestor norme. Reazămul realismului e întotdeauna prezent. Imaginea unui rău real, de pildă amenințarea germană sau conflictul de clasă, se recunoaște în argumentație. Există o descriere a unui aspect al lumii care este convingătoare deoarece concordă cu ideile familiare. Dar, de vreme ce ideologia are de-a face atât cu un viitor nevăzut, cât și cu un prezent tangibil, curând ea traversează imperceptibil granița verificării. Prin descrierea prezentului, ești mai mult sau mai puțin legat de o experiență obișnuită. Prin descrierea a ceea ce nimeni nu a cunoscut, ești liber să zburzi. Te afli la Armageddon, mai mult sau mai puțin, dar lupți pentru Domnul, poate… Un început adevărat – adevărat conform standardelor dominante – și un sfârșit fericit. Orice marxist este aspru cu prezentul brutal, însă foarte optimist în privința zilei de după căderea dictaturii. Astfel erau propagandiștii de război: nu exista vreo calitate animalică a naturii umane pe care să nu o fi descoperit peste tot la est de Rin, ori la vest, dacă era vorba de germani. Animalitatea era acolo. Însă, după victorie, pace eternă. O mare parte din toate acestea cuprinde un cinism deliberat. Căci un propagandist ingenios știe că trebuie să începi

[1] *Op. cit.*, p. 46. „Eroul și eroina trebuie, în general, să fie tineri, frumoși, buni, statornici și gata să se sacrifice."

cu o analiză plauzibilă, dar nu trebuie să continui la nesfârșit cu analiza, deoarece tărăgăneala realizării politice reale va distruge repede interesul. Așadar, propagandistul epuizează interesul pentru realitate printr-un început relativ plauzibil, iar apoi atâță interesul pentru o călătorie lungă prin fluturarea unui pașaport spre ceruri.

Formula funcționează atunci când ficțiunea publică se întrepătrunde cu o presantă necesitate privată. Dar, odată întrepătrunse, în iureșul bătăliei, sinele originar și stereotipul originar care au joncționat pot fi totalmente neglijate.

Capitolul XII

INTERESUL PERSONAL RECONSIDERAT

1

Așadar, povestea identică nu este aceeași pentru toți cei care o aud. Fiecare o va aborda într-un punct ușor diferit, de vreme ce nu există două experiențe identice; fiecare o va recrea în felul său și o va îmbiba cu propriile sentimente. Uneori, un artist cu puteri convingătoare ne va forța să intrăm în niște vieți cu totul diferite de ale noastre, vieți care la prima vedere par plicticoase, respingătoare sau excentrice. Dar acest lucru este rar. În aproape toate poveștile care ne captează atenția, devenim un personaj și jucăm rolul cu o pantomimă proprie. Pantomima poate fi subtilă sau rudimentară, poate fi în ton cu povestea sau poate avea doar o vagă asemănare; dar ea va consta din acele sentimente care sunt declanșate de modul în care noi concepem rolul. Și astfel, pe măsură ce circulă, tema originară este împovărată, deformată și înzorzonată de toate mințile prin care trece. Este ca și cum o piesă de Shakespeare ar fi rescrisă, de fiecare dată când este jucată, cu toate schimbările de accent și semnificație inspirate de actor și de public.

Ceva foarte asemănător pare să se fi întâmplat cu povestirile dintr-o saga sau alta înainte de a fi definitiv consemnate. În vremea noastră, documentul scris, așa cum este, frânează exuberanța fanteziei individuale. Dar zvonul poate fi doar puțin sau deloc controlat, iar povestirii inițiale, adevărată sau inventată, îi cresc aripi și coarne, copite și cioc, pe măsură ce artistul dindărătul oricărui zvon lucrează la acesta. Relatarea primului narator nu-și păstrează forma și proporțiile. Este editată și revizuită de către toți cei care s-au jucat cu ea atunci când au auzit-o, au folosit-o pentru a visa cu ochii deschiși și au transmis-o mai departe.[1]

---

[1] Pentru un exemplu interesant, vezi cazul descris de C. G. Jung, *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 1911, vol. I, p. 81. Traducere de Constance Long, în *Analytical Psychology*, cap. IV.

În consecință, cu cât este publicul mai eterogen, cu atât mai mare va fi variația răspunsului. Pe măsură ce publicul devine tot mai mare, numărul de cuvinte comune se diminuează. Astfel, factorii comuni ai povestirii devin mai abstracți. Această povestire, căreia îi lipsește un caracter precis al său, este auzită de persoane cu caractere foarte diferite, care îi conferă propriul lor caracter.

2

Caracterul conferit variază nu numai în funcție de sex și vârstă, rasă, religie și poziție socială, ci și, în cadrul acestor clasificări mai brute, în funcție de constituția ereditară și dobândită a individului, de facultățile sale, cariera sa, evoluția carierei, un aspect pregnant al carierei, de stările și tensiunile sale sau de locul său pe tablă în oricare dintre jocurile vieții la care participă. Ceea ce ajunge la el din afacerile publice – câteva rânduri tipărite, unele fotografii și anecdote și câteva experiențe proprii întâmplătoare –, el concepe prin setul său de modele și recreează cu propriile sale emoții. El nu ia problemele sale personale drept mostre parțiale ale unui mediu mai mare, ci ia povestirile din mediul mai mare drept o amplificare mimetică a vieții sale private; dar nu neapărat a acelei vieți private așa cum și-ar descri-o sieși. Căci, în viața sa privată, posibilitățile de alegere sunt reduse, iar o mare parte din sine este comprimată și ascunsă vederii, acolo de unde nu îi poate controla direct comportamentul exterior. Și astfel, pe lângă oamenii mai obișnuiți care își proiectează fericirea propriilor vieți într-o imagine a bunăvoinței generale, ori nefericirea lor, în suspiciune și ură, există oameni care își afișează fericirea și sunt brutali oriunde cu excepția cercului lor, precum și oameni care, cu cât își detestă mai mult familia, prietenii, meseria, cu atât mai mult debordează de dragoste pentru omenire.

Odată ce treci de la generalități la detalii, devine tot mai clar că modul în care oamenii abordează problemele lor este variabil. Poate că eurile lor diferite au un trunchi comun și calități comune, dar ramurile și rămurelele iau multe forme. Nimeni

nu reacționează în toate situațiile în același mod. Natura unui om variază într-o anumită măsură prin simpla influență a timpului și a acumulărilor memoriei, dat fiind că nu este un automat. Natura sa variază nu doar în timp, ci și în funcție de situație. Legenda englezului solitar din mările Sudului, care invariabil se bărbierește și își pune o cravată neagră pentru cină, arată teama sa intuitivă și civilizată de a pierde natura pe care a dobândit-o. Tot așa, jurnalele, albumele și suvenirele, scrisorile vechi și hainele vechi, dragostea pentru o rutină neschimbată, toate depun mărturie despre simțul nostru că este așa de greu să intri în apa râului lui Heraclit de două ori.

Nu este doar un singur eu în funcțiune. Și, de aceea, pentru formarea oricărei opinii publice e foarte important care eu este în funcțiune. Japonezii cer dreptul de a se stabili în California. E limpede că este o mare diferență dacă vezi cererea drept o dorință de a face pomicultură ori ca o dorință de a lua în căsătorie fiica omului alb. Dacă două națiuni își dispută o bucată de teritoriu, contează mult dacă oamenii privesc negocierile ca pe o afacere imobiliară, ca pe o încercare de a umili pe cineva sau, în limbajul irascibil și provocator ce învăluie de obicei astfel de dispute, ca pe un viol. Căci eul care preia comanda instinctelor atunci când ne gândim la lămâi sau la terenuri îndepărtate este foarte diferit de eul care se ivește atunci când gândim ca un cap de familie jignit. Într-unul dintre cazuri, sentimentul intim care invadează opinia este călduț, în celălalt, extrem de fierbinte. Și, astfel, deși este prea adevărat pentru a fi mai mult decât o simplă tautologie că „interesul personal" determină opinia, afirmația nu aduce lumină până când nu știm care eu – dintre numeroasele euri – selectează și direcționează interesul astfel conceput.(1)

---

(1) Termenii originali *self*, pl. *selves*, și *self-interest* au fost redați prin „eu", pl. „euri", respectiv „interes personal". O traducere literală a lui *self* prin „sine" ar contrazice structura sintactică și morfologică a limbii române, date fiind dificultățile de redare a pluralului *selves*, cât și artificialitatea unei sintagme precum „interes de sine" (n. tr.).

Învățăturile religioase și înțelepciunea populară au distins întotdeauna între mai multe personalități în fiecare ființă umană. Acestea au fost denumite superiorul și inferiorul, spiritualul și materialul, divinul și carnalul; deși nu putem accepta întru totul această clasificare, nu putem să nu observăm că există diferențe. În loc de două euri antitetice, un om modern ar observa probabil o multitudine de euri mai puțin clar separate. El ar spune că distincția trasată de teologi era arbitrară și externă, întrucât multe euri diferite au fost grupate împreună ca fiind „superioare", dacă se încadrau în categoriile teologilor, dar ar recunoaște, totuși, că aici se află un indiciu autentic pentru diversitatea naturii umane.

Am învățat să observăm multe euri și să fim ceva mai puțin dispuși să emitem judecăți asupra lor. Înțelegem că vedem același corp, dar deseori o persoană diferită, în funcție de faptul dacă relaționează cu un egal, cu un inferior sau cu un superior social; dacă face dragoste cu o femeie cu care este probabil să se căsătorească sau cu una cu care nu se va căsători; dacă îi face curte unei femei sau dacă se consideră stăpânul ei; dacă are de-a face cu copiii săi, partenerii săi, subordonații săi cei mai de încredere sau șeful care îl poate promova ori distruge; dacă se luptă pentru necesitățile vieții sau dacă are succes; dacă are de-a face cu un străin prietenos sau cu unul pe care-l disprețuiește; dacă se află în mare pericol sau în perfectă siguranță; dacă se află singur în Paris sau cu familia în Peoria.

Desigur, oamenii se deosebesc foarte mult în privința consistenței caracterului lor, atât de mult încât pot acoperi întreaga gamă de diferențe de la sufletul scindat al doctorului Jekyll până la omogenitatea spirituală extraordinară a lui Brand, Parsifal sau Don Quijote. Dacă eurile sunt prea lipsite de legătură, nu avem încredere în acel om; dacă ele urmează prea inflexibil aceeași traiectorie, spunem că omul este arid, încăpățânat sau excentric. În repertoriul caracterelor, sărac pentru cei izolați și autosuficienți, extrem de variat pentru cei adaptabili, există o gamă întreagă de euri, de la cel de foarte sus pe care am vrea să-l vadă Dumnezeu, la cele de foarte jos pe care nici noi nu îndrăznim să le vedem. Pot exista octave pentru familie – tatăl,

Iehova, tiranul, soțul, stăpânul, masculul, iubitul, libertinul –, pentru ocupație – angajatorul, proprietarul, exploatatorul, concurentul, intrigantul, inamicul, subordonatul, curteanul, snobul. Unele nu se văd niciodată în public. Altele sunt scoase la iveală numai prin situații excepționale. Însă caracterele își iau forma din concepția omului asupra situației în care se află. Dacă mediul la care este sensibil se întâmplă să fie înalta societate, el va imita caracterul pe care îl consideră potrivit. Acel caracter va tinde să moduleze purtarea sa, discursul, alegerea subiectelor, preferințele sale. O mare parte din comedia vieții se regăsește aici, în felul în care oamenii își imaginează caracterele lor pentru situații care le sunt străine: profesorul printre vânzători, diaconul la un joc de poker, băiatul de cartier la țară, diamantul fals între diamante adevărate.

3

În procesul de formare a caracterelor unei persoane intervine o varietate de influențe care nu sunt ușor de separat.[1] În aspectele sale fundamentale, analiza a rămas la fel de îndoielnică cum era în secolul al V-lea î.Hr., când Hipocrate a formulat doctrina umorilor, distingând între dispozițiile sangvină, melancolică, colerică și flegmatică, pe care le pune în legătură cu sângele, bila neagră, bila galbenă și flegma. Cele mai recente teorii, de pildă cele ce pot fi găsite la Cannon[2], Adler[3], Kempf[4], par să urmeze aceeași cale, de la comportamentul exterior și conștiința internă către fiziologia corpului. Dar, în ciuda unei

---

[1] Pentru o schiță interesantă a încercărilor timpurii mai notabile de a explica ce este caracterul, vezi capitolul intitulat „The Antecedents of the Study of Character and Temperament" („Predecesori ai studiului caracterului și temperamentului") în *The Psychology of Conviction* (*Psihologia convingerii*) de Joseph Jastrow.

[2] *Bodily Changes in Pleasure, Pain and Anger* (*Schimbări fizice în starea de plăcere, de durere și de furie*).

[3] *The Neurotic Constitution* (*Constituția nevrotică*).

[4] *The Autonomic Functions and the Personality* (*Funcțiile autonome și personalitatea*) și *Psychopathology* (*Psihopatologia*). *Cf.* și Louis Berman: *The Glands Regulating Personality* (*Glandele regulatoare ale personalității*).

tehnici mult îmbunătățite, este greu să afirmi că s-a ajuns la concluzii ferme care să ne ajute să separăm natura de educație și să deosebim ceea ce e înnăscut de ceea ce e dobândit. Doar în mahalalele psihologiei, cum le-a numit Joseph Jastrow, explicația caracterului este privită ca un sistem fix pe care îl aplică frenologii, chiromanții, prezicătorii, telepații și câțiva profesori de științe politice. Aici poți încă găsi afirmația că „chinezii iubesc culorile și au sprâncenele foarte arcuite", în vreme ce „cutia craniană a calmucilor este teșită în partea superioară, dar foarte dezvoltată în lateral, în apropierea organului care controlează tendința către dobândire; iar aplecarea acestei națiuni către furt etc. este recunoscută".[1]

Psihologii moderni sunt înclinați să privească comportamentul exterior al unui adult drept o ecuație cu mai multe variabile, precum rezistența mediului în care trăiesc, reprimarea unor dorințe în diferite momente ale maturizării și personalitatea manifestă.[2] Acestea ne permit să presupunem, deși nu am văzut formulată această noțiune, că reprimarea sau controlarea dorințelor nu este totdeauna determinată de persoană în întregul său, ci, mai mult sau mai puțin, de diferitele sale euri. Există lucruri pe care un om nu le va face ca patriot, dar pe care le va face dacă nu se vede în poziția de patriot. Există, fără îndoială, impulsuri, mai mult sau mai puțin incipiente în copilărie, care nu sunt reactualizate niciodată în cursul vieții unei persoane, cu excepția situațiilor când, într-un mod obscur și indirect, intră în combinație cu alte impulsuri. Dar nici acest lucru nu este sigur, pentru că reprimarea nu este iremediabilă. Tot așa

---

[1] Jastrow, *op. cit.*, p. 156.

[2] Formularea lui Kempf, *Psychopathology* (*Psihopatologie*), p. 74, este următoarea:

Dorințe manifeste
suprapuse peste
Dorințe reprimate recent
suprapuse peste
Dorințe reprimate în adolescență
suprapuse peste
Dorințe reprimate în preadolescență
} întâmpinate de rezistența mediului = Comportament

cum psihanaliza poate aduce la suprafață un impuls reprimat, o pot face și unele situații sociale.[1] Numai atunci când ambianța noastră este normală și placidă, când ceea ce așteaptă de la noi cei pe care îi întâlnim rămâne stabil, ne ducem viața fără a cunoaște multe dintre tendințele noastre. Când are loc neașteptatul, aflăm despre noi multe lucruri pe care nu le știam înainte.

Eurile, pe care le construim cu ajutorul tuturor celor care ne influențează, prescriu care impulsuri, și în ce mod accentuate și direcționate, sunt adecvate anumitor situații tipice față de care am dobândit atitudini dinainte pregătite. Pentru un tip recunoscut de experiență, există un caracter ce controlează manifestările exterioare ale întregii noastre ființe. Ura criminală, de pildă, este controlată în viața civilă. Chiar dacă te înecă ura, nu trebuie să o arăți ca părinte, copil, angajator sau politician. Nu ți-ai dori să arăți o personalitate care iradiază o ură ucigașă. O dezaprobi, iar oamenii din jurul tău o dezaprobă la rândul lor. Însă, dacă izbucnește un război, sunt șanse ca toți cei pe care îi admiri să înceapă să simtă justificarea omorului și a urii. La început, supapa pentru aceste sentimente este foarte îngustă. Eurile care ajung pe front sunt cele care sunt acordate la o dragoste reală de țară – tipul de sentiment pe care îl găsești la Rupert Brooke, în discursul lui Sir Edward Grey din 3 august 1914 și în discursul președintelui Wilson în fața Congresului din 2 aprilie 1917. Realitatea războiului este încă detestată, iar ceea ce înseamnă războiul în realitate se învață abia pas cu pas. Căci războaiele anterioare sunt numai amintiri transfigurate. În acea fază, de lună de miere, cei realiști în privința războiului insistă, pe bună dreptate, că națiunea nu s-a trezit încă și se calmează unii pe alții spunând: „Așteptați listele cu pierderile."

---

[1] *Cf.* lucrarea foarte interesantă a lui Everett Dean Martin, *The Behavior of Crowds* (*Comportamentul maselor*).

Vezi și Hobbes, *Leviathan*, Partea a II-a, cap. 25: „Căci pasiunile oamenilor, care, dacă stau răzleți, sunt moderate, precum căldura unui tăciune, sunt într-o adunare ca mulți tăciuni ce se aprind unul pe altul, mai ales atunci când sunt insuflați cu discursuri…"

Le Bon, *The Crowd* (*Psihologia mulțimilor*), dezvoltă această observație a lui Hobbes.

Treptat, impulsul de a ucide devine principala preocupare, iar toate acele caractere care îl pot modifica se dezintegrează. Impulsul ajunge în poziție centrală, este sanctificat și, încetul cu încetul, devine de necontrolat. El caută o supapă nu doar pentru ideea de inamic, care, practic, este tot ce se „vede" din inamic în timpul războiului, ci și pentru toate persoanele, obiectele și ideile care au fost urâte dintotdeauna. Ura față de inamic este legitimă. Celelalte forme de ură se legitimează printr-o analogie grosieră, prin ceea ce recunoaștem, de îndată ce lucrurile se liniștesc, ca fiind o analogie cât se poate de deplasată. Durează mult timp până când se strunește un impuls atât de puternic odată ce i s-a dat frâu liber. Și, deci, când războiul de fapt s-a încheiat, e nevoie de timp și efort pentru a regăsi autocontrolul și a aborda problemele păcii într-o manieră civilă.

Războiul modern, după cum a spus dl Herbert Croly, este inerent structurii politice a societății moderne, dar respins de idealurile sale. Pentru populația civilă, nu există un cod ideal al conduitei în timpul războiului, așa cum încă mai are militarul și cum prevedea cavalerismul de altădată. Civilii nu au standarde, cu excepția celor mai buni dintre ei care reușesc să improvizeze. Singurele standarde pe care le au la dispoziție fac din război un lucru blestemat. Cu toate că războiul poate fi unul necesar, nicio învățătură morală nu i-a pregătit pentru așa ceva. Numai eurile lor superioare au un cod și un set de modele, iar atunci când trebuie să acționeze conform unui caracter considerat inferior de caracterul superior rezultă o perturbare profundă.

Pregătirea caracterelor pentru toate situațiile în care se pot afla oamenii este o funcție a educației morale. Atunci, e limpede că succesul depinde de sinceritatea și știința cu care a fost explorat mediul. Căci într-o lume fals concepută, propriile noastre caractere sunt fals concepute, și ne comportăm greșit. Prin urmare, moralistul trebuie să aleagă: fie trebuie să ofere un model de conduită pentru fiecare etapă a vieții, indiferent cât de neplăcute pot fi unele etape, fie trebuie să garanteze că elevii săi nu se vor confrunta niciodată cu situații pe care el le dezaprobă. El trebuie ori să abolească războiul, ori să învețe oamenii

cum să-l abordeze cu cea mai mare economie psihică; trebuie ori să abolească viața economică a omului și să îl hrănească cu mană cerească, ori să investigheze toate complicațiile vieții economice și să ofere modele de conduită care sunt aplicabile într-o lume unde niciun om nu se poate susține singur. Dar aceasta este tocmai ceea ce cultura morală predominantă refuză să facă la un mod atât de programatic. În cele mai bune aspecte ale sale, este rezervată față de teribila complexitate a lumii moderne. În cele mai rele situații, este pur și simplu lașă. Dacă moraliștii studiază economia, politica și psihologia sau dacă specialiștii în științe sociale îi învață pe moraliști nu are mare importanță. Fiecare generație va porni nepregătită în lumea modernă dacă nu este învățată să conceapă tipul de personalitate pe care va trebui să îl adopte în confruntarea cu problemele pe care e probabil să le întâlnească.

4

Punctul de vedere naiv asupra interesului personal nu ia în considerare cea mai mare parte dintre aceste lucruri. El uită că atât interesul, cât și persoana sunt concepute într-un fel și că, în cea mai mare măsură, acestea sunt concepute în mod convențional. De obicei, doctrina obișnuită a interesului personal omite cu totul funcția cognitivă. Insistă atât de mult asupra faptului că ființele umane raportează până la urmă totul la ele, încât nu zăbovește o clipă pentru a observa că ideile oamenilor despre toate lucrurile și despre ei înșiși nu sunt instinctive. Sunt dobândite.

Astfel, poate fi perfect adevărat, după cum scria James Madison în al zecelea articol din *The Federalist*[1], că „un interes funciar, un interes industrial, un interes mercantil, un in-

[1] James Madison (1751-1836), considerat unul dintre părinții fondatori ai Statelor Unite, a contribuit mult la elaborarea Constituției americane. Împreună cu A. Hamilton și J. Jay, a scris în 1787-1788 o serie de articole de ziar care susțineau noua Constituție. Ulterior articolele au fost reunite, alături de altele, în două volume cu titlul *The Federalist*. În 1809, Madison a devenit cel de-al patrulea președinte al S.U.A. (n. tr.)

teres bănesc, dimpreună cu multe interese mai mărunte, apar din necesitate în națiunile civilizate și le divid în clase diferite, impulsionate de sentimente și viziuni diferite". Însă, dacă examinăm contextul în care a apărut articolul lui Madison, descoperim ceva care, după părerea mea, aruncă o lumină asupra acelei viziuni de un fatalism instinctiv, denumită uneori interpretarea economică a istoriei. Madison susținea constituția federală și, „dintre numeroasele avantaje ale uniunii", a evidențiat „tendința acesteia de a înfrânge și controla violența ruperii în facțiuni". Ceea ce îl neliniștea pe Madison era sciziunea. Iar cauzele facțiunii le-a descoperit în „natura omului", acolo unde dispoziții latente sunt „… activate într-o măsură diferită, în funcție de diferitele condiții ale societății civile. O râvnă pentru diferite opinii asupra religiei, a guvernării și a multor alte subiecte, atât în ceea ce privește speculația, cât și practica, precum și un atașament arătat diferiților lideri care, plini de ambiție, luptă pentru întâietate și putere sau diferitelor persoane din alte medii a căror soartă a fost interesantă pentru pasiunile umane, au divizat omenirea în partide, au iscat o animozitate reciprocă între oameni și i-au făcut să fie mult mai dispuși să se ofenseze și să se prigonească, decât să coopereze pentru binele lor comun. Atât de puternică este această înclinație a omenirii de a se dezbina și învrăjbi, încât, acolo unde nu apare de la sine nicio ocazie serioasă, cele mai frivole și bizare diferențe au fost suficiente să aprindă pasiuni ostile și să declanșeze cele mai violente conflicte. Dar *cea mai obișnuită* și *mai durabilă* sursă a facțiunilor a fost distribuția diferită și inegală a proprietății."

Așadar, Madison afirmă că înclinația spre facțiuni poate fi alimentată de opinii religioase ori politice, de lideri, dar, cel mai frecvent, de distribuția proprietății. Totuși, să observăm că Madison susține doar că oamenii sunt divizați de relația lor cu proprietatea. El nu spune că proprietatea lor și opiniile lor constituie cauza și efectul, ci că diferențele de proprietate sunt cauzele diferențelor de opinie. Cuvântul-cheie în argumentația lui Madison este „diferit". Din existența unor situații economice diferite poți deduce eventual o probabilă diferență de opinii, dar nu poți deduce care vor fi acele opinii.

Această rezervă lovește hotărâtor în pretențiile teoriei, așa cum este ea susținută de obicei. Faptul că această rezervă este necesară se dovedește prin enorma contradicție dintre dogmă și practică în rândurile socialiștilor ortodocși. Ei argumentează că următoarea etapă a evoluției sociale este rezultatul inevitabil al etapei actuale. Dar, pentru a produce acea inevitabilă etapă, ei se organizează și fac propagandă pentru a crea o „conștiință de clasă". De ce, ne putem întreba, situația economică nu produce o conștiință de clasă la toată lumea? Pur și simplu nu o produce, asta-i tot. Și, astfel, nu se susține orgolioasa afirmație că filozofia socialistă se bazează pe o înțelegere profetică a destinului. Se bazează pe o ipoteză privind natura umană.[1]

Practica socialistă se bazează pe credința că, dacă oamenii sunt situați diferit din punct de vedere economic, pot fi convinși să adopte anumite puncte de vedere. Fără îndoială, ei ajung deseori să creadă sau pot fi convinși să creadă lucruri diferite dacă sunt, de exemplu, moșieri sau arendași, angajatori sau angajați, muncitori calificați sau necalificați, zilieri sau salariați, cumpărători sau vânzători, fermieri sau intermediari, exportatori sau importatori, creditori sau debitori. Diferențele de venit duc la o diferență profundă în ceea ce privește contactele și oportunitățile. Oamenii care lucrează la mașini vor tinde, așa cum a demonstrat admirabil dl Thorstein Veblen[2], să interpreteze experiența într-un mod diferit față de meșteșugari și comercianți. Dacă asta ar fi tot ce afirmă concepția politică materialistă, teoria ar fi o ipoteză de o valoare imensă pe care orice analist al opiniei ar trebui să o utilizeze. Dar ar trebui adesea să abandoneze teoria și ar trebui să fie întotdeauna foarte vigilent. Căci atunci când încerci să explici o anumită opinie publică este rareori evident care dintre numeroasele relații sociale ale unei persoane are ca efect o anume opinie. Rezultă opinia lui Smith din problemele sale ca moșier, importator,

---

[1] *Cf.* Thorstein Veblen, „The Socialist Economics of Karl Marx and His Followers" („Economia socialistă a lui Karl Marx și a urmașilor săi"), în *The Place of Science in Modern Civilization* (*Locul științei în civilizația modernă*), în special pp. 413-418.

[2] *The Theory of Business Enterprise* (*Teoria întreprinderii de afaceri*).

acționar la căile ferate ori angajator? Rezultă opinia lui Jones, aceasta fiind țesător într-o fabrică de textile, din atitudinea șefului său, din concurența noilor imigranți, din notele de plată ale soției sale sau din omniprezentul contract cu firma care îi vinde în rate un Ford, o casă și o parcelă de teren? Fără o investigație specială, nu se poate spune. Determinismul economic nu poate spune acest lucru.

Diferitele contacte economice ale unei persoane limitează ori lărgesc gama opiniilor sale. Dar care dintre contacte, sub ce formă, pe baza cărei teorii, asta nu poate fi prezis de concepția politică materialistă. Poate prezice, cu un mare grad de probabilitate, că, în cazul în care o persoană deține o fabrică, poziția sa de proprietar va figura în acele opinii care par să aibă un impact asupra fabricii. Dar felul în care va figura funcția de a fi proprietar nu poate fi lămurit de niciun determinist economic. Nu există vreun set fix de opinii cu privire la orice chestiune care să decurgă din calitatea de proprietar al unei fabrici – vreo viziune privind munca, proprietatea, managementul, cu atât mai puțin o viziune asupra lucrurilor care nu posedă o asemenea imediatețe. Deterministul poate prezice că, în nouăzeci și nouă la sută dintre cazuri, proprietarul va rezista încercărilor de a-l deposeda de proprietatea sa ori că va favoriza legislația despre care crede că îi va crește profitul. Dar, de vreme ce nu există o magie a proprietății care să ajute un om de afaceri să știe ce legi îl vor face să prospere, nu există un raport cauză-efect descris în materialismul economic care să permite cuiva să anticipeze dacă proprietarul va gândi pe termen lung ori scurt, dacă va adopta o atitudine competitivă ori cooperantă.

Dacă teoria ar avea valabilitatea care este adesea clamată, ne-ar permite să vedem în viitor. Am putea analiza interesele economice ale unui popor și am deduce ce intenționează să facă. Marx a încercat asta și, după ce a avut o intuiție corectă în privința trusturilor, a eșuat cu celelalte previziuni. Primul experiment socialist nu a rezultat, cum a prezis el, dintr-o culminație a dezvoltării capitalismului occidental, ci din colapsul unui sistem precapitalist răsăritean. De ce a greșit? De ce a greșit Lenin, cel mai important discipol al său? Pentru că marxiștii

au crezut că poziția economică a oamenilor va produce în mod inevitabil o concepție clară asupra intereselor lor economice. Au crezut că ei înșiși posedă acea viziune clară și că ceea ce știau ei va ajunge să știe și restul omenirii. Evenimentele au arătat nu numai că o viziune corectă asupra interesului nu se naște automat în toți oamenii, ci și că nu s-a născut nici măcar în Marx și în Lenin. După tot ce au scris Marx și Lenin, comportamentul social al omenirii este în continuare obscur. Nu ar trebui să se întâmple așa, dacă poziția economică ar fi singura care determină opinia publică. Dacă teoria lor ar fi corectă, poziția ar trebui nu numai să divizeze omenirea în clase, ci să furnizeze fiecărei clase o viziune asupra interesului propriu și o politică coerentă pentru a-l obține. Cu toate acestea, nimic nu este mai sigur decât faptul că toate clasele de oameni se află într-o perplexitate constantă în privința intereselor proprii.[1]

Aceasta dizolvă impactul determinismului economic. Căci, în cazul în care interesele noastre economice sunt formate din conceptele noastre variabile privind acele interese, teoria eșuează în explicarea proceselor sociale. Această teorie presupune că oamenii sunt capabili să adopte doar o singură versiune a interesului lor și că, odată ce au adoptat-o, se îndreaptă fatal-

---

1. De fapt, când a venit momentul testului, Lenin a abandonat complet interpretarea materialistă a politicii. Dacă ar fi crezut cu sinceritate în formula marxistă când a pus mâna pe putere în 1917, și-ar fi spus: conform învățăturilor lui Marx, socialismul se va naște dintr-un capitalism dezvoltat… iată-mă, având controlul asupra unei națiuni care este la începutul dezvoltării capitaliste… este adevărat că sunt socialist, dar cred în socialismul științific… deci, pentru moment, orice idee a unei republici socialiste este exclusă… trebuie să dezvoltăm capitalismul pentru ca evoluția pe care a prezis-o Marx să aibă loc. Dar Lenin nu a făcut nimic de acest fel. În loc să aștepte evoluția, a încercat prin voință, forță și educație să sfideze procesul istoric presupus de filozofia sa.

De când s-au scris acestea, Lenin a abandonat comunismul pe temeiul că Rusia nu posedă baza necesară a unui capitalism dezvoltat. Acum, el spune că Rusia trebuie să creeze capitalism, care va crea un proletariat, care, într-o zi, va crea comunismul. Acest lucru este cel puțin în conformitate cu dogma marxistă. Totuși, arată cât de puțin determinism există în opiniile unui determinist.

mente către realizarea ei. Ea presupune existența unui interes specific de clasă. Această presupunere e falsă. Un interes de clasă poate fi conceput în sens larg sau îngust, în mod egoist sau altruist, în lumina unor fapte, a mai multor fapte, a niciunui fapt, a adevărului sau a erorii. Astfel, remediul marxist pentru conflictele de clasă se prăbușește. Acel remediu presupune că, dacă toate proprietățile ar putea fi deținute în comun, diferențele de clasă ar dispărea. Iarăși, supoziția este falsă. Proprietatea poate foarte bine să fie deținută în comun și, totuși, să nu fie concepută ca un întreg. În momentul în care orice grup de oameni va eșua în a vedea comunismul într-o manieră comunistă, se va ajunge la divizarea în clase pe baza a ceea ce a văzut fiecare.

În privința ordinii sociale existente, socialismul marxist accentuează conflictul legat de proprietate ca generator al opiniei; în privința vag definitei clase muncitoare, ignoră conflictul legat de proprietate ca bază a frământărilor; în privința viitorului, își imaginează o societate lipsită de conflictul legat de proprietate și, deci, lipsită de conflictul opiniilor. Poate că în ordinea socială actuală există mai multe situații în care o persoană trebuie să piardă pentru ca alta să câștige decât ar exista în socialism, însă, la fiecare caz în care cineva trebuie să piardă pentru ca altcineva să câștige, există nenumărate cazuri în care oamenii pur și simplu își imaginează conflictul pentru că sunt needucați. Iar în socialism, chiar dacă s-ar înlătura toate situațiile de conflict absolut, accesul parțial al fiecărei persoane la întreaga serie de fapte tot ar genera conflictul. Un stat socialist nu se va putea dispensa de educație, moralitate sau științele umaniste, deși, din punct de vedere strict materialist, posesia comună a proprietăților ar trebui să le facă de prisos. Comuniștii din Rusia nu și-ar propaga credința cu atâta exces de zel dacă determinismul economic ar fi singurul care determină opinia poporului rus.

5

Teoria socialistă a naturii umane este, la fel ca și calculul hedonist, un exemplu de determinism fals. Ambele presupun

că dispozițiile nedobândite produc, în mod fatal dar inteligent, un anume tip de comportament. Socialiștii cred că dispozițiile vizează promovarea intereselor economice ale unei clase; hedoniștii cred că ele vizează promovarea plăcerii și evitarea suferinței. Ambele teorii se bazează pe o viziune naivă asupra instinctului, o viziune definită de James[1], deși calificată radical de el, drept „facultatea de a acționa astfel încât să se realizeze un anume scop, fără a cunoaște dinainte scopul și fără o educație prealabilă în ceea ce privește acțiunea".

Este îndoielnic că acțiunea instinctivă de acest fel figurează cu adevărat în viața socială a omenirii. Căci, așa cum a arătat James[2], „orice acțiune instinctivă a unui animal înzestrat cu memorie trebuie să înceteze să mai fie «oarbă» după ce a fost repetată o dată". Oricare ar fi echiparea la naștere, dispozițiile înnăscute sunt din cea mai fragedă pruncie imersate în experiență, iar aceasta determină ceea ce va acționa asupra lor ca stimul. „Ele devin capabile", așa cum spune dl McDougall[3], „de a fi activate nu numai prin percepția obiectelor de felul celor care declanșează direct dispoziția înnăscută, stimulatorii naturali sau nativi ai instinctului, ci și prin ideile privind astfel de obiecte, ca și prin percepții și idei ale obiectelor de alt fel."[4]

Doar „partea centrală a dispoziției"[5], mai spune dl McDougall, „ își păstrează caracterul specific și rămâne comună tuturor indivizilor și tuturor situațiilor în care este stârnit instinctul". Procesele cognitive și mișcările fizice concrete prin care instinctul își atinge scopul pot fi extraordinar de complexe. Cu alte cuvinte, omul are instinctul fricii, dar de ce anume se va teme și cum va încerca să scape nu este determinat din naștere, ci prin experiență.

---

[1] *Principles of Psychology* (*Principiile psihologiei)*, vol. II, p. 383.

[2] *Op. cit.*, vol. II, p. 390.

[3] Introducere la *Social Psychology* (*Psihologia socială*), ediția a 4-a, pp. 31-32.

[4] „Cele mai multe definiții ale instinctelor și ale acțiunilor instinctive iau în considerare numai aspectele lor conative… iar ignorarea aspectelor cognitive și afective ale procesului mental instinctiv este o greșeală obișnuită." Notă de subsol *op. cit.*, p. 29.

[5] P. 34.

Dacă nu ar exista această variabilitate, ar fi dificil să concepem imensa varietate a naturii umane. Dar dacă luăm în considerare faptul că toate tendințele importante ale ființei, dorințele, iubirea, ura, curiozitatea, apetitul sexual, temerile și agresivitatea, sunt libere să se lege de orice fel de obiecte pe post de stimuli și de orice tip de obiecte pentru a le satisface, complexitatea naturii umane nu mai este atât de greu de conceput. Iar dacă ne gândim că fiecare nouă generație este victima accidentală a felului în care a fost condiționată generația anterioară, precum și moștenitoarea mediului care a rezultat, combinațiile și permutările posibile sunt colosale.

Așadar, nu avem un caz *prima facie* pentru a presupune că, deoarece oamenii își doresc un anume lucru ori se comportă într-un anume fel, natura umană este fatalmente constituită să-și dorească acest lucru și să acționeze în acest fel. Atât dorința, cât și acțiunea se învață, iar într-o altă generație se poate învăța într-un mod diferit. Psihologia analitică și istoria socială se unesc în susținerea acestei concluzii. Psihologia arată cât de accidentală este relația dintre un anume stimul și un anume răspuns. Antropologia, în sensul cel mai larg, întărește punctul de vedere demonstrând că lucrurile care au stârnit pasiunile oamenilor și mijloacele pe care aceștia le-au utilizat pentru a le realiza diferă nesfârșit de la o epocă la alta și de la un loc la altul.

Oamenii își urmăresc interesul. Dar modul în care îl vor urmări nu este determinat într-un mod fatal și, deci, în cadrul limitelor temporale – oricare ar fi ele – în care această planetă va continua să susțină viața umană, omul nu poate fixa un hotar pentru energiile creative ale oamenilor. Nu poate pronunța o condamnare la automatism. Poate spune, dacă trebuie, că, în ceea ce privește viața sa, nu vor exista schimbări pe care să le poată considera bune. Dar, spunând aceasta, își va limita viața la ceea ce poate vedea cu ochii, respingând ceea ce ar putea vedea cu mintea; va lua drept măsură a binelui o măsură care este doar cea pe care se întâmplă s-o dețină. Nu poate găsi niciun temei pentru a renunța la cele mai mari speranțe ale sale

și pentru a slăbi efortul său conștient decât dacă alege să privească necunoscutul ca fiind incognoscibil și dacă preferă să creadă că ceea ce nimeni nu știe, nimeni nu va putea ști, și că ceea ce cineva nu a învățat deja, nimeni nu va putea vreodată să-l învețe.

PARTEA A V-A
CONSTITUIREA UNEI VOINȚE COMUNE

Capitolul XIII

TRANSFERUL INTERESULUI

În concluzie, sunt multe variabile în impresiile fiecărui om despre lumea invizibilă. Punctele de contact variază, așteptările stereotipe variază, interesul mobilizat variază cel mai subtil dintre toate. Impresiile vii ale unui număr mare de oameni sunt incomensurabil de personale la fiecare dintre ei și incontrolabil de complexe când formează o masă. Cum se stabilește, atunci, o relație practică între ceea ce se află în mințile oamenilor și ceea există afară, în mediu, dincolo de câmpul lor de observație? Cum – în limbajul teoriei democratice – reușește un mare număr de oameni, simțind fiecare într-un mod atât de personal în fața unei imagini atât de abstracte, să dezvolte o voință comună? Cum răsare o idee simplă și constantă din acest complex de variabile? Cum se cristalizează ceea ce este cunoscut drept Voința Poporului, sau Obiectivul Național, sau Opinia Publică, dintr-o imagerie așa de fulgurantă și întâmplătoare?

Faptul că există aici o reală dificultate a fost arătat de o stare de încordare din primăvara anului 1921 între ambasadorul american în Anglia și un mare număr de americani. Dl Harvey, vorbind la un dineu în Marea Britanie, a comunicat lumii, fără cel mai mic semn de ezitare, care fuseseră motivele americanilor în 1917.[1] Însă motivele din descrierea sa nu erau cele asupra cărora insistase președintele Wilson când vorbise despre spiritul american. Cu siguranță, nici dl Harvey, nici dl Wilson, nici criticii și prietenii celor doi, nici orice altă persoană nu poate ști, cantitativ și calitativ, ce s-a petrecut în mintea a treizeci sau patruzeci de milioane de adulți. Dar ceea ce știe toată lumea este că s-a purtat și câștigat un război printr-o multitudine de eforturi, care au fost stimulate – nimeni nu știe în ce proporție – de motivele lui Wilson și de cele ale lui Harvey și de tot soiul de alte combinații ale lor. Oamenii s-au înrolat și au luptat, au muncit, au plătit taxe, s-au sacrificat pentru un

[1] *New York Times*, 20 mai 1921.

scop comun și, totuși, nimeni nu poate spune cu exactitate ce anume a determinat fiecare persoană să facă ceea ce a făcut. Așadar, nu are rost ca dl Harvey să-i spună unui soldat care credea că acest război fusese menit să pună capăt războaielor că soldatul nu credea așa ceva. Soldatul care a gândit astfel a gândit într-adevăr *astfel*. Iar dl Harvey, care a gândit altceva, a gândit *altceva*.

În același discurs, dl Harvey a formulat la fel de răspicat ce anume aveau în minte alegătorii din anul 1920. Este imprudent să tragi asemenea concluzii, iar dacă spui că toți cei care au votat același partid ca și tine au votat la fel ca tine, atunci ești nesincer. Numărătoarea arată că șaisprezece milioane au votat Partidul Republican, iar nouă milioane, Partidul Democrat. Ei au votat, spune dl Harvey, pro și contra Ligii Națiunilor și, pentru a-și susține afirmația, trimite la cererea dlui Wilson privind un referendum și la faptul de netăgăduit că Partidul Democrat și dl Cox au insistat că Liga era problema centrală. Dar aserțiunea că Liga era problema centrală nu a făcut din ea problema centrală, iar numărând voturile din ziua alegerilor nu poți cunoaște divergența reală de opinii privind Liga. Au fost, de exemplu, nouă milioane de democrați. Ești îndreptățit să crezi că toți sunt susținători fermi ai Ligii? Bineînțeles că nu. Căci cunoștințele de politică americană îți spun că mulți dintre milioanele de alegători au votat, cum o fac totdeauna, pentru a menține sistemul social din Sud și că, oricare ar fi viziunile lor asupra Ligii, ei nu au votat pentru a-și exprima viziunile. Fără îndoială, cei care își doreau Liga au fost încântați că și Partidul Democrat avea aceeași aspirație. Cei care nu agreau Liga au votat strâmbând din nas. Dar ambele grupuri din Sud au votat același partid.

Au avut republicanii o opinie mai uniformă? Oricine poate selecta din cercul său de prieteni suficienți alegători republicani pentru a acoperi întreaga gamă de opinii de la atitudinea ireconciliabilă a senatorilor Johnson și Knox până la pledoaria Secretarului Hoover și a Șefului Curții Supreme de Justiție Taft. Nimeni nu poate spune precis ce anume simțeau oamenii față

de Ligă, nici în ce măsură sentimentele lor față de această chestiune le-a influențat votul. Atunci când sunt numai două căi de a exprima sute de varietăți de simțiri, nu se poate ști cu siguranță care a fost combinația decisivă. Fiind republican, senatorul Borah a votat cu partidul său, dar la fel a făcut și Lowell, președintele Universității Harvard. Majoritatea republicană era compusă din bărbați și femei care credeau că o victorie republicană va ucide Liga, plus cei care credeau că aceasta e calea cea mai practică de a apăra Liga, plus cei care credeau că aceasta e calea cea mai sigură de a obține o Ligă amendată. Toți acești alegători erau condiționați de dorința lor sau a altor alegători de a îmbunătăți afacerile sau de a pune muncitorii la locul lor sau de a-i pedepsi pe democrați pentru că au intrat în război, ori fiindcă nu au intrat mai repede, sau de a scăpa de dl Burleson sau de a îmbunătăți prețul grânelor sau de a diminua taxele sau de a-l opri pe dl Daniels să delimiteze America de restul lumii sau de a-l ajuta pe dl Harding să facă tocmai acest lucru.

Și, cu toate acestea, a rezultat o decizie; dl Harding[1] s-a mutat la Casa Albă. Căci cel mai mic numitor comun al tuturor voturilor a fost că trebuie să plece democrații și să vină republicanii. Acesta a fost singurul factor care a rămas după ce toate contradicțiile s-au anulat între ele. Însă acest factor a fost suficient pentru a schimba politica pentru o perioadă de patru ani. Motivele precise pentru care s-a dorit schimbarea în acea zi de noiembrie din 1920 nu sunt înregistrate niciunde, nici măcar în memoria alegătorilor individuali. Motivele nu sunt fixate. Ele se dezvoltă, se schimbă și se amestecă cu alte motive, astfel încât opiniile publice cu care se confruntă dl Harding nu sunt opiniile care l-au ales. Toată lumea a văzut în 1916 că nu există o legătură inevitabilă între un ansamblu de opinii și o anumită linie de acțiune. Votat aparent în ideea că ne va ține departe de război, dl Wilson a dus cinci luni mai târziu țara în război.

---

[1] Warren G. Harding (1865-1923), republican și președinte al S.U.A. între 4 martie 1921 și 2 august 1923, dată la care a decedat în urma unui atac de cord (n. tr.).

Așadar, mecanismul voinței populare a cerut întotdeauna o explicație. Cei care au fost cei mai impresionați de acțiunea sa capricioasă au găsit un profet în dl Le Bon și au preluat bucuroși generalizările privind ceea ce Sir Robert Peel numea „acel mare amestec de nebunie, slăbiciune, prejudecată, sentiment greșit, sentiment corect, încăpățânare și citate din ziare care poartă numele de opinie publică". Alții au conchis că, de vreme ce dintr-o mișcare șovăielnică și incoerentă apar obiective clare, trebuie să existe o forță misterioasă care lucrează undeva deasupra sau dincolo de locuitorii unei țări. Prin urmare, se invocă un suflet colectiv, o conștiință națională, un spirit al vremii care impune ordine în opiniile aleatorii. Un spirit colectiv pare a fi necesar, deoarece sentimentele și ideile membrilor unui grup nu dezvăluie nimic atât de simplu și cristalin precum formula pe care aceiași indivizi o vor accepta drept o afirmare adevărată a opiniei lor publice.

2

Totuși, cred că faptele pot fi explicate mai convingător fără ajutorul unui spirit colectiv, oricare ar fi forma pe care o ia acesta. Până la urmă, arta de a face tot felul de oameni care gândesc în moduri diferite să voteze la fel este specifică tuturor campaniilor politice. În 1916, de exemplu, candidatul republican a trebuit să obțină voturi republicane de la multe tipuri de republicani. Să aruncăm o privire asupra primului discurs pe care l-a ținut dl Hughes(1) după ce a acceptat nominalizarea.[1] Contextul este încă destul de clar în amintirea noastră, așa încât nu e nevoie de multe explicații; cu toate acestea, problemele în discuție nu mai sunt înconjurate de controverse. Candidatul era un om cu un discurs neobișnuit de simplu, care stătuse departe de politică timp de mai mulți ani și nu era implicat personal în problemele trecutului recent. Mai mult, nu dispunea

(1) Charles Evans Hughes (1862-1948), jurist și politician republican, a candidat în 1916 la președinția americană, fiind învins la o diferență mică de către Woodrow Wilson (n. tr.).

[1] Discurs susținut la Carnegie Hall, New York, 31 iulie 1916.

deloc de acea magie pe care o au lideri precum Roosevelt, Wilson sau Lloyd George, nu avea darul histrionic prin care astfel de persoane îi animă pe susținători. Era, prin temperament și prin pregătire, străin de acest aspect al politicii. Totuși știa, prin raționament, care este tehnica politicienilor. Era unul dintre acei oameni care știu cum să facă un lucru, dar care nu pot să-l facă ei înșiși. Deseori, aceștia sunt profesori mai buni decât virtuozul pentru care arta este a doua sa natură, așa încât el însuși nu știe cum o produce. Afirmația că acele persoane care pot, fac, iar cele care nu pot, îi învață pe alții, nu este neapărat o reflecție despre profesori.

Dl Hughes știa că ocazia era importantă și își pregătise manuscrisul cu grijă. Într-o lojă stătea Theodore Roosevelt, tocmai întors din Missouri. Pretutindeni în sală se aflau veterani ai Armageddonului, mai mult sau mai puțin sceptici ori demoralizați. Pe scenă și în alte loji, se vedeau fostele „morminte văruite“[1] și foștii spărgători din 1912, evident într-o foarte bună stare de sănătate. Iar în afara sălii se aflau pro-germani și pro-aliați redutabili; o facțiune pentru război în Est și în marile orașe; o facțiune pentru pace în Vestul mijlociu și îndepărtat. Existau și dispute aprige în privința Mexicului. Dl Hughes trebuia să formeze o majoritate împotriva democraților din oameni divizați în tot felul de combinații, precum Taft versus Roosevelt, pro-germani versus pro-aliați, război versus neutralitate, intervenție versus neintervenție în Mexic.

Desigur, aici nu ne interesează moralitatea sau înțelepciunea întregii chestiuni. Ne interesează exclusiv metoda după care acționează un lider confruntat cu opinii eterogene pentru a-și asigura un vot omogen.

> „Această adunare *reprezentativă* este de bun augur. Arată puterea *reuniunii*. Arată că partidul lui *Lincoln* s-a refăcut…“

Cuvintele în italice sunt precum niște lianți: într-un astfel de discurs, *Lincoln* nu are, desigur, nicio legătură cu Abraham Lincoln. Este doar un stereotip prin care pietatea care înconjoară

---

[1] Matei, 23, 27 (n. tr.).

acest nume poate fi transferată asupra candidatului republican care acum i-a luat locul. Lincoln amintește republicanilor, facțiunii progresiste și vechii drepte că, înainte de schismă[1], au avut o istorie comună. Despre schismă nu-și poate permite nimeni să vorbească. Dar ea există, și este deocamdată nevindecată.

Vorbitorul trebuie să o vindece. Acum, schisma din 1912 reapăruse din cauza unor chestiuni interne; reuniunea din 1916 urma să se bazeze, așa cum declarase dl Roosevelt, pe o revoltă comună împotriva modului în care dl Wilson gestiona afacerile externe. Dar afacerile externe erau, de asemenea, o sursă periculoasă de conflict. Era necesar să se găsească în deschidere un subiect care nu numai să ignore anul 1912, ci să și evite conflictele explozive din 1916. Vorbitorul a ales, abil, sistemul clientelar în numirile diplomaților. „Democrați merituoși" era o expresie care discredita, iar dl Hughes a folosit-o de îndată. Probele incontestabile au permis un atac viguros, fără ezitare. A fost o introducere ideală, menită să creeze o stare de spirit comună.

Dl Hughes se întoarce apoi la Mexic, începând cu o trecere în revistă a istoriei. Trebuia să ia în considerare sentimentul general că treburile mergeau prost în Mexic; de asemenea, un sentiment nu mai puțin general că războiul trebuia evitat; precum și două puternice curente de opinie, dintre care unul susținea că președintele Wilson avea dreptate să nu-l recunoască pe Huerta[2], iar celălalt îl prefera pe Huerta lui Carranza,

---

[1] Alegerile prezidențiale din 1912 au provocat sciziuni grave în Partidul Republican. Președintele republican în exercițiu, William Howard Taft, intrase în conflict cu tot mai mulți membri ai partidului său și concura cu Theodore Roosevelt (președinte al S.U.A. între 1901 și 1909) pentru nominalizarea republicană. Roosevelt a fondat în cele din urmă Partidul Progresiv, în numele căruia a candidat la președinție. Alegerile din 1912 au fost câștigate detașat de democratul Woodrow Wilson. Majoritatea membrilor Partidului Progresiv, inclusiv Roosevelt, s-au întors în Partidul Republican după ce republicanii l-au nominalizat pe Ch. E. Hughes drept candidat la președinție în 1916 (n. tr.).

[2] José Victoriano Huerta Márquez (1850-1916) a fost un general mexican și președinte al Mexicului între februarie 1913 și iulie 1914 (n. tr.).

și intervenția, amândurora. Huerta era primul punct dureros al dosarului…

„Fără îndoială, el era de fapt șeful guvernului din Mexic."

Dar moraliștii care îl considerau pe Huerta drept un criminal bețiv trebuiau împăcați.

„Dacă trebuia sau nu să fie recunoscut era o chestiune ce trebuia să fie stabilită printr-o reflecție matură, însă conform unor principii corecte."

Astfel, în loc să spună că Huerta ar fi trebuit să fie recunoscut, candidatul spune că trebuiau aplicate principii corecte. Toată lumea crede în principii corecte și, firește, toată lumea are impresia că le posedă. Pentru a ambiguiza lucrurile și mai mult, politica președintelui Wilson este descrisă drept „intervenție". Poate că era intervenție din punct de vedere legal, dar nu în sensul curent al cuvântului din acea vreme. Prin extinderea sensului pentru a acoperi atât ceea ce făcuse dl Wilson, cât și ceea ce voiau adevărații intervenționiști, se urmărea înăbușirea disputei dintre cele două fațiuni.

Odată depășite cele două puncte explozive, „Huerta" și „intervenția", într-un mod ce lăsa cuvintele să semnifice pentru fiecare ce vrea, discursul trece câtva timp pe un teren mai sigur. Candidatul povestește ce s-a întâmplat la Tampico, Vera Cruz, Villa, Santa Ysabel, Columbus și Carrizal. Dl Hughes este precis, fie pentru că faptele cunoscute din ziare erau supărătoare, fie pentru că explicația adevărată era – de exemplu, în ceea ce privește Tampico – prea complicată. Aceste chestiuni nu puteau genera pasiuni contradictorii. Dar, la sfârșit, candidatul trebuia să ia o poziție. Publicul aștepta acest lucru. Incriminarea era a dlui Roosevelt. Urma să adopte dl Hughes remediul acestuia, adică intervenția?

„Națiunea nu are o politică de agresiune față de Mexic. Nu dorim nicio parte a teritoriului său. Îi dorim să trăiască în pace, stabilitate și prosperitate. Trebuie să fim pregătiți să ajutăm această țară să-și îngrijească rănile, s-o ajutăm să scape de foamete și suferință, oferindu-i, de fiecare dată

> când este posibil, beneficiile prieteniei noastre dezinteresate. Acțiunile acestei administrații au creat dificultăți pe care va trebui să le depășim… *Va trebui să adoptăm o nouă politică*, o politică a *fermității* și a consecvenței, singura prin care putem promova o *prietenie* durabilă."

Tema „prieteniei" este pentru cei ce se împotrivesc intervenției, iar tema „noii politici" și a „fermității" este pentru intervenționiști. În aspectele nelitigioase, detaliile sunt copleșitoare. În ceea ce privește chestiunea propriu-zisă, totul rămâne neclar.

Vorbind despre războiul din Europa, dl Hughes a utilizat o formulă ingenioasă:

> „Sunt pentru menținerea fără șovăire a *tuturor* drepturilor americane, pe uscat și pe mare."

Pentru a înțelege forța acestei afirmații în momentul în care a fost spusă, trebuie să ne amintim felul în care fiecare facțiune, în perioada de neutralitate, credea că națiunile cărora li se opunea în Europa erau singurele care încălcau drepturile americanilor. Dl Hughes părea să le spună pro-aliaților: Aș fi forțat Germania. Dar pro-germanii insistaseră că forța navală britanică încălca cea mai mare parte a drepturilor noastre. Formula acoperă două scopuri diametral opuse prin expresia simbolică „drepturi americane".

Dar mai era Lusitania.[1] Ca și schisma din 1912, acesta era un obstacol de nedepășit în calea armoniei.

> „… Am încredere că nu ar fi pierit vieți americane prin scufundarea Lusitaniei."

Astfel, când nu se poate ajunge la un compromis, totul trebuie obliterat, când avem de-a face cu o chestiune în privința căreia nu avem speranțe să cădem de acord, mai bine pretindem că nu există. În privința relațiilor americane cu Europa,

---

[1] Pachebotul Lusitania, una dintre cele mai mari și mai rapide nave de pasageri din acea vreme, a fost scufundat pe 7 mai 1915 de un submarin german în apropierea coastei Irlandei. Nava circula pe ruta New York-Liverpool. 1.198 de pasageri, dintre care 128 de americani, și-au pierdut viața (n. tr.).

dl Hughes nu a scos un cuvânt. Orice ar fi spus, n-ar fi putut mulțumi cele două fațiuni ireconciliabile de a căror susținere avea nevoie.

Este necesar să spunem că nu dl Hughes a fost cel care a inventat această tehnică și că au fost alții care au folosit-o cu mai mult succes. Dar cazul său ilustrează cum se începoșează o opinie publică constituită din opinii divergente, cum înțelesul ei se apropie de nuanța neutră obținută din amestecul atâtor culori. Acolo unde scopul este o armonie de suprafață, iar realitatea este conflictul, obscurantismul mesajului public reprezintă rezultatul obișnuit. Aproape întotdeauna, exprimarea vagă într-un punct crucial al dezbaterii publice este un simptom pentru interese contrare.

3

Dar cum de o idee vagă are atât de des puterea de a reuni opinii adânc simțite? Trebuie să reamintim că aceste opinii, oricât de adânc ar fi simțite, nu se află într-un contact continuu și acut cu faptele pe care pretind că le tratează. Capacitatea noastră de a cuprinde mediul nevăzut – Mexicul, războiul din Europa – este slabă, deși ceea ce resimțim poate fi intens. Imaginile și cuvintele originare care au declanșat ceea ce simțim nu au nimic din forța sentimentului însuși. Relatarea a ceea ce s-a întâmplat, dincolo de raza văzului și auzului nostru, într-un loc unde nu am fost niciodată, nu are și nu poate avea – cu excepția unor momente de scurtă durată, ca într-un vis, ca într-o închipuire – toate dimensiunile realității. Și totuși, o asemenea relatare poate stârni orice simțire, și uneori poate declanșa chiar mai multe emoții decât realitatea. Căci trăgaciul poate fi tras de mai mult decât un singur stimul.

Stimulul care a apăsat inițial pe trăgaci poate să fi fost o serie de imagini declanșate în minte de cuvântul scris ori spus. Aceste imagini pălesc și sunt greu de menținut ca atare; conturul și pulsul lor fluctuează. Treptat, se pune în mișcare procesul prin care știi ceea ce simți fără a fi cu totul sigur de motivul pentru care simți acel lucru. Imaginile care pălesc sunt înlocuite

cu alte imagini, iar apoi cu nume sau simboluri. Dar emoția continuă să existe și poate acum să fie stârnită de imaginile și numele care s-au substituit. Asemenea substituții au loc chiar și în cazul unei gândiri stricte, fiindcă atunci când un om încearcă să compare două situații complicate el descoperă curând că încercarea de a le menține în minte în toate detaliile este extenuantă. Așa că utilizează un soi de stenogramă de nume, semne și șabloane. Este nevoit să procedeze astfel dacă vrea să avanseze cât de cât, pentru că nu poate duce întreaga încărcătură în fiecare frază pe care o spune, la fiecare pas pe care îl face. Însă, dacă uită că a substituit și a simplificat, cade în curând în vorbărie și începe să debiteze nume care nu mai țin seama de obiecte. Apoi, nu mai are cum să știe când numele, desprins de primul său lucru, intră într-o relație greșită cu un alt lucru. Este încă și mai dificil să-l aperi de schimbările din politica instabilă.

Căci, după ceea ce este cunoscut psihologilor drept răspuns condiționat, o emoție nu e atașată unei singure idei. Există un număr nelimitat de lucruri care pot stârni emoția, precum și un număr nelimitat de lucruri care o pot satisface. Acest lucru este mai cu seamă adevărat acolo unde stimulul este perceput doar vag și indirect și unde obiectivul este la fel de indirect. Căci poți asocia un sentiment, de pildă frica, mai întâi cu un lucru ce prezintă un pericol imediat, apoi cu ideea referitoare la acel lucru, apoi cu ceva similar acelei idei, și așa mai departe. Într-un fel, întreaga structură a culturii umane este o elaborare a stimulilor și răspunsurilor față de care capacitățile emoționale originare rămân un centru destul de bine fixat. Fără îndoială, calitatea emoției s-a schimbat în decursul istoriei, dar nici pe departe cu viteza sau cu gradul de elaborare care i-a caracterizat condiționarea.

Oamenii diferă foarte mult în ceea ce privește capacitatea de a fi impresionați de idei. Pentru unele persoane, ideea unui copil înfometat în Rusia este practic la fel de vie ca imaginea unui copil înfometat pe care îl vede. Alte persoane sunt aproape imposibil de emoționat printr-o idee care trimite la ceva îndepărtat. Între aceste două situații există multe trepte

intermediare. Există și persoane care sunt insensibile la fapte și sunt sensibilizate numai de idei. Însă, deși emoția e declanșată de idee, nu suntem capabili s-o satisfacem acționând noi înșine asupra realității. Ideea copilului rus înfometat stârnește dorința de a oferi hrană copilului. Dar persoana în cauză nu poate oferi hrana. Ea poate doar să ofere bani unei organizații impersonale sau unei personificări pe care o numește dl Hoover. Banii săi nu ajung la acel copil. Ajung într-un fond comun prin care sunt hrăniți mulți copii. Și, astfel, tot așa cum ideea este la mâna a doua, și rezultatele acțiunii sunt la mâna a doua. Cunoașterea e indirectă, conația e indirectă, doar efectul e imediat. Dintre cele trei componente ale procesului, stimulul apare de undeva dincolo de văz, răspunsul ajunge undeva dincolo de văz, doar emoția există în întregime în persoana respectivă. Aceasta nu are decât o idee despre foamea copilului, nu are decât o idee despre ajutorarea copilului, dar are o experiență reală a propriei dorințe de a ajuta. Faptul central al situației, emoția pe care o resimte, este singurul imediat, la prima mână.

În cadrul unor limite variabile, emoția este transferabilă în ceea ce privește atât stimulul, cât și răspunsul. De aceea, dacă pentru un număr de oameni, care tind să răspundă în diverse moduri, poți găsi un stimul care să le stârnească aceeași emoție multora dintre ei, poți să-l substitui stimulilor originari. De exemplu, dacă un om antipatizează Liga Națiunilor, un altul îl urăște pe dl Wilson, iar un al treilea se teme de clasa muncitoare, toți aceștia pot fi reuniți dacă se găsește un simbol care să fie antiteza a ceea ce urăsc ei. Să presupunem că acel simbol este americanismul. Primul om îl poate interpreta drept menținerea izolaționismului american sau, dacă vrea să-i dea acest nume, drept independență; al doilea îl poate înțelege drept refuzul unui politician care contravine ideii sale privind ceea ce trebuie să fie un președinte american, iar al treilea, ca pe o chemare de a se opune revoluției. Simbolul în sine nu semnifică, literal, nimic special, dar poate fi asociat cu aproape orice. Și, din această cauză, poate deveni o legătură pentru sentimente comune, chiar dacă acele sentimente erau inițial atașate unor idei diferite.

Atunci când partidele politice sau ziarele se declară pentru americanism, progresism, lege și ordine, justiție, umanitate, ele speră să amalgameze emoțiile facțiunilor divergente, care cu siguranță s-ar dispersa dacă, în locul acestor simboluri, ar fi invitate să discute un program specific. Căci atunci când s-a format o coaliție în jurul simbolului, sentimentul se îndreaptă mai degrabă spre conformarea sub acel simbol decât spre o analiză critică a măsurilor. Cred că este convenabil și corect din punct de vedere tehnic să numim asemenea expresii multiple simboluri. Ele nu stau pentru o anumită idee, ci reprezintă un fel de armistițiu sau confluență a ideilor. Sunt ca un nod strategic de cale ferată unde se întâlnesc mai multe rute, indiferent de originea sau destinația lor finală. Dar cel care ajunge să stăpânească simbolurile în care e cuprins într-un anume moment sentimentul public, controlează în mare măsură abordarea politicii publice. Și, atâta timp cât un anumit simbol va avea puterea de a coaliza, facțiuni ambițioase se vor lupta pentru a-l lua în stăpânire. Să ne gândim, de exemplu, la numele lui Lincoln sau al lui Roosevelt. Un lider sau un grup de interese care poate lua în stăpânire simbolurile curente devine stăpânul situației curente. Există, desigur, limite. O abuzare prea violentă a actualităților pe care, în viziunea grupurilor de oameni, le reprezintă simbolul sau o prea mare rezistență față de noile tendințe în numele acelui simbol va duce, ca să spunem așa, la explozia simbolului. Așa s-a întâmplat în 1917, când simbolurile impunătoare ale Sfintei Rusii și ale Țarului au explodat sub impactul suferinței și înfrângerii.

4

Consecințele uriașe ale colapsului Rusiei au fost resimțite pe toate fronturile și de către toate popoarele. Ele au dus direct la un experiment uimitor ce urmărea cristalizarea unei opinii comune din varietatea de opinii scoase la iveală de război. Cele Paisprezece Puncte[1] au fost adresate tuturor guvernelor,

---

[1] Cele Paisprezece Puncte, prezentate de președintele S.U.A. Woodrow Wilson la 8 ianuarie 1918 în fața celor două camere ale Con-

aliate, inamice sau neutre, și tuturor popoarelor. Ele au reprezentat o încercare de a reuni principalele imponderabile ale unui război mondial. Era, în mod necesar, un nou drum, deoarece acesta a fost primul mare război în care toate elementele decidente ale umanității au putut fi adunate pentru a reflecta simultan asupra aceleași idei sau, cel puțin, asupra aceleași nume ale ideilor. Fără cablu, radio, telegraf și presă cotidiană, experimentul celor Paisprezece Puncte ar fi fost imposibil. Acesta a fost o încercare de a exploata mașinăria modernă a comunicațiilor pentru a demara revenirea la o „conștiință comună" în întreaga lume.

Dar, mai întâi, trebuie să examinăm câteva dintre circumstanțele sfârșitului de an 1917. Căci toate aceste considerații sunt reprezentate, într-un fel sau altul, în forma pe care a luat-o în cele din urmă documentul. În decursul verii și al toamnei, avuseseră loc mai multe evenimente care au afectat în mod profund starea de spirit a populației și cursul războiului. În iulie, rușii lansaseră o ultimă ofensivă și suferiseră o înfrângere catastrofală, ceea ce a declanșat procesul de demoralizare care a condus la revoluția bolșevică din noiembrie. Ceva mai devreme, francezii suferiseră în Champagne o înfrângere severă și aproape dezastruoasă, care a dus la revolte în armată și la o agitație defetistă în rândul civililor. Anglia suferea din cauza efectelor raidurilor submarine, din cauza pierderilor teribile din timpul bătăliilor din Flandra, iar în noiembrie, la Cambrai, armatele britanice au trăit o schimbare de situație care i-a îngrozit pe soldații de pe front și pe liderii de acasă. În toată Europa occidentală, oamenii erau istoviți și sătui de război.

---

gresului, reprezentau un plan de instaurare a păcii după încheierea Primului Război Mondial. Punctul 14 prevedea înființarea Ligii Națiunilor. După încetarea ostilităților, opoziția francezilor și britanicilor l-a silit pe Wilson să renunțe la multe dintre măsurile anunțate în discursul din ianuarie 1918. Astfel, Tratatul de Pace de la Versailles (28 iunie 1919) s-a îndepărtat de principiile wilsoniene, ceea ce a stârnit o profundă nemulțumire în Germania, care semnase armistițiul contând pe cele Paisprezece Puncte (n. tr.).

De fapt, agonia și dezamăgirea au slăbit adeziunea oamenilor la versiunea acceptată a războiului. Interesul nu le mai era reținut de declarațiile oficiale obișnuite, iar atenția lor a început să se îndrepte în alte direcții, concentrându-se ba asupra propriei lor suferințe, ba asupra obiectivelor partidului și clasei lor, ba asupra resentimentelor generale față de guverne. Acea organizare aproape perfectă a percepției prin propaganda oficială, a interesului și atenției prin stimulii speranței, fricii și urii, organizare care poartă numele de moral, era pe punctul de a se prăbuși. Mințile oamenilor de pretutindeni au început să caute noi puncte de sprijin care promiteau să le aducă alinare.

Pe neașteptate, au fost martorii unei drame colosale. Pe frontul de est s-a produs un armistițiu de Crăciun: era sfârșitul unui măcel, sfârșitul unui tumult, o promisiune de pace. La Brest-Litovsk[1], visul tuturor oamenilor simpli a prins viață: se putea negocia, mai exista un alt mod de a pune capăt chinului decât prin uciderea unui număr cât mai mare de inamici. Oamenii au început să privească, cu timiditate, dar foarte preocupați, înspre Răsărit. De ce nu? – și-au spus. La ce bun toate astea? Oare politicienii știu ce fac? Chiar luptăm noi pentru ceea ce spun ei? Nu se pot obține aceste lucruri fără luptă? Interzise de cenzură, puține dintre aceste idei au putut fi publicate, însă, când a vorbit Lord Lansdowne, s-a putut vedea o reacție pornită din inimă. Simbolurile inițiale ale războiului se tociseră și își pierduseră puterea de a unifica. În subteran, se căsca o prăpastie largă în fiecare dintre țările aliate.

Ceva similar se întâmpla în Europa Centrală. Și acolo, avântul inițial al războiului slăbise; uniunea sacră se destrămase. Clivajele verticale de-a lungul frontului erau intersectate de diviziuni orizontale care porneau în direcții neprevăzute. Criza

---

[1] Tratativele de pace dintre Rusia și Puterile Centrale au început la Brest-Litovsk pe 22 decembrie 1917 și s-au finalizat, după negocieri îndelungate, pe 3 martie 1918. Tratatul de la Brest-Litovsk a consfințit ieșirea Rusiei din război (n. tr.).

morală a războiului apăruse înainte să apară la orizont decizia militară. Președintele Wilson și consilierii săi și-au dat seama de toate acestea. Bineînțeles, ei nu aveau o cunoaștere perfectă a situației, dar știau ceea ce am schițat aici.

Ei știau, de asemenea, că guvernele aliate erau legate de o serie de angajamente care, atât în literă, cât și în spirit, contraziceau concepția populară asupra războiului. Rezoluțiile Conferinței Economice de la Paris erau, desigur, de domeniul public, iar seria de tratate secrete fusese publicată de către bolșevici în noiembrie 1917.[1] Termenii acestora erau doar vag cunoscuți de către popoare, dar se credea, în mod cert, că ele nu se potriveau cu sloganul idealist al autodeterminării, fără anexări și fără despăgubiri. Oamenii se întrebau câte mii de vieți engleze valorau Alsacia și Lorena sau Dalmația, câte vieți franceze valorau Polonia sau Mesopotamia. Asemenea întrebări nu erau cu totul străine nici americanilor. Întreaga cauză aliată fusese împinsă în defensivă prin refuzul de a participa la Brest-Litovsk.

Era o stare de spirit foarte încordată, pe care niciun conducător competent nu putea să o ignore. Răspunsul ideal ar fi fost o acțiune comună a Aliaților, care însă s-a dovedit imposibilă atunci când a fost luată în considerare la Conferința Interaliată din octombrie. Dar, până în decembrie, presiunea devenise atât de mare încât dl George(1) și dl Wilson s-au hotărât, independent unul de altul, să dea un răspuns. Formula aleasă de cel din urmă a fost o expunere a termenilor păcii în paisprezece articole. Numerotarea acestora a fost un artificiu pentru a asigura precizia și pentru a da instantaneu impresia unui

---

[1] Președintele Wilson a afirmat în cadrul conferinței sale cu senatorii că nu auzise niciodată de aceste tratate până să ajungă la Paris. Declarația este derutantă. După cum arată textul, cele Paisprezece Puncte nu ar fi putut să fie formulate fără o cunoaștere a tratatelor secrete. Substanța acestor tratate era cunoscută președintelui când acesta a pregătit, alături de colonelul House, textul final al celor Paisprezece Puncte care a fost dat publicității.

(1) David Lloyd George (1863-1945), prim-ministru al Regatului Unit între anii 1916 și 1922 (n. tr.).

document asemenea celor de afaceri. Ideea de formula „termenii păcii" în loc de „obiectivele războiului" a apărut din necesitatea de a stabili o alternativă autentică la negocierile de la Brest-Litovsk. Menirea celor Paisprezece Puncte era de a abate atenția de la spectacolul discuțiilor ruso-germane și de a îndrepta privirile oamenilor către spectacolul mult mai grandios al unei dezbateri publice la nivel mondial.

Odată ce s-a atras interesul lumii, a fost necesar să se asigure că interesul va rămâne omogen și flexibil pentru toate posibilitățile diferite pe care le conținea situația. Termenii trebuiau să fie de așa natură încât majoritatea Aliaților să considere că nu sunt o pierdere de vreme. Termenii trebuiau să răspundă aspirațiilor naționale ale fiecărui popor și, totodată, să limiteze acele aspirații, așa încât nicio națiune să nu considere că este unealta alteia. Termenii trebuiau să satisfacă interesele oficiale, astfel încât să nu provoace o discordie la nivel oficial, însă trebuiau să răspundă în același timp concepțiilor populare pentru a preveni răspândirea demoralizării. Trebuiau, pe scurt, să mențină și să confirme unitatea Aliaților în cazul în care războiul urma să continue.

Dar trebuiau să fie, de asemenea, termenii unei păci posibile, așa încât, dacă forțele germane de centru și de stânga erau gata să facă presiune, ele să aibă un text cu care să atace clasa conducătoare. Deci, termenii trebuiau să aducă guvernele aliate mai aproape de popoarele lor, să-i îndepărteze pe guvernanții germani de poporul lor și să găsească o linie de înțelegere reciprocă între Aliați, germanii care nu reprezentau oficialitățile și popoarele supuse din Imperiul Austro-Ungar. Cele Paisprezece Puncte erau o încercare curajoasă de a înălța un stindard sub care aproape toți să poată găsi o reparație. Dacă un număr suficient din popoarele inamice era gata, se putea face pace; dacă nu, Aliații aveau să fie mai bine pregătiți pentru a susține șocul războiului.

Toate aceste chestiuni au fost luate în considerare atunci când s-au conceput cele Paisprezece Puncte. Poate că nicio persoană nu le avea pe toate în minte, dar toate persoanele implicate au avut în vedere o parte dintre ele. Pornind de la aceste

informații, să trecem la examinarea unor aspecte ale documentului. Primele cinci puncte și al paisprezecelea se ocupă de „diplomația deschisă", „libertatea mărilor", „oportunități comerciale egale", „reducerea armamentului", renunțarea la anexarea imperialistă a coloniilor și Liga Națiunilor. Ele pot fi descrise ca o expunere a generalizărilor populare în care toată lumea pretindea că crede la acea vreme. Totuși, numărul trei este mai specific. El se referea deliberat și direct la rezoluțiile Conferinței Economice de la Paris și era menit să-i liniștească pe germani, care se temeau că vor fi sufocați.

Punctul șase este cel dintâi care se referă la o anumită națiune. Acesta era menit să răspundă suspiciunii rușilor față de Aliați, iar elocvența promisiunilor sale era în acord cu jocurile din timpul tratativelor de la Brest-Litovsk. Punctul șapte avea în vedere Belgia și era tot așa de confuz, în formă și finalitate, ca și convingerea aproape întregii lumi, incluzând mari părți ale Europei Centrale. Trebuie să ne oprim asupra punctului opt. El începe cu o cerere clară privind evacuarea și restituirea teritoriului francez, iar apoi trece la problema Alsaciei și Lorenei. Formularea acestei clauze ilustrează cel mai bine caracterul unei declarații publice care trebuie condenseze un vast complex de interese în câteva cuvinte. „Iar nedreptatea făcută Franței de către Prusia în 1871 în chestiunea Alsaciei și Lorenei, care a destabilizat pacea lumii timp de aproape cincizeci de ani, trebuie îndreptată…" Fiecare cuvânt de aici a fost meticulos ales. Nedreptatea făcută trebuie îndreptată; de ce nu s-a spus că teritoriul Alsaciei și Lorenei trebuie restituit? Nu s-a spus pentru că nu era sigur că toți francezii *din acea vreme* ar lupta pe termen nelimitat pentru reanexare dacă s-ar organiza un plebiscit; și pentru că era chiar mai puțin sigur că englezii și italienii vor continua să lupte. Așadar, formula trebuia să acopere ambele situații. Verbul „a îndrepta" garanta satisfacția Franței, dar nu suna ca o asumare a unei simple anexări. Dar de ce se vorbea despre nedreptatea făcută de *Prusia* în *1871*? Cuvântul „Prusia" era, desigur, menit să reamintească germanilor din sud că teritoriul Alsaciei și Lorenei nu le aparținea lor, ci Prusiei. De ce se vorbea de destabilizarea păcii timp de „cincizeci de ani", de ce se trimitea la „1871"? În primul rând, ceea ce francezii

și restul lumii își aminteau era anul 1871. Acesta era punctul nodal al nemulțumirii lor. Dar cei care au conceput cele Paisprezece Puncte știau că oficialitățile franceze urmăreau mai mult decât teritoriul Alsaciei și Lorenei de la 1871. Memorandumurile secrete schimbate între miniștrii țarului și oficialii francezi în 1916 includeau anexarea Văii Saar și un fel de dezmembrare a zonei renane. Se plănuia includerea Văii Saar sub termenul „Alsacia și Lorena", întrucât făcuse parte din teritoriul Alsaciei și Lorenei la 1814, deși fusese desprinsă în 1815 și nu mai era o parte a teritoriului la sfârșitul războiului franco-prusac. Formula oficială franceză pentru anexarea Văii Saar urma să o subsumeze denumirii „Alsacia și Lorena", însemnând Alsacia și Lorena din 1814-1815. Insistând asupra anului 1871, președintele Wilson definea în fapt granița ultimă dintre Germania și Franța, se referea la tratatul secret și îl recuza.

Punctul nouă face același lucru, dar mai puțin subtil, în privința Italiei. „Demarcațiile naționale clar recognoscibile" sunt exact ceea ce nu erau demarcațiile cuprinse în Tratatul de la Londra.[1] Acele demarcații erau parțial strategice, parțial economice, parțial imperialiste și parțial etnice. Singura parte din acele prevederi care putea stârni interesul Aliaților era aceea care putea recupera o autentică *Italia irredenta*.[2] Restul, după cum știa orice persoană informată, întârzia doar iminenta revoltă iugoslavă.

5

Ar fi o greșeală să presupunem că entuziasmul aparent unanim cu care au fost primite cele Paisprezece Puncte indica acordul asupra unui program. Fiecare părea să găsească ceva pe placul său și sublinia acel aspect. Dar nimeni nu s-a aven-

---

[1] Tratatul de la Londra (26 aprilie 1915) a fost o convenție încheiată între Italia, pe de o parte, și Regatul Unit, Franța și Rusia, pe de altă parte. Conform tratatului, în schimbul promisiunii unor câștiguri teritoriale considerabile, Italia urma să intre în război de partea Aliaților (n. tr.).

[2] Iredentismul italian se referă la o mișcare apărută în a doua parte a secolului al XIX-lea care urmărea să înglobeze în statul italian toate regiunile populate de italieni (provincia Trento, Dalmația, peninsula Istria ș.a.) (n. tr.).

turat într-o discuție. Frazele, atât de revelatoare în privința conflictelor subterane ale lumii civilizate, au fost acceptate. Se refereau la idei antitetice, dar evocau sentimente comune. Și, astfel, au jucat un rol în regruparea popoarelor occidentale pe perioada celor zece luni grele de război care au urmat.

Atâta timp cât cele Paisprezece Puncte au vizat acel viitor voalat și fericit când agonia avea să se sfârșească, conflictele reale de interpretare nu au ieșit la iveală. Cele Paisprezece Puncte erau planuri pentru organizarea unui mediu cu totul invizibil și, întrucât aceste planuri încurajau toate grupurile, fiecare cu propriile aspirații, toate speranțele s-au reunit într-o speranță publică. Căci armonizarea, după cum am văzut în discursul dlui Hughes, este o ierarhie de simboluri. Pe măsură ce urci în ierarhie pentru a include din ce în ce mai multe fațiuni, poți menține pentru un timp legătura emoțională, deși o pierzi pe cea intelectuală. Dar chiar și emoția se diluează. Pe măsură ce te îndepărtezi de experiență, ajungi la un nivel tot mai ridicat de generalizare sau subtilitate. Pe măsură ce te înalți cu balonul, arunci peste bord din ce în ce mai multe obiecte concrete și, când ai ajuns sus de tot cu expresii precum „drepturile omului“ sau „o lume sigură pentru democrație“, vezi până foarte departe, dar vezi foarte neclar. Totuși, oamenii ale căror sentimente sunt puse în mișcare nu rămân pasivi. Pe măsură ce apelul public ajunge tot mai mult să însemne orișice pentru fiecare om, iar sentimentul este stârnit în vreme ce sensul este dispersat, semnificațiile atât de private ale fiecăruia primesc o aplicație universală. Oricare ar fi lucrul pe care ți-l dorești cu ardoare, îl găsești în „drepturile omului“. Căci expresia, mai goală ca niciodată, capabilă să însemne aproape orice, ajunge în curând să însemne aproape totul. Frazele dlui Wilson au fost înțelese în nenumărate feluri în fiecare colț al lumii. Nu a existat niciun document negociat și popularizat pentru a corecta confuzia.[1] Astfel, când a venit ziua soluționării conflictelor, toată lumea aștepta totul. Autorii europeni ai tratatului au avut de ales dintre multe variante și au ales să împlinească așteptările

[1] Interpretarea americană a celor Paisprezece Puncte a fost explicată oamenilor de stat aliați chiar înainte de armistițiu.

acelora dintre compatrioții lor care exercitau cea mai mare putere în țările lor.

Au coborât în ierarhie, ajungând de la drepturile omului la drepturile Franței, Britaniei și Italiei. Nu au renunțat la utilizarea simbolurilor. Au abandonat doar acele simboluri care nu aveau rădăcini permanente în imaginația popoarelor lor după război. Au menținut unitatea Franței prin utilizarea simbolismului, dar nu au riscat nimic pentru unitatea Europei. Simbolul Franța era ancorat profund; Europa ca simbol avea doar o istorie recentă. Cu toate acestea, distincția între un amalgam precum Europa și un simbol precum Franța nu este clară. Istoria statelor și imperiilor arată momente în care aria de cuprindere a ideii unificatoare se extinde, precum și momente când aceasta se restrânge. Nu se poate spune că oamenii au avansat consecvent de la loialități mai restrânse la unele mai largi, căci faptele nu confirmă acest lucru. Imperiul Roman și Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană au crescut mai presus de unificările naționale din secolul al XIX-lea, la care recurg prin analogie cei ce cred într-un stat universal. Totuși, e probabil adevărat că integrarea reală a sporit indiferent de creșterea și descreșterea temporară a imperiilor.

6

Fără îndoială, o astfel de integrare reală a avut loc în istoria americană. În deceniul premergător anului 1789, se pare că majoritatea oamenilor simțeau că statul și comunitatea lor erau reale, dar că acea confederație de state era ireală. Ideea statului lor, drapelul acestuia, conducătorii săi cei mai capabili, sau orice reprezenta Massachusetts ori Virginia, erau simboluri autentice. Cu alte cuvinte, aceste idei erau hrănite de experiențe concrete legate de copilărie, ocupație, locul unde trăiau etc. Experiența oamenilor depășea rareori granițele imaginare ale statelor în care trăiau. Cuvântul *Virginian* era legat de aproape orice cunoscuseră ori simțiseră vreodată majoritatea locuitorilor din Virginia. Era cea mai extinsă idee politică care avea o legătură autentică cu experiența lor.

Nota bene: experiența lor, nu nevoile lor. Căci nevoile lor decurgeau din mediul real, care pe atunci cuprindea cel puțin cele treisprezece colonii. Aveau nevoie de o apărare comună. Aveau nevoie de un regim financiar și economic care să acopere întreaga Confederație. Dar câtă vreme erau cuprinși în pseudo-mediul statului, interesul lor politic se rezuma la simbolurile statului. O idee interstatală, cum era Confederația, era o abstracție anemică. Era mai degrabă un amalgam decât un simbol, iar armonia între grupuri divergente pe care o creează un amalgam este pasageră.

Spuneam că ideea de confederație era o abstracție anemică. Cu toate acestea, nevoia de unitate exista în deceniul premergător adoptării Constituției. Nevoia exista, în sensul că lucrurile mergeau strâmb dacă nu se lua în considerare necesitatea unității. Treptat, anumite clase din fiecare colonie au început să răzbată dincolo de experiența specifică statului. Interesele lor personale i-au purtat dincolo de granițele statului, generând experiențe interstatale, și, încetul cu încetul, în mintea lor s-a conturat imaginea unui mediu american care avea cu adevărat o cuprindere națională. Pentru aceștia, ideea de federație a devenit un simbol autentic și a încetat să reprezinte doar un amalgam. Cel mai imaginativ dintre ei a fost Alexander Hamilton.[1] El nu avea un atașament primitiv pentru niciun stat, pentru că se născuse în Indiile de Vest și fusese asociat, chiar de la începutul vieții sale active, cu interesele comune ale tuturor statelor. Pentru majoritatea oamenilor din acea vreme, întrebarea dacă trebuia să se amplaseze capitala în Virginia sau în Philadelphia avea o importanță enormă, deoarece gândeau în termeni locali. Pentru Hamilton, această chestiune nu avea consecințe emoționale; ceea ce dorea el era preluarea deficitelor statale deoarece acestea puteau promova extinderea națională a uniunii propuse. Așa că a negociat bucuros amplasarea capitalei în schimbul a două voturi necesare din partea reprezentanților

---

[1] Alexander Hamilton (1755-1804), politician, economist și primul secretar al Trezoreriei S. U. A., a pledat pentru o uniune mai puternică, contribuind mult la întărirea puterii federale (n. tr.).

districtului Potomac. Pentru Hamilton, uniunea era un simbol care reprezenta toate interesele sale și întreaga sa experiență. Pentru White și Lee din Potomac, simbolul provinciei lor era cea mai înaltă entitate politică pe care o serveau; și l-au servit, cu toate că nu suportau să plătească prețul. Au acceptat să-și schimbe votul și, după cum spune Jefferson, „White aproape că avea convulsii, i se întorcea stomacul pe dos".[1]

Acolo unde se cristalizează o voință comună, lucrează întotdeauna un Alexander Hamilton.

[1] *Works* (*Opere*), vol. IX, p. 87. Citat de Beard, *Economic Origins of Jeffersonian Democracy* (*Originile economice ale democrației jeffersoniene*), p. 172.

Capitolul XIV

DA SAU NU

1

Adesea, simbolurile sunt atât de utile și au o asemenea putere misterioasă, încât cuvântul însuși emană o fascinație magică. Când gândim despre simboluri, este tentant să le tratăm de parcă ar poseda o energie independentă. Cu toate acestea, nespus de multe simboluri care în trecut provocau exaltare au încetat să mai afecteze pe cineva. Muzeele și cărțile de folclor sunt pline de embleme și incantații moarte, de vreme ce simbolul nu deține decât acea putere pe care o dobândește prin asociațiile din mintea umană. Simbolurile care și-au pierdut puterea și simbolurile sugerate fără încetare care nu prind rădăcini ne amintesc că, dacă am avea destulă răbdare pentru a studia în detaliu circulația unui simbol, ar trebui să avem în vedere o istorie întru totul seculară.

În discursul de campanie al lui Hughes, în cele Paisprezece Puncte, în proiectul lui Hamilton sunt utilizate simboluri. Dar ele sunt utilizate de către cineva într-un anumit moment. Cuvintele însele nu cristalizează sentimente aleatorii. Cuvintele trebuie spuse de oameni care sunt plasați strategic și trebuie spuse la momentul oportun. Altfel sunt spuse în van. Simbolurile trebuie să fie marcate distinctiv. Căci în sine ele nu înseamnă nimic, și mereu există atâtea simboluri posibile din care putem alege, încât am pieri, la fel ca măgărușul care stătea la distanță egală între două grămezi de fân, din pură indecizie între simbolurile care ne atrag atenția.

Iată, de pildă, motivele care au determinat votul câtorva cetățeni, așa cum le-au formulat ei pentru un ziar chiar înainte de alegerile din 1920.

Pentru Harding:

> „Patrioții de astăzi care își dau votul pentru Harding și Coolidge vor fi reținuți de posteritate ca semnatari ai celei de A Doua Declarații de Independență."
>
> Dl Wilmot ——, inventator

„El va avea grijă ca Statele Unite să nu intre în «alianțe care încurcă lucrurile». Orașul Washington va beneficia prin trecerea controlului asupra guvernului de la democrați la republicani."

Dl Clarence ——, vânzător.

Pentru Cox:

„Cetățenii Statelor Unite își dau seama că pe câmpurile din Franța ne-am luat angajamentul de a ne alătura Ligii Națiunilor. Trebuie să ne aducem contribuția la instaurarea păcii în întreaga lume."

Dșoara Marie ——, stenografă.

„Ne-am pierde respectul de sine și am pierde respectul altor națiuni dacă am refuza să intrăm în Liga Națiunilor pentru a realiza o pace internațională."

Dl Spencer ——, statistician.

Cele două categorii de fraze sunt la fel de nobile, la fel de adevărate și aproape reversibile. Ar fi admis vreo clipă Clarence și Wilmot că intenționau să nu-și onoreze angajamentul luat pe câmpurile din Franța sau că nu doreau pacea internațională? Bineînțeles că nu. Ar fi admis Marie și Spencer că susțineau niște alianțe care încurcau lucrurile sau renunțarea la independența americană? Ei ar fi argumentat că Liga era, așa cum o numise președintele Wilson, o alianță care descurca lucrurile, precum și o Declarație de Independență pentru întreaga lume și, în plus, o doctrină Monroe pentru planetă.

2

De vreme ce oferta de simboluri este atât de generoasă, iar sensul care le poate fi atribuit este atât de elastic, cum poate un anumit simbol să prindă rădăcini în mintea cuiva? El este implantat acolo de o altă ființă umană care se bucură în ochii noștri de autoritate. Dacă este implantat destul de profund, este posibil ca mai târziu să conferim autoritate persoanei care ne flutură simbolul. Dar, prima oară, simbolurile devin atractive și importante pentru că ne sunt prezentate de persoane atractive și importante.

Întrucât nu ne naștem dintr-un ou la optsprezece ani, direct maturi, ne aflăm, așa cum spune dl Shaw, încă în era lui Burge și Lubin(1), fiind în copilărie dependenți de persoane mai în vârstă. Astfel, stabilim relații cu lumea exterioară prin persoanele dragi care ne conduc. Ele reprezintă primele punți spre lumea invizibilă. Și, cu toate că, treptat, ajungem să stăpânim singuri multe faze ale acelui mediu mai larg, întotdeauna rămâne unul și mai vast pe care nu-l cunoaștem. La acesta din urmă ne raportăm în continuare prin intermediul celor care ne dirijează. Acolo unde toate faptele sunt nevăzute, o relatare adevărată și o eroare plauzibilă se citesc la fel, sună la fel, par la fel. Cu excepția câtorva subiecte despre care avem multe cunoștințe, nu putem discerne între relatări adevărate și false. Prin urmare, alegem între surse demne de încredere și surse care nu prezintă încredere.[1]

Teoretic, ar trebui să alegem persoana cea mai competentă pentru fiecare subiect în parte. Dar chiar și alegerea expertului, deși mult mai simplă decât alegerea adevărului, este prea dificilă și deseori nerealizabilă. Nici experții înșiși nu pot spune cu siguranță care dintre ei este cel mai competent. Iar expertul, chiar și atunci când îl putem identifica, este de regulă prea ocupat pentru a fi consultat sau imposibil de contactat. Dar sunt oameni pe care îi putem identifica destul de ușor deoarece sunt cei care se află în poziția de a controla lucrurile. Părinții, profesorii și prietenii informați sunt primii oameni de acest gen pe care îi întâlnim. Nu e nevoie să abordăm aici întrebarea dificilă de ce copiii au încredere mai degrabă în unul dintre părinți decât în celălalt, mai degrabă în profesorul de istorie decât în profesorul de la școala de duminică. Nici nu se impune să examinăm felul în care încrederea se extinde treptat, prin intermediul unui ziar sau al unei cunoștințe care este

---

(1) Personaje din teatrul lui George Bernard Shaw, concepute într-un mod care sugerează o „figură compozită" (n. tr.).

[1] *Cf.* o carte interesantă, deși veche: George Cornewall Lewis, *An Essay on the Influence of Authority in Matters of Opinion* (*Eseu asupra influenței autorității în chestiuni de opinie*).

interesată de treburile societății, asupra persoanelor publice. Literatura psihanalitică este bogată în ipoteze relevante.

În orice caz, ajungem să ne încredem în anumite persoane, care reprezintă pentru noi vehiculul de legătură cu aproape întreg domeniul necunoscutului. În mod ciudat, acest lucru este uneori privit drept înjositor, drept mărturie a unei naturi asemănătoare oilor sau maimuțelor. Dar o independență completă în univers este pur și simplu de neconceput. Dacă nu am putea lua mai toate lucrurile de bune, ne-am petrece toată viața cu lucruri mărunte. Situația cea mai apropiată de o independență totală a adultului este sihăstria, iar sfera de acțiune a sihastrului este foarte limitată. Acționând exclusiv pentru sine, sihastrul se poate mișca doar într-un cadru minuscul, urmărind scopuri simple. Dacă are timp să se gândească la marile întrebări, putem fi siguri că a primit de-a gata, înainte de a deveni sihastru, un întreg repertoriu de informații dobândite cu trudă despre felul în care te poți hrăni, te poți încălzi, dar și despre care sunt marile întrebări.

Exceptând foarte puține lucruri pe perioade scurte de timp din viața noastră, în toate chestiunile cea mai mare independență de care suntem capabili este aceea de a crește numărul persoanelor cu autoritate de care ascultăm. Amatori înnăscuți, noi căutăm adevărul rezumându-ne să incităm experții și să-i forțăm să răspundă oricărei erezii care are tonul convingerii. Într-o astfel de dezbatere, deseori ne putem da seama cine a repurtat victoria dialectică, dar suntem practic lipsiți de apărare în fața unei premise false care nu a fost chestionată de nici unul dintre participanții la discuție sau în fața unui aspect neglijat pe care nimeni nu l-a supus atenției. Vom vedea mai târziu cum teoria democratică se sprijină pe supoziția opusă și presupune că scopurile guvernării au la dispoziție o rezervă nelimitată de indivizi independenți.

Cei de care depindem în raportarea la lumea exterioară sunt cei care par să o conducă.[1] Se poate ca ei să conducă doar o foarte mică parte din ea. Doica hrănește copilul, îl îmbăiază

[1] *Cf.* Bryce, *Modern Democracies* (*Democrațiile moderne*), vol. II, pp. 544-545.

și îl pune la culcare. Asta nu o transformă într-o autoritate în fizică, zoologie și teologie. Dl Smith conduce fabrica sau, cel puțin, îl angajează pe cel care conduce fabrica. Asta nu îl transformă într-o autoritate în Constituția Statelor Unite, nici în privința efectelor tarifului Fordney. Dl Smoot conduce Partidul Republican în statul Utah. În sine, acest fapt nu dovedește că el este omul cel mai potrivit pentru a fi consultat în privința fiscalității. Și totuși, doica poate determina pentru o perioadă de timp ce fel de zoologie va învăța copilul; dl Smith va avea o mare influență asupra modului în care se vor raporta la Constituție soția sa, secretara sa și poate chiar și pastorul său; și cine va defini limitele autorității senatorului Smoot?

Preotul, proprietarul conacului, regii și comandanții, șefii de partid, negustorul, șeful, oricum ar fi alese aceste persoane, fie prin naștere, moștenire, cuceriri sau alegeri, ei și mulțimea lor de slujbași organizați administrează treburile oamenilor. Ei sunt funcționarii și, chiar dacă același om poate fi mareșal acasă, locotenent la birou și simplu soldat în politică, chiar dacă în multe instituții ierarhia rangurilor este vagă ori ascunsă, totuși, în orice instituție care necesită cooperarea mai multor persoane există o oarecare ierarhie de acest fel.[1] În politica americană, îi zicem „mecanism“[(1)] sau îi spunem „organizația“.

3

Există câteva diferențe importante între membrii mecanismului și oamenii de rând. Liderii, comitetul de conducere și cercul oamenilor din interior se află în contact direct cu mediul lor. Fără îndoială, ei pot avea o noțiune foarte mărginită cu privire la ceea ce ar trebui să constituie mediul, dar măcar nu operează aproape exclusiv cu abstracții. Există anumiți

---

[1] *Cf.* M. Ostrogorski, *Democracy and the Organization of Political Parties* (*Democrația și organizarea partidelor politice*), *passim*; R. Michels, *Political Parties* (*Partidele politice*), *passim*; și Bryce, *Modern Democracies* (*Democrațiile moderne*), mai ales cap. LXXV; de asemenea, Ross, *Principles of Sociology* (*Principiile sociologiei*), capitolele XXII-XXIV.

[(1)] În original, *machine* (n. tr.).

oameni pe care speră să-i vadă aleși, anumite bilanțuri pe care vor să le vadă îmbunătățite, obiective concrete care trebuie atinse. Nu vreau să spun că ei fac excepție de la înclinația umană spre o viziune stereotipă. Stereotipurile lor îi determină adesea să se supună rutinei într-un mod absurd. Dar, oricare le-ar fi limitările, șefii se află în contact real cu o parte crucială a mediului mai larg. Ei decid. Ei dau ordine. Ei negociază. Și se întâmplă ceva anume, chiar dacă se poate întâmpla cu totul altceva decât credeau ei.

Subordonații lor nu sunt legați de ei printr-o convingere comună. Cu alte cuvinte, membrii mai neînsemnați ai mecanismului nu își stabilesc loialitățile în urma unei judecăți independente privind înțelepciunea liderilor. În cadrul ierarhiei, fiecare depinde de un superior și este la rândul său superior unei clase formate din cei ce depind de el. Ceea ce menține mecanismul este un sistem de privilegii. Acestea pot varia în funcție de oportunitățile și de gusturile celor ce le urmăresc, de la nepotism și clientelism până la spirit de clan, cultul personalității sau o idee fixă. Ele variază de la gradele militare în armată la pământ și servitute într-un sistem feudal, și până la posturi și publicitate într-o democrație modernă. De aceea, un mecanism anume poate fi distrus prin abolirea privilegiilor. Dar am convingerea că, în orice grup coerent, mecanismul nu va întârzia să reapară. Căci privilegiul este cu totul relativ, iar uniformitatea e imposibilă. Să ne imaginăm un comunism absolut, în care nimeni nu ar poseda niciun obiect care să nu fie și al tuturor celorlalți; și totuși, dacă grupul comunist ar trebui să acționeze într-un fel oarecare, simpla plăcere de a fi prietenul celui care urma să țină discursul ce avea să asigure cele mai multe voturi ar fi îndeajuns pentru a cristaliza o organizație de insideri în jurul său.

Așadar, nu este necesar să se inventeze o inteligență colectivă pentru a explica de ce judecățile unui grup sunt de obicei mai coerente și adesea mai corespunzătoare formei decât remarcile omului de pe stradă. O minte sau doar câteva minți pot urmări un fir de gândire, dar un grup care încearcă să gândească concertat nu poate, ca grup, să facă mult mai mult decât

să consimtă sau să se opună. Membrii unei ierarhii pot avea o tradiție corporatistă. Ca ucenici învață meseria de la maeștri, care la rândul lor au învățat-o când erau ucenici, iar într-o societate solidă schimbarea de personal în cadrul ierarhiilor decidente este destul de lentă pentru a permite transmiterea anumitor stereotipuri și modele de comportament dominante. Din tată în fiu, de la prelat la novice, de la veteran la cadet, se învață anumite moduri de a vedea și de a face lucrurile. Aceste modalități devin familiare și sunt recunoscute ca atare de către masa outsiderilor.

4

Distanța este cea care face să fie seducător punctul de vedere potrivit căruia masele cooperează într-o problemă complexă fără ajutorul unui mecanism central condus de o mână de oameni. Bryce[1] afirmă că „oricine a avut timp de câțiva ani experiența felului în care merg lucrurile într-o legislatură sau într-o administrație nu poate să nu fi observat cât de mic este numărul persoanelor care conduc lumea". Desigur, Bryce se referă la probleme de stat. Putem fi siguri că, dacă se iau în considerare toate problemele omenirii, numărul celor care conduc este destul de mare; dar dacă luăm o instituție anume, fie ea o legislatură, un partid, un sindicat, o mișcare naționalistă, o fabrică sau un club, numărul celor care conduc reprezintă un procent foarte mic dintre aceia despre care se presupune că ar conduce.

O victorie zdrobitoare în alegeri poate dezactiva un mecanism și aduce un altul în loc; uneori revoluțiile abolesc un anume mecanism. Revoluția democratică a instituit două mecanisme alternante, dintre care fiecare trage foloase, în răstimp de câțiva ani, din greșelile celuilalt. Dar niciunde mecanismul nu dispare. Niciunde teoria idilică a democrației nu a devenit realitate; în mod sigur, nu în sindicate, nici în partidele socialiste, nici în guvernele comuniste. Există un cerc intern, înconjurat de cercuri concentrice care se sting treptat în masa oamenilor de rând neinteresați sau indiferenți.

---

[1] *Op. cit.*, vol. II, p. 542.

Democrației nu s-au împăcat niciodată cu acest truism al vieții de grup. Ei l-au considerat întotdeauna pervers. Căci există două concepții asupra democrației: una statuează individul sieși suficient; cealaltă presupune un spirit colectiv înzestrat cu puterea de a regla totul. Dintre cele două concepții, cea privind spiritul colectiv are un oarecare avantaj, întrucât recunoaște cel puțin că masele iau decizii care nu se nasc spontan în inima fiecărui membru. Dar spiritul colectiv ca un geniu conducător al comportamentului corporatist devine un mister inutil dacă examinăm mai îndeaproape mecanismul. Acesta este o realitate întru totul prozaică. Mecanismul este format din ființe umane care poartă haine și locuiesc în clădiri, care pot fi numite și descrise. Ele execută toate sarcinile atribuite îndeobște spiritului colectiv.

5

Rațiunea pentru existența mecanismului nu este perversitatea naturii umane, ci faptul că, din noțiunile private cuprinse într-un grup, nu poate apărea de la sine o idee comună. Căci modalitățile prin care o mulțime de oameni poate acționa direct asupra unei situații care se sustrage accesului său sunt puține la număr. Unii dintre ei pot migra, într-o formă sau alta, pot face o grevă sau un boicot, pot aplauda sau fluiera. Prin aceste mijloace, uneori ei se pot împotrivi lucrurilor care nu le plac ori îi pot constrânge pe cei care le obstrucționează dezideratele. Dar printr-o acțiune de masă nu se poate construi, concepe, negocia sau administra nimic. Publicul ca atare, fără o ierarhie organizată în jurul căreia să se poată aduna, poate refuza să cumpere dacă prețurile sunt prea mari sau poate refuza să lucreze dacă salariile sunt prea mici. Un sindicat poate înfrânge rezistența printr-o acțiune de masă materializată într-o grevă, așa încât liderii sindicali să ajungă la negocierea unui acord. Astfel, se poate câștiga, de pildă, *dreptul* la un control colectiv. Dar dreptul nu poate fi exercitat decât printr-o organizație. O națiune poate să manifesteze pentru război, însă, odată pornit războiul, trebuie să asculte de comenzile unui stat major.

Acțiunea directă se limitează, în toate scopurile practice, la puterea de a spune Da sau Nu într-o problemă prezentată

masei.[1] Căci numai în cazurile cele mai simple o problemă se prezintă, spontan, în aceeași formă și aproximativ în același timp tuturor membrilor publicului. Există greve și boicoturi neorganizate, nu numai în industrie, unde nemulțumirea e atât de mare încât, practic fără niciun lider, aceeași reacție poate fi observată la mulți oameni. Însă chiar și în aceste cazuri rudimentare există unele persoane care știu mai repede decât restul ce vor să facă și care, subit, devin capii răzvrătiților. Acolo unde asemenea persoane nu apar, mulțimea se va învârti fără nicio țintă, apăsată de diversele motivații personale, ori va sta deoparte într-o așteptare fatalistă, așa cum s-a întâmplat zilele trecute cu un grup de cincizeci de persoane, care a asistat pasiv la un suicid.

Ceea ce înțelegem din majoritatea impresiilor care ne vin din lumea invizibilă este un soi de pantomimă jucată în stare de reverie. De puține ori decidem în mod cunoștient ceva în privința evenimentelor dinafara orizontului nostru vizual, iar fiecare persoană are o părere proastă despre ceea ce ar putea realiza dacă ar face o încercare. Rareori este vorba de o problemă practică și, astfel, nu avem exercițiul deciziei. Acest lucru ar fi mai evident dacă majoritatea informațiilor nu ar avea, atunci când ajung la noi, o aură prin care se sugerează sentimentele pe care ar trebui să ni le trezească știrea. Avem nevoie de această sugestie, iar dacă nu o găsim în știre ne îndreptăm spre editoriale sau spre un sfătuitor de încredere. Dacă ne simțim implicați, reveria este incomodă până când nu știm unde ne aflăm, adică până ce faptele nu au fost formulate astfel încât să simțim dacă trebuie să spunem Da sau Nu în privința lor.

Când mai mulți oameni spun cu toții Da, ei pot avea tot felul de motive pentru a spune Da. În general, așa se și întâmplă. Căci, după cum am observat deja, imaginile din mintea lor variază în chipuri subtile și intime. Dar această subtilitate rămâne în mintea lor; ea va fi reprezentată public printr-un

---

[1] *Cf.* James, *Some Problems of Philosophy* (*Unele probleme ale filozofiei*), p. 227: „Dar pentru majoritatea urgențelor noastre, soluțiile fracționale sunt imposibile. Rareori putem acționa în fracțiuni." *Cf.* Lowell, *Public Opinion and Popular Government* (*Opinia publică și guvernarea populară*), pp. 91-92.

număr de expresii simbolice care poartă emoția individuală după ce au evacuat cea mai mare parte din intenție. Ierarhia sau, dacă e vorba de o competiție, cele două ierarhii asociază simbolurile cu o acțiune precisă, un vot Da sau Nu, o atitudine pro sau contra. Și atunci Smith, care era împotriva Ligii Națiunilor, și Jones, care era împotriva articolului X, și Brown, care era împotriva dlui Wilson și a tuturor acțiunilor acestuia, fiecare cu propriile sale motive, toți în numele cam aceleiași expresii simbolice, dau un vot *contra* democraților, votându-i pe republicani. S-a exprimat o voință comună.

Trebuia să se prezinte o alegere concretă, iar alegerea trebuia legată – prin transferul interesului cu ajutorul simbolurilor – de opinia individuală. Politicienii de profesie au învățat acest lucru cu mult înaintea filozofilor democrați. Și, astfel, ei au organizat întrunirea preelectorală, convenția de numire a candidatului și comitetul de conducere, utilizate pentru a formula o alegere clară. Toți cei care doresc să realizeze ceva ce necesită cooperarea unui mare număr de oameni le urmează exemplul. Uneori se procedează destul de brutal, așa cum s-a întâmplat la Conferința de Pace[1], care s-a redus la Consiliul celor Zece, pentru ca apoi Consiliul celor Zece să se reducă la cele Trei sau Patru Mari Puteri; s-a emis un tratat care nu mai permitea Aliaților mai puțin importanți, părților lor componente și inamicului decât să aleagă între a accepta și a refuza. În general, sunt posibile și dezirabile mai multe consultări decât au avut loc în acest caz. Dar faptul esențial rămâne că un număr redus de persoane pun un grup larg în fața unei alegeri.

6

Abuzurile comitetului de conducere au dus la diferite propuneri precum inițiativa populară, referendumul și alegerea candidaților direct de către votanți. Însă toate acestea doar au amânat ori au ascuns necesitatea unui mecanism organizat prin complicarea alegerilor sau, după cum a spus cu o scrupuloasă

---

[1] Referire la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), care avea misiunea de a elabora o nouă hartă politică a Europei după Primul Război Mondial (n. tr.).

precizie H. G. Wells, a selecțiilor.(1) Căci niciun număr de scrutine nu poate elimina nevoia de a crea o problemă, fie că e vorba de o măsură ori de un candidat, la care alegătorii să răspundă Da sau Nu. Nu există, de fapt, „legiferare directă". Căci ce se întâmplă acolo unde se presupune că aceasta există? Cetățeanul merge la vot, primește un buletin pe care sunt tipărite câteva măsuri, aproape totdeauna într-o formă prescurtată, și, dacă are ceva de spus, va spune Da sau Nu. Poate să-i treacă prin minte cea mai strălucită idee de amendare a legii. El votează Da sau Nu pe proiectul de lege pe care-l primește. Trebuie să încalci logica limbii pentru a denumi acest act legiferare. Bineînțeles, nu vreau să spun că nu există beneficii, indiferent cum am denumi acest proces. Cred că pentru anumite tipuri de probleme există beneficii distincte. Dar simplitatea necesară a oricărei decizii de masă este un lucru foarte important dacă avem în vedere complexitatea inevitabilă a lumii în care operează acele decizii. Cea mai complicată formă de vot propusă de cineva este, cred, votul preferențial. În acest sistem, alegătorului i se prezintă un număr de candidați și, în loc să spună Da unuia dintre candidați și Nu tuturor celorlalți, el stabilește ordinea preferințelor sale. Dar chiar și aici, deși sistemul este mult mai flexibil, acțiunea maselor depinde de calitatea opțiunilor oferite.[1] Iar acele opțiuni sunt oferite de coterii pline de energie care împrăștie petiții și adună delegații. Cei mulți pot alege după ce cei puțini au făcut nominalizările.

---

(1) În original, joc de cuvinte între *elections* („alegeri") și *selections* („selecții") (n. tr.).

1 *Cf.* H. J. Laski, *Foundations of Sovereignty* (*Fundamentele suveranității*), p. 224: „… reprezentarea proporțională… prin faptul că duce, după cum se pare, la un sistem de grup… poate priva electoratul de propria sa alegere a liderilor." Fără îndoială, sistemul de grup tinde, după cum arată dl Laski, să facă selecția executivului mai indirectă, dar, pe de altă parte, nu există dubiu că tinde să producă adunări legislative în care sunt mai bine reprezentate curentele de opinie. Nu se poate determina a priori dacă este bine sau nu așa. Dar se poate spune că responsabilitatea și cooperarea izbutită necesită, într-o adunare cu un grad mai mare de reprezentativitate, o organizare mai înaltă a inteligenței politice și a deprinderilor politice decât cea dintr-o rigidă Cameră bipartită. Este o formă politică mai complexă și, de aceea, e posibil să funcționeze mai prost.

Capitolul XV

LIDERI ȘI OAMENI DE RÂND

1

Datorită importanței lor practice transcendente, niciun lider de succes nu a considerat vreodată că s-a ocupat prea mult de cultivarea simbolurilor care îi organizează pe adepții săi. Simbolurile îndeplinesc pentru oamenii de rând același rol pe care îl au privilegiile în cadrul ierarhiei. Ele conservă unitatea. De la totem la drapelul național, de la idolul de lemn la Dumnezeu Regele Invizibil, de la cuvântul magic la versiunea popularizată a lui Adam Smith sau Bentham, simbolurile au fost prețuite de către lideri, chiar dacă mulți dintre ei erau necredincioși, deoarece erau punctele focale unde convergeau diferențele. Observatorul detașat poate lua în râs ritualul „drapelului înstelat" care se circumscrie simbolului – poate la fel de mult ca regele care și-a spus că Parisul merita câteva slujbe religioase. Însă liderul știe din experiență că numai atunci când simbolurile și-au făcut treaba posedă o pârghie pe care o poate folosi pentru a pune în mișcare o mulțime. În simbol, emoția se descarcă spre o țintă comună, iar idiosincrazia ideilor reale este obliterată. Nici nu este de mirare că liderul urăște ceea ce el numește critică distructivă, iar spiritele libere numesc uneori eliminarea vorbăriei. „Mai presus de toate", spune Bagehot, „regalitatea trebuie venerată, iar dacă începi să o iscodești, nu o mai poți venera."[1] Iscodirea bazată pe definiții clare și afirmații nepărtinitoare slujește toate țelurile înalte ale omului, exceptând o conservare ușoară a voinței comune. Iscodirea, așa cum bănuiește orice lider responsabil, tinde să scurtcircuiteze transferul emoției de la mintea individuală la simbolul instituțional. Iar primul lucru care rezultă de aici este haosul individualismului și al sectelor beligerante. Dezintegrarea unui simbol, precum

---

[1] *The English Constitution* (*Constituția engleză*), p. 127. D. Appleton & Company, 1914.

Sfânta Rusie sau Díaz cel de Fier[1], este întotdeauna începutul unei mari mișcări sociale.

Aceste mari simboluri conțin, prin transfer, toate loialitățile detaliate ale unei vechi societăți stereotipe. Ele evocă sentimentul pe care fiecare individ îl are față de peisajele, mobila, chipurile, amintirile care sunt prima și, într-o societate statică, singura sa realitate. Miezul imaginilor și devotamentelor fără de care individul nu se poate concepe pe sine îl reprezintă naționalitatea. Marile simboluri preiau aceste devoțiuni și le pot stârni fără a face apel la imaginile primitive. Simbolurile mai puțin importante ale dezbaterii publice, trăncănelile pasagere din politică, sunt totdeauna manevrate astfel încât să trimită la aceste proto-simboluri și, dacă se poate, sunt asociate cu acestea. Chestiunea prețului corect al unei călătorii cu metroul este valorizată ca o problemă între Popor și Interese, iar apoi Poporul este inserat în simbolul american, așa încât, până la urmă, în agitația unei campanii un preț de opt cenți devine neamerican. Părinții Revoluției au murit pentru a împiedica o asemenea măsură. Lincoln a suferit pentru ca aceasta să nu fie aprobată, opoziția față de ea era cuprinsă în moartea celor care își duc somnul în Franța.

Datorită puterii sale de a absoarbe emoția din idei distincte, simbolul este atât un mecanism de solidarizare, cât și unul de exploatare. El ajută oamenii să colaboreze pentru un scop comun, dar, tocmai pentru că cei puțini care sunt plasați strategic trebuie să aleagă obiectivele concrete, simbolul este totodată un instrument prin care o mână de oameni trăiește pe spatele celor mulți, deturnează critica și manipulează indivizii să accepte suferința pentru niște lucruri pe care ei nu le înțeleg.

Multe dintre aspectele subordonării noastre față de simboluri nu ne fac cinste dacă alegem să credem despre noi că

---

[1] Generalul Porfirio Díaz, președinte al Mexicului între 1877-1880 și 1884-1911, a condus țara cu o mână de fier și a rămas o figură foarte controversată. Deși a modernizat Mexicul și a întărit economia, beneficiile au fost resimțite de foarte puțini, în vreme ce milioane de oameni trăiau într-o sărăcie extremă. Stilul represiv al lui Díaz a contribuit mult la declanșarea Revoluției Mexicane (n. tr.).

suntem personalități realiste, autosuficiente și independente. Cu toate acestea, nu putem să conchidem că simbolurile sunt întru totul instrumente ale diavolului. În domeniul științei și al reflecției, ele sunt, fără îndoială, Ispititorul însuși. Dar în lumea acțiunii pot fi benefice, iar uneori sunt o necesitate. Deseori necesitatea este imaginată și pericolul este inventat. Dar atunci când sunt necesare rezultate imediate, manipularea maselor prin simboluri poate fi singura cale rapidă de a rezolva o situație critică. Adesea este mai important să acționezi decât să înțelegi. Este adevărat că uneori acțiunea ar eșua dacă toți ar înțelege-o. Sunt multe chestiuni care nu pot aștepta un referendum sau nu pot fi date publicității și există momente, de pildă în timpul războiului, când o națiune, o armată și chiar comandanții săi trebuie să lase strategia în seama unui număr restrâns de capete; există situații când două opinii antagoniste, deși una poate fi corectă, sunt mai periculoase decât o singură opinie greșită. Opinia greșită poate duce la rezultate proaste, dar cele două opinii antagonice pot duce la dezastru prin dizolvarea unității.[1]

Astfel, Foch și Sir Henry Wilson – care au anticipat dezastrul ce pândea armata lui Gough, ca urmare a rezervelor fragmentate și dispersate – și-au exprimat totuși opiniile doar într-un cerc restrâns, știind că până și riscul unei înfrângeri usturătoare era mai puțin nociv decât ar fi fost o dezbatere aprinsă în presă. Ceea ce contează cel mai mult într-o stare de tensiune precum cea din martie 1918 nu este corectitudinea unei anume mutări, ci siguranța privind comanda. Dacă Foch „ar fi ieșit în fața poporului", poate că ar fi câștigat dezbaterea, însă, cu mult înainte ca el s-o câștige, armatele care trebuiau comandate s-ar fi dezintegrat. Căci spectacolul unui scandal în Olimp distrage atenția și este distructiv.

Dar la fel se întâmplă și atunci când are loc o conspirație a tăcerii. Cpt. Wright scrie: „Arta camuflajului se practică cel mai

---

[1] Cpt. Peter S. Wright, secretar adjunct al Consiliului Suprem de Război, *At the Supreme War Council* (*La Consiliul Suprem de Război*). Este o lectură importantă în ceea ce privește secretizarea și unitatea comenzii, chiar dacă autorul poartă o polemică îndârjită în privința liderilor aliați.

mult nu pe linia frontului, ci la Înaltul Comandament; aici, ea ajunge pe culmile perfecțiunii. Șefii de peste tot sunt acum vopsiți, grație activității laborioase a nenumărați publiciști, astfel încât să semene cu niște Napoleoni – de la distanță… Este aproape imposibil să muți din loc acești Napoleoni, indiferent de incompetența lor, pentru că s-a creat o enormă susținere publică prin ascunderea sau poleirea nereușitelor și prin exagerarea sau inventarea succeselor… Însă cel mai perfid și mai grav efect al acestei falsități atât de bine organizate se produce chiar asupra generalilor: deși cei mai mulți sunt modești și patrioți, așa cum trebuie să fie cei care îmbrățișează nobila profesiune a armelor, în final și ei sunt afectați de aceste iluzii universale și, citindu-le în fiecare dimineață în ziar, capătă la rândul lor convingerea că sunt zeii infailibili ai războiului, indiferent cât greșesc, și că menținerea lor la comandă este un scop atât de sacru încât justifică orice mijloace… Toți factorii, dintre care această amăgire e cea mai importantă, provoacă în cele din urmă, la toate Statele Majore, o pierdere a controlului. Nu mai trăiesc pentru națiune: națiunea trăiește sau, mai degrabă, moare pentru ei. Victoria sau înfrângerea încetează să mai constituie interesul principal. Ceea ce contează pentru aceste corporații semisuverane este dacă dragul de Willie sau bietul Harry va fi cel care le va conduce sau dacă partidul din Chantilly are întâietate față de partidul din Boulevard des Invalides."[1]

Și totuși, Cpt. Wright, care poate fi atât de elocvent și pătrunzător în ceea ce privește pericolele tăcerii, se vede obligat să aprobe tăcerea lui Foch, care nu a vrut să distrugă public iluziile. Avem aici un paradox complicat, care apare, după cum vom vedea mai încolo în detaliu, ca urmare a faptului că viziunea democratică tradițională asupra vieții nu este concepută pentru situații critice și primejdioase, ci pentru starea de liniște și armonie. Acolo unde masele trebuie să coopereze într-un mediu nesigur și exploziv, este necesar să se asigure unitatea și flexibilitatea fără un consens real. Simbolul poate face acest lucru. El ocultează intenția individuală, neutralizează facultatea

[1] *Op. cit.*, pp. 98, 101-105.

de a discrimina și eclipsează scopul personal. Imobilizează personalitatea, dar totodată întărește enorm intenția grupului și îl sudează, așa cum nu-l poate suda nimic altceva în situații de criză, pentru o acțiune determinată. Conferă mobilitate masei, deși imobilizează personalitatea. Simbolul este instrumentul prin care masa se eliberează, pe termen scurt, de inerția sa specifică – inerția șovăielii sau inerția saltului cu capul înainte – și devine capabilă de a fi condusă prin hățișurile unei situații complexe.

2

Dar, pe termen lung, schimbul dintre lideri și cei conduși crește. Cel mai uzitat cuvânt pentru a descrie starea de spirit a oamenilor de rând față de lideri este „moralul". Se spune că acesta este bun atunci când indivizii își fac datoria cu toată energia, când toată capacitatea indivizilor este pusă în mișcare de comanda venită de sus. Prin urmare, fiecare lider trebuie să-și conceapă politica având în minte acest lucru. Liderul trebuie să-și cântărească decizia nu numai în funcție de calitatea ei intrinsecă, ci și în funcție de efectul ei asupra tuturor oamenilor săi de al căror sprijin permanent nu se poate lipsi. Dacă liderul este un general care pune la cale un atac, el știe că unitățile sale militare organizate se vor preschimba în gloate în cazul în care procentajul pierderilor crește prea mult.

În timpul Marelui Război, calculele anterioare au fost date peste cap, deoarece „cinci din nouă militari care au plecat în Franța au fost uciși".[1] Limita de rezistență a depășit cu mult toate presupunerile. Însă undeva era o limită. Și astfel, în parte din pricina efectului asupra inamicului, dar și, într-o mare măsură, din cauza efectului asupra militarilor și familiilor lor, niciun centru de comandă din acest război nu a îndrăznit să dea publicității o declarație onestă a pierderilor. În Franța, listele de pierderi nu au fost niciodată publicate. În Anglia, America și Germania, publicarea pierderilor dintr-o mare bătălie era

[1] *Op. cit.*, p. 37. Cifre luate de Cpt. Wright din sumarul statistic de război din arhivele War Office-ului britanic. Deși cifrele par să se refere doar la pierderile englezilor, e posibil să fie incluse și pierderile francezilor.

întinsă pe lungi perioade de timp, astfel încât să se distrugă o impresie omogenă a totalului. Mult timp, numai insiderii au știut care au fost pierderile de pe Somme sau din Flandra[1]; fără îndoială, Ludendorff(1) avea o idee mult mai precisă asupra acestor pierderi decât orice persoană particulară din Londra, Paris sau Chicago. Liderii din fiecare tabără au făcut tot posibilul pentru a limita doza de război real pe care o putea concepe întocmai orice soldat sau civil. Dar, desigur, veteranii care au făcut parte din trupele franceze din 1917 știu mult mai multe lucruri despre război decât vor cunoaște vreodată masele. O astfel de armată începe să-și judece comandanții în termenii propriei suferințe. Și așa, atunci când o altă promisiune extravagantă a victoriei devine o înfrângere sângeroasă, se poate întâmpla ca revolta să izbucnească dintr-o gafă minoră prin comparație[2] – așa cum a fost ofensiva lui Nivelle(2) din 1917 –, pentru că avem de-a face cu un cumul de gafe. În general, revoluțiile și revoltele se declanșează ca urmare a unui incident ce constituie o mostră minoră într-o mare serie de nenorociri.[3]

Incidența politicii determină relația dintre lider și cei care îl urmează. Dacă cei de care are nevoie pentru planul său se află departe de locul unde are loc acțiunea, dacă rezultatele sunt ascunse sau amânate, dacă obligațiile individuale sunt indirecte sau nu au ajuns la termen și, mai presus de toate, dacă acceptarea este agreabilă, probabil că liderul va avea mână

---

[1] *Op. cit.*, p. 34. Somme a însemnat aproape 500.000 de victime; ofensivele din Arras și Flandra din 1917 au făcut 650.000 de victime în rândurile britanicilor.

(1) Generalul Erich Ludendorff (1865-1937) a condus, împreună cu Paul von Hindenburg, armatele germane în Primul Război Mondial (n. tr.).

[2] Aliații au suferit pierderi mult mai grele decât cele de pe Chemin des Dames.

(2) Generalul Robert Nivelle (1856-1924) a fost înlocuit de la conducerea armatelor franceze ca urmare a ofensivei eșuate din primăvara lui 1917. Locul său a fost luat de Phillipe Pétain (n. tr.).

[3] Vezi relatarea lui Pierrefeu, *op. cit.*, despre cauzele revoltelor din Soissons și metoda adoptată de Pétain pentru a le controla. Vol. I, partea III, *et seq.*

liberă. Programele care nu au un efect imediat asupra obiceiurilor susținătorilor, precum prohibiția în rândul abstinenților, sunt cele care capătă îndată cea mai mare popularitate. Astfel se explică de ce guvernele au o mână atât de liberă în afacerile externe. Majoritatea fricțiunilor dintre două state implică o serie de controverse obscure și tărăgănate, legate uneori de frontiere, dar cel mai adesea de regiuni despre care geografiile școlare nu oferă date precise. În Cehoslovacia, America este privită drept Eliberatorul; în ziarele și comediile muzicale americane, în conversațiile americane în general, încă nu se știe dacă țara pe care am eliberat-o este Cehoslavia ori Iugoslovacia.

În afacerile externe, incidența politicii este multă vreme limitată la un mediu nevăzut. Nimic din ceea ce se întâmplă acolo nu este resimțit ca fiind complet real. Și astfel, cum în perioada antebelică nimeni nu trebuia să lupte și nimeni nu trebuia să plătească, guvernele acționau după voia lor, fără a ține prea mult seama de propriile popoare. În afacerile locale, costurile unei politici sunt mult mai vizibile. De aceea, toți liderii – exceptând unii lideri excepționali – preferă politicile ale căror costuri sunt pe cât posibil indirecte. Nu agreează impozitarea directă. Nu agreează plata pe loc. Le plac datoriile pe termen lung. Le place ca alegătorii să creadă că străinii sunt cei care vor plăti. Au fost întotdeauna obligați să calculeze prosperitatea mai degrabă în termenii producătorului decât ai consumatorului, pentru că incidența asupra consumatorului este distribuită prin atâtea chestiuni minore. Liderii sindicali au preferat totdeauna o creștere salarială unei scăderi a prețurilor. Dintotdeauna a existat un interes mai larg pentru profiturile milionarilor, care sunt vizibile, dar relativ neimportante, decât pentru risipa din sistemul industrial, care este uriașă, dar scapă vederii. Un legislativ care se confruntă cu lipsa de locuințe – cum se întâmplă în momentul în care scriu aceste rânduri – ilustrează această regulă: în primul rând, nu se face nimic pentru a crește numărul de locuințe, în al doilea rând, sunt atacați proprietarii hrăpăreți, în al treilea rând, sunt anchetați constructorii profitori. Căci o politică constructivă se ocupă cu factori

îndepărtați și neinteresanți, în vreme ce un proprietar hrăpăreț sau un constructor profitor este vizibil și la îndemână.

Dar, în vreme ce oamenii sunt dispuși să creadă că într-un viitor vag și în locuri nevăzute o anume politică le va aduce un beneficiu, efectele reale ale politicii urmează o logică diferită de opiniile lor. O națiune poate fi făcută să creadă că creșterea tarifelor la transporturi va duce la prosperitatea căilor ferate. Dar credința respectivă nu va genera prosperitate pentru căile ferate dacă impactul acestei creșteri asupra fermierilor și expeditorilor e de natură să ducă la un preț al produsului ce depășește posibilitățile de plată ale consumatorului. Disponibilitatea consumatorului de a plăti prețul nu depinde de faptul dacă, în urmă cu nouă luni, și-a dat acordul pentru mărirea taxelor de transport și salvarea unei ramuri; el va plăti în cazul în care își dorește o pălărie sau o mașină nouă suficient de mult pentru a suporta costul ei.

3

Liderii pretind adesea că ei doar au scos la lumină un program care exista în mintea publicului. Dacă chiar cred acest lucru, de obicei ei se mint singuri. Programele nu se nasc simultan într-o multitudine de minți. Lucrurile stau astfel nu pentru că o multitudine de minți este neapărat inferioară minților liderilor, ci pentru că gândirea este funcția unui organism, iar o masă nu este un organism.

Acest fapt este ocultat deoarece masa este, în mod constant, supusă sugestiei. Nu citește pur și simplu știrile, ci știri cu o încărcătură sugestivă care îi arată calea pe care trebuie să o urmeze. Aude relatări care nu sunt obiective precum faptele, ci sunt deja transformate în stereotipuri în conformitate cu un anumit tip de comportament. Astfel, deseori liderul formal află că adevăratul lider este patronul unui puternic trust de presă. Dar în cazul în care, precum într-un experiment de laborator, s-ar putea elimina din experiența unei mulțimi orice sugestionare și dirijare, cred că s-ar putea descoperi ceva de genul următor: o masă supusă acelorași stimuli ar dezvolta răspunsuri care,

teoretic, ar putea fi înscrise într-un poligon al erorilor. Ar exista un anumit grup care să simtă suficient de asemănător pentru a putea fi considerat o clasă. Ar exista variații ale sentimentului la ambele capete. Aceste clasificări ar avea tendința de a se consolida pe măsură ce indivizii din fiecare clasă și-ar exterioriza reacțiile în cuvinte. Altfel spus, odată ce sentimentele nedeslușite ale celor ce au simțit vag ar fi puse în cuvinte, aceștia ar ști mai clar ceea ce au simțit și ar simți apoi acele lucruri mai clar.

Liderii aflați în contact cu sentimentul popular sunt conștienți de aceste reacții. Ei știu că prețurile mari obsedează masele sau că anumite clase de indivizi devin nepopulare sau că sentimentul față de o altă națiune este de prietenie ori de ostilitate. Însă, dacă s-ar bloca mereu efectul sugestiei, care este doar asumarea rolului conducător de către cel ce relatează, nu ar exista nimic în sentimentul maselor care să determine în mod fatal alegerea unei politici specifice. Tot ceea ce cere sentimentul maselor este ca politica, așa cum este concepută și prezentată, să fie legată – dacă nu în mod logic, atunci prin analogie și asociație – de sentimentul inițial.

Astfel, atunci când urmează să se lanseze o nouă politică, se apelează în prealabil la o comunitate a sentimentului, precum în discursul ținut de Marc Antoniu susținătorilor lui Brutus.[1] În prima fază, liderul exprimă opinia predominantă a mulțimii. Se identifică pe sine cu atitudinile curente ale publicului său, uneori spunând o snoavă bună, alteori fluturându-și patriotismul, adesea înfierând un abuz. Găsindu-l demn de încredere, mulțimea șovăitoare se poate îndrepta spre el. Pe urmă, se va aștepta de la lider să prezinte un plan de campanie. Dar el nu va găsi acel plan în sloganurile care exprimă sentimentele masei. Uneori, planul nici măcar nu este orientat de aceste sentimente. Când incidența politicii este îndepărtată, tot ceea ce contează este ca la început programul să fie legat verbal și emoțional de ceea ce răsună în mulțime. Persoanele de încredere care ocupă un rol bine-cunoscut și care subscriu la simbolurile

[1] Excelent analizat în Martin, *The Behavior of Crowds* (*Comportamentul mulțimilor*), pp. 130-132.

acceptate pot merge foarte departe cu acțiunile lor fără a explica substanța programului lor.

Dar liderii înțelepți nu se mulțumesc să facă acest lucru. Dacă cred că publicitatea nu va întări prea mult opoziția și că dezbaterea nu va întârzia prea mult trecerea la acțiune, ei caută un anumit grad de consens. Își apropie destul, dacă nu întreaga mulțime, măcar subordonații ierarhici, pentru a-i pregăti pentru ceea ce s-ar putea întâmpla, făcându-i să creadă că au încuviințat rezultatul. Însă, oricât de sincer ar fi liderul, există întotdeauna, atunci când faptele sunt foarte complicate, o anume doză de iluzie în aceste consultări. Căci este imposibil ca toate circumstanțele să fie la fel de clare publicului cum sunt pentru cei cu mai multă experiență și mai multă imaginație. Un procentaj considerabil va fi nevoit să-și dea acordul fără a-și dedica timpul cerut sau fără a avea cunoștințele necesare pentru a cântări alegerile prezentate de către lider. Însă nimeni nu poate cere mai mult. Doar teoreticienii o fac. Dacă am ieșit în văzul lumii, am avut posibilitatea de a ne face auziți, iar ceea ce s-a făcut a dus la rezultate bune, cei mai mulți dintre noi nu mai stau să evalueze cât de mult a afectat opinia noastră chestiunea respectivă.

Prin urmare, dacă puterea instaurată este empatică și bine informată, dacă încearcă în mod vizibil să răspundă sentimentului popular și înlătură într-adevăr câteva dintre cauzele insatisfacțiilor – indiferent cât de lent acționează, doar să se observe că acționează –, ea nu are de ce să se teamă. E nevoie de greșeli grave și persistente și de o lipsă enormă de tact pentru a declanșa o revoluție de jos. Revoluțiile de palat, revoluțiile interdepartamentale sunt o problemă diferită. La fel este și demagogia. Aceasta se limitează la eliberarea tensiunii prin exprimarea sentimentului. Dar omul de stat știe că o astfel de eliberare este temporară și, dacă se apelează prea des la ea, nesănătoasă. Așadar, are grijă să nu trezească sentimente pe care nu le poate canaliza într-un program ce vizează faptele la care se referă sentimentele.

Dar nu toți liderii sunt oameni de stat; niciunui lider nu-i place să se retragă; cei mai mulți cred că, oricât de rău ar sta

lucrurile, altul le-ar agrava și mai mult. Ei nu așteaptă pasiv ca publicul să simtă incidența politicii, deoarece incidența acelei descoperiri vizează, în general, propriile lor capete. De aceea, din când în când se ocupă de repararea parapeților care-i înconjoară și de consolidarea poziției lor.

Îndreptarea parapeților constă în găsirea ocazională a unui țap ispășitor, în repararea unei nedreptăți minore care afectează o persoană influentă sau un grup important, în rotația anumitor posturi, în calmarea unui grup care își dorește un arsenal în oraș sau o lege pentru stoparea unor vicii. Studiind activitatea zilnică a oricărei persoane publice care depinde de voturi, veți putea dezvolta această listă. Există membri ai Congresului, reales în fiecare an electoral, care nu se gândesc niciodată să-și risipească energia cu treburi publice. Decât să se implice în soluționarea unei probleme importante în acel pustiu ascuns vederii, ei preferă să facă mici servicii unui număr mare de oameni, într-o mulțime de lucruri mărunte. Dar o organizație poate fi un bun valet doar pentru un număr limitat de persoane, iar politicienii abili au grijă să se ocupe fie de oamenii influenți, fie de cineva care este, în mod evident, atât de lipsit de influență, încât a-i acorda puțină atenție este un semn de extraordinară mărinimie. Numărul mult mai mare al celor care nu pot primi favoruri, mulțimea anonimă, are parte de propagandă.

Liderii consacrați din oricare organizație au mari avantaje. Se crede că au cele mai bune surse de informație. Dosarele și documentele sunt în birourile lor. Au luat parte la conferințele importante. Au întâlnit oamenii importanți. Au responsabilități. De aceea, pentru ei este mai ușor să atragă atenția și să vorbească într-un ton convingător. Pe de altă parte, ei controlează în foarte mare măsură accesul la fapte. Orice persoană oficială este, mai mult sau mai puțin, un cenzor. Și, pentru că nimeni nu poate bloca informația – fie camuflând-o, fie uitând să o menționeze – fără a avea o idee despre ceea ce vrea să ajungă la cunoștința publicului, fiecare lider este într-o anumită măsură un propagandist. Plasat strategic și adesea constrâns, chiar și în cel mai bun caz, să aleagă între idealuri la fel de convingătoare, dar conflictuale, privind siguranța instituției și

sinceritate față de public, oficialul ajunge să decidă tot mai lucid care fapte, în ce context și sub ce formă vor ajunge la public.

4

Cred că nimeni nu neagă că fabricarea consensului este capabilă de perfecționări însemnate. Procesul prin care apar opiniile publice este, în mod cert, foarte complicat, așa cum s-a văzut în aceste pagini, iar posibilitățile de manipulare de care dispune oricine înțelege procesul sunt evidente.

Crearea consensului nu este o artă nouă. Este o artă foarte veche, despre care se pretindea că a murit odată cu apariția democrației. Dar nu a murit. De fapt, tehnica ei s-a îmbunătățit foarte mult, deoarece acum se bazează mai degrabă pe analiză decât pe aproximări. Și astfel, ca urmare a cercetării psihologice, asociată cu mijloacele moderne de comunicație, practica democrației a trecut un prag. Are loc o revoluție, infinit mai importantă decât oricare deplasare a puterii economice.

Pe parcursul vieții generației care deține acum controlul treburilor publice, persuasiunea a devenit o artă conștientă de sine și un instrument exact al guvernării populare. Nimeni nu poate pătrunde consecințele, însă nu este o prevestire prea îndrăzneață să se spună că cunoașterea modului în care se creează consensul va schimba toate calculele politice și va modifica toate premisele politice. Sub impactul propagandei, nu neapărat în sensul sinistru al cuvântului, vechile constante ale gândirii noastre s-au preschimbat în variabile. De exemplu, nu mai este posibil să crezi în dogma originară a democrației; să crezi că cunoașterea pe care o necesită gestionarea problemelor noastre apare spontan din sufletul omului. Atunci când acționăm pe baza acestei teorii, ne expunem autoamăgirii și unor forme de persuasiune pe care nu le putem verifica. S-a demonstrat că nu ne putem baza pe intuiție, conștiință sau hazardul opiniei de circumstanță dacă vrem să facem față lumii care se sustrage accesului nostru.

PARTEA A VI-A
IMAGINEA DEMOCRAȚIEI

„Mărturisesc că în America am văzut
mai mult decât America; am căutat
însăși imaginea democrației."

Alexis de Tocqueville

Capitolul XVI

OMUL CENTRAT PE SINE

1

De vreme ce opinia publică este considerată principalul motor al democrației, ne-am aștepta să existe o literatură vastă pe această temă. Dar nu este așa. Există lucrări excelente despre guvernare și partide, cu alte cuvinte, despre mecanismul care, în teorie, înregistrează opiniile publice după ce acestea s-au format. Însă despre sursele de la care derivă aceste opinii publice, despre procesele prin care iau naștere, nu s-a scris prea mult. Existența unei forțe numite Opinia Publică este, în esență, luată ca o certitudine, iar politologii americani s-au interesat cel mai mult fie de aflarea metodei prin care se poate determina guvernul să exprime voința comună, fie de găsirea modalității prin care se poate împiedica voința comună să submineze scopurile pentru care ei cred că există guvernarea. În funcție de tradițiile în care se înscriau, ei au dorit fie să îmblânzească opinia, fie să o supună. Astfel, editorul unei serii remarcabile de manuale scrie că „cea mai dificilă și cea mai importantă problemă a guvernării (este) cum să transmită acțiunii publice forța opiniei individuale."[1]

Însă, fără îndoială, există o problemă și mai importantă, anume cea care privește modul în care putem valida versiunile noastre private asupra scenei politice. Există, după cum voi arăta mai jos, perspectiva unei îmbunătățiri radicale prin dezvoltarea unor principii deja funcționale. Dar această dezvoltare va depinde de cât de bine vom învăța să utilizăm cunoașterea modului în care se formează opiniile pentru a veghea asupra propriilor noastre opinii când sunt în proces de formare. Căci opinia de circumstanță, fiind un produs al contactului parțial, al tradiției și al intereselor personale, nu poate să accepte ușor

---

[1] Albert Bushnell Hart în nota introductivă la A. Lawrence Lowell, *Public Opinion and Popular Government* (*Opinia publică și guvernarea populară*).

o metodă a gândirii politice care se bazează pe înregistrare exactă, măsurare, analiză și comparație. Calitățile minții care determină ce va părea interesant, important, familiar, personal și dramatic sunt tocmai acele calități pe care, în primă instanță, opinia realistă le dejoacă și le frustrează. De aceea, dacă în comunitate nu se va răspândi convingerea că prejudecata și intuiția nu sunt de ajuns, exercitarea opiniei realiste – care necesită timp, bani, muncă, efort conștient, răbdare și stăpânire de sine – nu va găsi suficientă susținere. Acea convingere se dezvoltă pe măsură ce crește spiritul autocritic și ne face conștienți de vorbărie, ne face să ne fie jenă de noi înșine când recurgem la ea și să fim vigilenți în detectarea ei. Fără obiceiul bine înrădăcinat de a analiza opiniile atunci când citim, discutăm și decidem, cei mai mulți dintre noi abia dacă vom simți nevoia unor idei mai bune; nici nu ne vor interesa când apar, nici nu vom fi capabili să împiedicăm manipularea prin noile tehnici de informare politică.

Cu toate acestea, democrațiile – dacă judecăm după cele mai vechi și mai puternice dintre ele – au transformat opinia publică într-un mister. Au existat organizatori iscusiți ai opiniei care au înțeles misterul destul de bine pentru a crea majorități în ziua alegerilor. Dar acești organizatori au fost priviți de știința politică drept inși inferiori sau „probleme", și nu ca persoane ce posedau la acea vreme cea mai eficientă știință a modului în care se poate crea și gestiona opinia publică. Tendința oamenilor care au exprimat idei despre democrație, chiar atunci când nu i-au controlat acțiunea, tendința cercetătorilor, oratorilor, editorilor a fost să privească Opinia Publică în felul în care oamenii din alte societăți priveau forțele supranaturale pe seama cărora au pus ultimul cuvânt privind direcția pe care o iau evenimentele.

În aproape orice teorie politică există un element misterios care, în zilele bune ale acelei teorii, rămâne neexaminat. Îndărătul fenomenelor se află Soarta, Spiritele Protectoare sau Trimișii Poporului Ales, Monarhia Divină, un Vice-Regent din Ceruri sau o Clasă a Celor Aleși. Îngerii, demonii și regii bătători la ochi au dispărut din gândirea democratică, dar persistă

nevoia de a crede că există alte puteri călăuzitoare. Nici gânditorii din secolul al XVIII-lea care au conceput matricea democrației nu s-au putut elibera de această nevoie. Ei aveau o divinitate palidă, dar un suflet cald, iar în doctrina suveranității populare au găsit răspunsul la nevoia unei origini infailibile pentru noua ordine socială. Acolo era misterul, și doar inamicii poporului erau în stare să-l atingă cu mâini profane și curioase.

2

Nu au ridicat vălul, deoarece erau politicieni practici într-o luptă dură și incertă. Ei înșiși au simțit aspirația democrației, care este totdeauna mult mai profundă, mai personală și mai importantă decât orice teorie a guvernării. Erau angajați, împotriva prejudecății de secole, în afirmarea demnității umane. Ceea ce îi interesa nu era dacă John Smith avea vederi adecvate asupra problemelor publice, ci faptul că John Smith, vlăstarul unei stirpe care fusese mereu considerată inferioară, nu avea să mai îngenuncheze de-acum în fața nimănui. Prin forța acestui spectacol, „să viețuiești în acei zori" însemna beatitudine și fericire. Însă orice analist pare să retrogradeze acea demnitate, să nege că oamenii sunt mereu raționali, educați sau informați, să observe că oamenii sunt duși de nas, că nu își cunosc totdeauna interesele și că nu toți oamenii sunt la fel de potriviți pentru a guverna.

Criticii au fost la fel de bine primiți ca un copil care bate toba. Fiecare dintre observațiile privind slăbiciunea omului a fost exploatată până la saturație. Dacă democrații ar fi admis că era un adevăr în oricare dintre argumentele aristocratice, ar fi deschis o breșă în sistemul lor de apărare. Și astfel, întocmai cum Aristotel a trebuit să arate că sclavul era sclav prin natura sa, democrații trebuiau să sublinieze că omul liber era legislator și administrator prin natura sa. Ei nu puteau sta să explice că sufletul uman poate să nu aibă încă acest echipament tehnic, și poate nu-l va avea niciodată, și că, totuși, are dreptul inalienabil de a nu fi folosit, împotriva voinței lui, ca un instrument de către alți oameni. Clasele superioare erau încă prea

puternice și prea lipsite de scrupule ca să nu fi profitat de pe urma unei afirmații atât de oneste.

Astfel, primii democrați au insistat că o justețe rațională izvora spontan din masa de oameni. Toți sperau că așa va fi, mulți credeau că așa era, deși cei mai inteligenți, precum Thomas Jefferson, aveau tot felul de rezerve private. Dar un lucru era sigur: dacă opinia publică nu apărea în mod spontan, nimeni, în acea epocă, nu credea că va apărea în vreun alt fel. Căci într-un aspect fundamental știința politică pe care se baza democrația era aceeași cu cea pe care o formulase Aristotel. Democratul și aristocratul, monarhistul și republicanul reprezentau aceeași știință prin faptul că plecau de la premisa majoră că arta guvernării era un dat natural. Oamenii aveau concepții total diferite atunci când încercau să-i numească pe cei care aveau acel dat natural; dar erau de acord că problema crucială era de a-i găsi pe cei care posedau din naștere înțelepciune politică. Monarhiștii erau siguri că regii se născuseră să guverneze. Alexander Hamilton credea că, deși „se găsesc minți puternice în toate profesiunile… corpul reprezentativ, cu prea puține excepții pentru a avea vreo influență asupra spiritului guvernării, va fi compus din proprietari de pământ, comercianți și liberi profesioniști".[1] Jefferson credea că facultățile politice au fost depozitate de Dumnezeu în fermieri și cultivatori, iar uneori vorbea ca și cum ele puteau fi găsite la toți oamenii.[2] Premisa centrală era aceeași: facultatea guvernării era un instinct care apărea, în funcție de preferințele sociale ale fiecăruia, într-o singură persoană sau în câțiva aleși, în toți bărbații sau numai în bărbații care erau albi și făcuseră douăzeci și unu de ani, poate chiar în toți bărbații și toate femeile.

Când se decidea cine era cel mai potrivit să guverneze, cunoașterea lumii era considerată ca fiind deja asigurată. Aristocratul credea că persoanele care se ocupau de treburi vaste aveau instinctul necesar; democrații susțineau că toți oamenii

---

[1] *The Federalist*, Nos. 35, 36. *Cf.* comentariul lui Henry Jones Ford în *Rise and Growth of American Politics* (*Nașterea și mărirea politicii americane*).

[2] Vezi mai jos, p. xxx.

posedau instinctul și, în consecință, puteau să se ocupe de treburi vaste. În nici unul dintre cazuri, știința politică nu lua în considerare întrebarea cum se putea furniza conducătorului o cunoaștere a lumii. Dacă susțineai poporul, nu încercai să soluționezi problema modului în care alegătorul poate fi menținut informat. La douăzeci și unu de ani, acesta își dezvoltase deja competențele politice. Ceea ce conta era să aibă un suflet bun, o minte rezonabilă, o judecată echilibrată. Acestea aveau să se maturizeze odată cu vârsta, dar nu era necesar să cercetezi cum să inspiri sufletul și cum să hrănești mintea. Oamenii își primeau faptele tot așa cum primeau aer în plămâni.

3

Dar faptele pe care oamenii le puteau obține pe această cale lipsită de efort erau limitate. Puteau cunoaște obiceiurile și caracteristicile vădite ale locului unde trăiau și munceau. Însă lumea exterioară trebuia concepută, iar ei nu puteau s-o conceapă instinctiv și nici să dobândească cunoștințe de încredere despre ea pur și simplu trăind. Prin urmare, politica spontană era posibilă doar într-un mediu care nu depășea raza cunoștințelor directe și sigure ale conducătorului. Nu putem evita această concluzie oriunde am găsi o guvernare bazată pe sfera de cuprindere a facultăților umane naturale. Iată ce spunea Aristotel[1]: „Situația în care cetățenii unui stat judecă și distribuie slujbe conform meritelor le cere să-și cunoască unul altuia caracterul; atunci când nu posedă această cunoaștere, atât alegerea pentru slujbe, cât și hotărârile judecătorești vor da greș."

Desigur, această maximă se aplica tuturor școlilor de gândire politică. Dar ea prezenta dificultăți neobișnuite pentru democrați. Cei care credeau în guvernarea bazată pe clase puteau afirma că, la curtea regelui sau în conacul nobilului, oamenii își cunoșteau unul altuia caracterul și că, atâta timp cât restul oamenilor erau pasivi, singurele caractere care trebuiau cunoscute erau cele ale oamenilor din clasa conducătoare. Însă democrații, care voiau să promoveze demnitatea tuturor oamenilor,

[1] *Politica*, Cartea a VII-a, cap. IV.

au fost imediat copleșiți de dimensiunea și de confuzia clasei lor conducătoare – electoratul masculin. Știința lor le spunea că politica era un instinct și că instinctul funcționa într-un mediu limitat. Speranțele lor îi făceau să insiste că toți oamenii dintr-un mediu foarte amplu puteau guverna. Acest conflict fatal între idealuri și știință putea fi soluționat doar susținând, fără prea multe discuții, că vocea poporului era vocea lui Dumnezeu.

Paradoxul era prea mare, miza prea importantă, idealul lor prea prețios pentru a se da curs unei examinări critice. Nu puteau arăta cum urma un cetățean din Boston să stea în Boston și să conceapă viziunile unui cetățean din Virginia, cum putea un cetățean din Virginia să trăiască acolo și să aibă opinii reale despre guvernul din Washington, cum putea un congresmen din Washington să aibă opinii referitoare la China sau Mexic. Căci, în acea vreme, aducerea unui mediu nevăzut în câmpul judecății oamenilor era pentru cei mai mulți irealizabilă. Bineînțeles, se mai avansase de la Aristotel încoace. Existau câteva ziare, erau cărți, drumuri mai bune și nave mai bune. Dar nu era un pas foarte mare înainte, iar premisele politice ale secolului al XVIII-lea nu puteau fi, în esență, decât acelea care dominaseră știința politică timp de două mii de ani. Primii democrați nu aveau o bază pentru a rezolva conflictul dintre aria cunoscută a atenției omului și credința lor nelimitată în demnitatea sa.

Premisele lor au precedat nu numai ziarul modern, serviciile de presă internaționale, fotografia și filmul; de asemenea, ele au precedat – ceea ce e mai semnificativ – măsurarea și înregistrarea, analiza cantitativă și comparativă, canoanele probatoriului și capacitatea analizei psihologice de a corecta și reduce prejudecățile martorilor. Nu vreau să spun că rapoartele noastre sunt satisfăcătoare, că analizele noastre sunt nepărtinitoare, iar măsurătorile, sigure. Vreau să spun că invențiile-cheie au fost făcute pentru a aduce lumea nevăzută în câmpul judecății. Ele nu fuseseră făcute pe vremea lui Aristotel și nu erau încă destul de importante ca să fie vizibile pentru teoria politică din vremea lui Rousseau, Montesquieu sau Thomas Jefferson. Într-un capitol ulterior, vom vedea că până și în cea mai nouă

teorie asupra reconstrucției umane, anume socialismul ghildelor din Marea Britanie, toate premisele mai adânci au fost preluate din acest sistem mai vechi al gândirii politice.

Orișicând era competent și onest, acel sistem trebuia să admită că un om, oricare ar fi el, nu putea avea decât o experiență foarte parțială a treburilor publice. Având în vedere că omul poate acorda problemelor publice doar puțin timp, această premisă și-a păstrat, într-un sens, adevărul, cu consecințe importante. Dar teoria antică trebuia să presupună nu numai că oamenii puteau acorda puțină atenție problemelor publice, ci și că atenția disponibilă avea să fie limitată la chestiunile aflate la îndemână. Doar un vizionar ar fi putut să spună că va veni un timp când evenimente îndepărtate și complicate vor putea fi relatate, analizate și prezentate în mod comprehensibil și într-o formă care să permită unui amator să facă o alegere într-adevăr relevantă. Acest timp se întrevede acum. Nu mai e nicio îndoială că relatarea continuă a mediului nevăzut este fezabilă. Deseori, aceasta se face prost, dar simplul fapt că se face arată că se poate face, iar faptul că începem să realizăm cât de prost se face adesea arată că se poate face mai bine. Situații complexe din locuri îndepărtate sunt relatate zi de zi, cu diferite grade de pricepere și onestitate, de către ingineri și contabili pentru oameni de afaceri, de către secretari și funcționari publici pentru oficialități, de către ofițeri de informații pentru statul major, de către jurnaliști pentru cititori. Acestea sunt începuturi crude, dar radicale, mult mai radicale – în sensul literal al cuvântului – decât repetiția războaielor, revoluțiilor, abdicărilor și restaurațiilor; la fel de radicale ca schimbarea la scară umană care face posibil ca dl Lloyd George să discute mineritul din Țara Galilor după micul dejun la Londra și soarta arabilor înainte de cină la Paris.

Posibilitatea de a aduce orice aspect al treburilor umane în câmpul judecății rupe vraja care plutea peste ideile politice. Au existat, fără îndoială, destui care nu au realizat că aria atenției era principala premisă a științei politice. Ei au construit pe nisip. Au demonstrat prin propriile persoane efectele unei cunoașteri foarte limitate și centrate pe sine a lumii. Dar pentru

gânditorii politici care au contat, de la Platon și Aristotel la Machiavelli și Hobbes și până la teoreticienii democrați, speculația s-a învârtit în jurul omului centrat pe sine, care trebuia să vadă întreaga lume cu ajutorul câtorva imagini din mintea sa.

Capitolul XVII

COMUNITATEA AUTOSUFICIENTĂ

1

A fost întotdeauna evident că grupurile de oameni centrați pe sine ar intra într-o luptă pentru existență dacă s-ar ciocni unul de altul. În această privință, e de netăgăduit adevărul conținut în acel pasaj faimos din *Leviathan*, unde Hobbes spune că, „chiar dacă nu ar fi existat nicio vreme în care indivizii se aflau în război unii împotriva altora, în toate timpurile regii și *persoanele* cu *autoritate suverană, din cauza independenței lor*, se pizmuiesc neîncetat și se găsesc în starea și postura gladiatorilor, cu armele îndreptate unii către alții și cu ochii fixați pe mișcările celuilalt…“[1]

2

Pentru a dejuca această concluzie, o ramură importantă a gândirii umane, care a avut și are multe școli, a procedat astfel: a conceput un model al relațiilor umane care etala o dreptate ideală și în care fiecare persoană avea funcții și drepturi bine definite. Dacă individul își îndeplinea conștiincios rolul care îi era atribuit, nu conta dacă opiniile sale erau corecte sau greșite. Își făcea datoria, cel de lângă el și-o făcea pe a sa, și toți oamenii obedienți alcătuiau împreună o lume armonioasă. Orice sistem de caste ilustrează acest principiu; el poate fi găsit în *Republica* lui Platon și la Aristotel, în idealul feudal, în cercurile *Paradisului* lui Dante, în tipul birocratic de socialism și în *laissez-faire*, într-un grad uimitor în sindicalism, în socialismul ghildelor, în anarhism și în sistemul de drept internațional imaginat de dl Robert Lansing.(1) În toate aceste cazuri se presupune o

---

[1] *Leviathan*, cap. XIII. *Of the Natural Condition of Mankind as concerning their Felicity and Misery* (*Despre condiția de natură a oamenilor cu referire la fericirea și nefericirea lor*).

(1) Robert Lansing (1864-1928) a fost secretar de stat al S.U.A. între 1915 și 1920. În calitate de șef al delegației americane, a participat la Con-

armonie prestabilită – inspirată, impusă sau înnăscută –, prin care persoana, clasa sau comunitatea cu opinii proprii este pusă în acord cu restul umanității. Autoritariștii consideră că simfonia trebuie condusă de un dirijor care are grijă ca fiecare să-și cânte partitura; anarhiștii înclină să creadă că acordul ar răsuna mai divin dacă fiecare interpret ar improviza pe parcursul concertului.

Însă unii filozofi s-au plictisit de schemele cu drepturi și îndatoriri și, considerând conflictul ca pe un dat, au căutat avantaje pentru partida lor. Aceștia au părut întotdeauna mai realiști, chiar și atunci când păreau alarmiști, deoarece tot ceea ce trebuiau să facă era să generalizeze o experiență căreia nimeni nu i se putea sustrage. Machiavelli este clasicul acestei școli, un om condamnat cu toată asprimea, pentru că s-a întâmplat să fie primul naturalist care a folosit un limbaj simplu într-un domeniu dominat până atunci de supranaturaliști.[1] Dintre toți gânditorii politici care au trăit vreodată, el are cel mai prost renume, dar și cei mai mulți discipoli. El a descris tehnica existenței unui stat autosuficient. Acesta e motivul pentru care are discipoli. Are o reputație proastă deoarece a spionat familia Medici, a visat noaptea în camera lui de lucru, îmbrăcat în „nobila vestimentație de curte", că el însuși era Principele și a transformat o descriere caustică a felului în care se fac lucrurile într-un elogiu despre felul în care se fac.

În capitolul său cel mai hulit[2], a scris că „principele trebuie să bage bine de seamă să nu-i iasă vreodată din gură vreun

---

ferința de Pace de la Paris, dar a fost nevoit să demisioneze din funcție ca urmare a divergențelor cu președintele Woodrow Wilson (n. tr.).

[1] În volumul *Alexander Hamilton*, F. S. Oliver spune despre Machiavelli următoarele (p. 174): „Socotind condițiile existente – natura omului și a lucrurilor – ca fiind neschimbătoare, el procedează într-o manieră calmă, amorală, ca un lector vorbind despre broaște, pentru a arăta felul în care un conducător curajos și sagace poate întoarce lucrurile în favoarea sa și a dinastiei sale."

[2] *The Prince*, cap. XVIII. „Concerning the way in which Princes should keep faith" („Despre felul în care Principii trebuie să mențină încrederea"). [Textul românesc urmează traducerea lui Nicolae Luca, Editura Minerva, 1994, pp. 91-92; n. tr.].

cuvânt care să nu fie pătruns de cele cinci daruri arătate mai înainte și să-ți pară atunci când îl vezi și îl auzi că e tot numai bunătate și blândețe, devotament, cinste, omenie și credință în Dumnezeu. Și de nimic nu ai mai multă nevoie decât de aparența acestei ultime însușiri. Căci, în general, oamenii judecă mai mult după ochi decât după mâini, deoarece fiecăruia îi e dat să vadă, dar puțini sunt în stare să și simtă. Fiecare vede ceea ce tu pari, dar puțini te simt cine ești cu adevărat. Iar cei puțini nu vor îndrăzni să se opună părerii celor mulți care au de partea lor autoritatea înaltă a statului care îi apără. Deci faptele oamenilor, și mai cu seamă cele ale principilor pentru care nu există un judecător suprem, care să le judece, trebuie privite numai prin prisma scopului. Prin urmare, e necesar ca un principe să facă în așa fel încât să învingă și să-și păstreze statul. Iar mijloacele lui vor fi socotite totdeauna onorabile și de fiecare lăudate, deoarece oamenii de rând sunt atrași numai de ceea ce pare și de succesul unui lucru. Iar lumea nu e făcută decât din asemenea oameni de rând. Cei puțini dobândesc forță și stăpânire, numai atunci când cei mulți au pe cine să se sprijine. Un principe din timpurile noastre, pe care mai bine nu-l numesc, nu propovăduiește niciodată altceva decât pacea și credința, și e cel mai mare dușman și al uneia și al alteia. Dacă le-ar fi respectat atât pe una cât și pe cealaltă și-ar fi pierdut oricând și faima și domnia."

Acesta este cinism. Dar este cinismul unui om care a văzut cu adevărat, fără a ști prea bine de ce vedea ceea ce vedea. Machiavelli se gândește la oamenii și principii care „judecă mai mult după ochi decât după mâini", un fel de a spune că judecățile lor sunt subiective. Era prea realist pentru a pretinde că italienii zilelor sale vedeau lumea fără oscilații și în întregul ei. Nu se complăcea în fantezie și nu avea nicio bază pentru a concepe o specie umană care ar putea să învețe să-și corecteze modul de a vedea lucrurile.

Lumea care i se arăta era formată din oameni ale căror vederi puteau fi rareori corectate, iar Machiavelli știa că astfel de oameni, care văd relațiile publice fiecare în felul său, se află într-o rivalitate continuă. Ceea ce văd este propria lor versiune

a problemelor, fie ea personală, de clasă, dinastică sau specifică cetății; însă realitatea problemelor depășește cu mult limitele vederii lor. Ei văd aspectul lor. Îl consideră corect. Dar se încrucișează cu alți oameni care sunt la fel de centrați pe sine. Atunci, este pusă în pericol însăși existența lor sau cel puțin ceea ce ei, din motive personale neînțelese, consideră a fi existența lor, pe care o socotesc periclitată. Finalitatea, care valorizează o experiență reală, deși personală, justifică mijloacele. Vor sacrifica oricare dintre idealuri pentru a se salva cu toții: „scopul scuză mijloacele…"

3

Filozofii democrați s-au confruntat cu aceste adevăruri elementare. Conștient sau nu, ei știau că raza cunoașterii politice era limitată, că aria autoguvernării trebuia îngrădită și că, atunci când se ciocneau unul de altul, statele autosuficiente se aflau în postura gladiatorilor. Dar ei știau la fel de sigur că oamenii caută să-și decidă propria soartă și caută o pace care să nu fie impusă prin forță. Cum puteau filozofii să împace dorința cu realitatea?

Au privit în jur. Cronicile le-au arătat că în statele-cetăți din Grecia și Italia domniseră mereu intriga, corupția și războiul.[1] În propriile orașe au găsit scindare, artificialitate, agitație. Aceasta nu era un mediu în care putea prospera idealul democratic, nu era un loc unde un grup de oameni independenți și, în egală măsură, competenți să-și conducă în mod spontan treburile lor. Așa că au privit mai încolo, poate ghidați într-o anumită măsură de Jean-Jacques Rousseau, către sate îndepărtate și nealterate. Au văzut destul pentru a se convinge că acolo idealul era acasă. Mai ales Jefferson a simțit astfel, iar el a fost cel care, mai mult decât oricine altcineva, a formulat imaginea americană a democrației. Puterea care purtase Revoluția Americană spre victorie emanase din unitățile teritoriale. Tot de aici aveau

[1] „Democrațiile au fost întotdeauna spectacole ale turbulențelor și disputelor… și, în general, viața le-a fost la fel de scurtă pe cât de violentă le-a fost moartea." Madison, *The Federalist*, No. 10.

să vină și voturile care au propulsat partidul lui Jefferson la putere. În comunitățile fermierilor din Massachusetts și Virginia, puteai vedea cu ochiul minții imaginea a ceea ce urma să fie democrația, dacă purtai niște ochelari care omiteau sclavii din peisaj.

„A izbucnit Revoluția Americană", spune Tocqueville[1], „iar doctrina suveranității poporului, care fusese cultivată în unitățile teritoriale, a luat în stăpânire statul." Cu siguranță a luat în stăpânire mințile acelor oameni care au formulat și au popularizat stereotipurile democrației. „Prețuirea poporului a fost principiul nostru," scria Jefferson.[2] Dar oamenii pe care îi prețuia constau aproape exclusiv din mici fermieri proprietari de pământ: „Cei care muncesc pământul sunt poporul ales al lui Dumnezeu, dacă El a avut vreodată un popor ales, iar din inima lor El a făcut depozitarul privilegiat al virtuții durabile și autentice. Este locul unde El menține viu focul sacru, care altfel ar putea dispărea de pe fața pământului. Nicio epocă și nicio națiune nu au oferit vreun exemplu pentru coruperea moravurilor în populațiile de cultivatori."

Oricât ar aduce această exclamație cu o întoarcere romantică la natură, exista și o parte de adevăr în ea. Jefferson avea dreptate să creadă că un grup de fermieri independenți se apropie de îndeplinirea cerințelor unei democrații spontane mai mult decât oricare altă societate umană. Dar dacă vrei să conservi idealul, trebuie să ferești aceste comunități de ticăloșia lumii. Pentru ca fermierii să-și conducă propriile treburi, ei trebuie să se rezume la ceea ce sunt obișnuiți să facă. Jefferson a ajuns la aceste concluzii logice. A dezaprobat manufactura, comerțul extern, marina, formele impalpabile de proprietate și, în teorie, orice formă de guvernământ care nu se baza pe autoguvernarea unui mic grup. În epocă, a avut critici: unul observa că, „înfășurați în plenitudinea autosuficienței și, în realitate, destul de puternici pentru a ne apăra împotriva oricărui

---

[1] *Democracy in America* (*Democrația în America*), vol. I, p. 51. Ediția a 3-a.

[2] Citat în Charles Beard, *Economic Origins of Jeffersonian Democracy* (*Originile economice ale democrației jeffersoniene*). Cap. XIV.

invadator, am putea să ne bucurăm de o eternă rusticitate și să trăim, pe veci, apatici și plebei sub acoperământul unei indiferențe egoiste și mulțumite."[1]

4

Idealul democratic, așa cum l-a modelat Jefferson, constând dintr-un mediu ideal și o clasă aleasă, nu intra în conflict cu știința politică a vremii. Intra în conflict cu realitățile. Când idealul a fost formulat în termeni absoluți, în parte din exuberanță și în parte din motive de campanie, s-a uitat repede că teoria fusese inițial concepută pentru o situație foarte specială. Ea a devenit un soi de evanghelie politică și a furnizat stereotipurile prin prisma cărora au privit politica americanii din toate partidele.

Această evanghelie a fost consolidată prin faptul că, în vremea lui Jefferson, nimeni nu ar fi putut să conceapă opinii publice care să nu fie spontane și subiective. De aceea, tradiția democratică încearcă întotdeauna să vadă o lume în care oamenii sunt preocupați exclusiv de probleme ale căror cauze și efecte acționează în limitele regiunii în care locuiesc. Teoria democratică nu a putut fi concepută niciodată în contextul unui mediu larg și impredictibil. Oglinda este concavă. Și, chiar dacă democrații recunosc că sunt în contact cu afacerile externe, ei văd foarte bine că orice contact în afara grupului autosuficient este o amenințare la adresa democrației așa cum a fost concepută inițial. E o temere îndreptățită. Pentru ca democrația să fie spontană, interesele ei trebuie să rămână simple, inteligibile și ușor de gestionat. Pentru ca procurarea informațiilor să fie lăsată în seama experienței de circumstanță, condițiile trebuie să se apropie de cele ale obștii rurale izolate. Mediul trebuie să fie limitat la aria cunoașterii directe și sigure a fiecărei persoane.

Democratul a înțeles ce pare să demonstreze o analiză a opiniei publice: anume că, atunci când se abordează un mediu nevăzut, deciziile, „se iau, în mod evident, la întâmplare, ceea

[1] *Op. cit.*, p. 426.

ce nu ar trebui să se întâmple".[1] Așa că democratul a încercat întotdeauna, într-un fel sau altul, să reducă importanța acelui mediu nevăzut. S-a temut de comerțul exterior, deoarece comerțul implică legături străine; n-a avut încredere în manufacturi, pentru că duceau la orașe mari și la aglomerarea populației; dacă trebuia, totuși, să aibă manufacturi, voia protecție în interesul autosuficienței. Când nu putea găsi aceste condiții în lumea reală, pleca înflăcărat în sălbăticie și fonda comunități utopice departe de contactele străine. Sloganurile sale îi trădează prejudecățile. El este pentru autoguvernare, autodeterminare și independență. Niciunul dintre aceste concepte nu trimite la vreo idee a consensului sau a comunității dincolo de frontierele grupurilor autoguvernate. Aria acțiunii democratice este o zonă circumscrisă. În cadrul granițelor protejate, obiectivul a fost să se realizeze autosuficiența și să se evite legături care ar putea complica lucrurile. Această regulă nu se limitează la politica externă, dar se observă cel mai clar aici, deoarece viața în afara granițelor naționale este atât de străină de orice trai din interiorul lor. Și, după cum ne arată istoria, în ceea ce privește politica externă democrațiile au trebuit, în general, să aleagă între o splendidă izolare și o diplomație care aducea atingere idealurilor lor. De fapt, democrațiile cele mai de succes, Elveția, Danemarca, Australia, Noua Zeelandă și America, până de curând, nici măcar nu au avut o politică externă, în sensul european al expresiei. Până și o regulă precum Doctrina Monroe(1) a apărut din dorința de a adăuga celor două oceane un glacis(2) de state care erau suficient de republicane pentru a nu avea o politică externă.

---

[1] Aristotel, *Politica*, Cartea a VII-a, cap. IV.

(1) Președintele american James Monroe (1758-1831) a formulat într-un discurs din 1823 un principiu politic prin care anunța că S.U.A. nu se vor amesteca în politica europeană și cerea statelor europene să nu intervină nici ele pe teritoriul american și să renunțe la orice tentative de colonizare pe continentul american (n. tr.).

(2) Teren în pantă crescândă în jurul unei fortificații, servind apărării acesteia. Cel mai eficient era glacisul descoperit, fără construcții sau copaci, care nu permitea atacatorilor să se ferească, făcându-i totodată o țintă vizibilă. (n. tr.).

Dacă pericolul este o condiție importantă, poate chiar indispensabilă a autocrației[1], siguranța era privită drept o necesitate pentru funcționarea democrației. Premisa unei comunități autosuficiente era evitarea, pe cât posibil, a tulburărilor. Nesiguranța implică surprize. Înseamnă că există persoane care acționează asupra vieții tale, persoane asupra cărora nu ai niciun control și cu care nu te poți consulta. Înseamnă că undeva există forțe care tulbură rutina familiară și că apar probleme inedite care reclamă decizii rapide și neobișnuite. Orice democrat simte în străfundul său că democrația nu e compatibilă cu crizele periculoase, deoarece inerția maselor este de așa natură încât, pentru a acționa rapid, câțiva trebuie să decidă, iar restul îi urmează aproape orbește. Acest lucru nu i-a făcut pe democrați să recuze rezistența, dar a făcut ca toate războaiele democratice să fie purtate în scopuri pacifiste. Chiar dacă războaiele sunt, de fapt, războaie de cucerire, se crede sincer că sunt războaie de apărare a civilizației.

Diversele încercări de a îngrădi o porțiune din suprafața pământului nu au izvorât din lașitate, din apatie sau din ceea ce unul dintre criticii lui Jefferson numea o dorință de a trăi într-o disciplină monahală. Democrații întrevăzuseră o posibilitate uluitoare: fiecare ființă umană urma să se ridice la nivelul întregii sale capacități, eliberată de limitele impuse de alții. Ceea ce știau democrații despre arta guvernării nu le permitea – și aici nu au ajuns mai departe decât Aristotel – să conceapă o societate de indivizi autonomi, dacă aceasta nu era una închisă și simplă. Așadar, n-au putut alege o altă premisă dacă voiau să ajungă la concluzia că toți oamenii își puteau conduce spontan treburile publice.

---

[1] Fisher Ames, înspăimântat de revoluția democratică din 1800, îi scria lui Rufus King în 1802: „La fel ca toate națiunile, avem nevoie de presiunea din afara cercului nostru, din partea unui vecin grozav, a cărui prezență va stârni întotdeauna temeri mai mari decât cele pe care pot să le provoace demagogii oamenilor față de guvernul lor." *Apud* H. J. Ford, *Rise and Growth of American Politics* (*Nașterea și mărirea politicii americane*), p. 69.

5

Odată ce au adoptat această premisă, de care aveau nevoie pentru a-și menține cea mai ardentă speranță, au tras și alte concluzii. Dacă, pentru a avea o autoguvernare spontană, trebuia să existe o comunitate simplă și autosuficientă, ei au considerat de la sine înțeles faptul că un om era la fel de competent ca oricare altul în gestionarea acestor treburi simple și autosuficiente. Acolo unde dorința naște gândul, o astfel de logică este convingătoare. Mai mult, doctrina cetățeanului omnicompetent este, în cele mai multe chestiuni practice, adevărată pentru obștea rurală. Mai devreme sau mai târziu, orice locuitor al unui sat își încearcă priceperea la tot ce se întreprinde acolo. Sarcinile sunt preluate prin rotație de către oameni care sunt ucenici în toate meșteșugurile. Doctrina cetățeanului omnicompetent a început să întâmpine dificultăți serioase abia când stereotipul democratic a fost aplicat universal, așa încât oamenii aveau în față o civilizație complicată, însă vedeau un sat închis.

Cetățeanul individual era nu numai capabil să se ocupe de toate treburile publice, ci era și înzestrat cu un spirit civic solid și cu un interes statornic. În obștea rurală, el avea suficient spirit civic, căci acolo îi cunoștea pe toți și era interesat de ce fac toți. Ideea de suficient pentru obște s-a transformat ușor în ideea de suficient pentru orice scop, căci, după cum am observat, gândirea cantitativă nu convine stereotipului. Dar cursul ideilor a mai luat o turnură. De vreme ce se presupunea că toți erau suficient de interesați de treburile importante, au ajuns să pară importante doar acele chestiuni care interesau pe toată lumea.

Aceasta însemna că oamenii își formau imaginea lumii exterioare din imaginile nechestionate din mintea lor. Ei primeau aceste imagini stereotipizate de la părinți și profesori și le corectau în mică măsură prin propria lor experiență. Puțini oameni aveau treburi care îi purtau dincolo de granițele statului. Încă și mai puțini aveau motive să călătorească în străinătate. Majoritatea alegătorilor trăiau toată viața într-un singur mediu; ei aveau la dispoziție doar niște ziare modeste, câteva foi volante

și discursuri politice, școala de duminică și diverse zvonuri și, pe această bază, trebuiau să conceapă mediul mai larg al comerțului și finanțelor, al războiului și păcii. Numărul opiniilor publice care se întemeiau pe relatări obiective era foarte mic în raport cu cel al opiniilor născute din hazardul imaginației.

Din multe motive diferite, autosuficiența era un ideal spiritual în perioada de formare. Izolarea fizică a obștii rurale, singurătatea pionierului, teoria democrației, tradiția protestantă și limitările științei politice, toate au convers, făcându-i pe oameni să creadă că trebuie să extragă înțelepciunea politică din propria lor conștiință. Nu trebuie să ne mire că deducerea legilor din principii absolute le-a golit în așa mare măsură de energia lor liberă. Gândirea politică americană trebuia să trăiască din capitalul său. Ea a găsit în legalism un corpus testat de reguli, de la care se puteau deriva noi reguli fără a face efortul de a dobândi noi adevăruri din experiență. Formulele au căpătat o sacralitate atât de bizară, încât orice bun observator din străinătate a fost uimit de contrastul dintre energia practică atât de dinamică a poporului american și doctrina statică a vieții lor publice. Atașamentul constant față de principii fixe era singura cale cunoscută pentru a ajunge la autosuficiență. Dar aceasta însemna că opiniile publice ale oricărei comunități privind lumea exterioară constau, în principal, din câteva imagini stereotipe aranjate conform unui tipar dedus din codurile legale și morale și animate de sentimentele trezite de experiențele locale.

Astfel, teoria democratică, care pornise de la o viziune fină a demnității umane, a fost obligată, prin lipsa instrumentelor de cunoaștere a mediului, să apeleze la înțelepciunea și experiența pe care se întâmpla să le acumuleze alegătorul. Pentru Jefferson, Dumnezeu făcuse din inima oamenilor „depozitarul privilegiat al virtuții durabile și autentice". Acești oamenii aleși în mediul lor autosuficient aveau toate faptele în fața ochilor. Mediul era atât de familiar, încât se putea considera cert faptul că oamenii vorbeau, în esență, despre aceleași lucruri. Așadar, singurele neînțelegeri reale puteau apărea din judecarea acelorași fapte. Nu era nevoie să se verifice sursele de informare.

Acestea erau evidente și la fel de accesibile tuturor. Nici în privința criteriilor ultime nu existau dificultăți. În comunitatea autosuficientă, se putea presupune sau, oricum, se presupunea că există un cod omogen al moravurilor. Prin urmare, nu exista loc pentru diferențe de opinie decât în aplicarea logică a standardelor acceptate la faptele acceptate. Și, de vreme ce facultatea de judecată era de asemenea bine standardizată, o eroare de judecată era repede dată în vileag într-o discuție liberă. În consecință, adevărul putea fi obținut prin libertate în cadrul acestor limite. Comunitatea putea să ia informațiile disponibile drept bune; ea își transmitea codurile prin școală, biserică și familie, iar capacitatea de a trage concluzii dintr-o premisă, mai degrabă decât abilitatea de a găsi premisa, era considerată scopul principal al instruirii intelectuale.

Capitolul XVIII

ROLUL FORȚEI, PATRONAJULUI ȘI PRIVILEGIULUI

1

Hamilton[1] scria: „S-a întâmplat așa cum era de așteptat, măsurile Uniunii nu au fost puse în aplicare; prevaricațiunile statelor au ajuns, pas cu pas, până la un punct extrem, blocând toate pârghiile guvernării naționale și aducându-le într-o stare de nefuncționare totală.“ Căci „în cazul nostru, concordanța a treisprezece dorințe suverane distincte este indispensabilă, sub auspiciile Confederației, pentru punerea completă în aplicare a fiecărei măsuri importante care vine de la Uniune“. Cum ar putea fi altfel, se întreba el: „Conducătorii respectivelor state membre… vor începe să judece oportunitatea măsurilor. Vor analiza conformitatea chestiunii propuse ori cerute cu interesele sau scopurile lor imediate; vor evalua avantajele sau inconvenientele pe care le-ar aduce adoptarea măsurii. Vor examina toate acestea într-o manieră interesată și suspicioasă, fără acea cunoaștere a contextului național și a rațiunilor de stat care este esențială pentru o judecată corectă și cu acea predilecție pentru chestiuni locale ce duce, mai totdeauna, la decizia greșită. Același proces se repetă în fiecare stat membru din care este constituită Uniunea; iar punerea în aplicare a planurilor întocmite de consiliile generale va depinde întotdeauna de rezervele opiniei preconcepute și prost informate a fiecărei părți. Cei care sunt familiarizați cu procedurile adunărilor populare, care au văzut cât de dificil este adesea, când nu există o presiune conjuncturală din exterior, să le determini să-și armonizeze hotărârile în punctele importante, vor realiza imediat că este imposibil să determini mai multe astfel de adunări, care deliberează la distanță unele de altele, în momente diferite și sub impresii diferite, să coopereze mult timp în beneficiul acelorași viziuni și țeluri.“

---

[1] *The Federalist*, No. 15.

Cei peste zece ani de furtuni și strădanii trăiți cu un Congres care era, după cum a spus-o John Adams[1], „doar o adunare diplomatică" dăduseră liderilor revoluției „o lecție instructivă, dar dureroasă"[2] despre ceea ce se întâmplă când mai multe comunități centrate pe sine sunt aruncate în același mediu. Și astfel, când au mers la Philadelphia în mai 1787, aparent pentru a revizui articolele Confederației, erau de fapt foarte porniți împotriva premisei fundamentale a democrației secolului al XVIII-lea. Liderii nu numai că se opuneau conștient spiritului democratic al timpului – simțind, cum spunea Madison, că „democrațiile au fost întotdeauna spectacole ale turbulențelor și disputelor" – dar, în cadrul frontierelor naționale, erau hotărâți să contrabalanseze pe cât era posibil idealul comunităților autoguvernate în medii autosuficiente. Aveau în față ciocnirile și eșecurile democrației concave, în care oamenii conduceau spontan toate treburile lor. Problema, așa cum o vedeau ei, era să restaureze guvernarea împotriva democrației. Prin guvernare înțelegeau puterea de a lua decizii la nivel național și de a le pune în aplicare în toată țara; democrația, considerau ei, era cerința localităților și claselor de a se autodetermina în acord cu interesele și scopurile lor imediate.

Ei nu puteau lua în calcul posibilitatea unui tip de organizare a cunoașterii care să permită unor comunități separate să acționeze simultan pe baza aceleiași versiuni a faptelor. Noi abia începem să concepem această posibilitate pentru anumite părți ale lumii unde există libera circulație a știrilor și un limbaj comun, însă, chiar și aici, numai pentru anumite aspecte ale vieții. Întreaga idee a unui federalism voluntar în industrie și în politica mondială este încă atât de rudimentară, încât – după cum ne dăm seama din propria noastră experiență – ea se răsfrânge foarte puțin asupra practicii politice. Autorii Constituției nu aveau niciun temei să conceapă ceea ce noi, la mai mult de un secol distanță, putem doar să concepem drept un imbold pentru efortul intelectual al generațiilor. Pentru a institui guvernarea

---

[1] H. J. Ford, *op. cit.*, p. 36.

[2] *The Federalist*, No. 15.

națională, Hamilton și colegii săi trebuiau să se bazeze în planurile lor nu pe teoria că oamenii aveau să coopereze întrucât aveau un simț al interesului comun, ci pe teoria că oamenii puteau fi guvernați dacă interesele speciale erau menținute în echilibru printr-o cumpănă a puterii. „Ambiția", spunea Madison[1], „trebuie făcută să contracareze ambiția."

Ei nu au intenționat, așa cum au presupus unii comentatori, să echilibreze fiecare interes astfel încât guvernul să se afle într-un blocaj perpetuu. Intenția lor a fost să blocheze interesele locale și de clasă pentru a le împiedica să obstrucționeze guvernul. „În ceea ce privește formarea unui guvern prin care oamenii să fie conduși de către oameni", scria Madison[2], „cea mai mare dificultate este aceasta: *întâi trebuie să dai guvernului posibilitatea de a-i controla pe cei guvernați*, iar apoi trebuie să-l obligi să se controleze pe sine." Așadar, într-un sens foarte important, doctrina controlului și a echilibrului a fost remediul liderilor federaliști pentru problema opiniei publice. Singura cale găsită de ei pentru a substitui „acțiunii sângeroase a sabiei" „influența blândă a magistraturii"[3] consta în inventarea unui mecanism ingenios care să neutralizeze opinia locală. Ei nu știau cum să manipuleze un electorat de mari dimensiuni, și nici nu întrevedeau posibilitatea consensului pe baza informației comune. E adevărat că Hamilton a fost destul de impresionat de lecția pe care i-a dat-o Aaron Burr când a preluat controlul asupra orașului New York în 1800, ajutat de Tammany Hall.(1) Dar Hamilton a fost ucis înainte de a profita de această nouă descoperire și, după cum spune dl Ford[4], pistolul lui Burr(2) a zburat creierii Partidului Federalist.

---

[1] *The Federalist*, No. 51, citat de Ford, *op. cit.*, p. 60.

[2] *Idem.*

[3] *The Federalist*, No. 15.

(1) Biroul Partidului Democrat din New York. Tammany Hall a avut mult timp o mare greutate în politica newyorkeză; numele a devenit sinonim cu politica coruptă de partid (n. tr.).

[4] Ford, *op. cit.*, p. 119.

(2) Alexander Hamilton a murit în 1804 în urma unui duel cu rivalul său politic Aaron Burr, vicepreședinte al S.U.A. la acea vreme (n. tr.).

2

Atunci când s-a scris Constituția, „politica se mai putea duce prin discuții și înțelegeri între gentlemeni“[1] și, în vederea guvernării, Hamilton s-a îndreptat spre proprietarii de pământ. Se urmărea ca aceștia să gestioneze afacerile naționale odată ce prejudecățile locale fuseseră contrabalansate prin pârghiile constituționale de control și echilibru. Fără îndoială, Hamilton, care aparținea acestei clase prin adopție, avea o atitudine binevoitoare față de ea. Dar acest fapt nu este o explicație concludentă pentru politica sa. E evident că pasiunea sa mistuitoare pentru Uniune nu poate fi pusă sub semnul întrebării și cred că este o denaturare a adevărului să se susțină că el a făcut Uniunea pentru a proteja privilegii de clasă, în loc să se spună că s-a folosit de privilegii de clasă pentru a face Uniunea. „Trebuie să luăm un om așa cum este“, spunea Hamilton, „iar dacă ne așteptăm de la el să slujească publicul, trebuie să-l cointeresăm pentru a face acest lucru.“[2] Pentru a guverna, Hamilton avea nevoie de oameni ale căror sentimente și interese să se lege cât mai iute de interesul național. Aceștia erau proprietarii de pământ, creditorii publici, manufacturierii, transportatorii și comercianții[3], și, probabil, nu există în istorie un exemplu mai bun de adaptare a unor mijloace viclene la un scop onest decât în seria de măsuri fiscale prin care Hamilton a adus oamenii notabili din provincie alături de noul guvern.

Deși adunarea constituantă a lucrat în spatele ușilor închise, iar ratificarea a fost realizată printr-un „vot, probabil, a doar unei șesimi din bărbații adulți“[4], s-a apelat puțin sau deloc la prefăcătorie. Federaliștii susțineau uniunea, nu democrația, iar chiar și cuvântul „republică“ avea o conotație neplăcută pentru George Washington când fusese vreme de doi ani președinte republican. Constituția a fost o încercare fățișă de a limita

---

[1] *Op. cit.*, p. 144.

[2] *Op. cit.*, p. 47.

[3] Beard, *An Economic Interpretation of the Constitution* (*O interpretare economică a Constituției*), *passim.*

[4] Beard, *op. cit.*, p. 325.

sfera conducerii populare; singurul organ democratic pe care urma să îl aibă guvernarea era Camera[1], bazată pe un vot care era în mare măsură cenzitar. Chiar și așa, se credea că Camera va fi o parte atât de liberă a guvernării, încât urma să fie controlată și echilibrată cu mare atenție de către Senat, colegiul electoral, vetoul președintelui, precum și prin interpretarea juridică.

Astfel, în momentul în care Revoluția Franceză aprindea pretutindeni în lume sentimentul popular, revoluționarii americani de la 1776 subscriau la o constituție care se întorcea, atât cât era util, la modelul oferit de monarhia britanică. Această reacție conservatoare nu putea dura. Cei care o inițiaseră erau o minoritate, motivele lor stârneau suspiciuni, iar când George Washington s-a retras, poziția proprietarilor de pământ nu a fost destul de puternică pentru a supraviețui inevitabilei lupte pentru succesiune. Distanța dintre planul originar al părinților fondatori și sentimentul moral al epocii era prea mare pentru a nu fi capitalizată de către un bun politician.

3

Jefferson a numit alegerea sa „marea revoluție de la 1800", însă era vorba, în primul rând, de o revoluție a mentalității. Nu s-a schimbat nicio linie politică importantă, dar s-a stabilit o nouă tradiție. Jefferson a fost primul care a învățat poporul american să vadă în Constituție un instrument al democrației; el a creat imaginile, ideile și chiar multe dintre expresiile pe care, de atunci, americanii le utilizează când vorbesc despre politică. A fost o victorie mentală totală, astfel că, douăzeci și cinci de ani mai târziu, de Tocqueville, care era primit în familii federaliste, observa că până și cei care erau „iritați de persistența sa" puteau fi auziți „lăudând minunățiile unui guvern

---

[1] Se are în vedere Camera Reprezentanților, pe care adunarea constituantă a conceput-o ca un for mai aproape de popor și de opinia publică. Cealaltă cameră a Congresului, Senatul (numit adesea camera „superioară", deși termenul nu se regăsește în Constituția S.U.A.), nu era aleasă la acea vreme prin vot popular (n. tr.)

republican și avantajele instituțiilor democratice, atunci când se aflau în public."[1]

Cu toată perspicacitatea lor, părinții Constituției nu realizaseră că o lege fundamentală care era vizibil nedemocratică nu putea fi tolerată mult timp. Refuzul clar al unei conduceri populare avea să ofere o cale facilă de atac unui om ca Jefferson, care, în ceea ce privea opiniile sale constituționale, nu era câtuși de puțin mai dispus decât Hamilton să predea conducerea voinței „nerafinate" a poporului.[2] Liderii federaliști fuseseră oameni cu convingeri clare, pe care le-au expus fără ocolișuri. Existau puține discrepanțe reale între vederile lor publice și cele private. Însă gândirea lui Jefferson era plină de ambiguități, nu doar din cauza deficiențelor ei, după cum au crezut Hamilton și biografii săi, ci pentru că credea într-o uniune, dar și în democrațiile spontane, iar știința politică a vremii nu dispunea de o metodă satisfăcătoare pentru a reconcilia cele două elemente. Jefferson era confuz în gândire și acțiune deoarece avea o viziune a unei idei noi și formidabile pe care nimeni nu o analizase în toate implicațiile sale. Însă, deși suveranitatea populară nu era înțeleasă clar de nimeni, ea părea să implice o îmbunătățire atât de importantă a vieții oamenilor, încât nicio constituție care o respingea fățiș nu putea să reziste. De aceea, s-au îndepărtat din conștiință orice refuzuri clare, iar documentul, care arată ca un exemplu onest de democrație constituțională limitată, a fost judecat și discutat ca un instrument al conducerii populare directe. De fapt, Jefferson a ajuns să creadă că federaliștii pervertiseră Constituția și, în imaginația sa, ei nu mai erau autorii. Astfel, Constituția a fost rescrisă în spirit. Parțial prin amendamente reale, parțial prin practică, precum în cazul colegiului electoral, dar, în principal, privind-o

---

[1] *Democracy in America* (*Democrația în America*), vol. I, cap. X (ediția a 3-a, 1838), p. 216.

[2] Vezi planul său pentru Constituția Virginiei, ideile sale pentru un senat al proprietarilor și vederile sale asupra vetoului judiciar. Beard, *Economic Origins of Jeffersonian Democracy* (*Originile economice ale democrației jeffersoniene*), pp. 450 *et passim*.

printr-un alt set de stereotipuri, s-a dat la o parte fațada oligarhică a Constituției.

Poporul american a ajuns să creadă că această Constituție era un instrument democratic și a tratat-o ca atare. Această ficțiune se datorează victoriei lui Thomas Jefferson și a fost, dintotdeauna, o mare ficțiune conservatoare. Avem motive să presupunem că, dacă toată lumea ar fi privit Constituția mereu așa cum au făcut-o autorii săi, ea ar fi fost înlăturată cu violență, întrucât loialitatea față de Constituție și loialitatea față de democrație ar fi părut incompatibile. Jefferson a rezolvat paradoxul învățând poporul american să citească legea fundamentală ca o expresie a democrației. El însuși s-a oprit aici. Dar în decursul a circa douăzeci și cinci de ani condițiile sociale s-au schimbat atât de radical, încât Andrew Jackson(1) a dus la îndeplinire revoluția politică pe care o pregătise Jefferson, creând o tradiție.[1]

4

Centrul politic al acelei revoluții a fost chestiunea patronajului. Oamenii care au fondat guvernul priveau funcția publică drept un fel de proprietate, drept ceva ce nu era ușor de perturbat și, fără îndoială, sperau ca funcțiile să rămână în mâinile clasei lor sociale. Însă unul dintre principiile esențiale ale teoriei democratice era doctrina cetățeanului omnicompetent. De aceea, când oamenii au început să privească Constituția drept un instrument democratic, era evident că rămânerea permanentă în funcție va părea nedemocratică. Ambițiile naturale ale oamenilor coincideau aici cu marele impuls moral al epocii.

---

(1) Andrew Jackson (1767-1845) a fost președintele S.U.A. între 1829 și 1837. Așa-numita „democrație jacksoniană" s-a caracterizat, între altele, prin rotația în funcție pe baza sistemului de patronaj și prin extinderea dreptului de vot, multă vreme rezervat în principal proprietarilor de pământ, la un număr mult crescut de bărbați albi (n. tr.).

[1] Cititorul care are îndoieli privind amploarea revoluției care separa opiniile lui Hamilton de practica lui Jackson ar trebui să consulte volumul *Rise and Growth of American Politics* (*Nașterea și mărirea politicii americane*) scris de dl Henry Jones Ford.

Jefferson popularizase ideea fără a o pune neîndurător în practică, iar destituirile pe motive de partid au fost relativ puține sub președinții din Virginia. Jackson a fost cel care a pus bazele practicii de a face din funcția publică o chestiune de patronaj.

Oricât de curios ni s-ar părea astăzi, principiul rotației cadrelor după o perioadă scurtă petrecută în funcție a fost privit ca o reformă importantă. Acest principiu recunoștea noua demnitate a omului obișnuit, considerându-l capabil pentru orice funcție, și distrugea monopolul unei clase sociale restrânse, părând să deschidă cariere pentru cei talentați; mai mult decât atât, principiul fusese „invocat vreme de secole ca remediul suprem al corupției politice" și ca singura cale de a împiedica crearea unei birocrații.[1] Practica schimbării rapide a celui care deținea funcția publică a însemnat aplicarea pe un teritoriu întins a imaginii democrației derivate din satul autosuficient.

În mod firesc, această practică nu a produs în cadrul națiunii rezultatele pe care le-a avut în comunitatea ideală pe care se baza teoria democratică. Ea a produs rezultate destul de neașteptate, deoarece a pus bazele unei noi clase conducătoare care să ia locul federaliștilor apuși. Involuntar, patronajul a avut pentru un electorat amplu rolul pe care măsurile fiscale ale lui Hamilton îl avuseră pentru clasele de sus. Deseori, nu reușim să realizăm cât de mult din stabilitatea guvernului nostru se datorează patronajului. Căci patronajul a fost cel care a dezvățat liderii înnăscuți de un prea mare atașament față de comunitatea autosuficientă; patronajul a fost cel care a slăbit spiritul local și i-a apropiat într-un soi de cooperare pașnică tocmai pe cei care, fiind celebrități provinciale, ar fi dezmembrat uniunea în absența unui simț al interesului comun.

Dar, desigur, teoria democratică nu trebuia să producă o nouă clasă de conducere; ea nu s-a adaptat niciodată acestui fapt. Când un democrat voia să desființeze monopolul funcțiilor, să aibă rotație și perioade scurte în slujbă, se gândea la obștea rurală, unde oricine putea să îndeplinească un serviciu public și să revină umil la ferma lui. Ideea unei clase speciale

[1] Ford, *op. cit.*, p. 169.

de politicieni era exact ceea ce nu-i plăcea democratului. Dar nu putea avea ceea ce îi plăcea, întrucât teoria sa era derivată dintr-un mediu ideal, iar el trăia într-unul real. Cu cât mai adânc simțea impulsul moral al democrației, cu atât mai puțin era dispus să vadă adevărul grav al afirmației lui Hamilton, potrivit căruia acele comunități ce deliberau la distanță unele de altele și sub impresii diferite nu puteau coopera mult timp în beneficiul acelorași viziuni și țeluri. Acest adevăr amână realizarea deplină a democrației în treburile publice până când arta obținerii consensului nu se va îmbunătăți radical. Astfel, revoluția lui Jefferson și Jackson a avut ca urmare patronajul care a generat sistemul bipartit, care a creat un substitut pentru conducerea proprietarilor de pământ și o disciplină pentru a gestiona criza controlului și echilibrului, însă toate acestea s-au petrecut pe nevăzute.

Astfel, rotația în funcție putea servi drept teorie de fațadă; în practică, funcțiile se schimbau între acoliți. Poziția putea să nu fie un monopol permanent, dar politicianul de profesie era permanent. Guvernarea putea fi, așa cum a spus odată președintele Harding, un lucru simplu, dar câștigarea alegerilor era o chestiune complicată. Salariile funcționarilor puteau fi de o austeritate la fel de ostentativă ca și stofa țesută în casă a lui Jefferson, dar cheltuielile organizării partidului și fructele victoriei aveau amploare. Stereotipul democrației a controlat guvernarea vizibilă; corecțiile, excepțiile și adaptările poporului american la faptele reale din mediul lor au trebuit să fie invizibile, chiar și atunci când toți le cunoșteau prea bine. Numai cuvintele legii, discursurile politicienilor, platformele politice și mașinăria formală a administrației au trebuit să se conformeze imaginii pure a democrației.

5

Dacă un democrat filozof ar fi fost întrebat cum urmau să coopereze acele comunități autosuficiente, de vreme ce opiniile lor publice erau atât de centrate pe sine, el ar fi arătat spre guvernarea reprezentativă întrupată în Congres. Și nimic nu l-ar

surprinde mai mult decât descoperirea faptului că prestigiul guvernării reprezentative a scăzut în mod continuu, în vreme ce puterea președintelui a crescut.

Unii critici au legat acest lucru de obiceiul de a trimite la Washington numai celebritățile locale. Au considerat că, dacă Congresul ar fi alcătuit din personalități naționale, viața capitalei ar fi mai strălucitoare. Sigur, ar fi mai strălucitoare, și ar fi un lucru foarte bun dacă președinții și membrii cabinetului ar urma, după ce s-au retras, exemplul lui John Quincy Adams.(1) Dar lipsa acestor oameni nu explică starea Congresului, deoarece declinul său a început atunci când era cea mai importantă componentă a guvernării. Într-adevăr, este mai probabil ca lucrurile să stea tocmai pe dos: vasăzică, Congresul a încetat să mai atragă persoane eminente pe măsură ce și-a pierdut influența directă asupra modelării politicii naționale.

Principala cauză a discreditării, care s-a produs peste tot în lume, cred că se găsește în faptul că un congres al reprezentanților este, în esență, un grup de nevăzători într-o lume vastă și necunoscută. Cu unele excepții, singura metodă recunoscută de Constituție sau de teoria guvernării reprezentative prin care Congresul se poate informa este schimbul de opinii venite din districte. Nu există nicio cale sistematică, adecvată și autorizată prin care Congresul să știe ce se întâmplă în lume. Teoria spune că omul cel mai bun din fiecare district aduce la centru cel mai bun mod de gândire al alegătorilor săi și că toate aceste rațiuni combinate formează acea înțelegere de care are nevoie Congresul. Acum, nu este nevoie să punem sub semnul întrebării valoarea exprimării opiniilor locale și a schimbului de idei. Congresul are o valoare importantă ca piață de desfacere a unei națiuni continentale. La garderobe, pe holurile hotelurilor, în pensiunile de la Capitol Hill, la ceaiurile date de soțiile congresmenilor și în timpul vizitelor ocazionale în

---

(1) După încheierea mandatului de președinte (1825-1829), John Quincy Adams (1767-1848) a fost ales în Camera Reprezentanților, unde a activat până la moartea sa. Adams și Andrew Johnson sunt, până astăzi, singurii președinți americani deveniți ulterior congresmeni (n. tr.).

saloanele cosmopolite din Washington se deschid perspective noi și orizonturi mai largi. Însă chiar dacă s-ar aplica teoria, iar districtele și-ar trimite întotdeauna cei mai înțelepți oameni, suma impresiilor locale sau o combinație a acestora nu este o bază suficient de cuprinzătoare pentru o politică națională și nu poate fi considerată defel o bază pentru controlarea politicii externe. De vreme ce efectele reale ale majorității legilor sunt subtile și ascunse, ele nu pot fi înțelese filtrând experiențe locale prin stări de spirit locale. Ele pot fi cunoscute numai prin rapoarte controlate și analize obiective. După cum șeful unei mari fabrici nu are cum să afle cât de eficientă este aceasta discutând cu maistrul, ci trebuie să examineze bilanțul și alte date pe care doar un contabil i le poate oferi, legislatorul nu poate ajunge la o imagine adevărată a stării Uniunii prin asamblarea unui mozaic din imagini locale. El trebuie să cunoască imaginile locale, dar dacă nu dispune de instrumente pentru a le calibra, o imagine este la fel de bună ca oricare alta, putând deveni, oricând, chiar mult mai bună.

Președintele vine în ajutorul Congresului prin emiterea mesajelor despre starea Uniunii. El se află în poziția de a face acest lucru întrucât prezidează o mare mulțime de birouri, ai căror agenți raportează, dar și acționează. Dar el spune Congresului ceea ce vrea să-i spună. Nu poate fi interpelat și se poate sluji de cenzură pentru a stabili ceea ce este compatibil cu interesul public. Această relație, complet unilaterală și înșelătoare, ajunge uneori la un asemenea nivel de absurditate încât Congresul, pentru a obține un document important, trebuie să mulțumească spiritului întreprinzător al unui ziar din Chicago ori indiscreției calculate a unui funcționar subordonat. Atât de nefericit este contactul legislatorilor cu faptele necesare, încât ei sunt obligați să se bazeze fie pe informații private, fie pe acea atrocitate legalizată, investigația Congresului, prin care congresmenii, lipsiți de hrana lor legitimă necesară judecății, pornesc într-o febrilă și sălbatică vânătoare de oameni, care nu se oprește nici la canibalism.

Cu excepția câtorva lucruri oferite de aceste investigații – comunicatele ocazionale expediate de departamentele executive,

informațiile interesate și dezinteresate culese de persoane particulare, ziarele, periodicele și cărțile citite de congresmeni și o nouă și excelentă practică de a chema în ajutor organizații de experți, precum Interstate Commerce Commission, Federal Trade Commission sau Tariff Commission –, crearea opiniei Congresului este incestuoasă. De aici se poate deduce fie că legislația cu un caracter național este pregătită de câteva persoane informate din interior și impusă printr-o forță partizană, fie că legislația se dizolvă într-o culegere de puncte locale, fiecare dintre acestea fiind adoptat dintr-un motiv local. Regimurile vamale, bazele navale, locațiile armatei, râurile și porturile, oficiile poștale și clădirile federale, pensiile și patronajul: acestea sunt oferite comunităților concave ca probe tangibile ale beneficiilor unei vieți naționale. Fiind concave, ele pot vedea imediat clădirea de marmură albă care, înălțată din fonduri federale, ridică valorile imobiliare locale și utilizează antreprenori locali, însă nu pot judeca la fel de prompt costul cumulativ presupus de banii cheltuiți în scopuri politice. Este corect să spunem că, într-o mare adunare de oameni unde fiecare are cunoștințe practice doar despre propriul district, legile care au de-a face cu chestiuni translocale sunt respinse ori acceptate de masa congresmenilor fără nicio participare creativă. Aceștia participă numai la conceperea acelor legi care pot fi tratate drept un set de chestiuni locale. O legislatură fără mijloace eficiente de informare și analiză trebuie să oscileze între rutina oarbă, temperată de câte o revoltă ocazională, și schimbul de favoruri. Tocmai schimbul de favoruri face ca rutina să fie acceptabilă, căci prin schimbul de favoruri congresmenul dovedește celor mai activi dintre alegătorii săi că are grijă de interesele lor, așa cum le concep ei.

Aceasta nu e vina congresmenului, cu excepția cazului în care se complace în această situație. Cel mai inteligent și mai harnic reprezentant nu poate spera să înțeleagă o fracțiune dintre proiectele de lege pe care le votează. Tot ce poate să facă este să se specializeze în câteva proiecte de lege și să creadă pe cuvânt pe altcineva în ceea ce privește restul inițiativelor legislative. Am cunoscut congresmeni care, atunci când se concentrau

asupra unui subiect, studiau cum nu studiaseră de când au dat examenele finale, cu multe căni mari de cafea, prosoape umede etc. Erau nevoiți să scormonească după informații, să transpire ordonând și verificând fapte, care, în orice guvernare bine organizată, ar fi trebuit să fie la îndemână într-o formă care să permită luarea unei decizii. Și, chiar și atunci când cunoșteau într-adevăr subiectul, temerile lor abia începeau. Căci departe, acasă, editorii, comisia de comerț, sindicatul confederat central și societățile femeilor nu depuseseră acest efort și erau gata să vadă activitatea congresmenului din perspectiva locală.

6

Ceea ce patronajul a făcut pentru a lega căpeteniile politice de guvernul național, la nivelul comunităților centrate pe sine face varietatea infinită de subvenții și privilegii locale. Patronajul și beneficiile reunesc și stabilizează mii de opinii speciale, nemulțumiri locale, ambiții particulare. Nu există decât două alternative. Una este guvernarea prin teroare și supunere, cealaltă este guvernarea bazată pe un sistem atât de dezvoltat de informație, analiză și conștiință de sine încât „cunoașterea circumstanțelor naționale și a motivelor de stat" să fie la îndemâna tuturor. Sistemul autocratic e în declin, sistemul voluntar se află la primii săi pași; și astfel, când calculăm perspectivele asocierii unor grupuri mari de oameni – o Ligă a Națiunilor, o guvernare industrială sau o uniune confederată de state –, gradul în care există materialul pentru o conștiință comună determină în ce măsură cooperarea va depinde de forță sau de alternativa mai blândă la forță, care este patronajul și privilegiul. Secretul marilor arhitecți ai statelor, ca Alexander Hamilton, este că știu cum să calculeze aceste principii.

Capitolul XIX

VECHEA IMAGINE ÎNTR-O FORMĂ NOUĂ: SOCIALISMUL GHILDELOR

1

Ori de câte ori certurile dintre grupuri centrate pe sine deveneau insuportabile, reformatorii din trecut se vedeau obligați să aleagă între două mari alternative. Puteau să ia calea Romei și să impună o pace romană asupra triburilor beligerante. Puteau lua calea izolării, a autonomiei și autosuficienței. Aproape întotdeauna alegeau acea cale pe care nu păşiseră în trecutul apropiat. Dacă încercaseră monotonia ucigătoare a imperiului, apreciau mai presus de toate libertatea simplă a propriei lor comunități. Dar dacă văzuseră această libertate simplă irosită în gelozii înguste, tânjeau după ordinea extinsă a unui stat mare și puternic.

Orice alegere făceau, dificultatea esențială era aceeași. Dacă deciziile erau descentralizate, ele se încurcau curând într-un haos de opinii locale. Dacă erau centralizate, politica statului se baza pe opiniile unui mic grup social din capitală. În orice caz, forța era necesară pentru a se apăra un drept local împotriva altuia ori pentru a impune legea și ordinea în localități, pentru a opune rezistență guvernării de clasă de la centru ori pentru a apăra întreaga societate, centralizată sau descentralizată, împotriva barbarului extern.

Atât democrația modernă, cât și sistemul industrial s-au născut într-o perioadă care manifesta o reacție împotriva regilor, a guvernelor regale și a unui regim cu reglementări economice riguroase. În sfera industrială, această reacție a luat forma unei descentralizări extreme, cunoscută drept individualismul *laissez-faire*. Fiecare decizie economică urma să fie luată de către persoana care avea titlul asupra proprietății în cauză. De vreme ce aproape orice se afla în proprietatea cuiva, avea să existe cineva oriunde trebuia gestionat ceva. Aceasta era suveranitatea plurală în toată puterea cuvântului.

Era o guvernare economică care asculta de filozofia economică a fiecăruia, deși se presupunea că era controlată de legi invariabile ale economiei politice ce trebuiau, în final, să aducă armonie. A produs multe lucruri minunate, dar și destule lucruri sordide și teribile, care au declanșat contrareacții. Unul dintre acestea a fost trustul, care a instaurat un fel de pace romană în cadrul industriei și un imperialism roman acaparator în afară. Oamenii s-au întors spre legislativ, cerând ajutor. Au invocat guvernarea reprezentativă, fondată pe imaginea fermierului din comună, pentru a controla corporațiile semisuverane. Clasa muncitoare a purces la organizarea proletariatului. În perioada următoare, a avut loc o centralizare crescândă și un fel de cursă a înarmării. Trusturile au format un angrenaj, sindicatele breslelor s-au confederat și au format o mișcare proletară, sistemul politic a devenit mai puternic la Washington și mai slab în state, pe măsură ce reformatorii încercau să-l facă suficient de puternic pentru a face față marilor afaceri.

În această perioadă, mai toate școlile gândirii socialiste, de la stânga marxistă până la noii naționaliști din jurul lui Theodore Roosevelt, priveau centralizarea drept prima etapă a unei evoluții care urma să se termine cu absorbția tuturor puterilor semisuverane din afaceri de către statul politic. Această evoluție nu a avut loc niciodată, cu excepția câtorva luni în timpul războiului. Atât a fost de ajuns și roata s-a întors împotriva statului omnivor, favorizând câteva noi forme de pluralism. Însă, de data aceasta, societatea nu avea să revină la individualismul atomist al omului economic al lui Adam Smith și al fermierului lui Thomas Jefferson, ci la un soi de individualism molecular al grupurilor voluntare.

Unul dintre lucrurile interesante legate de toate aceste oscilații ale teoriei este că fiecare la rândul său promite o lume în care nimeni nu va trebui să-l urmeze pe Machiavelli pentru a supraviețui. Toate se întemeiază pe o formă de constrângere, toate exercită constrângerea pentru a se menține și toate sunt discreditate ca urmare a constrângerii. Totuși, nu acceptă constrângerea – nici puterea fizică, nici o poziție specială, patronaj ori privilegiu – ca parte a idealului lor. Individualiștii spuneau

că interesul personal luminat va aduce pacea internă și externă. Socialiștii sunt siguri că motivele agresiunii vor dispărea. Noii pluraliști speră că așa va fi.[1] Constrângerea este elementul nerostit în aproape toate teoriile sociale cu excepția teoriei lui Machiavelli. Tentația de a o ignora, întrucât este absurdă, inexprimabilă și incontrolabilă, devine copleșitoare pentru oricine încearcă să dea o formă rațională vieții umane.

2

Cât de departe va merge uneori un om inteligent pentru a evita recunoașterea deplină a rolului forței se poate vedea în cartea dlui G. D. H. Cole despre socialismul ghildelor. Statul de azi, spune el, „este în primul rând un instrument de constrângere"[2]; într-o societate a socialismului ghildelor nu va exista nicio putere suverană, deși va exista un organism coordonator. El numește acest organism Comuna.

Apoi enumeră prerogativele Comunei, care, după cum am văzut, trebuie, în primul rând, să nu fie un instrument de constrângere.[3] Comuna rezolvă disputele legate de prețuri. Uneori, fixează prețurile, repartizează surplusul sau distribuie pierderile. Repartizează resursele naturale și controlează acordarea creditelor. De asemenea, „repartizează forța de muncă comunală". Ratifică bugetele ghildelor și ale administrației. Percepe taxe. „Toate chestiunile privind veniturile" cad în sarcina sa. „Repartizează" venituri membrilor neproductivi ai comunității. Este arbitrul suprem în toate disputele politice și jurisdicționale dintre ghilde. Promulgă legi constituționale care stabilesc funcțiile organismelor operative. Numește judecătorii. Conferă competențe coercitive ghildelor și ratifică reglementările lor oricând acestea implică vreo constrângere. Declară războiul și încheie pacea. Controlează forțele armate. Este reprezentantul suprem al națiunii peste hotare. Aplanează chestiuni teritoriale în cadrul statului național. Creează noi organisme operative sau

---

[1] Vezi G. D. H. Cole, *Social Theory* (*Teoria socială*), p. 142.

[2] Cole, *Guild Socialism* (*Socialismul ghildelor*), p. 107.

[3] *Op. cit.*, cap. VIII.

acordă celor existente funcții noi. Conduce poliția. Întocmește orice lege necesară pentru a reglementa conduita personală și proprietatea personală.

Aceste puteri nu sunt exercitate de către o singură comună, ci de către o structură federală de comune locale și regionale, cu o comună națională în vârful piramidei. Desigur, dl Cole nu are decât să insiste că acesta nu e un stat suveran, dar, dacă există o putere coercitivă deținută astăzi de către orice guvernare modernă pe care a uitat să o treacă pe listă, nu-mi trece prin cap care e aceea.

Totuși, el ne spune că societatea ghildelor va fi necoercitivă: „vrem să construim o societate nouă care să nu fie concepută în spiritul constrângerii, ci al serviciului liber".[1] Oricine împărtășește această speranță, adică majoritatea oamenilor, va examina îndeaproape planul socialismului ghildelor pentru a vedea ce anume în acest plan promite să reducă la limita inferioară constrângerea, chiar dacă socialiștii ghildelor de astăzi au rezervat deja pentru comunele lor cea mai extinsă formă de putere coercitivă. Se observă imediat că noua societate nu poate să se nască dintr-un consens universal. Dl Cole este prea onest pentru a neglija elementul de forță necesar pentru a face tranziția.[2] Evident, el nu poate prezice ce amploare ar putea lua războiul civil, însă vede limpede că va fi nevoie de o perioadă de acțiune directă a sindicatelor.

3

Dar, lăsând deoparte problemele tranziției și orice considerent privind efectul asupra acțiunii lor viitoare, atunci când oamenii și-au croit drumul către Țara Făgăduinței, să ne imaginăm că societatea ghildelor există în realitate. Ce o face să funcționeze ca o societate necoercitivă?

Dl Cole are două răspunsuri la această întrebare. Unul este cel marxist ortodox, care arată că abolirea proprietății capita-

---

[1] *Op. cit.,* p. 141.

[2] *Cf. op. cit.*, cap. X.

liste va elimina motivele agresiunii. Totuși, el nu prea crede asta; dacă ar crede așa ceva, i-ar păsa la fel de puțin ca și marxistului obișnuit de modul în care clasa muncitoare urmează să guverneze odată ce preia controlul. Dacă diagnosticul marxistului ar fi corect, acesta ar avea întru totul dreptate: dacă boala ar fi clasa capitalistă și numai clasa capitalistă, salvarea ar veni automat odată cu dispariția ei. Dar dl Cole este extrem de preocupat de faptul dacă societatea de după revoluție urmează să fie condusă printr-un colectivism de stat, prin ghilde ori societăți cooperative, printr-un parlament democratic ori printr-o reprezentare funcțională. De fapt, socialismul ghildelor atrage atenția printr-o nouă teorie a guvernării reprezentative.

Cei care îmbrățișează socialismul ghildelor nu se așteaptă ca dispariția drepturilor de proprietate capitalistă să producă un miracol. Se așteaptă, și sunt îndreptățiți să o facă, la o transformare profundă a relațiilor sociale odată ce egalitatea veniturilor ar fi regula. Însă, după câte îmi dau seama, ei se deosebesc aici de comunismul ortodox rus. Comuniștii propun instaurarea egalității prin forța dictaturii proletare, crezând că, îndată ce oamenii vor avea parte de venituri și servicii egale, va dispărea mobilul agresiunii. Și socialiștii ghildelor propun instituirea egalității prin forță, dar sunt destul de perspicace pentru a observa că, dacă se dorește menținerea unui echilibru, trebuie să existe instituții care să-l mențină. Așadar, ei își pun nădejdea în ceea ce cred a fi o nouă teorie a democrației.

Ținta lor, spune dl Cole, este „să îndrepte mecanismul și să-l adapteze cât mai bine cu putință la expresia voințelor sociale ale oamenilor".[1] Acestor voințe trebuie să li se dea șansa de a se exprima prin autoguvernare „în toate și în oricare dintre formele de acțiune socială". Îndărătul acestor cuvinte se află adevăratul impuls democratic, dorința de a întări demnitatea umană, precum și presupunerea tradițională că demnitatea este lezată dacă voința fiecărui individ nu participă la gestionarea oricărui lucru care-l privește. Socialistul ghildelor, ca și primii

[1] *Op. cit.*, p. 16.

democrați, caută un mediu în care să se poată realiza acest ideal al autoguvernării. A trecut peste o sută de ani de la Rousseau și Jefferson, iar centrul de interes s-a mutat de la țară la oraș. Noul democrat nu mai poate hrăni imaginea democrației apelând la comunitățile rurale idealizate. Acum, se îndreaptă către ateliere. „Spiritul asocierii trebuie să primească frâu liber în sfera în care își poate găsi cel mai bine expresia. În mod evident, aceasta este fabrica, unde oamenii au obișnuința și tradiția muncii în comun. Fabrica este unitatea naturală și fundamentală a democrației industriale. Acest lucru implică nu doar că fabrica trebuie să fie liberă, pe cât posibil, să își conducă propriile treburi, ci și că unitatea democratică a fabricii trebuie să devină baza democrației mai largi a ghildelor și că organismele administrației și guvernării ghildelor trebuie să se bazeze în mare măsură pe principiul reprezentării fabricii".[1]

Fabrica este, desigur, un termen foarte aproximativ, iar dl Cole ne cere să-l înțelegem ca însemnând mine, șantiere navale, docuri, gări și orice loc care este „un centru natural de producție".[2] Dar o fabrică în acest sens înseamnă altceva decât industrie. Fabrica, după cum o concepe dl Cole, este un loc de muncă unde oamenii se află într-adevăr în contact personal, un mediu destul de restrâns pentru a fi cunoscut în mod direct de către toți muncitorii. „Această democrație, dacă este să fie reală, trebuie să ajungă la fiecare membru al ghildei și să poată fi exercitată direct de către acesta."[3] Este un lucru important, căci dl Cole, la fel ca Jefferson, caută o unitate naturală a guvernării. Singura unitate naturală este un mediu perfect familiar. Însă o uzină mare, un sistem de cale ferată, un câmp minier întins nu sunt unități naturale în acest sens. Dacă nu e vorba de o fabrică într-adevăr mică, ceea ce are în minte dl Cole este, de fapt, atelierul. Acolo se poate presupune că oamenii au „obișnuința și tradiția muncii în comun". Restul uzinei, restul industriei este un mediu dedus.

---

[1] *Op. cit.,* p. 40.
[2] *Op. cit.*, p. 41.
[3] *Op. cit.*, p. 40.

4

Oricine poate vedea și aproape toată lumea va fi de acord că autoguvernarea care privește treburile pur interne ale atelierului reprezintă gestionarea acelor chestiuni „care pot fi cuprinse dintr-o singură privire".[1] Dar disputa se va naște din întrebarea referitoare la ce anume constituie treburile interne ale atelierului. Evident, cele mai mari interese, precum salariile, standardele de producție, achiziționarea stocurilor, punerea pe piață a produsului, planificarea pe scară mai largă a muncii, nu sunt nicidecum pur interne. Democrația atelierului dispune de o libertate care este supusă unor limitări colosale din exterior. Ea se poate ocupa, într-o anumită măsură, cu organizarea muncii planificate pentru atelier, se poate ocupa de starea și temperamentul indivizilor, poate administra o dreptate industrială măruntă și poate acționa ca o curte de primă instanță în dispute individuale de mai mare anvergură. Mai presus de toate, poate acționa ca o unitate când tratează cu celelalte ateliere și, poate, cu uzina ca întreg. Dar izolarea este imposibilă. Unitatea democrației industriale este mereu angrenată în treburi externe. Și tocmai gestionarea acestor relații externe constituie testul pe care trebuie să-l treacă teoria socialismului ghildelor.

Ele trebuie gestionate de către o guvernare reprezentativă constituită într-o ordine federală de la atelier la uzină, de la uzină la industrie, de la industrie la națiune, cu intervenția grupurilor regionale ale reprezentanților. Însă toată această structură derivă de la atelier și toate virtuțile sale speciale sunt atribuite acestei surse. Reprezentanții care aleg reprezentanții care aleg reprezentanții care, în final, „coordonează" și „reglementează" atelierele sunt aleși, susține dl Cole, de o adevărată democrație. Întrucât provin la bază dintr-o unitate care se autoguvernează, întregul organism federal va fi pătruns de spiritul și realitatea autoguvernării. Reprezentanții vor urmări să îndeplinească „voința reală a muncitorilor, așa cum o înțeleg ei"[2], cu alte cuvinte, așa cum este înțeleasă de individul din atelier.

---

[1] Aristotel, *Politica*, Cartea a VII-a, cap. IV.

[2] *Op. cit.*, p. 42.

O guvernare care urmează literalmente acest principiu ar fi, dacă istoria poate servi drept ghid, ori un perpetuu schimb de favoruri, ori un haos de ateliere beligerante. Dacă muncitorul din atelier poate avea o opinie reală în chestiunile care privesc exclusiv atelierul, „voința“ sa privind relația acelui atelier cu uzina, cu industria și cu națiunea este supusă tuturor limitărilor legate de acces, stereotip și interes personal care înconjoară orice opinie centrată pe sine. În cel mai bun caz, experiența din atelier aduce în atenția sa doar aspecte ale întregului. El își poate forma o opinie privind ceea este corect pentru atelier prin cunoașterea directă a faptelor esențiale. Opinia sa referitoare la ceea ce este corect în mediul mare și complicat aflat dincolo de câmpul său vizual va fi mai curând greșită dacă se bazează pe o generalizare a experienței din atelierul său. Acumulând experiență, reprezentanții societății ghildelor ar afla, după cum știu astăzi șefii sindicatelor, că într-un mare număr de chestiuni asupra cărora trebuie să decidă nu există o „voință reală, așa cum o înțeleg“ atelierele.

5

Și totuși, socialiștii ghildelor insistă că o astfel de critică este oarbă deoarece ignoră o importantă descoperire politică. Poate că aveți dreptate, ar spune ei, să credeți că reprezentanții atelierelor ar trebui să hotărască singuri asupra multor chestiuni despre care atelierele nu au nicio opinie. Dar, pur și simplu, v-ați prins în mrejele unei vechi erori: căutați pe cineva care să reprezinte un grup de oameni. El nu poate fi găsit. Singurul reprezentant posibil este cel care acționează în numele unei „anumite funcții“[1] și, prin urmare, fiecare persoană trebuie să contribuie la alegerea atâtor reprezentanți „câte grupuri esențiale distincte de funcții ce trebuie îndeplinite există.“

Să presupunem atunci că reprezentanții vorbesc nu pentru oamenii din ateliere, ci pentru anumite funcții care prezintă interes pentru oameni. Să ne amintim că ei sunt neloiali dacă nu îndeplinesc voința pe care o are grupul în privința funcției,

[1] *Op. cit.*, pp. 23-24.

astfel cum este înțeleasă de către grup.[1] Acești reprezentanți funcționali se întrunesc. Sarcina lor constă în coordonare și reglementare. Conform cărui standard judecă fiecare propunerile celuilalt, odată ce trebuie să presupunem că există un conflict de opinii între ateliere, deoarece, dacă nu ar exista, nu ar mai fi nevoie de coordonare și reglementare?

Acum, virtutea specială a democrației funcționale ar fi că oamenii votează sincer conform propriilor interese, pe care se presupune că le cunosc din experiența de zi cu zi. Pot face acest lucru în cadrul grupului autosuficient. Dar în relațiile externe grupul ca întreg sau reprezentantul său se ocupă cu probleme care depășesc experiența imediată. Atelierul nu ajunge în mod spontan la un punct de vedere asupra întregii situații. În consecință, opiniile publice pe care le are un atelier asupra drepturilor și îndatoririlor sale în cadrul industriei și societății sunt chestiuni ce țin de educație sau propagandă, și nu produsul automat al unei conștiințe a atelierului. Indiferent dacă muncitorii ghildei aleg un delegat ori un reprezentant, ei nu evită problema democratului ortodox. Fie grupul ca întreg, fie purtătorul de cuvânt ales trebuie să forțeze gândirea dincolo de limitele experienței directe. Trebuie să voteze în chestiuni care provin din alte ateliere și în probleme care derivă din afara cadrului întregii industrii. Interesul primar al atelierului nu acoperă nici măcar funcția unei întregi profesii industriale. Funcția unei profesii, a unei mari industrii, a unui district, a unei națiuni este un concept, nu o experiență, și trebuie imaginată, inventată, învățată și crezută. Și chiar dacă definești funcția cu cea mai mare atenție, odată ce admiți că punctul de vedere al fiecărui atelier asupra acelei funcții nu va coincide neapărat cu punctele de vedere ale celorlalte ateliere, spui că reprezentantul unui interes este preocupat de propunerile celorlalte părți interesate. Spui că el trebuie să conceapă un interes comun. Iar atunci când îl votezi, alegi un om care nu va reprezenta pur și simplu punctul tău de vedere asupra funcției, ceea ce este tot ce știi nemijlocit, ci un om care va reprezenta punctele tale

[1] *Cf.* Partea a V-a, „Constituirea unei voințe comune".

de vedere asupra viziunilor altor oameni referitoare la acea funcție. Votul tău este la fel de nedefinit ca și cel al democratului ortodox.

6

Socialiștii ghildei au rezolvat în mintea lor problema conceperii unui interes comun jonglând cu cuvântul „funcție". Ei imaginează o societate în care toată activitatea importantă a lumii a fost analizată în funcții, iar aceste funcții, la rândul lor, se reunesc armonios.[1] Ei presupun un acord fundamental privind țelurile societății ca întreg și un acord fundamental privind rolul fiecărui grup organizat în atingerea acelor țeluri. Așadar, un frumos sentiment i-a determinat să ia numele teoriei lor de la o instituție care a apărut într-o societate catolică feudală. Dar ar trebui să-și aducă aminte că schema de funcționare pe care o presupuneau înțelepții din acea epocă nu era înfăptuită de un muritor. Nu este clar în ce fel cred socialiștii ghildei că va funcționa și va fi adaptată schema în lumea modernă. Uneori ei par să susțină că schema se va dezvolta din organizarea sindicală, iar alteori, că funcția constituțională a grupurilor va fi definită de către comune. Însă este o diferență practică însemnată dacă ei cred că grupurile își definesc propriile funcții ori nu.

În orice caz, dl Cole crede că societatea poate merge mai departe printr-un contract social bazat pe o idee acceptată a „grupurilor esențiale distincte de funcții". Cum se pot recunoaște aceste grupuri esențiale distincte? După câte îmi dau seama, dl Cole consideră că o funcție este ceva de care e interesat un grup de persoane. „Esența democrației funcționale este că un om trebuie să fie luat în considerare ori de câte ori există funcții care îl interesează."[2] Există cel puțin două înțelesuri ale cuvântului „a interesa". Cuvântul poate fi utilizat pentru a spune că o persoană este implicată ori că mintea sa este preocupată. De pildă, se poate ca John Smith să fi fost foarte interesat de divorțul soților Stillman. Poate că a citit fiecare cuvânt scris despre

---

[1] *Cf. op. cit.*, cap. XIX.

[2] *Social Theory* (*Teoria socială*), p. 102 *et seq.*

acest subiect în toate ediţiile de seară. Pe de altă parte, tânărul Guy Stillman, a cărui legitimitate era în discuţie, probabil nu se sinchisea deloc. Pe John Smith îl interesa un proces care nu îi afecta „interesele“ proprii, iar pe Guy nu îl interesa un proces care îi putea determina tot cursul vieţii. Mă tem că dl Cole înclină către John Smith. Iată cum răspunde „obiecţiei atât de prosteşti“ că a vota după funcţii înseamnă a vota foarte des: „Dacă un om nu este destul de interesat să voteze şi nu i se poate stârni suficient interes pentru a-l face să voteze într-o duzină – să zicem – de chestiuni diferite, el renunţă la dreptul său de vot, iar rezultatul nu este mai puţin democratic decât în cazul în care ar fi votat orbeşte, fără a fi interesat.“

Dl Cole crede că alegătorul neinstruit „renunţă la dreptul său de vot“. Rezultă, deci, că voturile celor instruiţi arată interesul lor, iar interesul lor defineşte funcţia.[1] „Brown, Jones şi Robinson trebuie aşadar să aibă nu câte un vot fiecare, ci un număr de voturi funcţionale diferite care este egal cu numărul chestiunilor diferite necesitând o acţiune asociată care îi interesează.“[2] Nu sunt deloc sigur dacă dl Cole crede că Brown, Jones şi Robinson ar trebui să fie îndreptăţiţi să participe la orice alegeri despre care afirmă că îi interesează ori că altcineva, care nu e numit, ar trebui să selecteze funcţiile care îi pot interesa în mod legitim. Dacă aş fi întrebat ce cred eu că gândeşte dl Cole, aş spune că a trecut peste dificultate prin presupunerea extrem de ciudată că alegătorul neinstruit este cel care renunţă la dreptul său de a vota; astfel, el conchide că, indiferent dacă alegerile funcţionale sunt aranjate de o putere superioară sau „de jos“, pe principiul că o persoană poate vota atunci când este interesată să voteze, oricum numai cei instruiţi vor vota şi, deci, instituţia va funcţiona.

Dar există două tipuri de alegător neinstruit. Există omul care nu ştie şi ştie că nu ştie. În general, acesta este o persoană

---

[1] *Cf.* cap. XVIII al acestei cărţi. „De vreme ce se presupunea că toţi erau suficient de interesaţi de treburile importante, numai treburile care interesau pe toată lumea au ajuns să pară importante.“

[2] *Guild Socialism* (*Socialismul ghildelor*), p. 24.

luminată. Acesta e omul care renunță la dreptul său de a vota. Însă mai există și omul care nu e instruit și nu știe că nu e instruit sau nu-i pasă. Acesta poate fi întotdeauna adus la urne, dacă mașinăria de partid funcționează. Votul său este baza mașinăriei. Iar, de vreme ce comunele din societatea ghildelor au puteri considerabile asupra impozitării, salariilor, prețurilor, creditelor și resurselor naturale, ar fi ridicol să presupunem că alegerile nu ar fi disputate cel puțin la fel de aprins ca ale noastre.

Așadar, felul în care oamenii își manifestă interesul nu va delimita funcțiile unei societăți funcționale. Mai există două modalități de definire a funcției. Una ar fi prin sindicatele care au dus lupta ce a impus socialismul ghildelor. O astfel de luptă ar coagula grupuri de oameni într-un fel de relație funcțională, iar aceste grupuri ar întruchipa apoi interesele legitime ale societății socialismului ghildelor. Unele dintre aceste grupuri, precum minerii și cei din sectorul feroviar, ar fi foarte puternice și, probabil, profund atașate de viziunea funcției lor pe care au deprins-o din bătălia cu capitalismul. Nu este deloc improbabil ca, în cadrul unui stat socialist, sindicatele plasate favorabil să devină nucleul coerenței și al guvernării. Dar, în mod inevitabil, o societate a ghildelor va găsi în ele o nucă tare, căci acțiunea directă le-ar arăta puterea strategică, iar cel puțin unii dintre liderii lor nu ar fi gata să sacrifice această putere pe altarul libertății. Pentru a le „coordona", societatea ghildelor va fi obligată să-și adune forțele și destul de repede s-ar vedea, cred, că radicalii din socialismul ghildelor vor solicita comune suficient de puternice încât să definească funcțiile ghildelor.

Dar dacă urmează ca guvernarea (comuna) să definească funcțiile, premisa teoriei dispare. Aceasta trebuia să presupună că o schemă a funcțiilor era evidentă pentru ca atelierele concave să relaționeze voluntar cu societatea. Dacă nu există o schemă stabilă a funcțiilor în mintea fiecărui alegător, socialismul ghildelor nu-i oferă o cale mai bună de a transforma o opinie centrată pe sine într-o judecată socială decât democrația ortodoxă. Și, desigur, nu poate exista o astfel de schemă stabilă, pentru că, chiar dacă dl Cole și prietenii săi au conceput o schemă bună, democrațiile din ateliere, de unde derivă toată puterea,

vor judeca schema în acțiune prin ceea ce ajung să cunoască despre ea și prin ceea ce își pot imagina. Ghildele vor vedea aceeași schemă în mod diferit. Și așa, în loc ca schema să fie scheletul care să reunească societatea ghildelor, încercarea de a defini ce ar trebui să fie schema ar reprezenta, în socialismul ghildelor, ca și peste tot, principala sarcină a politicii. Dacă am accepta schema funcțiilor pe care ne-o prezintă dl Cole, am putea să acceptăm aproape tot ce spune. Din nefericire, el a introdus în premisa sa ceea ce dorește să deducă o societate a ghildelor.[1]

---

[1] M-am ocupat mai degrabă de teoria dlui Cole decât de experiența Rusiei Sovietice deoarece, deși mărturiile sunt fragmentare, toți observatorii calificați par să fie de acord că Rusia anului 1921 nu ilustrează un stat comunist funcțional. Rusia trece printr-o revoluție, iar ceea ce putem afla din Rusia este cum arată o revoluție. Se pot afla foarte puține lucruri despre cum ar arăta o societate comunistă. Cu toate acestea, este foarte semnificativ faptul că, întâi ca practicanți ai revoluției, iar apoi ca persoane oficiale, comuniștii ruși nu s-au bazat pe democrația spontană a poporului rus, ci pe disciplina, interesul special și pe simțul de *noblesse oblige* ale unei clase specializate – membrii loiali și îndoctrinați ai Partidului Comunist. În perioada de „tranziție", căreia nu i s-a stabilit o limită de timp, cred că tratamentul pentru guvernarea de clasă și statul coercitiv este strict homeopatic.

Mai rămâne întrebarea de ce am ales mai degrabă cărțile dlui Cole decât lucrarea mult mai bine motivată scrisă de Sidney și Beatrice Webb, *A Constitution for the Socialist Commonwealth of Great Britain* (*O constituție pentru comunitatea socialistă a Marii Britanii*). Admir această carte foarte mult; dar nu am putut să mă conving că nu este un tur de forță intelectual. Mi se pare că dl Cole reprezintă mult mai autentic spiritul mișcării socialiste, ceea ce-l face un martor mai bun.

Capitolul XX

O NOUĂ IMAGINE

1

Cred că lecția este una destul de clară. În absența unor instituții și a unei educații prin care mediul să fie comunicat atât de bine încât realitățile vieții publice să se distingă clar de opinia centrată pe sine, interesele comune, cel mai adesea, se sustrag complet opiniei publice și pot fi gestionate doar de către o clasă specializată ale cărei interese personale depășesc limitele locale. Această clasă este iresponsabilă, deoarece acționează pe baza unor informații care nu sunt proprietate comună, în situații pe care publicul larg nu le concepe, și poate fi trasă la răspundere numai pe baza faptului împlinit.

Nereușind să admită faptul că opiniile centrate pe sine nu sunt suficiente pentru a asigura o bună guvernare, teoria democratică se află într-un conflict perpetuu între teorie și practică. Conform teoriei, demnitatea deplină a omului cere ca voința sa, după cum spune dl Cole, să se exprime „în toate și în oricare dintre formele de acțiune socială". Se presupune că exprimarea voinței lor este pasiunea devoratoare a oamenilor, căci se crede că ei posedă instinctiv arta guvernării. Dar experiența comună arată că autodeterminarea este doar unul dintre multele interese ale personalității umane. Dorința de a fi stăpânul propriului destin este una puternică, dar trebuie să se adapteze altor dorințe la fel de puternice, precum dorința de a duce o viață bună, de a avea pace, de a scăpa de greutăți. Presupozițiile originare ale democrației susțineau că exprimarea voinței fiecărui om va satisface în mod spontan nu numai dorința sa de exprimare de sine, ci și dorința unei vieți bune, întrucât instinctul de a se exprima pe sine printr-o viață bună era înnăscut.

Prin urmare, accentul a căzut întotdeauna pe mecanismul de exprimare a voinței. El Dorado-ul democratic a fost mereu un mediu perfect, cu un sistem de vot și reprezentare perfect,

în care bunăvoința înnăscută și arta instinctivă a guvernării, de care dispuneau toți oamenii, puteau fi traduse în acțiune. În zone restrânse și pentru scurte perioade de timp, mediul a fost atât de favorabil, adică atât de izolat și atât de bogat în oportunități, încât teoria a funcționat destul de bine pentru a întări credința oamenilor că avea să fie solidă oriunde și oricând. Apoi, când s-a sfârșit izolarea, când societatea a devenit complexă, iar oamenii au fost nevoiți să se ajusteze mai mult în funcție de ceilalți, democratul și-a petrecut timpul încercând să conceapă sisteme de vot și mai grozave, în speranța că va reuși cumva, după cum spune dl Cole, „să îndrepte mecanismul și să-l adapteze cât mai bine cu putință la expresia voințelor sociale ale oamenilor". Însă, ocupându-se de acest lucru, teoreticianul democrat era departe de interesele reale ale naturii umane. El era absorbit de un singur interes: autoguvernarea. Omenirea era interesată de tot felul de alte lucruri: de ordine, de drepturile sale, de prosperitate, de imagini și sunete și de îndepărtarea plictiselii. Atâta vreme cât democrația spontană nu satisface celelalte interese umane, ea pare vidă pentru majoritatea oamenilor, în majoritatea timpului. Pentru că arta bunei autoguvernări nu este instinctivă, oamenii nu doresc mult timp autoguvernare de dragul autoguvernării. Ei o doresc de dragul rezultatelor. De aceea, impulsul autoguvernării este cel mai puternic când ia forma protestului împotriva unor condiții proaste.

Eroarea democrației a fost că s-a preocupat mai degrabă de originea guvernării decât de procesele și rezultatele ei. Democratul a presupus mereu că, în cazul în care puterea politică ar putea fi derivată corect, ea ar fi benefică. Întreaga sa atenție s-a îndreptat asupra sursei puterii, de vreme ce e hipnotizat de credința că lucrul cel mai important este să exprimi voința poporului, mai întâi pentru că exprimarea ar fi interesul uman suprem, iar apoi pentru că voința ar fi instinctiv bună. Însă, oricâtă regularizare s-ar face la obârșia unui râu, nu i se va putea controla cursul în totalitate și, în timp ce democrații au fost absorbiți de efortul de a găsi un mecanism bun care să genereze puterea socială – adică un mecanism bun de vot și reprezentare –, ei au neglijat aproape toate celelalte interese ale

oamenilor. Căci, indiferent cum este generată puterea, interesul crucial privește modul în care ea este exercitată. Calitatea civilizației e determinată de felul în care este utilizată puterea. Iar acea utilizare nu poate fi controlată la sursă.

Dacă încerci să controlezi guvernarea exclusiv la sursă, în mod inevitabil toate deciziile vitale sunt făcute invizibile. Odată ce nu există un instinct care ia automat decizii politice ce duc la o viață bună, oamenii care exercită realmente puterea nu numai că nu reușesc să exprime voința poporului, deoarece în majoritatea chestiunilor nu există o voință, dar exercită puterea conform unor opinii care sunt ascunse electoratului.

Dar dacă extragem din filozofia democratică întreaga prezumție, cu toate ramificațiile ei, că guvernarea ar fi instinctivă și, deci, ar putea fi gestionată prin opiniile centrate pe sine, ce rămâne din credința democratică în demnitatea omului? Prinde forțe noi asociindu-se cu întreaga personalitate, și nu cu un aspect mărunt al acesteia. Căci democratul tradițional a riscat demnitatea omului pariind pe o ipoteză foarte precară, anume că omul va manifesta instinctiv acea demnitate prin legi înțelepte și o bună guvernare. Alegătorii nu au făcut acest lucru și, astfel, oamenii realiști au avut mereu darul de a-i face pe democrați să pară puțin nătângi. Dar dacă, în loc să se lege demnitatea umană de acea unică ipoteză privind autoguvernarea, evidențiem că demnitatea unei persoane cere un standard de viață, în care capacitățile sale sunt exercitate corespunzător, întreaga problemă se schimbă. Criteriile care se aplică atunci guvernării sunt dacă produce un anume minim de sănătate, de locuințe decente, de necesități materiale, de educație, de libertate, de plăceri, de frumusețe, și nu dacă, sacrificând toate aceste lucruri, rezonează cu opiniile centrate pe sine care se perindă prin mințile oamenilor. În măsura în care aceste criterii pot fi definite exact și obiectiv, decizia politică, care este inevitabil preocuparea unui număr redus de indivizi, este într-adevăr pusă în relație cu interesele oamenilor.

Nu există perspectiva – în orice timp pe care îl putem concepe – că întregul mediu invizibil va fi atât de clar tuturor oamenilor, încât ei să ajungă, în mod spontan, la opinii publice solide

asupra tuturor treburilor guvernării. Chiar și în cazul în care ar exista o asemenea perspectivă, este foarte nesigur dacă mulți dintre noi vor dori să-și bată capul și să-și petreacă timpul formându-și o opinie privind „toate și oricare dintre formele de acțiune socială" care ne afectează. Singura viziune care nu e himerică este că fiecare dintre noi, în propria sa sferă, va acționa din ce în ce mai mult pe baza unei imagini realiste a lumii invizibile și că vom forma tot mai mulți oameni care să fie experți în a menține aceste imagini realiste. În afara sferei noastre de cuprindere destul de restrânse, controlul social depinde de conceperea unor standarde de viață și metode de audit prin care să se măsoare acțiunile persoanelor publice și ale directorilor din industrie. Noi înșine nu putem inspira sau ghida toate aceste acțiuni, așa cum și-a imaginat întotdeauna democratul mistic. Dar putem să mărim constant controlul nostru real asupra acestor acțiuni, insistând ca toate să fie consemnate în mod clar, iar rezultatele lor să fie măsurate în mod obiectiv. Ar trebui să spun, poate, că putem spera progresiv să insistăm. Căci elaborarea unor asemenea standarde și forme de audit abia a început.

PARTEA A VII-A
ZIARE

Capitolul XXI

PUBLICUL CUMPĂRĂTOR

1

Ideea că oamenii trebuie să meargă și să studieze lumea pentru a o putea guverna a jucat un rol minor în gândirea politică. Ea nu putea însemna mare lucru, deoarece mașinăria care furniza guvernării relatări cât de cât folositoare despre lume a progresat relativ puțin din vremea lui Aristotel până în epoca în care s-au stabilit premisele democrației.

Astfel, dacă l-ai fi întrebat pe unul dintre primii democrați de unde urmau să vină informațiile pe care avea să se bazeze voința poporului, ar fi fost nedumerit. Ar fi fost, întrucâtva, ca și cum l-ai fi întrebat de unde vin viața și sufletul. Aproape totdeauna, el presupunea că voința poporului există oricând; datoria științei politice era de a perfecționa sistemul de vot și guvernarea reprezentativă. Dacă acestea erau elaborate corespunzător și aplicate în condițiile potrivite, așa cum există în satul autosuficient sau în atelierul autosuficient, mecanismul avea să surmonteze cumva limitarea atenției, observată de Aristotel, și sfera de cuprindere redusă, pe care teoria comunității autosuficiente o acceptase în mod tacit. Am văzut cum, chiar și în ziua de azi, socialiștii ghildelor sunt hipnotizați de ideea că trebuie doar să clădești pe sistemul corect de vot și reprezentare pentru a face posibilă o comunitate complexă și prosperă.

Convinși că înțelepciunea era acolo și că trebuia doar s-o găsești, democrații au tratat problema formării opiniilor publice ca pe o problemă a libertăților civile.[1] „Cine a văzut Adevărul învins, într-o confruntare liberă și deschisă?"[2] Presupunând că

---

[1] Cel mai bun studiu este cel al profesorului Zechariah Chafee, *Freedom of Speech* (*Libertatea cuvântului*).

[2] Milton, *Areopagitica*; propoziția este citată în deschiderea cărții dlui Chafee. Pentru comentarii asupra acestei doctrine clasice a libertății, așa cum a fost expusă de Milton, John Stuart Mill și dl Bertrand Russel, vezi lucrarea mea *Liberty and the News* (*Libertatea și știrile*), cap. II.

nimeni nu l-a văzut vreodată învins în asemenea condiții, ar trebui să credem că adevărul este generat de confruntare, asemeni focului prin frecarea chibritului? Îndărătul acestei doctrine clasice a libertății, pe care democrații americani au încorporat-o în Carta Drepturilor, se află, de fapt, mai multe teorii diferite asupra originii adevărului. Una dintre ele este credința că dintre opiniile aflate în competiție cea mai adevărată va ieși învingătoare, pentru că adevărul are o putere specială. Acest lucru este probabil corect dacă se permite competiției să se extindă pe o perioadă suficient de lungă. Când oamenii argumentează în acest sens, ei au în minte verdictul istoriei, gândindu-se, în mod particular, la ereticii persecutați în timpul vieții și canonizați după moarte. Întrebarea lui Milton se bazează și pe credința că recunoașterea adevărului este o capacitate înnăscută la toți oamenii și că adevărul pus liber în circulație va fi acceptat. Ea derivă de asemenea din experiență, care a arătat că e puțin probabil ca oamenii să descopere adevărul dacă nu pot vorbi despre acesta decât sub ochiul unui polițist care nu înțelege.

Nimeni nu poate supraestima valoarea practică a acestor libertăți civile, nici importanța menținerii lor. Când ele sunt în pericol, spiritul uman se află în pericol, iar atunci când vremurile impun diminuarea lor, de pildă în timpul unui război, reprimarea gândirii este pentru civilizație un risc care o poate împiedica să se refacă de pe urma efectelor războiului, dacă istericii, care exploatează necesitatea, sunt destul de numeroși pentru a perpetua în timp de pace tabuurile războiului. Din fericire, masa de oameni este prea tolerantă pentru a accepta mult timp inchizitorii de profesie; treptat, datorită criticilor din partea oamenilor care nu vor să fie terorizați, ei sunt dați în vileag, fiind recunoscuți ca niște creaturi josnice, care nouă zecimi din timp nu știu ce vorbesc.[1]

---

[1] *Cf.* de exemplu, materialele publicate de Comitetul Lusk din New York, precum și declarațiile publice și profețiile dlui Mitchell Palmer, care a fost Procuror General al Statelor Unite în perioada când președintele Wilson a fost bolnav.

Dar, în ciuda importanței sale fundamentale, libertatea civilă astfel concepută nu garantează opinia publică în lumea modernă. Căci ea presupune întotdeauna fie că adevărul este spontan, fie că mijloacele de asigurare a adevărului există atunci când nu sunt interferențe externe. Dar când ai de-a face cu un mediu invizibil, presupunerea e falsă. Adevărul despre chestiuni îndepărtate ori complexe nu vine de la sine, iar mașinăria de colectare a informațiilor este tehnică și scumpă. Și totuși, știința politică, mai ales știința politică democratică, nu s-a eliberat niciodată de prezumția inițială a politicii lui Aristotel într-atât încât să reformuleze premisele, astfel ca gândirea politică să ajungă să se confrunte cu problema felului în care lumea invizibilă poate fi făcută vizibilă pentru cetățenii unui stat modern.

Tradiția este atât de profundă, încât până de curând, de exemplu, știința politică a fost predată în colegiile noastre de parcă ziarele nu ar exista. Nu mă refer aici la școlile de jurnalistică, deoarece acestea sunt școli de profesie care urmăresc să pregătească studenții pentru o carieră. Mă refer la știința politică așa cum este expusă viitorilor oameni de afaceri, juriști, funcționari publici și cetățeni în general. În cadrul acestei științe, un studiu al presei și al surselor de informație populară nu și-a găsit locul. E un fapt curios. Pentru orice persoană care nu s-a lăsat în voia treburilor de rutină ale științei politice, este aproape inexplicabil că niciun cercetător american al guvernării, niciun sociolog american, nu a scris vreodată o carte despre colectarea știrilor. Există referințe ocazionale la presă și declarații că nu este ori că ar trebui să fie „liberă“ și „demnă de încredere“. Însă nu pot găsi aproape nimic altceva. Iar acest dispreț al specialiștilor își găsește complementul în opiniile publice. E universal acceptat că presa este principalul mijloc de contact cu mediul nevăzut. Practic peste tot se presupune că presa ar trebui să facă pentru noi ceea ce democrația primitivă își imagina că fiecare dintre noi poate face pentru sine în mod spontan, că presa ne va prezenta zi de zi și de două ori pe zi o imagine adevărată a tot ce ne interesează din lumea exterioară.

2

Această credință persistentă și străveche că adevărul nu este câștigat, ci este inspirat, revelat, oferit gratis, iese foarte clar la iveală în prejudecățile noastre economice de cititori de ziare. Ne așteptăm ca ziarele să ne servească adevărul oricât de nerentabil ar fi acesta. Pentru acest serviciu dificil și adesea periculos, pe care îl considerăm fundamental, ne așteptam până de curând să plătim cea mai mică monedă fabricată în monetărie. Acum ne-am obișnuit să plătim doi sau chiar trei cenți în zilele săptămânii, iar duminica, pentru o enciclopedie ilustrată și un magazin monden atașat, ne-am înduplecat să plătim cinci sau chiar zece cenți. Nimeni nu se gândește pentru o clipă că ar trebui să-și plătească corespunzător ziarul. Toți se așteaptă ca izvoarele adevărului să gâlgâie, însă fără să intre într-un contract, legal sau moral, care să implice vreun risc, cost sau deranj. Oamenii plătesc un preț neînsemnat atunci când le convine, încetează să plătească oricând le convine, trec la un alt ziar când vor ei. Cineva a spus foarte bine că editorul unui ziar trebuie să fie reales în fiecare zi.

Această relație arbitrară și unilaterală între cititori și presă este o anomalie a civilizației noastre. În nicio branșă lucrurile nu stau chiar așa și, prin urmare, e greu să compari presa cu orice altă afacere sau instituție. Nu e pur și simplu o afacere, în parte pentru că produsul este de regulă vândut sub preț, dar în primul rând deoarece comunitatea aplică o măsură etică presei și o alta comerțului sau industriei. Din punct de vedere etic, un ziar este judecat de parcă ar fi o biserică sau o școală. Dar dacă încerci să-l compari cu acestea din urmă, dai greș; contribuabilul plătește pentru școlile publice, școlile particulare sunt sponsorizate ori susținute prin taxe școlare, există subvenții și colecte pentru biserică. Nu poți compara jurnalismul cu dreptul, medicina ori ingineria, căci în fiecare dintre aceste profesii individul plătește serviciul. Dacă judeci după atitudinea cititorilor, o presă liberă înseamnă ziare care sunt practic date pe degeaba.

Cu toate acestea, criticii presei se mulțumesc să exprime standardele morale ale comunității atunci când se așteaptă ca o astfel de instituție să se situeze pe același plan cu școala, biserica și profesiile dezinteresate. Aceasta ilustrează din nou caracterul concav al democrației. Nu se simte nevoia unor informații obținute artificial. Informațiile trebuie să vină în mod natural, altfel spus, pe gratis, dacă nu din sufletul cetățeanului, atunci gratis din ziar. Cetățeanul va plăti pentru telefon, pentru călătoriile cu trenul, pentru automobil, pentru distracție. Dar nu va plăti pe față pentru știri.

Însă va plăti împărătește pentru privilegiul de a se citi despre el. Va plăti direct pentru a-și face reclamă. Și va plăti indirect pentru reclamele altora, întrucât acea plată, fiind ascunsă în prețul produselor, face parte dintr-un mediu invizibil pe care nu prea îl înțelege. Ar fi considerat scandalos să trebuiască să plătești pe față prețul unei înghețate bune pentru toate știrile din lume, deși publicul va plăti acest preț și mai mult de-atât când cumpără produsele cărora li se face reclamă. Publicul plătește pentru presă, dar numai atunci când plata este ascunsă.

3

Tirajul este, deci, mijlocul prin care se atinge un scop. Devine valoros doar atunci când poate fi vândut anunțătorului(1), care îl cumpără cu venituri provenite din taxarea indirectă a cititorului.[1] Tipul de tiraj pe care îl va cumpăra un anunțător depinde de ceea ce vrea să vândă. Poate fi vorba de presă de

---

(1) Condițiile sociopolitice au făcut ca în România să apară abia după 1989 un echivalent simplu pentru cuvântul englez *advertiser*, care desemnează beneficiarul publicității (n. tr.).

[1] „Un ziar consacrat este îndreptățit să-și fixeze tarifele de publicitate astfel încât veniturile sale nete din tiraj să se afle la credite în cadrul contului de profit și pierderi. Pentru a ajunge la venituri nete, aș deduce din brut costul promovării, al distribuției și alte cheltuieli legate de tiraj." Din cuvântul dlui Adolph S. Ochs, editor al ziarului *New York Times*, la Congresul de la Philadelphia al Associated Advertising Clubs of The World, 26 iunie 1916. Citat de Elmer Davis, *History of The New York Times* (*Istoria ziarului New York Times*), 1851-1921, pp. 397-398.

„calitate“ ori de „masă“. În ansamblu, nu există o diferențiere netă, căci în cazul majorității mărfurilor vândute cu ajutorul reclamei clienții nu aparțin nici clasei reduse numeric a celor foarte bogați, nici clasei săracilor. Sunt oameni ale căror venituri depășesc nevoile curente, astfel încât își pot permite să facă și alte cheltuieli. Așadar, ziarul care intră în casele celor suficient de prosperi este în general cel care oferă cel mai mult anunțătorului. Poate intra și în casele celor săraci, însă, cu excepția anumitor bunuri, un agent de publicitate nu consideră prea valoros un asemenea tiraj dacă acesta nu este extrem de mare, după cum pare să fie cazul unora dintre proprietățile dlui Hearst.(1)

Un ziar care îi înfurie pe cei la care merită cel mai mult să ajungi prin publicitate nu este un bun mediu pentru un anunțător. Și, de vreme ce nimeni nu a pretins vreodată că publicitatea ar însemna spirit filantropic, cei care își fac reclamă cumpără spațiu în acele publicații care vor ajunge cu mare probabilitate la viitorii lor clienți. Nu trebuie să pierzi mult timp făcându-ți griji în privința scandalurilor nerelatate legate de comercianții de textile. Acestea nu reprezintă ceva într-adevăr important, iar incidentele de acest fel sunt mai puțin obișnuite decât presupun mulți dintre criticii presei. Adevărata problemă este că cititorii unui ziar, nefiind obișnuiți să plătească pentru colectarea știrilor, pot fi capitalizați doar traducându-i într-un tiraj ce poate fi vândut producătorilor și comercianților. Iar cei mai importanți, cei care trebuie capitalizați în primul rând, sunt cei care au cei mai mulți bani de cheltuit. O astfel de presă este obligată să respecte punctul de vedere al publicului cumpărător. Pentru acest public cumpărător se editează și se publică ziarele, căci fără acest suport ziarul nu poate trăi. Un ziar poate insulta un anunțător, poate ataca un acționar puternic din sectorul

---

(1) Editorul de ziar William Randolph Hearst (1863-1961) a creat la răscrucea secolelor al XIX-lea și al XX-lea un imperiu media, atrăgând un număr imens de cititori prin stilul șocant și senzațional al știrilor. A rămas cunoscut posterității mai ales prin filmul lui Orson Welles *Cetățeanul Kane*, al cărui personaj principal este inspirat de biografia lui Hearst (n. tr.).

bancar sau din transporturi, dar dacă îndepărtează publicul cumpărător își pierde acel activ care e indispensabil existenței sale.

Dl John L. Given[1], care a lucrat odinioară la ziarul *Evening Sun* din New York, declara în 1914 că, din cele peste două mii trei sute de cotidiene publicate în Statele Unite, aproximativ o sută șaptezeci și cinci erau tipărite în orașe care aveau peste o sută de mii de locuitori. Acestea constituie presa generalistă. Acestea sunt ziarele-cheie care culeg știri legate de mari evenimente, și chiar și oamenii care nu citesc nici unul dintre cele o sută șaptezeci și cinci de cotidiene depind, până la urmă, de ele pentru știri din lumea largă. Căci acestea formează marile asociații de presă care cooperează schimbând știri. Așadar, fiecare dintre aceste cotidiene nu-și informează doar proprii cititori, ci funcționează și ca reporter local pentru ziarele din alte orașe. De obicei, presa rurală și presa specială își iau știrile generale din ziarele-cheie. Iar printre acestea din urmă unele sunt mult mai bogate decât altele, așa încât, în ceea ce privește majoritatea știrilor externe, întreaga presă a națiunii poate depinde de relatările asociațiilor de presă și ale serviciilor speciale ale câtorva cotidiene metropolitane.

În linii mari, suportul economic pentru colectarea știrilor generale se regăsește în prețul plătit pentru bunuri la care se face reclamă de către păturile destul de prospere ale orașelor cu mai mult de o sută de mii de locuitori. Aceste publicuri cumpărătoare sunt compuse din membrii familiilor ale căror venituri provin, în principal, din comerț, mercantizare, industrie și finanțe. Ei formează clientela în rândul cărora este cel mai profitabil să-ți faci reclamă într-un ziar. Ei exercită o putere concentrată de cumpărare, care poate fi mai scăzută în volum decât puterea de cumpărare totalizată de fermieri și muncitori, dar în cadrul razei acoperite de un cotidian ei reprezintă activele cele mai rapide.

---

[1] *Making a Newspaper* (*Cum se face un ziar*), p. 13. Aceasta este cea mai bună carte tehnică pe care o știu, și ar trebui citită de toți cei care doresc să examineze presa. Dl G. B. Diblee, care a publicat volumul *The Newspaper* (*Ziarul*) la Home University Library, spune (p. 253) că „despre presa pentru oamenii de presă nu cunosc decât o singură carte bună, cea a dlui Given."

4

Mai mult, ei merită atenție din două motive. Nu sunt doar cei mai buni clienți pentru anunțători; îi includ pe anunțători. De aceea, impresia creată de ziare asupra acestui public contează foarte mult. Din fericire, acest public nu este unanim. Poate fi „capitalist", dar conține vederi divergente asupra ceea ce înseamnă capitalismul și asupra modului în care trebuie condus. Cu excepția momentelor de pericol, această respectabilă opinie este suficient de divizată pentru a permite considerabile diferențe de politică. Acestea ar fi încă și mai mari dacă editorii înșiși nu ar face de obicei parte din aceste comunități urbane și nu ar vedea lumea, în mod sincer, prin ochii asociaților și prietenilor.

Editorii sunt angrenați într-o afacere speculativă[1], care depinde de situația generală a comerțului și, în special, de un tiraj ce nu se bazează pe un contract de căsătorie cu cititorii lor, ci pe dragoste liberă. Scopul fiecărui editor este, deci, să transforme distribuția sa dintr-un amestec de cumpărători întâmplători de la chioșcul de ziare într-un grup devotat de cititori constanți. Un ziar care se poate bizui cu adevărat pe loialitatea cititorilor săi a atins gradul maxim de independență posibil în condițiile economice ale jurnalismului modern.[2] Un grup de cititori care e aproape de publicație indiferent de vremuri este o putere mai mare decât orice putere pe care o poate exercita anunțătorul individual și este o putere destul de mare pentru a demonta orice combinație a celor care își fac reclamă. Prin

---

[1] Uneori atât de speculativă încât, pentru a asigura creditul, editorul devine sclavul creditorilor săi. Informația asupra acestui punct e foarte greu de obținut și, din acest motiv, importanța sa generală este adesea mult exagerată.

[2] „Este o axiomă în lumea ziarelor – «mai mulți cititori, mai multă independență față de influența anunțătorilor; mai puțini cititori, mai multă dependență de anunțători». Poate părea o contradicție, și totuși este adevărat: cu cât e mai mare numărul de anunțători, cu atât mai mică e influența pe care o pot exercita individual asupra editorului." Adolph S. Ochs, *cf. supra.*

urmare, ori de câte ori vedeți că un ziar își trădează cititorii de dragul unui beneficiar de publicitate, puteți fi destul de siguri că fie editorul împărtășește sincer vederile anunțătorului, fie crede, poate în mod greșit, că nu poate conta pe sprijinul cititorilor săi dacă se va opune pe față unei impuneri. Este vorba de faptul dacă cititorii, care nu plătesc știrile cu bani, vor plăti pentru ele prin loialitate.

Capitolul XXII

CITITORUL CONSTANT

1

Loialitatea publicului cumpărător față de ziar nu este stipulată în niciun contract. În aproape orice altă întreprindere, persoana care dorește să fie servită încheie un acord care îi controlează toanele de moment. Cel puțin, plătește pentru ceea ce obține. În domeniul publicațiilor periodice, abordarea cea mai apropiată de un acord pentru o perioadă de timp definită este abonamentul plătit, iar acesta nu este, cred, un factor important în economia unui ziar dintr-un oraș mare. Cititorul este judecătorul unic și zilnic al loialității sale și nu poate fi adus în fața justiției pentru încălcarea promisiunii sau pentru lipsă de susținere.

Deși totul se învârte în jurul constanței cititorului, nu există nici cea mai vagă tradiție prin care să se amintească acest lucru cititorului. Constanța sa depinde de felul în care tocmai se simte ori de obiceiurile sale. Iar acești factori nu depind pur și simplu de calitatea știrilor, ci, mai adesea, de un număr de elemente obscure pe care, în relația noastră întâmplătoare cu presa, abia dacă le conștientizăm. Cel mai important dintre aceste elemente constă în faptul că fiecare dintre noi tinde să judece un ziar, dacă facem așa ceva, prin prisma felului în care tratează acele știri care par să ne implice și pe noi. Un ziar se ocupă de o multitudine de evenimente aflate dincolo de experiența noastră. Dar se ocupă și de unele evenimente situate în perimetrul experienței noastre. Iar felul în care sunt tratate acele evenimente ne determină cel mai adesea să ne placă ori să nu ne placă ziarul, să-i acordăm încredere ori să nu-l dorim în casă. Dacă ziarul oferă o relatare satisfăcătoare despre ceea ce credem că cunoaștem – afacerile noastre, biserica noastră, partidul nostru –, este foarte probabil că va fi ferit de critici violente din partea noastră. Ce criteriu mai bun poate avea cineva care, la micul dejun, observă că versiunea din ziar coincide

cu propria sa opinie? Deci, cei mai mulți oameni tind să evalueze responsabilitatea ziarului nu din poziția lor de cititori generali, ci de pledanți speciali în unele chestiuni ce țin de propria lor experiență.

De cele mai multe ori, doar grupul interesat poate verifica acuratețea unei relatări. Dacă știrea este locală și dacă există competiție, editorul știe că va fi probabil contactat de către persoana care crede că nu este înfățișată corect și onest. Dar dacă știrea nu e locală, probabilitatea rectificării scade pe măsură ce subiectul tratat se pierde în depărtare. Singurii care pot rectifica ceea ce cred că este fals într-un articol despre ei publicat într-un alt oraș sunt membrii grupurilor suficient de bine organizate pentru a angaja oameni care să se ocupe de promovare.

Este semnificativ că cititorul general al unui ziar nu se poate adresa legii dacă crede că a fost indus în eroare de știre. Doar partea vătămată poate intenta un proces de calomnie sau defăimare, fiind obligată să aducă probe materiale ale prejudiciului. Legea întruchipează tradiția că știrile generale nu reprezintă o chestiune de interes comun[1], cu excepția unei chestiuni care este descrisă vag drept imorală sau instigatoare.

Însă corpul știrilor, deși neverificat ca întreg de către cititorul dezinteresat, este compus din elemente cu privire la care unii cititori au prejudecăți foarte bine definite. Acele elemente sunt datele ce stau la baza judecății lor, iar știrile citite fără acest criteriu personal sunt judecate după un alt standard, diferit de standardul lor de acuratețe. Aici au de-a face cu un subiect care pentru ei nu se distinge de ficțiune. Canonul adevărului nu poate fi aplicat. Ei nu ezită în fața unei asemenea știri dacă ea se potrivește cu stereotipurile lor și continuă să o citească dacă îi interesează.[2]

---

[1] Cititorul nu va face greșeala de a interpreta această idee ca pe o pledoarie în favoarea cenzurii. Totuși, poate ar fi bine dacă ar exista tribunale competente, de preferință neoficiale, unde să se examineze acuzațiile privind incorectitudinea și lipsa de onestitate în știrile generale. *Cf. Liberty and the News* (*Libertatea și știrile*), pp. 73-76.

[2] Să observăm, de exemplu, că indignarea dlui Upton Sinclair dispare atunci când intră în discuție ziarele socialiste, chiar și acelea a căror

2

Există, chiar și în marile orașe, ziare editate pe principiul că cititorii doresc să citească despre ei înșiși. Teoria este că, dacă un număr suficient de oameni își vede numele în ziar suficient de des, dacă ei pot citi despre diversele evenimente din viața lor – nunțile, funeraliile apropiaților, seratele, călătoriile în străinătate, întrunirile lojelor, premierile școlare, aniversările de cincizeci ori șaizeci de ani, nunțile de argint, excursiile și petrecerile –, acești oameni vor asigura un tiraj durabil.

Formula clasică pentru un astfel de ziar este conținută într-o scrisoare scrisă de Horace Greeley(1), la 3 aprilie 1860, „amiculuI Fletcher", care urma să lanseze un ziar de provincie:[1]

> „I. Pornește de la o concepție clară că subiectul care prezintă cel mai mare interes pentru un om obișnuit este el însuși; apoi urmează interesul pentru vecinii săi. Asia și Insulele Tonga sunt mult mai puțin prezente în preocupările sale… Fă astfel încât, dacă se întemeiază o nouă biserică ori se alătură noi membri la una deja existentă, dacă se vinde o fermă, se ridică o casă nouă, se inaugurează o moară, se deschide un magazin sau se întâmplă altceva ce interesează vreo duzină de familii, faptul să fie prezentat cum se cuvine, chiar dacă pe scurt, în coloanele tale. Dacă un fermier taie un copac mare, crește o sfeclă mamut sau recoltează o producție îmbelșugată de grâu ori de porumb, expune faptul cât mai concis și mai temperat."

Funcția de a deveni, după cum spune dl Lee, „jurnalul tipărit al comunității" este una pe care orice ziar, indiferent unde e publicat, trebuie s-o satisfacă într-o oarecare măsură. Iar dacă într-o metropolă ca New York ziarele generaliste de mare tiraj nu o pot îndeplini, există mici ziare editate după modelul lui

---

rea-credință față de angajatori este la fel de mare ca și reaua-credință manifestată de anumite ziare citate de el față de radicali.

(1) Horace Greeley (1811-1872), editor și politican, a fondat în 1841 ziarul *New York Tribune*, foarte apreciat în epocă pentru seriozitatea sa (n. tr.).

1 Citat din James Melvin Lee, *The History of American Journalism* (*Istoria jurnalismului american*), p. 405.

Greeley pentru anumite cartiere ale orașului. În Manhattan și Bronx există, poate, de două ori mai multe cotidiene locale decât ziare generaliste.[1] Ele sunt completate de tot felul de publicații speciale pentru diverse ocupații, religii, naționalități.

Aceste jurnale sunt publicate pentru cei care găsesc că au o viață interesantă. Dar există și mulți oameni care consideră că viața lor e plicticoasă și își doresc, precum Hedda Gabler(1), o viață mai palpitantă. Pentru aceștia, există ziare care se ocupă în întregime ori în anumite secțiuni de viața personală a unui grup de persoane fabuloase, cu ale căror minunate vicii cititorii se pot identifica, fără niciun risc, în închipuirea lor. Interesul neabătut al dlui Hearst pentru înalta societate are în vedere oameni care nu pot spera niciodată să facă parte din înalta societate, dar care extrag o oarecare satisfacție din sentimentul vag că iau parte la viața celor despre care citesc. În marile orașe, „jurnalul tipărit al comunității" tinde să fie jurnalul tipărit al unui grup înstărit.

Și, după cum am observat deja, cotidienele din orașele mari sunt cele care au sarcina împovărătoare de a aduce cetățeanului știrile din depărtare. Însă tirajul nu este susținut în primul rând de știrile politice și sociale. Interesul pentru astfel de știri este intermitent și puțini editori pot miza doar pe ele. Prin urmare, ziarul preia o varietate de alte materiale, toate servind scopul principal de a reține o masă de cititori care, în ceea ce privește marile știri, nu este capabilă să fie critică. Pe deasupra, în privința marilor știri concurența nu este prea serioasă în nicio comunitate. Serviciile de presă standardizează evenimentele principale; doar din când în când reușește câte o știre să dea lovitura; acele relatări cuprinzătoare pe care le-a publicat în ultimii ani *New York Times* și care au devenit indispensabile pentru cititori cu opinii de toate culorile nu par, totuși, să găsească un public prea mare. Pentru a se diferenția și a atrage

---

[1] *Cf.* John L. Given, *Making a Newspaper* (*Cum se face un ziar*), p. 13.

(1) Eroina dramei omonime scrise în 1890 de Henrik Ibsen. În anul 1902, o montare a piesei pe Broadway a făcut senzație (n. tr.).

un public constant, majoritatea ziarelor trebuie să iasă din zona ştirilor generaliste. Ele coboară la nivelurile animate ale societăţii, la scandaluri şi crime, sport, poze, actriţe, sfaturi pentru inimi sfărâmate, notiţe şcolare, pagini pentru femei, îndrumări pentru cumpărători, reţete culinare, şah, whist, grădinărit, benzi desenate, partizanat strident, şi asta nu pentru că editorii sunt interesaţi de orice altceva decât ştiri, ci pentru că trebuie să găsească o cale de a păstra acea mulţime de cititori presupuşi a avea un interes fervent, despre care unii critici pretind că nu reclamă nimic altceva decât adevărul.

Editorul de ziar se află într-o poziţie ciudată. Întreprinderea sa depinde de taxele indirecte pe care beneficiarii de publicitate le percep de la cititori; patronajul anunţătorilor depinde de abilitatea editorului de a menţine un grup util de clienţi. Aceşti clienţi judecă după experienţele lor particulare şi aşteptările lor stereotipe, căci, prin natura lucrurilor, ei nu au o cunoaştere independentă privind majoritatea ştirilor pe care le citesc. Dacă judecata nu este nefavorabilă, editorul se încadrează cel puţin într-un tiraj care aduce bani. Însă, pentru a menţine acel tiraj, el nu se poate baza doar pe ştirile ce provin dintr-un mediu mai larg. Desigur, le tratează cât mai interesant cu putinţă, dar calitatea ştirilor generale, în special a celor despre chestiuni publice, nu este suficientă în sine pentru a determina masele de cititori să deosebească între ziare.

Această relaţie oarecum stângace între ziare şi informaţia publică este reflectată în salariile ziariştilor. Reportajul, care, teoretic, constituie fundamentul întregii instituţii, este cel mai prost plătit sector din ziaristică şi cel mai puţin stimat. În general, persoanele capabile se apucă de reportaj doar din necesitate sau pentru a câştiga experienţă şi cu intenţia clară de a avansa cât mai repede. Căci munca cinstită de reporter nu este o carieră care oferă mari recompense. În jurnalism, recompensele se îndreaptă către munca specializată, către corespondenţele semnate cu caracter de editorial, către manageriat şi către cei care vin cu o notă personală. Această situaţie este cauzată, fără îndoială, de ceea ce economiştii numesc *rent of*

ability.[1] Dar acest principiu economic operează cu o asemenea violență în jurnalism, încât colectarea știrilor nu atrage nici pe departe numărul de oameni pregătiți și capabili pe care pare să-l ceară importanța sa publică. Faptul că oamenii capabili se apucă de „reportajul cinstit" cu intenția de a-l părăsi cât mai repede posibil este, cred, principalul motiv pentru care acest sector nu a dezvoltat niciodată într-o măsură suficientă acele tradiții corporatiste care dau unei profesii prestigiu și un zelos respect de sine. Căci aceste tradiții corporatiste sunt cele care generează mândria meseriei, care tind să ridice standardele de admitere, să penalizeze încălcări ale codului și să dea oamenilor puterea de a-și afirma statutul în societate.

3

Totuși, toate acestea nu explică fondul problemei. Deși modul în care este constituită economia jurnalismului scade valoarea reportajului de știri, ar însemna să îmbrățișezi un fals determinism pentru a abandona analiza în acest punct. Puterea intrinsecă a reporterului pare să fie atât de mare, numărul persoanelor capabile care trec prin această meserie este atât de vast, încât trebuie să existe o cauză mai profundă pentru faptul că s-a depus atât de puțin efort – comparativ vorbind – pentru a ridica această profesie la nivelul, să zicem, al medicinii, ingineriei sau dreptului.

Dl Upton Sinclair[2] vorbește pentru o mare parte a opiniei din America[1] când susține că a găsit această cauză mai profundă în ceea ce numește „Cecul Rușinii":

---

[1] Sintagma engleză desemnează venitul suplimentar al persoanelor cu capacitate intelectuală sau fizică superioară (n. tr.).

[2] Upton Sinclair (1878-1968), scriitor, jurnalist și activist politic, a dobândit celebritatea prin romanele sale de critică socială și a fost în prima jumătate a secolului al XX-lea unul dintre principalii promotori ai socialismului în Statele Unite (n. tr.).

[1] Dl Hilaire Belloc face practic aceeași analiză cu privire la ziarele engleze. *Cf. The Free Press* (*Presa liberă*).

> „Cecul Rușinii se găsește în plicul de leafă pe care-l primiți în fiecare săptămână – voi, cei care scrieți, tipăriți și distribuiți ziarele și revistele noastre. Cecul Rușinii este prețul necinstei de care dați dovadă – voi, cei care luați frumosul adevăr și îl vindeți la piață, care trădați speranțele feciorelnice ale omenirii în bordelul abject al Marilor Afaceri."[1]

Din aceste rânduri ar părea că există un adevăr cunoscut și un set de speranțe bine fondate, care sunt prostituate printr-o conspirație mai mult sau mai puțin conștientă a bogaților proprietari de ziare. Dacă această teorie este corectă, atunci se poate trage următoarea concluzie: frumosul adevăr nu ar fi profanat într-o presă care nu are nicio legătură cu Marile Afaceri. Căci dacă s-ar întâmpla ca o presă care nu e controlată de Marile Afaceri și nici măcar nu se află în relații amiabile cu acestea să nu reușească să conțină frumosul adevăr, ceva ar fi în neregulă cu teoria dlui Sinclair.

Există o asemenea presă. În mod ciudat, când propune un remediu, dl Sinclair nu își sfătuiește cititorii să se aboneze la cel mai apropiat ziar radical. De ce nu? Dacă problemele jurnalismului american pornesc de la Cecul Rușinii generat de Marile Afaceri, de ce nu s-ar găsi remediul în lecturarea ziarelor care nu acceptă sub nicio formă Cecul Rușinii? De ce ai subvenționa un fel de „știri naționale" cu un comitet de directori animați „de toate credințele sau cauzele" pentru a tipări un ziar plin de fapte, „indiferent de cine este atacat, Steel Trust ori I. W. W.(1), Standard Oil Company ori Partidul Socialist?" Dacă problema derivă din Marile Afaceri, adică Steel Trust, Standard Oil și altele asemenea, de ce să nu îndemni pe toți să citească ziarele I. W. W. ori socialiste? Dl Sinclair nu spune de ce nu. Dar motivul e simplu. El nu poate convinge pe nimeni, nici chiar pe

---

[1] Upton Sinclair, *The Brass Check. A Study of American Journalism* (*Cecul Rușinii. Un studiu al jurnalismului american*), p. 436.

(1) Industrial Workers of the World (IWW) este un sindicat internațional cu sediul în orașul Cincinatti. La începutul secolului al XX-lea, acest sindicat, ai cărui membri sunt numiți adesea și *Wobblies*, exercita o influență puternică în Statele Unite (n. tr.).

sine, că presa anticapitalistă este remediul împotriva presei capitaliste. El ignoră presa anticapitalistă atât în teoria sa despre Cecul Rușinii, cât și în propunerile sale constructive. Dar dacă diagnostichezi jurnalismul american, nu poți să o ignori. Dacă ceea ce te interesează este „frumosul adevăr", nu comiți crasa eroare logică de a aduna toate exemplele de incorectitudine și minciună pe care le poți găsi într-o serie de ziare, de a ignora toate exemplele pe care le poți găsi cu ușurință într-o altă serie de publicații și de a numi apoi drept cauză a minciunii caracteristica presupus comună a presei la care ți-ai redus investigația. Dacă ai intenția de a blama „capitalismul" pentru defectele presei, ești obligat să dovedești că acele defecte nu există decât acolo unde capitalismul deține controlul. Că dl Sinclair nu poate face acest lucru se vede din faptul că, în vreme ce diagnosticul său pune totul pe seama capitalismului, rețeta sa ignoră atât capitalismul, cât și anticapitalismul.

Se putea presupune că incapacitatea de a lua orice publicație necapitalistă drept model al adevărului și competenței l-ar fi putut face pe dl Sinclair, și pe cei care sunt de acord cu el, să-și privească supozițiile cu un ochi mai critic. Ar fi putut să se întrebe, de exemplu, unde se află frumosul adevăr, pe care Marile Afaceri îl prostituează, dar pe care cei ce se opun Marilor Afaceri nu par să-l obțină? Căci această întrebare duce, cred, la esența chestiunii, la întrebarea privind ce anume este știrea.

Capitolul XXIII

NATURA ȘTIRILOR

1

Dacă toți reporterii din lume ar lucra douăzeci și patru de ore pe zi, tot nu ar putea fi martori la toate evenimentele din lume. Nu sunt foarte mulți reporteri. Și niciunul dintre ei nu are puterea de a fi în mai multe locuri în același timp. Reporterii nu sunt clarvăzători, nu scrutează un glob de cristal, văzând lumea după placul lor, și nu sunt ajutați de telepatie. Cu toate acestea, gama de subiecte pe care reușește să le acopere acest număr relativ restrâns de persoane ar fi cu adevărat un miracol, dacă nu ar fi o rutină standardizată.

Ziarele nu încearcă să urmărească întreaga omenire.[1] Au observatori staționați în anumite locuri, precum poliție, procuratură, oficiul districtului, primărie, Casa Albă, Senat, Camera Reprezentanților, și așa mai departe. Urmăresc sau mai degrabă, în majoritatea cazurilor, aparțin unor asociații ce au angajați care urmăresc „un număr relativ redus de locuri unde se știe când viața cuiva… ia o turnură neobișnuită sau când se produc evenimente demne de relatat. De exemplu, John Smith, să presupunem, devine broker. Timp de zece ani urmează un parcurs obișnuit și, cu excepția clienților și prietenilor săi, nimeni nu se gândește la el. Pentru ziare este ca și cum nici n-ar exista. Dar în cel de-al unsprezecelea an suferă pierderi grave și, în final, nemaiavând resurse, apelează la avocatul său pentru anunțarea falimentului. Avocatul se adresează oficiului districtului, iar un funcționar de acolo înregistrează oficial cererea. Aici intervin ziarele. În timp ce funcționarul scrie necrologul afacerii lui Smith, un reporter i se uită peste umăr și, câteva minute mai târziu, reporterii știu de problemele lui Smith și sunt atât de bine informați în ce privește starea afacerii sale ca și când ar fi ținut un reporter la ușa lui zi de zi timp de zece ani.“[2]

---

[1] Vezi capitolul edificator din cartea dlui John L. Given, deja citată, despre „Uncovering the News“ („Dezvăluirea știrilor“), cap. V.

[2] *Op. cit.*, p. 57.

Când dl Given spune că ziarele cunosc „problemele lui Smith“ şi „starea afacerii sale“, el nu vrea să spună că le cunosc la fel de bine ca Smith ori cum le-ar şti dl Arnold Bennett dacă ar face din Smith eroul unui roman în trei volume. Ziarele cunosc doar „în linii mari“ faptele brute care sunt înregistrate la oficiul districtului. Acel act manifest „dezvăluie“ ştirea despre Smith. Dacă ştirea va fi urmărită în continuare sau nu, este o altă chestiune. Ideea este că, înainte ca o serie de evenimente să devină o ştire, ele trebuie de obicei să se facă observate printr-un act mai mult sau mai puţin manifest. Şi, în general, printr-un act manifest de o manieră izbitoare. Poate că prietenii lui Smith ştiau de ani de zile că acesta risca, poate că, dacă prietenii lui Smith au vorbit prea mult, unele zvonuri au ajuns chiar la urechile redactorului de ştiri financiare. Însă, dincolo de faptul că toate acestea nu ar fi putut să fie publicate întrucât ar fi constituit calomnie, aceste zvonuri nu conţin nimic clar pe care să se poată baza o ştire. Trebuie să se întâmple ceva clar, care are o formă de neconfundat. Poate fi o declaraţie de faliment, poate fi un incendiu, o ciocnire între vehicule, un atac, o răzmeriţă, o arestare, un denunţ, introducerea unui proiect de lege, o cuvântare, un scrutin, o întrunire, o opinie exprimată de către un cetăţean bine-cunoscut, un editorial dintr-un ziar, o vânzare, un plan de salarii, o schimbare a preţurilor, propunerea de a se construi un pod etc. Trebuie să existe o manifestare. Cursul evenimentelor trebuie să ia o anume formă definibilă; până când nu ajunge într-o fază în care un oarecare aspect este un fapt împlinit, ştirea nu se poate separa de oceanul de adevăruri posibile.

2

Desigur, există loc pentru o gamă largă de opinii în ceea ce priveşte momentul în care evenimentele iau o formă care poate fi relatată în ziar. Un bun jurnalist va găsi ştiri mai des decât un scrib. Dacă vede o clădire cu o inclinaţie periculoasă, nu trebuie să aştepte până când aceasta se prăbuşeşte în stradă pentru a-şi da seama că este vorba de o ştire. Un mare reporter a

fost cel care a ghicit numele următorului viceregе indian când l-a auzit pe lordul cutare interesându-se de climă.[1] Sunt lovituri norocoase, dar numărul celor care le pot da este mic. De obicei, forma stereotipizată pe care o ia un eveniment într-un loc vizibil este cea care dezvăluie știrea. Locul cel mai vizibil este acolo unde treburile oamenilor intră în contact cu autoritatea publică. *De minimis non curat lex.*[2] În aceste locuri se fac cunoscute căsătoriile, nașterile, decesele, contractele, eșecurile, sosirile, plecările, procesele, dezordinile, epidemiile și calamitățile.

Într-o primă instanță, știrea nu este, așadar, o oglindă a condițiilor sociale, ci relatarea unui aspect care a ieșit la suprafață. Știrile nu ne spun cum germinează sămânța în pământ, dar ne pot spune când iese la suprafață primul lăstar. Pot chiar să ne spună ce zice cineva despre ceea ce se întâmplă cu sămânța sub pământ. Pot să ne spună că lăstarul nu a ieșit atunci când era de așteptat. Cu cât sunt mai multe puncte unde o întâmplare poate fi fixată, obiectivată, măsurată, numită, cu atât sunt mai multe puncte unde pot exista știri.

Astfel, dacă într-o zi un legislativ, după ce a epuizat toate căile de a îndrepta lumea, ar interzice marcarea punctelor la jocul de baseball, tot s-ar mai putea juca un fel de joc în care arbitrul să decidă după simțul său de fairplay cât să dureze jocul, când să execute loviturile fiecare echipă și care să fie considerată învingătoare. Dacă acel joc ar fi relatat în ziare, ar consta dintr-o consemnare a deciziilor arbitrului, plus impresia reporterului vizavi de huiduielile și uralele mulțimii, plus, în cel mai bun caz, o vagă prezentare a felului în care anumiți oameni, care nu aveau o poziție precisă pe teren, s-au mișcat timp de câteva ore pe o bucată nemarcată de gazon. Cu cât mai mult încercăm să ne imaginăm logica unei situații atât de absurde, cu atât mai clar devine că, în scopurile colectării de știri (ca să nu mai vorbim de scopurile jocului), nu poți să faci mare lucru fără un aparat și reguli de numire, marcare și înregistrare.

---

[1] Referirea este, probabil, la Lord George Curzon (1859-1925), Vicerege al Indiei între 1899 și 1905 (n. tr.).

[2] „Legea nu se ocupă cu fleacuri“ (n. tr.).

Întrucât acea maşinărie e departe de a fi perfectă, viaţa arbitrului este deseori foarte agitată. În multe meciuri decisive, el trebuie să judece după ceea ce se întâmplă să vadă. Ultima urmă de controversă ar putea fi înlăturată din joc – aşa cum a fost înlăturată din şah, când oamenii se supun regulilor –, dacă cineva s-ar gândi că merită să fotografieze fiecare meci. Filmul a fost cel care, până la urmă, a eliminat o îndoială reală a reporterilor, datorată încetinelii ochiului uman, privind care dintre loviturile lui Dempsey l-a făcut knockout pe Carpentier.(1)

Oriunde există o maşinărie bună de înregistrare, serviciul modern de ştiri lucrează cu o mare precizie. O astfel de maşinărie se află la bursă, iar informaţiile despre dinamica preţurilor sunt imediat transmise prin teletip cu o acurateţe pe care se poate conta. Există o maşinărie pentru rezultatele votului şi, când numărătoarea şi tabularea sunt făcute cum trebuie, rezultatele unor alegeri naţionale sunt cunoscute, de obicei, în noaptea alegerilor. În comunităţile civilizate, decesele, naşterile, căsătoriile şi divorţurile sunt înregistrate şi se cunosc cu acurateţe, cu excepţia cazurilor în care este vorba de neglijenţă ori tăinuire. Maşinăria există doar pentru unele aspecte ale industriei şi guvernării, în grade variabile de precizie pentru obligaţiuni, bani şi produse, cliring bancar, tranzacţii imobiliare, scheme de salarizare. Există, de asemenea, pentru importuri şi exporturi, întrucât acestea trec prin vamă şi pot fi înregistrate direct. Dar nu există într-un grad comparabil pentru comerţul intern şi, în special, pentru comerţul cu amănuntul.

Se va observa, cred, că există o relaţie foarte directă între corectitudinea ştirilor şi sistemul de înregistrare. Dacă rememorăm subiectele care prilejuiesc principala acuzaţie adusă presei de către reformatori, observăm că este vorba de subiecte în care ziarul ocupă poziţia arbitrului dintr-un meci de baseball unde lipseşte marcarea punctelor. Toate ştirile despre stări de spirit sunt de acest fel: aşa sunt toate descrierile referitoare la

---

(1) Meciul Dempsey-Carpentier a avut loc la 2 iulie 1921, fiind primul eveniment pugilistic care a generat încasări de peste 1 milion de dolari (n. tr.).

personalități, onestitate, aspirație, motiv, intenție, toate descrierile privind sentimentul maselor, sentimentul național, opinia publică, politicile guvernelor străine. La fel sunt multe dintre știrile despre ceea ce urmează să se întâmple. La fel sunt chestiunile care privesc profitul privat, venitul privat, lefurile, condițiile de muncă, eficiența muncii, șansele educaționale, șomajul,[1] monotonia, sănătatea, discriminarea, incorectitudinea, limitarea liberei competiții, risipa, „popoarele înapoiate", conservatorismul, imperialismul, radicalismul, libertatea, onoarea, echitatea. Toate acestea implică date care, în cel mai bun caz, sunt înregistrate sporadic. Datele pot fi ascunse din cauza unei cenzuri sau a unei tradiții a confidențialității; ele pot să nu existe fiindcă nimeni nu găsește că înregistrarea e importantă, considerând-o pură birocrație, sau fiindcă nimeni nu a inventat încă un sistem obiectiv de măsurare. Așa se face că știrile despre asemenea subiecte nu pot fi altfel decât discutabile, atunci când nu sunt complet neglijate. Evenimentele care nu sunt înregistrate fie sunt relatate ca opinii personale și convenționale, fie nu sunt știri. Ele nu iau o formă decât atunci când cineva protestează, cineva investighează ori cineva derivă, în mod public, un rezultat din ele (în sensul etimologic al cuvântului *issue*(1)).

Acesta este motivul de bază pentru care există agenți de presă. Circumspecția extraordinară privind care fapte și care impresii să fie relatate convinge fiecare grup organizat de persoane că, indiferent dacă dorește să-și asigure publicitatea sau s-o evite, exercitarea discreției nu poate fi lăsată la alegerea reporterului. Este mai sigur să se angajeze un agent de presă care intermediază între grup și ziare. Odată ce a fost angajat, tentația de a exploata poziția sa strategică este foarte mare. „Cu puțin timp înainte de război", spune dl Frank Cobb, „ziarele din New York au făcut o statistică a agenților de presă care erau

---

[1] Să ne gândim la Rapoartele privind Șomajul din 1921, pentru care s-a lucrat, în bună parte, „pe ghicite".

(1) Cuvântul *issue*, care provine din latinescul *exire*, este atestat pentru secolele XIII-XVI cu sensurile de „scurgere a unui lichid", „ieșire", „progenitură" și „rezultat" (n. tr.).

angajaţi permanent şi acreditaţi în mod regulat şi au descoperit că numărul lor era de circa o mie două sute. Nu pretind că ştiu câţi sunt acum, în anul 1919, dar ceea ce ştiu este că multe dintre canalele directe de ştiri au fost închise şi că informaţia pentru public este mai întâi filtrată de către agenţii de presă. Marile corporaţii, băncile, căile ferate, organizaţiile de afaceri şi de activitate socială şi politică, toate au agenţi de presă, iar ei sunt sursa de informaţie prin care parvine ştirea. Chiar şi oamenii de stat au agenţi de presă."[1]

Dacă reportajul ar fi o simplă reluare a unor fapte evidente, agentul de presă n-ar fi mult mai mult decât un funcţionar. Însă, de vreme ce, în majoritatea marilor subiecte de ştiri, faptele nu sunt simple şi deloc evidente, ci ţin de selecţie şi opinie, firește că fiecare dorește ca ziarele să tipărească propria sa selecţie a faptelor. Cel însărcinat cu promovarea face acest lucru. Şi, procedând astfel, fără îndoială îl scutește pe reporter de multe greutăţi, prezentându-i o imagine clară a unei situaţii pe care reporterul poate nu ar fi reuşit să o deslușească. Însă de aici decurge că imaginea furnizată reporterului de către agentul de promovare este cea pe care acesta dorește să o vadă publicul. El este cenzor şi propagandist, dă socoteală numai angajatorilor săi şi este răspunzător de întregul adevăr doar în măsura în care se potrivește cu concepţia angajatorilor privind propriul interes.

Apariţia agentului de promovare este un semn clar că faptele vieţii moderne nu iau în mod spontan o formă în care să poată fi cunoscute. Cineva trebuie să le dea o formă şi de vreme ce, în rutina zilnică, reporterii nu pot să dea o formă faptelor, iar o organizaţie de inteligenţă dezinteresată nu prea există, nevoia unei oarecare formulări este îndeplinită de părţile interesate.

3

Un bun agent de presă înţelege că virtuţile cauzei sale nu constituie ştiri, exceptând situaţiile când este vorba de virtuţi

---

[1] Cuvântare ţinută la Women's City Club din New York, 11 decembrie 1919. Retipărită în *New Republic*, 31 decembrie 1919, p. 44.

neobișnuite, care se abat simțitor de la rutina vieții. Lucrurile stau astfel nu pentru că ziarelor nu le plac virtuțile, ci fiindcă nu merită să spui că nu s-a întâmplat nimic atunci când nimeni nu se aștepta să se întâmple ceva. Așadar, dacă agentul de promovare dorește publicitate gratuită, el trebuie să demareze ceva. Pune la cale o manevră: obstrucționează traficul, incită poliția, izbutește cumva să-și lege clientul ori cauza acestuia de un eveniment care este deja o știre. Sufragetele știau acest lucru și, deși nu agreau prea mult această știință, au acționat ca atare și au menținut sufragiul în rândul știrilor mult timp după ce argumentele pro și contra se tociseră, iar oamenii erau pe cale să se obișnuiască cu ideea că mișcarea sufragetelor era una dintre instituțiile consacrate ale vieții americane.[1]

Din fericire, sufragetele aveau, spre deosebire de feministe, un obiectiv perfect concret și foarte simplu. Ceea ce simbolizează votul nu este simplu, așa cum știu cei mai pricepuți susținători și cei mai iscusiți oponenți. Dar dreptul de a vota este un drept simplu și cunoscut. De altfel, în disputele de muncă – care reprezintă, probabil, elementul principal în acuzațiile aduse ziarelor – dreptul la grevă, asemenea dreptului de vot, este suficient de simplu. Dar cauzele și obiectivele unei greve anume sunt, asemenea cauzelor și obiectivelor mișcării femeilor, extrem de subtile.

Să presupunem că condițiile care au dus la o grevă sunt proaste. Care este măsura răului? O anumită concepție despre un standard adecvat de viață, despre igienă, securitate economică și demnitate umană. Se poate întâmpla ca industria să se afle mult sub standardul teoretic al comunității, iar muncitorii să fie prea obidiți pentru a protesta. Se poate întâmpla ca industria să se afle deasupra standardului, iar muncitorii să protesteze violent. Standardul este cel mult o măsură vagă. Cu toate

---

[1] *Cf.* Inez Haynes Irwin, *The Story of the Woman's Party* (*Istoria partidului femeilor*). Nu este doar o bună relatare a unei părți vitale dintr-o mare agitație, ci și un rezervor de materiale care arată ce înseamnă o agitație de succes, nerevoluționară și neconspirativă, în condițiile moderne ale atenției publice, interesului public și cutumei politice.

acestea, vom presupune că avem de-a face cu condiţii sub medie, în accepţia dată mediei de către editor. Ocazional, fără a aştepta ca muncitorii să ameninţe, dar înştiinţat de către un activist, editorul va trimite reporterii să investigheze şi va atrage atenţia asupra condiţiilor proaste. El nu poate face acest lucru prea des. Căci aceste investigaţii costă timp, bani, oameni calificaţi şi mult spaţiu. Pentru ca un reportaj despre condiţiile proaste să fie plauzibil, trebuie să tipăreşti mulţi cuadraţi. Spunerea adevărului despre oţelarii din Pittsburgh a necesitat o echipă de investigatori, foarte mult timp şi tipărirea mai multor volume groase. Este imposibil să presupui că vreun cotidian ar putea considera în mod normal că intră în datoriile sale să elaboreze un studiu de genul *Pittsburgh Survey*, sau chiar de genul Raportului Interchurch.(1) Ştirile care cer un asemenea efort depăşesc resursele presei cotidiene.[1]

Condiţiile proaste nu sunt, ca atare, o ştire, deoarece, în afara unor cazuri excepţionale, jurnalismul nu efectuează o relatare „la prima mână" a materialului brut. Jurnalismul reprezintă o relatare a materialului după ce acesta a fost stilizat. Astfel, condiţiile proaste ar putea deveni o ştire în cazul în care Comisia pentru Sănătate ar raporta o rată neobişnuit de ridicată a mortalităţii într-o zonă industrială. În afara unei asemenea intervenţii, faptele nu devin ştiri până când muncitorii nu se organizează şi nu înaintează angajatorilor o revendicare. Chiar şi

---

(1) Aşa-numitul *Pittsburgh Survey*, cuprinzând şase volume şi elaborat în 1907-1908, a studiat pentru prima oară în mod sistematic condiţiile de muncă şi de trai într-un oraş industrial american. Raportul mai puţin cunoscut publicat de Interchurch World Movement (IMW) a avut ca obiect greva metalurgiştilor din 1919 (n. tr.).

[1] Nu cu multă vreme în urmă, jucătorul de baseball Babe Ruth a fost închis pentru depăşirea vitezei. Eliberat din închisoare chiar înaintea jocului de după-amiază, a sărit în automobilul său şi a recuperat timpul petrecut în închisoare depăşind limita de viteză în drum spre terenul de joc. Nu l-a oprit nici un poliţist, dar un reporter l-a cronometrat şi a consemnat viteza sa în ziarul de a doua zi. Babe Ruth este o persoană excepţională. Ziarele nu pot cronometra toţi automobiliştii. Ele sunt nevoite să-şi ia ştirile privind excesele de viteză de la poliţie.

atunci, dacă se știe că lucrurile se vor aranja ușor, valoarea de știre este scăzută, indiferent dacă aranjamentul respectiv remediază sau nu condițiile în sine. Dar dacă relațiile industriale se degradează și se ajunge la o grevă sau la blocarea intrării în întreprindere, valoarea de știre crește. Dacă întreruperea activității implică un serviciu de care cititorii ziarului depind nemijlocit ori atrage după sine o încălcare a ordinii, valoarea de știre este și mai mare.

Problemele subiacente apar în știri prin anumite simptome ușor de recunoscut – o revendicare, o grevă, o stare de dezordine. Din punctul de vedere al muncitorului sau al celui ce caută în mod dezinteresat dreptatea, revendicarea, greva și dezordinea sunt doar niște incidente în cadrul unui proces care, pentru ei, este foarte complicat. Însă, fiindcă toate realitățile imediate nu sunt conținute în experiența directă a reporterului și a publicului special care susține majoritatea ziarelor, ei trebuie, în mod normal, să aștepte un semnal sub forma unui act manifest. Când apare acest semnal, să zicem printr-o ieșire în stradă a muncitorilor sau printr-o chemare a poliției, intră în joc stereotipurile pe care le au oamenii despre greve și dezordine. Lupta nevăzută nu prezintă în sine interes. Este notată abstract, iar acea abstracție este apoi animată de experiența imediată a cititorului și a reporterului. Evident, e vorba de o experiență foarte diferită de cea pe care o au greviștii. Aceștia resimt, să zicem, toanele maistrului, monotonia istovitoare a muncii la mașină, aerul cumplit de nesănătos, corvoada soției, malnutriția copiilor, mizeria din locuința închiriată. Sloganurile grevei sunt investite cu aceste sentimente. Dar reporterul și cititorul văd în primă instanță doar o grevă și câteva lozinci. Ei le investesc cu sentimentele lor. Sentimentele lor pot fi că slujbele le sunt periclitate deoarece greviștii nu mai produc acele lucruri de care au nevoie pentru activitatea lor, că vor fi lipsuri și prețuri mai mari, că totul este teribil de neplăcut. Și acestea sunt realități. Și când ele dau culoare știrii abstracte că se anunță o grevă, este în natura lucrurilor ca muncitorii să fie dezavantajați. Este, așadar, în natura sistemului actual al relațiilor industriale ca știrile declanșate de doleanțele și speranțele

muncitorilor să iasă la iveală aproape invariabil printr-un atac deschis asupra producției.

Avem, deci, circumstanțele în toată complexitatea lor, actul manifest care le semnalează, buletinul stereotip care publică semnalul și înțelesul pe care îl injectează cititorul însuși, după ce a derivat acel înțeles din experiența care îl privește direct. Experiența cititorului privind o grevă poate avea într-adevăr o mare importanță, dar din punctul de vedere al problemei centrale care a dus la grevă este marginală. Și totuși, acest înțeles marginal este automat cel mai interesant.[1] Pătrunderea imaginativă în centrul chestiunii presupune ca cititorul să se dezică de sine și să pătrundă în vieți foarte diferite.

Rezultă că, atunci când se fac reportaje despre greve, cea mai simplă cale este de a lăsa știrea să se dezvăluie prin actul manifest și de a descrie evenimentul din prisma interferenței cu viața cititorului. Acesta este punctul care îi trezește prima oară atenția și care îi mobilizează cel mai ușor interesul. O mare parte – cred chiar că partea esențială – din ceea ce muncitorul și reformatorul percep ca pe o denaturare deliberată din partea ziarelor este rezultatul direct al unei dificultăți practice de a dezvălui știrea și al unei dificultăți emoționale de face interesante fapte distante, dacă nu putem „să (le) percepem ca fiind doar o nouă versiune a experienței noastre familiare" și nu putem „să (le) traducem imediat în faptele noastre paralele", după cum spune Emerson.[2]

Dacă studiem modul în care sunt relatate multe greve în presă, de multe ori vom observa că problemele disputate sunt rareori prezente în titluri, abia dacă apar în paragrafele introductive, iar uneori nu sunt menționate nicăieri. Un conflict de muncă dintr-un alt oraș trebuie să fie foarte important pentru ca reportajul să conțină vreo informație precisă privind obiectul disputei. Rutina știrilor funcționează în acest fel și, cu

---

[1] *Cf.* cap. XI, „Mobilizarea interesului".

[2] Din eseul său intitulat *Art and Criticism* (*Artă și critică*). Citatul apare într-un pasaj pe care prof. R. W. Brown îl reproduce la pagina 87 în *The Writer's Art* (*Arta scriitorului*).

anumite modificări, funcționează la fel și în ceea ce privește chestiunile politice și știrile internaționale. Știrile sunt relatări ale unor faze manifeste care prezintă interes, iar ziarele sunt presate din multe părți să adere la această rutină. Presiunea provine din economia realizată printr-o consemnare ce se limitează la faza stereotipică a situației. Provine din dificultatea de a găsi jurnaliști care pot vedea ceea ce nu au învățat să vadă. Provine din dificultatea de a găsi suficient spațiu în care chiar și cel mai bun jurnalist să poată face plauzibil un punct de vedere neconvențional. Provine din necesitatea economică de a stârni rapid interesul cititorului și din riscul economic pe care îl implică plictisirea acestuia sau ofensarea sa printr-o știre neașteptată care este prezentată insuficient ori greoi. Toate aceste dificultăți combinate fac ca editorul să șovăie când este vorba de chestiuni periculoase și îl determină să prefere faptul incontestabil și o abordare care atrage mai ușor interesul cititorului. Faptul incontestabil și obiectul de interes spontan sunt greva în sine și neplăcerile pe care ea le provoacă cititorului.

Toate adevărurile mai subtile și mai profunde sunt în actuala organizare a industriei adevăruri care nu prezintă siguranță. Ele implică judecăți privind standardele de viață, productivitatea, drepturile omului, care pot fi dezbătute la nesfârșit în absența unei înregistrări exacte și a unei analize cantitative. Atâta vreme cât acestea nu există în industrie, regimul știrilor va tinde, după cum a spus Emerson, citându-l pe Isocrates, „să facă din munți mușuroaie, iar din mușuroaie munți".[1] Când industria nu dispune de o procedură constituțională și nu există o selecție expertă a probelor și revendicărilor, faptul care e senzațional în ochii cititorului este cel pe care îl caută aproape toți jurnaliștii. Date fiind relațiile industriale care domnesc mai peste tot, chiar și acolo unde există consultări sau instanțe de mediere, dar nu și o filtrare independentă a faptelor în vederea deciziei, chestiunea va tinde să fie una pentru publicul de ziar și alta pentru industrie. Și astfel, încercarea de a tranșa dispute recurgând la un apel prin intermediul ziarelor încarcă

[1] *Id., supra.*

ziarele și cititorii cu o povară pe care aceștia nu pot și nu trebuie să o ducă. Câtă vreme legea și ordinea nu vor exista cu adevărat, grosul știrilor va lucra – dacă nu va fi corectat cu curaj și luciditate – împotriva celor care nu dispun de o metodă legală și disciplinată de a se afirma. Buletinele de la locul acțiunii vor nota mai degrabă problemele ivite ca urmare a afirmării decât motivele care au dus la ea. Motivele sunt intangibile.

4

Editorul se ocupă de aceste buletine. Stă în biroul său, le citește și rareori vede un segment consistent al evenimentelor în sine. El trebuie, după cum am văzut, să curteze cel puțin o parte dintre cititorii săi în fiecare zi, căci aceștia îl vor părăsi fără remușcări dacă se întâmplă ca un ziar rival să le atâțe capriciile. Editorul lucrează sub o presiune enormă, deoarece concurența dintre ziare este uneori o chestiune de minute. Fiecare buletin necesită o judecată rapidă, dar complicată. Trebuie înțeles, trebuie corelat cu alte buletine, care se cer de asemenea înțelese, și trebuie accentuat ori atenuat în funcție de interesul probabil al publicului, așa cum îl înțelege editorul. Fără standardizare, fără stereotipuri, fără judecăți de rutină, fără un dispreț oarecum cinic față de subtilități, editorul ar sucomba repede din cauza agitației. Pagina definitivă are o dimensiune stabilită și trebuie să fie gata într-un moment precis; subiectele prezentate nu pot depăși un anumit număr de paragrafe, iar fiecare paragraf trebuie să aibă un anumit număr de litere. Întotdeauna există presiunea difuză a publicului cumpărător, legea calomniei și posibilitatea unor necazuri interminabile. Lucrurile nu ar putea fi gestionate deloc fără sistematizare, căci un produs standardizat înseamnă economie de timp și de efort, precum și o garanție parțială împotriva eșecului.

Aici se influențează ziarele cel mai profund unele pe altele. Astfel, când a izbucnit războiul, ziarele americane s-au confruntat cu un subiect în privința căruia nu aveau o experiență prealabilă. Anumite ziare care erau suficient de bogate pentru a plăti taxele de cablu au preluat conducerea în furnizarea

știrilor, iar felul în care au fost prezentate acele știri a devenit un model pentru întreaga presă. Dar de unde a venit acest model? A venit din presa engleză, nu pentru că Northcliffe(1) deținea ziare americane, ci fiindcă la început a fost mai ușor să se cumpere corespondențe engleze, iar mai târziu a fost mai ușor pentru jurnaliștii americani să citească ziarele engleze decât oricare altele. Londra era centrul telegramelor și știrilor; aici s-a dezvoltat o anumită tehnică de relatare a războiului. Ceva similar s-a petrecut cu relatarea Revoluției Ruse. Accesul la Rusia a fost blocat de cenzura militară – atât rusă, cât și aliată – și a fost împiedicat chiar mai eficace de dificultățile limbii ruse. Dar, mai presus de toate, o relatare eficientă a evenimentelor a fost blocată prin faptul că lucrul cel mai dificil de relatat este haosul, chiar și un haos cu o oarecare evoluție. Aceasta a făcut ca formularea știrilor despre Rusia să își aibă sursa în Helsinki, Stockholm, Geneva, Paris și Londra, unde a căzut în mâinile cenzorilor și propagandiștilor. Multă vreme, aceștia nu au fost supuși niciunui fel de control. Până să se facă de râs, au creat – din câteva aspecte autentice ale marelui vârtej rus, să recunoaștem – o serie de stereotipuri ale urii și fricii care au avut o asemenea putere de sugestie, încât cel mai prețios instinct jurnalistic, dorința de a merge, de a vedea și de a relata, a fost multă vreme strivit.[1]

5

Ziarul care ajunge la cititor este întotdeauna rezultatul unei întregi serii de selecții referitoare la ce materiale vor fi publicate, unde vor fi plasate, cât spațiu va ocupa fiecare, ce va accentua fiecare. Aici, nu există standarde obiective. Există convenții. Să luăm două ziare publicate în același oraș, în aceeași dimineață. Titlul unuia spune: „Marea Britanie promite ajutor Berlinului împotriva agresiunii franceze; Franța îi susține pe față

(1) Alfred Harmsworth, ulterior Lord Northcliffe (1865-1922), deținea la acea vreme cel mai mare trust de presă din Marea Britanie (n. tr.).

[1] *Cf.* „A Test of the News“ („Un test al știrilor“), de Walter Lippmann și Charles Merz, cu ajutorul lui Faye Lippmann, *New Republic*, 4 august 1920.

pe polonezi.“ Titlul celui de-al doilea este „Celălalt amor al dnei Stillman“. Alegerea titlului este o chestiune de gust, dar nu e vorba doar de gustul editorului. E vorba de judecata sa privind ce anume va capta atenția pe care un anumit grup de cititori o va acorda timp de jumătate de oră ziarului său. Desigur, problema asigurării atenției nu coincide deloc cu prezentarea știrilor din perspectiva învățăturilor religioase ori a altei forme de cultură etică. Ideea este să stârnești emoțiile cititorului, să-l faci să aibă sentimentul unei identificări personale cu relatările pe care le citește. Știrile care nu oferă cititorului ocazia de a se implica în lupta prezentată nu pot plăcea unui public larg. Audiența trebuie să participe la știre, cam în același fel în care participă la o piesă de teatru, prin identificare personală. Așa cum toată lumea își ține răsuflarea când eroina se află în pericol, așa cum publicul parcă îl ajută pe Babe Ruth să lovească mingea, cititorul participă și el, într-o formă mai subtilă, la știre. Pentru a putea participa, el trebuie să găsească în relatare ceva familiar pe care să se sprijine, iar acest lucru îi este oferit prin utilizarea stereotipurilor. Ele îi spun că, dacă o asociație de instalatori e numită un „cartel“, este nimerit să adopte o atitudine ostilă; dacă e numită un „grup important de oameni de afaceri“, titulatura sugerează o reacție favorabilă.

Într-o combinație a acestor elemente rezidă puterea de a crea opinii. Editorialele o întăresc. Într-o situație care, în paginile de știri, este prea confuză pentru a permite o identificare, ele oferă cititorului un reper care îi permite să se implice. Dacă cititorul ia știrile din zbor, așa cum suntem nevoiți cei mai mulți dintre noi, el trebuie să aibă un reper. Se cere o sugestie care să-i spună, ca să zicem așa, unde urmează el, un om care se concepe pe sine într-un anumit mod, să-și poziționeze sentimentele față de știrile pe care le citește.

„S-a spus“, scrie Walter Bagehot[1], „că, dacă reușești să faci un englez din clasa de mijloc să se întrebe dacă există «melci pe Sirius», în curând va avea o opinie în această privință. Va fi

[1] „On the Emotion of Conviction“ („Despre sentimentul convingerii“), *Literary Studies* (*Studii literare*), vol. III, p. 172.

dificil să-l faci să se întrebe așa ceva, însă, dacă își va pune această problemă, nu poate rămâne fără reacție, va ajunge la o concluzie. Desigur, lucrurile stau la fel în cazul oricărui subiect obișnuit. Un băcan are un întreg crez în ceea ce privește politica externă, o tânără domnișoară are o teorie completă asupra celor sfinte, și niciunul nu are nici un fel de dubiu."

Totuși, același băcan va avea multe îndoieli în privința produselor sale, iar tânăra domnișoară, admirabil de sigură în privința celor sfinte, poate avea tot felul de îndoieli dacă să se mărite cu băcanul, iar, în caz că nu, dacă este potrivit să accepte atențiile acestuia. Capacitatea de a nu emite o concluzie implică fie o lipsă de interes în ceea ce privește rezultatul ori un simț acut al alternativelor concurente. În cazul politicii externe sau al celor sfinte, interesul privind rezultatele este puternic, în vreme ce mijloacele de verificare a opiniei sunt slabe. Aceasta este condiția cititorului de știri generale. Dacă se hotărăște să le citească, trebuie să fie interesat, cu alte cuvinte, trebuie să participe la situație și să-i pese de urmări. Dar dacă procedează astfel nu poate să nu opteze pentru un punct de vedere și, dacă nu dispune de mijloace independente prin care să verifice direcția pe care i-o sugerează ziarul, tocmai faptul că este interesat poate îngreuna dobândirea acelui echilibru al opiniilor care adesea se apropie cel mai mult de adevăr. Cu cât devine mai implicat, cu atât mai mult va tinde să respingă nu doar un punct de vedere diferit, ci și unele știri deranjante. De aceea pentru multe ziare care au reflectat corect partizanatul cititorilor nu este ușor să-și modifice poziția, presupunând că editorul crede că faptele o impun. Dacă este necesară o schimbare, tranziția trebuie gestionată cu cea mai mare pricepere și delicatețe. De obicei, un ziar nu se va aventura într-o asemenea operațiune. E mai simplu și mai sigur să faci în așa fel ca știrile despre subiectul respectiv să se retragă treptat și să dispară, adică să stingi focul înăbușindu-l.

Capitolul XXIV

ȘTIRI, ADEVĂR ȘI O CONCLUZIE

Pe măsură ce facem studii tot mai exacte asupra presei, câștigul va depinde în mare măsură de ipoteza de la care pornim. Dacă presupunem ca dl Sinclair, dar și ca majoritatea oponenților săi, că știrile și adevărul sunt două cuvinte pentru același lucru, cred că nu vom ajunge nicăieri. Vom demonstra că într-un anume punct ziarul a mințit. Vom demonstra că într-un alt punct explicația dlui Sinclair a mințit. Vom demonstra că dl Sinclair a mințit când a spus că cineva a mințit și că cineva a mințit când a spus că dl Sinclair a mințit. Ne vom defula sentimentele, dar le vom defula în aer.

Cea mai fertilă ipoteză îmi pare a fi că știrile și adevărul nu sunt același lucru și trebuie să se facă o distincție clară între ele.[1] Funcția știrilor este de a semnala un eveniment; funcția adevărului este de a aduce la lumină faptele ascunse, de a le pune în relație unele cu altele și de a obține o imagine a realității pe baza căreia să acționeze oamenii. Adevărul și știrile pot coincide doar în acele puncte unde condițiile sociale iau o formă recognoscibilă și măsurabilă. Aceasta este o parte relativ redusă din întregul câmp al interesului uman. În acest sector, și doar în acest sector, testele la care pot fi supuse știrile sunt suficient de exacte pentru a face ca acuzațiile de denaturare sau suprimare să fie mai mult decât o judecată partizană. Nu există nici un fel de apărare, de circumstanțe atenuante sau de scuze când ai spus de șase ori că Lenin a murit, în condițiile în care singura informație pe care o are ziarul este o relatare că ar fi murit dintr-o sursă care și-a demonstrat în repetate rânduri neseriozitatea. Știrea, în acest caz, nu este „Lenin a murit", ci „Helsinki spune că Lenin a murit". Se poate cere unui ziar să-și asume răspunderea de a nu consolida știrea despre moartea lui Lenin în pofida lipsei de garanții pe care o prezintă

---

[1] Când am scris *Liberty and the News* (*Libertatea și știrile*), nu înțelegeam această distincție suficient de bine ca să o pot enunța, dar *cf.* p. 89 *et passim.*

sursa; dacă există o chestiune în care editorii poartă o responsabilitate maximă, aceasta privește judecata lor privind încrederea pe care o prezintă sursa. Dar când vine vorba de relatări referitoare la ceea ce doresc rușii, de pildă, un asemenea test nu mai există.

Absența acestor teste exacte lămurește, cred, caracterul acestei profesiuni mai mult decât orice altă explicație. Există un corp foarte redus de cunoștințe exacte, a cărui abordare nu necesită o aptitudine ori o pregătire nemaipomenită. Restul se află la discreția jurnalistului. De îndată ce el părăsește perimetrul în care s-a înregistrat la oficiul districtului că John Smith a intrat în faliment, toate standardele fixe dispar. Povestea eșecului lui John Smith, descrierea slăbiciunilor sale umane, analiza condițiilor economice care l-au dus la faliment, toate acestea pot fi spuse într-o sută de feluri diferite. Nu există în psihologia aplicată o disciplină – așa cum există o disciplină în medicină, în inginerie sau chiar și în drept – care să aibă autoritatea de a dirija gândirea jurnalistului atunci când trece de la știri la tărâmul vag al adevărului. Nu există canoane care să dirijeze propria sa gândire, și nici canoane care să controleze judecata cititorului sau a editorului. Versiunea pe care o dă el adevărului este numai versiunea sa. Cum poate demonstra adevărul așa cum îl vede el? Nu-l poate demonstra, după cum nici dl Sinclair Lewis nu poate demonstra că a spus tot adevărul despre *Main Street*. Și cu cât își înțelege mai bine propriile slăbiciuni, cu atât este mai dispus să admită că, acolo unde nu există un test obiectiv, opinia sa este construită, într-o măsură hotărâtoare, cu ajutorul propriilor stereotipuri, conform propriului său cod și sub presiunea interesului său. El știe că vede lumea prin lentile subiective. Nu poate nega că și el este, după cum remarca Shelley, o cupolă din sticlă multicoloră ce împestrițează strălucirea albă a eternității.

Și, cunoscând acest lucru, siguranța sa este temperată. Poate arăta curajul moral sub toate formele sale – și uneori îl dovedește –, dar îi lipsește acel sprijin oferit de certitudinea unei tehnici sigure care, în cele din urmă, a eliberat fizica de controlul teologic. Dezvoltarea treptată a unei metode irefutabile

a fost cea care i-a oferit fizicianului libertatea intelectuală față de toate forțele din lume. Dovezile sale erau atât de clare, probele sale se ridicau atât de mult deasupra tradiției, încât, până la urmă, s-a eliberat de orice control. Dar jurnalistul nu are un asemenea suport în propria sa conștiință ori în faptele exterioare. Controlul exercitat asupra lui de opiniile angajatorilor și cititorilor săi nu este un control exercitat de prejudecată asupra adevărului, ci controlul unei opinii de către o altă opinie despre care nu se poate demonstra că ar fi mai puțin adevărată. Între afirmația „Judecătorului" Gary(1) că sindicatele vor distruge instituțiile americane și afirmația dlui Gompers(2) că ele sunt agenții ale drepturilor omului, alegerea va fi determinată, într-o mare măsură, de voința de a crede.

Sarcina de a dezumfla aceste controverse și de a le reduce la un punct în care pot fi relatate ca știri nu este o sarcină pe care o poate îndeplini reporterul. Este posibil și necesar pentru jurnaliști să transmită cititorilor caracterul incert al adevărului pe care se bazează opiniile lor și, prin critică și agitație, să impulsioneze științele sociale să producă formulări mai utilizabile privind faptele sociale și să determine oamenii de stat să întemeieze instituții mai vizibile. Cu alte cuvinte, presa poate lupta pentru extinderea adevărului care poate fi relatat. Dar după cum este organizat astăzi adevărul social, presa nu este făcută pentru a furniza de la o ediție la alta acel volum de cunoștințe pe care îl cere teoria democratică a opiniei publice. Acest lucru nu se datorează „Cecului Rușinii", după cum o arată calitatea știrilor în ziarele radicale, ci faptului că presa se ocupă cu o societate în care forțele ce guvernează sunt atât de imperfect înregistrate. Teoria după care presa însăși poate înregistra acele forțe este falsă. Ea poate înregistra, în mod

---

(1) Elbert Henry Gary (1846-1927), jurist la bază și numit în epocă Judge Gary, a fost președintele corporației United States Steel de la fondarea companiei în 1901 și până la moartea sa (n. tr.).

(2) Samuel Gompers (1850-1924) a înființat în 1886 uniunea sindicală American Federation of Labor, pe care a condus-o aproape toată viața (n. tr.).

normal, numai ceea ce a fost înregistrat pentru ea prin funcționarea instituțiilor. Orice altceva constituie argumente și opinii și fluctuează odată cu vicisitudinile, conștiința de sine și curajul minții umane.

Dacă presa nu este atât de universal ticăloșită și nici atât de profund conspirativă cum spune dl Sinclair, înseamnă că este mult mai fragilă decât a admis până acum teoria democratică. Este prea fragilă pentru a duce întreaga povară a suveranității populare, pentru a oferi spontan adevărul despre care democrații sperau că este înnăscut. Iar atunci când ne așteptăm de la presă să ofere un astfel de adevăr, utilizăm un standard de judecată care induce în eroare. Nu înțelegem natura limitată a știrilor, complexitatea fără margini a societății; ne supraestimăm capacitatea de rezistență, spiritul public și competența multilaterală. Presupunem un apetit pentru adevăruri neinteresante care nu este confirmat de nicio analiză onestă a propriilor noastre gusturi.

Deci, dacă ziarele sunt însărcinate să traducă întreaga viață publică a omenirii, astfel încât fiecare adult să poată ajunge la o opinie asupra oricărui subiect discutabil, ele eșuează, sunt sortite să eșueze, vor continua să eșueze, oricum am concepe viitorul. Nu este posibil să presupui că o lume în care domnește diviziunea muncii și distribuția autorității poate fi guvernată prin opinii universale cultivate de întreaga populație. În mod inconștient, teoria postulează că cititorul individual este teoretic omnicompetent și pune în spinarea presei sarcina de a realiza tot ceea ce guvernarea reprezentativă, organizarea industrială și diplomația nu au reușit să înfăptuiască. Acționând asupra tuturor timp de treizeci de minute pe zi, presei i se cere să creeze o forță mistică denumită Opinia Publică, care va absorbi indolența instituțiilor publice. Deseori, presa a pretins în mod eronat că ar putea realiza așa ceva. Cu mari costuri morale pentru ea, presa a încurajat o democrație încă legată de premisele sale originare să se aștepte ca ziarele să furnizeze spontan, pentru orice organ al guvernării, pentru orice problemă socială, mașinăria informațională pe care acestea nu le furnizează în mod normal. Nereușind să-și asigure instrumentele de

cunoaștere, instituțiile au devenit un mănunchi de „probleme" pe care se presupune că populația în întregul său, citind presa în întregul său, le va rezolva.

Cu alte cuvinte, presa a ajuns să fie privită ca un organ al democrației directe, însărcinat pe o scară mult mai largă, și de la o zi la alta, cu funcția atribuită adesea inițiativei legislative, referendumului și revocării. Curtea Opiniei Publice, deschisă zi și noapte, urmează să emită legea pentru orice tot timpul. Așa ceva nu poate funcționa. Iar dacă se ia în considerare natura știrilor, nici măcar nu se poate concepe. Știrile, după cum am văzut, sunt precise exact în măsura în care evenimentele sunt înregistrate cu precizie. Dacă evenimentul nu se poate numi, măsura, închega într-o formă, defini specific, fie nu reușește să ia caracterul de știre, fie este supus accidentelor și prejudecăților observației.

Per total, calitatea știrilor despre societatea modernă este, așadar, un indicator al organizării sale sociale. Cu cât sunt mai bune instituțiile, cu cât sunt mai bine reprezentate formal toate interesele implicate, cu atât sunt lămurite mai multe chestiuni, cu atât sunt introduse criterii mai obiective, cu atât mai bine se poate prezenta o problemă ca știre. Presa este, în cel mai bun caz, un slujitor și un paznic al instituțiilor; în cel mai rău caz, este un mijloc prin care o mână de oameni exploatează dezorganizarea socială în folosul lor. Dacă instituțiile nu reușesc să funcționeze, jurnalistul lipsit de scrupule poate pescui în ape tulburi, iar cel onest trebuie să jongleze cu incertitudini.

Presa nu este un substitut pentru instituții. Ea seamănă cu lumina unui reflector care se deplasează fără încetare, scoțând din întuneric când un episod, când altul. Oamenii nu pot gestiona lumea doar cu ajutorul acestei lumini. Nu pot guverna societatea prin episoade, incidente și erupții. Doar dacă acționează îndrumați de o lumină constantă a lor înșiși, poate presa să releve, atunci când se apleacă asupra lor, o situație suficient de inteligibilă pentru o decizie populară. Problema, ca și remediul, se află la un nivel mai profund decât presa. E nevoie de o organizare socială bazată pe un sistem de analiză și documentare și de toate corolarele acestui principiu; trebuie abandonată

teoria cetățeanului omnicompetent, trebuie descentralizată decizia, trebuie coordonată decizia pe baza unei documentări și analize comparabile. Dacă în centrele de conducere există un audit continuu, în măsură să facă activitatea inteligibilă pentru cei ce o desfășoară și cei ce o supraveghează, în situațiile când apar controverse nu mai e vorba doar de ciocniri între orbi. De asemenea, atunci știrile sunt dezvăluite presei de către un sistem de inteligență care, totodată, exercită un control asupra presei.

Mergând pe această cale, pătrundem la rădăcina problemelor. Căci problemele presei, ca și problemele guvernării reprezentative, fie ea teritorială ori funcțională, ca și problemele industriei, fie ea capitalistă, cooperatistă ori comunistă, au o origine comună: incapacitatea grupurilor autoguvernate de a-și depăși experiența accidentală și prejudecățile, prin inventarea, crearea și organizarea unei mașinării a cunoașterii. Faptul că guvernele, școlile, ziarele și bisericile sunt obligate să acționeze în lipsa unei imagini de încredere a lumii este motivul pentru care ele s-au desprins atât de puțin de slăbiciunile mai vizibile ale democrației, de prejudecata violentă, de apatie, de preferința pentru ciudățenii neînsemnate în detrimentul lucrurilor importante și cenușii, de foamea după șușanele și curiozități de circ. Acesta este defectul primar al guvernării populare, un defect inerent tradiției sale, și cred că toate celelalte defecte pot fi reduse la acesta.

PARTEA A VIII-A
INTELIGENȚA ORGANIZATĂ

Capitolul XXV

VÂRFUL DE LANCE

1

Dacă remediul ar fi interesant, pionieri americani precum Charles McCarthy, Robert Valentine și Frederick W. Taylor nu ar fi trebuit să lupte atât de mult pentru a se face ascultați. Dar este limpede de ce au trebuit să lupte și de ce birourile de cercetare guvernamentală, de audit industrial, de buget și altele asemănătoare sunt rățuștele urâte ale reformei. Acestea răstoarnă procesul prin care se construiesc opinii publice interesante. În loc de a prezenta un fapt întâmplător, o serie mare de stereotipuri și o identificare dramatică, ele distrug drama, străpung stereotipurile și oferă oamenilor o imagine a faptelor care este nefamiliară și impersonală pentru ei. Când aceasta nu este deranjantă, este plicticoasă, iar cei pentru care este deranjantă – politicianul clientelar și partizanul care are multe de ascuns – exploatează deseori plictiseala pe care o resimte publicul pentru a scăpa de deranj.

2

Și totuși, toate comunitățile complicate au cerut ajutor de la persoane speciale, de la auguri, preoți, sfatul bătrânilor. Propria noastră democrație, cu toate că se baza pe o teorie a competenței universale, a apelat la juriști pentru a gestiona guvernarea și a ajuta la gestionarea industriei. S-a recunoscut că o persoană cu pregătire specială era într-un mod obscur orientată către un sistem mai cuprinzător al adevărului decât cel care apare spontan în mintea amatorului. Dar experiența a arătat că echipamentul juristului tradițional nu oferea suficient ajutor. Marea Societate crescuse furios și căpătase dimensiuni colosale prin aplicarea cunoștințelor tehnice. A fost creată de ingineri care învățaseră să utilizeze măsurători exacte și analize cantitative. Ea nu putea fi guvernată – au început să descopere oamenii – de persoane care gândeau deductiv asupra

drepturilor și delictelor. Putea fi adusă sub control uman numai prin tehnica care o crease. Treptat, deci, mințile conducătoare mai luminate au chemat experți care fuseseră pregătiți ori se formaseră ei înșiși și care urmau să facă inteligibile părți din această Mare Societate pentru cei ce o gestionau. Acești oameni sunt cunoscuți sub diferite denumiri, drept statisticieni, contabili, auditori, consilieri industriali, ingineri cu diferite specializări, manageri științifici, administratori de personal, cercetători, oameni de știință și uneori, pur și simplu, secretari particulari. Fiecare dintre aceștia a venit cu un jargon propriu, precum și cu fișiere, cataloage, grafice, foi volante și, mai presus de toate, cu idealul perfect solid al unui director care stă la un birou, cu o foaie de hârtie bătută la mașină în fața lui, și decide asupra unor chestiuni de politică prezentate într-o formă gata pentru a fi aprobate ori refuzate.

Această întreagă dezvoltare nu a fost atât lucrarea unei evoluții creative spontane, cât a unei oarbe selecții naturale. Omul de stat, directorul, liderul de partid, șeful unei asociații de voluntari au descoperit că, dacă era nevoie să discute vreo douăzeci de subiecte diferite într-o singură zi, cineva trebuia să-i pregătească. Au început să ceară memorii. Au descoperit că nu puteau să-și citească corespondența. Au cerut cuiva să sublinieze propozițiile interesante din scrisorile importante. Au descoperit că nu putea digera teancurile de rapoarte bătute la mașină care li se îngălbeneau pe birou. Au cerut rezumate. Au descoperit că nu puteau citi nesfârșite serii de cifre. L-au îmbrățișat pe cel care le-a transformat în imagini colorate. Și-au dat seama că nu făceau nicio diferență între o mașină și alta. Au angajat ingineri care să le aleagă și să le spună cât costă și ce pot face. Au renunțat la sarcini, una după alta, precum un om care își dă jos mai întâi pălăria, apoi haina, apoi gulerul, atunci când se chinuie să mute o greutate mare.

3

Totuși, în mod ciudat, deși știau că aveau nevoie de ajutor, au fost destul de lenți în a cere ajutorul unui specialist în științe sociale. Chimistul, fizicianul, geologul au avut parte de o primire

mai timpurie și mai prietenoasă. Pentru ei s-au ridicate laboratoare, lor li s-au oferit stimulente, întrucât victoriile asupra naturii au fost repede apreciate. Dar omul de știință care se ocupă cu natura umană se află într-o situație diferită. Există multe motive: principalul e acela că are prea puține victorii de arătat. Are atât de puține victorii deoarece, dacă nu se ocupă de trecutul istoric, nu-și poate proba teoriile înainte de a le oferi publicului. Fizicianul poate emite o ipoteză, o poate testa, poate revizui ipoteza de o sută de ori, iar dacă, după toate acestea, se dovedește că a greșit, nimeni nu plătește pagubele. Însă oamenii de știință din disciplinele sociale nu pot începe prin a oferi asigurarea unui test de laborator; iar în cazul în care li se urmează sfatul și au greșit, consecințele pot fi incalculabile. Prin natura lucrurilor, ei sunt mult mai responsabili și mult mai puțin siguri.

Dar mai e ceva. În științele de laborator, a fost învinsă dilema referitoare la gândire și acțiune. Se aduce o probă de acțiune într-un mediu liniștit, unde poate fi repetată după dorință și examinată pe îndelete. Pe de altă parte, cei din științele sociale se confruntă permanent cu o dilemă. Dacă stau în bibliotecă, unde au timp să gândească, trebuie să se bazeze pe informațiile întâmplătoare și insuficiente ce le parvin prin rapoarte oficiale, ziare și interviuri. Dacă ies în „lume“, unde se întâmplă totul, trebuie să treacă printr-o lungă și deseori inutilă ucenicie, înainte de a fi admiși în sfera unde se iau deciziile. Ceea ce nu pot să facă este să se cufunde în acțiune și să iasă oricând le convine. Nu există ascultători privilegiați. Omul politic, atunci când observă că cei din științele sociale cunosc doar din afară ceea ce el cunoaște, cel puțin în parte, din interior, când își dă seama de faptul că ipoteza cercetătorului social, prin natura lucrurilor, nu poate fi probată în laborator, iar verificarea este posibilă doar în lumea „reală“, își formează o opinie destul de proastă în privința cercetătorilor sociali care nu împărtășesc punctele sale de vedere asupra politicii publice.

În străfundul său, cercetătorul din științele sociale are aceeași impresie despre sine. Are puțină siguranță interioară în ceea ce privește munca sa. Crede în aceasta doar pe jumătate

și, pentru că nu este sigur de nimic, nu găsește niciun motiv convingător care să-l determine să stăruie asupra libertății sale de gândire. Ce poate, de fapt, să invoce în sprijinul acestei libertăți, dacă ascultă de glasul propriei sale conștiințe?[1] Datele sale sunt nesigure, iar mijloacele de verificare îi lipsesc. Cele mai bune calități ale sale sunt o sursă de frustrare. Căci, dacă spiritul său științific este într-adevăr critic și saturat, el nu poate fi doctrinar și nu poate porni un Armageddon împotriva administratorilor, a savanților, a Federației Civice și a presei conservatoare în numele unei teorii de care nu este sigur. Dacă pornești un Armageddon, trebuie să lupți de partea lui Dumnezeu, dar specialistul în științe sociale are întotdeauna unele îndoieli dacă a fost chemat de Dumnezeu.

Prin urmare, dacă ceea ce se întâmplă în științele sociale este mai mult apologetic decât constructiv, explicația se găsește în oportunitățile științelor sociale, și nu în „capitalism". Fizicienii și-au câștigat libertatea față de clericalism dezvoltând o metodă ce producea un tip de concluzii care nu puteau fi reprimate ori ignorate. S-au convins pe sine și și-au câștigat demnitatea; ei știau pentru ce luptau. Științele sociale își vor câștiga demnitatea și forța după ce vor dezvolta o metodă proprie. Aceasta se va întâmpla transformând în oportunitate nevoia celor de la conducerea Marii Societăți de instrumente de analiză prin care un mediu invizibil și de o dificultate copleșitoare să devină inteligibil.

Dar, în prezent, după cum merg lucrurile, științele sociale își colectează datele dintr-o masă de material necorelat. Procesele sociale sunt înregistrate sporadic, adesea ca accidente ale administrației. Un raport către Congres, o dezbatere, o investigație, dosare legale, un recensământ, un tarif, un barem de impozitare – materialul, asemenea craniului omului din Piltdown, trebuie compus prin deducții ingenioase înainte de a se obține o oarecare imagine a evenimentului studiat. Deși se ocupă cu viața conștientă a cetățenilor, materialul este prea ade-

---

[1] *Cf.* Charles E. Merriam, „The Present State of the Study of Politics" („Starea actuală a studiului politicii"), *American Political Science Review*, vol. XV, nr. 2, mai 1921.

sea dureros de opac, deoarece persoana care încearcă să generalizeze nu are, de fapt, niciun control asupra modului în care sunt colectate datele. Să ne imaginăm că cercetarea medicală ar fi condusă de către cineva care doar rareori ar putea intra într-un spital, n-ar putea experimenta pe animale și ar fi obligat să tragă concluzii din relatările oamenilor care au fost bolnavi, din rapoartele asistentelor medicale – fiecare dintre acestea având propriul sistem de diagnosticare – și din statisticile alcătuite de Bureau of Internal Revenue[1] privind profiturile excedentare ale farmaciștilor. De obicei, cercetătorul social trebuie să facă tot ce poate pornind de la categorii care se aflau, neanalizate critic, în mintea unui oficial care se ocupa de o parte a legii sau care a avut o ieșire publică pentru a justifica, a convinge, a susține sau a dovedi. Cercetătorul știe acest lucru și, ca o formă de protecție, a dezvoltat acea ramură de studiu ce constă într-o suspiciune elaborată care îl face, în anumite situații, să dea crezare doar în parte informațiilor pe care le-a primit.

Aceasta este o virtute, dar devine o virtute foarte palidă atunci când este doar un corectiv pentru o poziție nesănătoasă a științelor sociale. Căci omul de știință este condamnat să ghicească, folosindu-și toată perspicacitatea, de ce într-o situație nu prea clar înțeleasă s-a putut petrece un lucru sau altul. Dar expertul care servește drept mediator între reprezentanți și drept oglindă și măsură a administrației are un control foarte diferit asupra faptelor. În loc să fie cel care generalizează pornind de la faptele care îi sunt aruncate de către oamenii de acțiune, el devine cel care pregătește faptele pentru oamenii de acțiune. Aceasta este o schimbare profundă în poziția sa strategică. Nu se mai află în afară, rumegând furajul azvârlit de politicenii ocupați; locul său este în fața deciziei, nu în urma ei. Astăzi, avem următoarea succesiune: omul politic își găsește faptele și decide pe baza acestora; apoi, după un timp, cercetătorul social deduce o serie de factori nemaipomeniți din care

---

[1] Această instituție se numește astăzi Internal Revenue Service (IRS), fiind agenția guvernamentală responsabilă de colectarea taxelor și aplicarea legislației fiscale (n. tr.).

reiese de ce primul a luat o decizie înțeleaptă ori ba. Această relație *ex post facto* este academică în sensul rău al acestui cuvânt rafinat. Succesiunea reală ar trebui să fie una în care expertul, care nu are un interes, mai întâi găsește și formulează faptele pentru omul de acțiune, iar mai târziu trage o concluzie comparând decizia, pe care o înțelege, și faptele, pe care el le-a organizat.

4

În știința fizicii, această schimbare a poziției strategice a început lent, iar apoi, deodată, s-a accelerat. A fost o vreme când inventatorul și inginerul erau niște neaveniți romantici, pe jumătate morți de foame, și erau tratați ca niște smintiți. Omul de afaceri și artizanul cunoșteau toate misterele meseriei lor. Apoi misterele și-au sporit tot mai mult misterul și, până la urmă, industria a început să depindă de legi fizice și combinații chimice care nu puteau fi văzute cu ochiul liber și puteau fi concepute doar de o minte pregătită. Omul de știință s-a mutat din nobila sa mansardă din Cartierul Latin în clădiri de birouri și laboratoare. Căci numai el putea construi o imagine funcțională a realității pe care se baza industria. Din noua relație a obținut la fel de mult cât a dat, poate ceva mai mult: știința pură s-a dezvoltat mai rapid decât cea aplicată, deși își trăgea susținerea sa economică, o mare parte din inspirația sa și chiar mai mult din relevanța sa din contactul constant cu deciziile practice. Dar fizica suferea mai departe de o enormă limitare, căci cei care luau decizii nu aveau decât simțul comun pentru a-i ghida. Aceștia administrau fără ajutor științific o lume complicată de oamenii de știință. Din nou aveau de-a face cu fapte pe care nu le puteau înțelege și, așa cum altădată trebuiau să apeleze la ingineri, acum trebuie să apeleze la statisticieni, contabili, experți de toate felurile.

Acești cercetători practici sunt adevărații pionieri ai noii științe sociale. Ei sunt „angrenați în roțile motrice“[1], iar din

[1] *Cf.* Cuvântul Președintelui Asociației Filozofice Americane, dl Ralph Barton Perry, 28 decembrie 1920. Publicat în *Proceedings of the Twentieth Annual Meeting* (*Lucrările celei de a douăzecea întruniri anuale*).

această întâlnire practică a științei cu acțiunea, ambele vor beneficia în mod radical: acțiunea, datorită clarificării convingerilor sale; convingerile, datorită unei testări continue prin acțiune. Ne aflăm chiar la început. Însă, dacă se încuviințează că toate marile forme de asociere umană trebuie, dintr-o simplă dificultate practică, să cuprindă persoane ce vor ajunge să vadă necesitatea unui expert care să informeze asupra acelui mediu specific, atunci imaginația are o premisă pe baza căreia să acționeze. În schimbul de tehnică și rezultate între membrii echipelor de experți, se poate vedea, cred, începutul metodei experimentale în științele sociale. Când fiecare inspectorat și buget școlar, direcție sanitară, fabrică și nomenclator vamal este material de cunoaștere pentru toți, numărul experiențelor ce pot fi comparate începe să se apropie de dimensiunile unui adevărat experiment. În patruzeci și opt de state, 2.400 de orașe, 277.000 de clădiri școlare, 270.000 de societăți de producție, 27.000 de mine și cariere, se află o enormă experiență, numai să fie înregistrată și pusă la dispoziție. De asemenea, există posibilitatea încercării și infirmării cu un risc atât de redus, încât orice ipoteză rezonabilă poate fi testată fără a destabiliza fundamentele societății.

Vârful de lance a fost mânuit nu doar de către unii directori din industrie și unii oameni de stat care au avut nevoie de ajutor, dar și de către birourile de cercetare municipală[1], bibliotecile legislative de referință, grupurile specializate de lobby ale corporațiilor, sindicatelor și cauzelor publice, precum și organizațiile voluntare, de exemplu Liga Alegătoarelor, Liga Consumatorilor, Asociațiile Producătorilor: de sute de asociații profesionale și uniuni cetățenești; de publicații precum *Searchlight on Congress* și *Survey*; și de fundații precum General Education

[1] Numărul acestor organizații este foarte mare în Statele Unite. Unele sunt active, altele pe jumătate adormite. Se află într-un flux rapid. Listele lor, care mi-au fost oferite de Dr. L. D. Upson de la Detroit Bureau of Governmental Research, domnișoara Rebecca B. Rankin de la Municipal Reference Library din New York, dl Edward A. Fitzpatrick, secretar al State Board of Education (Wisconsin), dl Savel Zimand de la Bureau of Industrial Research (New York City), ajung la câteva sute.

Board.[1] Desigur, nu toate sunt dezinteresate. Nu are importanță. Toate încep să demonstreze necesitatea de a interpune o formă oarecare de expertiză între cetățean și mediul vast în care este scufundat.

[1] Fundație filantropică întemeiată în 1902 de industriașul american John D. Rockefeller, având ca scop promovarea educației în Statele Unite (n. tr.).

Capitolul XXVI

ACTIVITATEA DE INTELIGENȚĂ

1

Practica democrației a devansat teoria acesteia. Căci teoria susține că alegătorii adulți luați împreună iau decizii ca urmare a unei voințe care se află în ei. Însă, tot așa cum s-au dezvoltat ierarhii de guvernare care nu se văd în teorie, a existat și foarte multă adaptare constructivă, de asemenea neexplicată în imaginea democrației. Au fost găsite căi pentru a reprezenta multe interese și funcții care în mod normal nu sunt vizibile.

Suntem foarte conștienți de acest lucru în teoria noastră privind tribunalele, când explicăm puterile lor legislative și vetourile lor prin teoria că există interese ce trebuie păzite și ce pot fi uitate de către oficialii aleși. Dar Biroul de Statistică, atunci când numără, clasifică și corelează oameni, lucruri și schimbări, vorbește de asemenea pentru factori nevăzuți din mediu. Serviciul Geologic scoate la iveală resursele minerale, Departamentul pentru Agricultură reprezintă în consiliile naționale factori din care fermierii nu văd decât o parte infinitezimală. Autoritățile școlare, comisia vamală, serviciul consular, administrația financiară dau reprezentări unor persoane, idei și obiecte care, în cadrul unor alegeri, nu ar fi niciodată reprezentate de la sine din această perspectivă. Biroul pentru Copii este purtătorul de cuvânt al unui întreg complex de interese și funcții care, în mod obișnuit, sunt invizibile pentru alegător și, deci, nu pot deveni în mod spontan o parte a opiniilor publice ale acestuia. Astfel, tipărirea statisticilor comparative referitoare la mortalitatea infantilă este deseori urmată de o reducere a ratei mortalității la bebeluși. Înainte de publicarea statisticilor, oficialii municipali și alegătorii nu aveau în imaginea lor asupra mediului un loc pentru acei bebeluși. Statisticile i-au făcut vizibili, atât de vizibili de parcă bebelușii ar fi ales un consilier municipal care să le exprime doleanțele.

În Departamentul de Stat, guvernul menține o Divizie pentru Afaceri din Orientul Îndepărtat. De ce? Guvernele japonez și chinez au, ambele, ambasadori la Washington. Nu sunt ei calificați să vorbească pentru Orientul Îndepărtat? Ei sunt reprezentanții săi. Totuși, nimeni nu va contesta că guvernul american nu poate afla tot ceea ce dorește să știe despre Orientul Îndepărtat prin consultarea acestor ambasadori. Și dacă presupunem că sunt cât se poate de deschiși, ei reprezintă totuși canale limitate de informare. Deci, pentru a suplimenta aceste canale, menținem ambasade la Tokio și Beijing și agenți consulari în multe locații, la care se adaugă, presupun, niște agenți secreți. Aceste persoane trebuie să trimită rapoarte care, trecând prin Divizia pentru Afaceri din Orientul Îndepărtat, ajung la secretarul de stat. Acum, ce așteaptă secretarul de stat de la Divizie? Cunosc pe cineva care aștepta de la Divizie să-și cheltuiască fondurile alocate. Dar sunt secretari de stat care nu au darul unei revelații speciale și care apelează la diviziile lor pentru a-i ajuta. Ultimul lucru pe care aceștia se așteaptă să-l găsească este un argument abil care să justifice poziția americană.

Ceea ce doresc este ca experții să aducă Orientul Îndepărtat pe biroul secretarului de stat, cu toate elementele corelate în așa fel, încât s-ar zice că el însuși este în contact cu Orientul Îndepărtat. Expertul trebuie să traducă, să simplifice, să generalizeze, dar deducția pe care o face trebuie să se aplice în Orient, și nu doar la premisele din raport. Dacă secretarul de stat „își merită banii", ultimul lucru pe care îl va tolera la experții săi este faptul că au o „politică". Nu vrea să afle de la ei dacă agreează politica japoneză în China. Vrea să afle ce gândesc despre acest lucru diferite clase de chinezi și japonezi, englezi, francezi, germani și ruși, și ceea ce este probabil să facă aceștia ca urmare a modului în care gândesc. Vrea să i se reprezinte toate acestea ca bază pentru decizia sa. Cu cât mai aproape de realitate reprezintă Divizia ceea ce altfel nu este reprezentat, nici de ambasadorii japonezi sau americani, nici de senatorii și congresmenii de pe coasta Pacificului, cu atât va fi un secretar de stat mai bun. El poate decide să adopte

politica de pe coasta Pacificului, dar își va lua punctul de vedere despre Japonia din Japonia.

2

Nu este întâmplător că cel mai bun serviciu diplomatic din lume este cel în care divorțul dintre adunarea cunoștințelor și controlul politicii este cel mai aproape de perfecțiune. În timpul războiului, în multe ambasade britanice și în British Foreign Office se aflau aproape totdeauna persoane – oficiali permanenți sau tot felul de însărcinați extraordinari – care au reușit în mare măsură să facă abstracție de mentalitatea războinică predominantă. Au renunțat la vorbăria despre pro și contra, despre națiuni favorite, au îndepărtat aversiuni mărunte și perorații neîmpărtășite purtate în suflet. Au lăsat asemenea lucruri în seama liderilor politici. Dar, într-o ambasadă americană, am auzit odată un ambasador spunând că niciodată nu a raportat la Washington nimic care să nu-i înveselească pe cei de acasă. Acest personaj îi încânta pe toți cei care îl întâlneau, ajuta adesea câte un muncitor disponibilizat și era minunat când dezvelea un monument.

El nu a înțeles că puterea expertului depinde de modul în care se separă de cei care iau decizii, fără a-i păsa, în poziția sa de expert, de decizia care se ia. Cel care, asemenea acelui ambasador, adoptă o linie și se amestecă în decizie, este în curând discreditat. Ajunge să fie doar unul dintre numeroșii susținători ai unei anumite poziții. Căci odată ce începe să îi pese prea mult, începe să vadă ceea ce dorește să vadă și astfel încetează să vadă ceea ce trebuie să vadă. El este acolo pentru a reprezenta nevăzutul. El reprezintă persoane care nu sunt alegători, funcții ale alegătorilor care nu sunt evidente, evenimente care nu se văd, pe cei care nu se exprimă, pe cei nenăscuți, relații dintre lucruri și oameni. Are un colegiu electoral insesizabil. Iar cele insesizabile nu se pot folosi pentru a forma o majoritate politică, deoarece alegerile sunt, în ultimă instanță, un test de forță, o bătălie sublimată, iar expertul nu reprezintă o putere ce se găsește în imediat. Dar poate exercita putere deranjând

alinierea forțelor. Făcând invizibilul vizibil, el confruntă persoane care exercită o putere materială cu un nou mediu, le induce idei și sentimente, îi dislocă din poziție și, astfel, influențează decizia în cel mai profund mod.

Oamenii nu pot acționa mult timp într-un mod despre care știu că este în dezacord cu mediul, așa cum îl înțeleg ei. Desigur, dacă doresc să acționeze într-un anume mod, ei trebuie să remodeleze mediul, să elimine unele lucruri, să raționalizeze. Dar dacă se află în prezența unui fapt stăruitor care este atât de proeminent încât nu îl pot da la o parte cu o explicație oarecare, există trei variante. Pot să îl ignore în mod deliberat, deși vor pierde în decursul procesului, vor acționa artificial și vor avea de suferit. Pot să-l ia în considerare, dar să refuze să acționeze. În acest caz, vor avea parte de îngrijorare și frustrări. Ori – și cred că aceasta este cea mai frecventă situație – își adaptează comportamentul la mediul lărgit.

Ideea că expertul este o persoană ineficientă deoarece îi lasă pe alții să ia deciziile contrazice ceea ce arată experiența. Cu cât sunt mai subtile elementele implicate în luarea deciziei, cu atât mai iresponsabilă este puterea pe care o exercită expertul. Mai mult, este sigur că în viitor va exercita mai multă putere decât a exercitat vreodată, întrucât faptele relevante vor scăpa din ce în ce mai mult alegătorului și administratorului. Toate agențiile guvernamentale vor tinde să creeze organisme de cercetare și informare, care își vor întinde tentaculele și se vor extinde, la fel ca serviciile de informații din toate armatele din lume. Dar experții vor rămâne ființe umane. Se vor bucura de puterea pe care o au, iar tentația lor va fi să se instaureze drept cenzori și să absoarbă astfel adevărata funcție de decizie. Dacă funcția lor nu va fi corect definită, vor avea tendința să furnizeze faptele pe care ei le consideră potrivite și să transmită deciziile cu care sunt de acord. Vor avea tendința, pe scurt, să devină o birocrație.

Singur formă de protecție instituțională este separarea cât mai clară a cadrelor de execuție de cele de investigație. Cele două ar trebui să fie paralele, dar să fie, totodată, organisme cât mai distincte, cu oameni recrutați în moduri diferite, plătiți,

dacă se poate, din fonduri separate, subordonați unor șefi diferiți, intrinsec neinteresați unii de succesul personal al celorlalți. În industrie, auditorii, contabilii și inspectorii ar trebui să fie independenți de manager, administratori, maiștri, iar în timp, cred, vom ajunge să vedem că, pentru a aduce industria sub control social, mașinăria de înregistrare a datelor va trebui să fie independentă de consiliile directorilor și acționarilor.

3

Dar pentru a construi secțiile de inteligență din industrie și politică, nu pornim de la zero. Și, în afară de a insista asupra acestei separări fundamentale a funcțiilor, ar fi greoi să insistăm prea mult asupra formei pe care trebuie să o ia principiul într-o anumită situație. Sunt persoane care cred în activitatea de inteligență și o vor adopta; sunt persoane care nu o înțeleg, dar nu pot funcționa fără ea; sunt persoane care se vor opune. Însă, dacă principiul va prinde undeva în fiecare instituție socială, va face progrese; pentru a începe, trebuie să faci primul pas. În ceea ce privește guvernul federal, de exemplu, nu este necesar să rezolvi încurcăturile administrative și dublările ilogice ale unei evoluții de un secol pentru a găsi un loc bun pentru birourile de inteligență de care Washington are atâta nevoie. Înainte de alegeri poți promite să îndrepți lucrurile de la rădăcină. Dar când ești pus în fața situației, constați că nu ai resurse, că orice absurditate este investită cu obiceiuri, interese puternice și cumetrii parlamentare. Dacă ataci pe toate fronturile, trebuie să suporți reacția tuturor forțelor. Mergi la război, cum spune poetul, și totdeauna ești răpus. Poți renunța la un birou învechit ici, la un cârd de funcționari colo, poți reuni două birouri. Iar în momentul în care te ocupi de tarife și căi ferate, perioada de reformă s-a încheiat. În afară de aceasta, pentru a efectua o reorganizare cu adevărat logică a guvernului, cum promit mereu toți candidații, trebuie să stârnești mai multe pasiuni decât ai timp să le potolești. Și fiecare nouă schemă, presupunând că ai una gata pregătită, ar cere oficialilor să o înzestreze cu personal. Orice s-ar spune despre funcționari, chiar Rusia Sovietelor a fost încântată să îi readucă pe mulți

dintre cei vechi; iar acești vechi oficiali, dacă vor fi tratați prea brutal, vor sabota însăși Utopia.

Nicio schemă administrativă nu este funcțională fără bunăvoință, iar bunăvoința referitoare la practici nefamiliare este imposibilă fără educație. O cale mai bună este să se introducă în mașinăria existentă, oriunde se găsește o posibilitate, organisme care să țină o oglindă săptămână de săptămână, lună de lună. Atunci se poate spera ca mașinăria să devină vizibilă pentru cei care o administrează, precum și pentru șefii care sunt răspunzători și pentru publicul de pe stradă. Atunci când funcționarii vor începe să se vadă pe sine sau, mai degrabă, atunci când cei de pe stradă, șefii și subordonații vor începe să vadă, cu toții, aceleași lucruri, aceleași fapte condamnabile, dacă doriți, blocajul se va diminua. Opinia reformatorilor că un anumit birou este ineficient este doar opinia lor, o opinie nu la fel de bună în ochii biroului ca a sa despre sine. Dar dacă activitatea acelui birou este analizată și înregistrată, iar apoi este comparată cu alte birouri și cu societăți private, discuția se mută pe un alt plan.

Există zece departamente la Washington reprezentate în Cabinet. Să presupunem, deci, că ar fi un serviciu de inteligență permanent pentru fiecare dintre acestea. Care ar putea fi unele dintre condițiile eficacității? Înainte de toate, oficialii activității de inteligență ar trebui să fie independenți atât față de comitetele din Congres care se ocupă de acel departament, cât și față de secretarul din fruntea acestuia; nu ar trebui să fie implicați nici în luarea deciziilor, nici în acțiunea propriu-zisă. Independența se referă, așadar, la trei puncte principale: fonduri, poziție și acces la informații. Este limpede că, în cazul în care un anume oficial din Congres ori din vreun departament îi poate priva de bani, îi poate elibera din funcție ori poate închide dosare, funcționarii devin supușii săi.

4

Chestiunea fondurilor este importantă, dar și dificilă. Nicio agenție de cercetare nu poate fi cu adevărat liberă dacă depinde de pomenile anuale din partea unui Congres ce poate fi gelos

și parcimonios. Cu toate acestea, nu se poate elimina controlul final al fondurilor de către legislativ. Aranjamentul financiar trebuie să asigure personalul împotriva atacurilor malițioase prin clauze secrete și clauze adiționale, împotriva unei distrugeri viclene și trebuie, în același timp, să asigure dezvoltare. Personalul trebuie să fie atât de bine așezat în dispozitiv, încât un atac împotriva existenței sale să se facă în mod deschis. Ar putea, eventual, să lucreze pe baza unei ordonanțe federale prin care se creează un fond fiduciar și o scală mobilă pentru o perioadă de ani ce se bazează pe creditul alocat departamentului pe lângă care se află biroul de inteligență. Oricum, nu sunt implicate sume mari de bani. Fondul fiduciar ar putea să acopere cheltuieli de regie și de capital pentru un anume personal minim; scala mobilă ar putea asigura mărirea numărului de angajați. În orice caz, creditul trebuie să nu fie accidental, ci să se asemene cu plata oricărei obligații pe termen lung. Aceasta este o cale mult mai puțin complicată de a „lega Congresul la mâini" decât trecerea unui amendament constituțional sau emiterea unor obligațiuni de stat. Congresul ar putea respinge ordonanța. Dar ar trebui să o respingă, nu să-i pună bețe în roată.

Poziția trebuie să fie pe viață, cu asigurarea unei pensii generoase la retragere, cu ani sabatici pentru studii avansate și formare și cu demitere numai după o analiză a colegilor de profesie. Condițiile care se aplică oricărei cariere intelectuale nonprofit trebuie aplicate și aici. Dacă vrem ca activitatea să fie remarcabilă, cei care o desfășoară trebuie să aibă demnitate și securitate, iar cei de rang superior, cel puțin, trebuie să dispună de acea libertate de gândire care se întâlnește doar la cei ce nu sunt direct implicați în procesul de decizie.

Accesul la materiale trebuie să fie stabilit prin actul organic. Biroul trebuie să aibă dreptul de a examina toate documentele și de a chestiona orice oficial ori persoană din afară. Investigarea continuă de acest fel nu trebuie să semene deloc cu senzaționala investigație a legislativului și cu sporadicele expediții de „pescuit" care sunt în prezent trăsătura comună a guvernului nostru. Biroul trebuie să aibă dreptul să propună

departamentului metode de evidență și, în cazul în care propunerea este respinsă ori încălcată după ce a fost acceptată, să poată apela conform ordonanței la Congres.

În primă instanță, fiecare birou de inteligență poate fi elementul de legătură între Congres și departament, o legătură mai bună, cred eu, decât apariția membrilor cabinetului în holurile din Camera Reprezentanților și din Senat, deși o propunere nu o exclude în niciun fel pe cealaltă. Biroul poate fi ochiul Congresului în ceea ce privește executarea politici sale. Poate fi răspunsul departamentului la critica venită din Congres. Și atunci, de vreme ce activitatea departamentului ar fi permanent vizibilă, poate Congresul ar înceta să mai simtă nevoia unei legislații pline de amănunte, care e născută din neîncredere și dintr-o doctrină falsă privind separația puterilor în stat și care nu face decât să îngreuneze o administrație eficientă.

5

Dar, desigur, fiecare dintre cele zece birouri nu ar putea lucra într-un compartiment ermetic. În relația dintre ele se află cea mai bună șansă de a realiza acea „coordonare" despre care se vorbește atât de mult și pentru care se face atât de puțin. E limpede că diversele echipe ar trebui să adopte, ori de câte ori este posibil, standarde de măsurare comparabile. Ele pot schimba documente între ele. Atunci, dacă atât Departamentul de Război, cât și Oficiul Poștei cumpără lemn, angajează dulgheri sau construiesc ziduri din cărămidă, ele nu trebuie neapărat să o facă prin aceeași instituție, deoarece aceasta ar însemna o supracentralizare greoaie; dar vor fi capabile să utilizeze aceeași măsură pentru aceleași lucruri, vor fi conștiente de comparații și vor fi tratate drept competitori. Și cu cât există mai multă competiție de acest fel, cu atât mai bine.

Căci valoarea competiției este determinată de valoarea standardelor utilizate pentru măsurare. Așadar, în loc de a ne întreba dacă credem în competiție, ar trebui să ne întrebăm dacă credem în ceea ce formează obiectul competiției. Niciun om cu mintea întreagă nu se așteaptă „să abolească competiția",

pentru că, odată ce ar dispărea ultimul vestigiu al emulației, efortul social ar consta dintr-o supunere mecanică la o rutină, temperată în câteva cazuri de o inspirație înnăscută. Pe de altă parte, nimeni nu se așteaptă să ducă ideea de competiție până la concluzia sa logică, la o luptă sângeroasă a fiecăruia împotriva tuturor. Problema este de a selecta scopurile competiției și regulile jocului. Aproape întotdeauna, standardul de măsurare cel mai vizibil și mai evident va determina regulile jocului: de exemplu, bani, putere, popularitate, aplauze sau „risipa ostentativă" a dlui Veblen. Ce alte standarde de măsurare oferă civilizația noastră în mod normal? Cum măsoară eficiența, productivitatea, serviciile, pe care le le revendicăm mereu?

În general nu există o măsură și, deci, nu există suficient de multă competiție pentru a se realiza aceste idealuri. Căci diferența dintre motivele superioare și cele inferioare nu este, după cum deseori se afirmă, o diferență între altruism și egoism.[1] Este o diferență între a acționa în scopuri ușor de înțeles și a acționa în scopuri obscure, vagi. Îndeamnă un om să depășească profitul pe care îl face vecinul său și va ști unde trebuie să țintească. Îndeamnă-l să aducă mai multe servicii sociale – cum va ști cu siguranță care serviciu este social? Care este testul, care este măsura? Un sentiment subiectiv, opinia cuiva. Dacă îi spui unui om, pe timp de pace, că trebuie să servească patria, ai spus o platitudine pioasă. Dacă îi spui acest lucru pe timp de război, cuvântul „serviciu" primește un înțeles: este un număr de acte concrete, precum înrolare sau achiziționare de obligațiuni sau economisire a hranei sau muncă pe un dolar pe an, iar fiecare dintre aceste servicii sunt percepute de către el drept o parte a scopului concret de a trimite pe front o armată mai mare și mai bine înarmată decât inamicul.

Așadar, cu cât ești mai capabil să analizezi administrația și să elaborezi elemente care pot fi comparate, cu cât inventezi mai multe măsuri cantitative pentru calitățile pe care dorești să le promovezi, cu atât mai mult poți duce competiția către

---

[1] *Cf.* cap. XII.

scopuri ideale. Dacă poți concepe indicatorii[1] corecți, poți stabili o competiție între angajații dintr-un atelier; între ateliere; între fabrici; între școli[2]; între departamentele din guvern; între regimente; între divizii; între echipajele navelor; între state; între districte; între orașe; iar cu cât sunt mai buni indicatorii, cu atât mai utilă este competiția.

6

Posibilitățile oferite de schimbul de material sunt evidente. Fiecare departament al guvernului cere tot timpul informații care poate au fost deja obținute de un alt departament, deși, poate, într-o formă oarecum diferită. Departamentul de Stat trebuie să cunoască, să zicem, volumul rezervelor de petrol mexican, raportul comparativ cu restul stocurilor din lume, proprietatea actuală asupra câmpurilor petrolifere mexicane, importanța petrolului pentru navele de război care se află în construcție sau sunt planificate, costurile comparative din diferite câmpuri petrolifere. Cum se asigură astăzi aceste informații? Informațiile sunt probabil împrăștiate pe la departamente precum cele de interne, justiție, comerț, al muncii și al marinei. Fie un funcționar de la Departamentul de Stat caută la „petrol mexican" într-o carte de referință, care poate fi precisă sau nu, ori secretarul particular al cuiva telefonează secretarului particular al altcuiva, cere un memoriu, iar, peste un timp, un mesager sosește cu un braț de rapoarte neinteligibile. Departamentul ar trebui să poată apela la propriul birou de inteligență pentru a dispune faptele într-un mod adecvat problemei diplomatice asupra căreia urmează să se decidă. Iar

---

[1] Nu folosesc termenul de indicator în înțelesul său pur tehnic, ci pentru a acoperi orice procedeu pentru măsurarea comparativă a fenomenelor sociale.

[2] Vezi, de exemplu, *An Index Number for State School Systems* (*Un indicator pentru sistemele școlare de stat*) de Leonard P. Ayres, Russell Sage Foundation, 1920. Principiul cotei a fost aplicat cu foarte mult succes în timpul campaniilor Liberty Loan și, în circumstanțe mult mai dificile, de Consiliul Transportului Maritim Aliat.

biroul diplomatic de inteligență ar obține aceste date de la biroul central de cliring.[1]

Această instituție ar deveni destul de curând un punct focal al informațiilor, de o valoare inestimabilă. Iar oamenii implicați ar conștientiza care sunt, cu adevărat, problemele guvernării. S-ar ocupa cu probleme de definire, de terminologie, de tehnică statistică, de logică; ar trece în mod concret prin toată gama de științe sociale. E greu de înțeles de ce tot acest material, cu excepția câtorva secrete diplomatice și militare, nu ar putea să fie disponibil pentru savanții din țară. Acolo ar găsi politologul adevăratele lacăte ce trebuie deschise și adevăratele cercetări ce trebuie făcute de către studenții săi. Munca nu trebuie desfășurată în întregime la Washington, dar se poate face în relație cu Washington. Astfel, agenția centrală ar avea potențialul unei universități naționale. Personalul pentru birouri ar putea fi recrutat acolo dintre absolvenții de facultate. Ei ar lucra asupra unor teze selectate după consultarea dintre curatorii universității naționale și profesorii împrăștiați în toată țara. Dacă asocierea ar fi suficient de flexibilă, ar exista, pe lângă personalul permanent, un flux constant de numiri temporare și specializate dinspre universități și de lectori invitați din Washington. Astfel, formarea și recrutarea personalului ar merge mână în mână. O parte a cercetării ar fi făcută chiar de către studenți, iar științele politice din universități ar fi asociate cu politica din America.

7

Principiul este, în linii mari, aplicabil și guvernelor statale, orașelor și districtelor rurale. Activitatea de comparare și de schimb poate avea loc prin federații ale birourilor statale, orășenești și districtuale. Iar în cadrul acestor federații se poate organiza orice combinație regională dezirabilă. Atâta vreme cât sistemele de înregistrare sunt comparabile, se poate evita o

[1] A existat o vastă dezvoltare a unor astfel de servicii în rândul asociațiilor de comerț. Posibilitățile unei utilizări pervertite au fost făcute cunoscute prin investigația New York Building Trades din 1921.

mare parte din dublaj. În mod deosebit, coordonarea regională este de dorit. Căci, deseori, frontierele legale nu coincid cu mediile efective. Cu toate acestea, ele au o anumită bază în obiceiuri, care, deranjate, pot costa. Prin coordonarea informațiilor, mai multe zone administrative pot reconcilia autonomia deciziei cu cooperarea. New York, de exemplu, este deja o unitate care cu greu poate fi bine administrată de către primărie. Totuși, pentru multe obiective, de exemplu sănătate și transport, districtul metropolitan este adevărata unitate administrativă. În acel district se află însă mari orașe, ca Yonkers, Jersey City, Paterson, Elizabeth, Hoboken, Bayonne. Acestea nu pot fi toate gestionate dintr-un singur centru și, cu toate acestea, trebuie să acționeze împreună pentru multe funcții. Până la urmă, poate că soluția potrivită ar fi o oarecare schemă flexibilă de guvernare locală, așa cum au sugerat-o Sidney și Beatrice Webb.[1] Dar primul pas nu ar consta într-o coordonare a deciziei și acțiunii, ci a informării și cercetării. Să-i lăsăm pe oficialii diferitelor municipalități să vadă problemele lor comune în lumina acelorași fapte.

8

Ar fi inutil să se nege că o astfel de rețea de birouri de inteligență în politică și industrie ar putea deveni o greutate fatală și o sursă perpetuă de iritare. Se poate lesne imagina atracția pe care ar avea-o pentru oameni ce caută o muncă ușoară, pentru pedanți, pentru încurcă-lume. Putem vedea birocrația, munți de hârtie, chestionare *ad nauseam*, șapte copii ale fiecărui document, andosări, amânări, hârtii pierdute, utilizarea formularului 136 în locul formularului 29b, returnarea documentului deoarece s-a folosit creion în loc de cerneală sau cerneală neagră în loc de cerneală roșie. Activitatea se poate desfășura foarte prost. Nu există instituții ușor de gestionat.

---

[1] „The Reorganization of Local Government" („Reorganizarea guvernării locale") (cap. IV), în *A Constitution for the Socialist Commonwealth of Great Britain* (*O constituție pentru comunitatea socialistă a Marii Britanii*).

Dar dacă am putea presupune că va exista o circulație prin întreg sistemul, între departamente guvernamentale, fabrici, birouri și universități, o circulație a persoanelor, o circulație a datelor și a criticilor, riscurile degenerării nu ar fi atât de mari. Și atunci, nici nu ar fi corect să spunem că aceste birouri de inteligență vor complica lucrurile. Dimpotrivă, ele vor avea tendința de a le simplifica, prin scoaterea la lumină a unei complexități care acum este atât de mare, încât nu poate fi omenește gestionată. Actualul sistem de guvernare fundamental invizibil este atât de complicat, încât majoritatea oamenilor au încetat să caute să-l înțeleagă și, pentru că nu încearcă, sunt tentați să îl considere relativ simplu. Dimpotrivă, este insesizabil, ascuns, opac. Utilizarea unui sistem de inteligență poate însemna o reducere de personal pe unitatea de rezultat, pentru că, prin punerea la dispoziție a experienței tuturor, se poate reduce cantitatea de încercare și eroare; și pentru că, prin aducerea la lumină a procesului social, personalul poate fi îndemnat către autocritică. Nu este necesar un mare grup suplimentar de funcționari, dacă se ia în considerare timpul cheltuit în van astăzi de către comitete speciale de investigare, mari jurii, procurori, organizații pentru reformă și birocrați încurcați, care încearcă să găsească o cale în ceața groasă.

Dacă analiza opiniei publice și a teoriilor democratice în raport cu mediul modern este, în principiu, corectă, atunci nu înțeleg cum se poate scăpa din vedere concluzia că o astfel de activitate de inteligență este cheia perfecționării. Nu mă refer doar la cele câteva sugestii din acest capitol. Acestea sunt doar ilustrări. Sarcina găsirii tehnicii se află în mâinile celor pregătiți să o facă, și nici măcar ei nu pot astăzi să prevadă în întregime forma, cu atât mai puțin detaliile. Numărul de fenomene sociale care sunt acum documentate este mic, instrumentele de analiză sunt foarte primitive, conceptele sunt deseori vagi și nu au fost supuse criticii. Însă cred că s-au făcut destule pentru a demonstra că mediile nevăzute pot fi raportate eficient, că pot fi raportate unor grupuri divergente într-un mod care este neutru în raport cu prejudecățile lor și capabil să le depășească subiectivismul.

În cazul în care acest lucru este adevărat, atunci, prin elaborarea principiului inteligenței, oamenii vor găsi calea de a depăși dificultatea centrală a autoguvernării, dificultatea de a aborda realitatea nevăzută. Din cauza acestei dificultăți, pentru orice comunitate autoguvernată a fost imposibil să împace nevoia sa de izolare cu necesitatea unui contact extins, să împace demnitatea și individualitatea deciziei locale cu siguranța și coordonarea mai largă, să își asigure lideri eficienți fără a sacrifica responsabilitatea, să aibă opinii publice utile fără a încerca să aibă opinii publice universale asupra tuturor subiectelor. Atâta vreme cât nu era nicio cale de a se stabili versiuni comune asupra evenimentelor nevăzute, măsuri comune pentru acțiuni separate, singura imagine a democrației ce putea funcționa, chiar în teorie, se baza pe o comunitate izolată de oameni ale căror capacități politice erau limitate, conform faimoasei maxime a lui Aristotel, de câmpul vederii lor.

Dar acum există o cale, desigur una lungă, dar este o cale. În mod fundamental, este o cale similară celei care a permis unui cetățean din Chicago, fără a avea ochi sau urechi mai bune decât un atenian, să vadă și să audă la distanțe mari. Astăzi este posibil – și posibilitățile vor crește și mai mult atunci când se va fi lucrat mai mult asupra acestui lucru – să se reducă discrepanțele dintre mediul imaginat și mediul real. Când se va ajunge acolo, federalismul va funcționa din ce în ce mai mult prin consens, din ce în ce mai puțin prin coerciție. Căci, în vreme ce federalismul este singura metodă posibilă de uniune între grupuri autoguvernate[1], federalismul se îndreaptă fie către centralizarea de tip imperial, fie către anarhia locală oriunde uniunea nu se bazează pe idei corecte și general acceptate privind problemele federale. Aceste idei nu apar spontan. Ele trebuie compuse printr-o generalizare bazată pe analiză, iar

---

[1] *Cf.* H. J. Laski, *The Foundations of Sovereignty and Other Essays* (*Fundamentele suveranității și alte eseuri*), în mod deosebit eseul cu acest nume, precum și „Problems of Administrative Areas" („Probleme ale domeniilor administrative"), „The Theory of Popular Sovereignty" („Teoria suveranității populare") și „The Pluralistic State" („Statul pluralist").

instrumentele pentru această analiză trebuie inventate și verificate prin cercetare.

Niciun mecanism electoral, nicio manipulare a domeniilor, nicio schimbare în sistemul de proprietate nu duce la rădăcina chestiunii. Nu se poate obține mai multă înțelepciune politică din partea oamenilor decât există în ei. Și nicio reformă, oricât de senzațională, nu este cu adevărat radicală dacă nu asigură, în mod conștient, o cale pentru a se depăși subiectivismul opiniei bazate pe o experiență individuală limitată. Există sisteme de guvernare, de votare și reprezentare care scot mai mult din oameni decât altele. Dar, în final, cunoașterea trebuie să provină nu din conștiință, ci din mediul cu care are de-a face conștiința. Când oamenii acționează pe principiul inteligenței, își propun să afle faptele și să-și formeze propria părere. Atunci când îl ignoră, se retrag în sine și nu găsesc decât ceea ce există acolo. Își elaborează prejudecățile, în loc să își dezvolte cunoașterea.

Capitolul XXVII

APELUL LA PUBLIC

1

În viața reală, nimeni nu acționează pe baza teoriei că poate avea o opinie publică asupra tuturor chestiunilor publice, deși acest fapt este deseori ascuns atunci când o persoană crede că nu există o chestiune publică deoarece nu are o opinie publică. Dar în teoria științei noastre politice, noi continuăm să gândim, într-un mod mai literal decât intenționa Lord Bryce, că „acțiunea Opiniei este continuă"[1], chiar dacă „acțiunea sa… se referă doar la principii generale".[2] Și, întrucât încercăm să credem despre noi că avem opinii continue, fără a ști cu certitudine ce înseamnă un principiu general, în mod natural întâmpinăm cu un căscat chinuit un argument care pare să implice citirea mai multor rapoarte guvernamentale, mai multor statistici, mai multor curbe și mai multor grafice. Căci toate acestea sunt într-o primă instanță la fel de derutante ca retorica partizană, și mult mai puțin amuzante.

Cantitatea de atenție disponibilă este mult prea mică pentru orice schemă care presupune că toți cetățenii națiunii ar deveni – după ce acordă timp publicațiilor tuturor birourilor de inteligență – alerți, informați și pasionați de multitudinea de chestiuni reale care nu se încadrează niciodată prea bine într-un principiu general. Nu presupun așa ceva. În primul rând, biroul de inteligență este un instrument al omului de acțiune, al reprezentantului însărcinat cu decizia, al lucrătorului la locul său de muncă, iar în cazul în care nu îi ajută pe ei, în final nu va ajuta nimănui. Dar, atâta vreme cât îi ajută să înțeleagă mediul în care își desfășoară activitatea, biroul le face munca vizibilă. Și, astfel, ei devin mai responsabili față de marele public.

---

[1] *Modern Democracies* (*Democrații moderne*), vol. I, p. 159.

[2] *Id.*, notă de subsol, p. 158.

Deci, scopul nu este să se împovăreze toți cetățenii cu opinii experte asupra tuturor chestiunilor, ci să li se ia acea povară, transferând-o administratorului responsabil. Un sistem de inteligență are, desigur, valoare ca sursă de informații generale și ca o formă de control asupra presei zilnice. Dar acest lucru este secundar. Adevărata sa utilitate constă în ajutorul oferit administrației și guvernării reprezentative atât din industrie, cât și din politică. Cererea de ajutor de la raportori experți sub formă de contabili, statisticieni, secretariate și altele asemenea nu vine de la public, ci din partea celor ce se ocupă de afaceri publice, care nu mai răzbesc doar cu aproximări. La origine și ca ideal, este vorba mai degrabă de un instrument pentru a rezolva mai bine afacerile publice decât de un instrument pentru a afla mai multe despre cât de prost sunt gestionate afacerile publice.

2

Din poziția de cetățean particular, de alegător suveran, nimeni nu ar putea încerca să digere aceste documente. Dar ca parte într-o dispută, ca membru al unui comitet în cadrul unui legislativ, ca oficial în cadrul guvernului, al unei societăți comerciale ori al unui sindicat, ca membru al unui consiliu industrial, rapoartele asupra unei chestiuni specifice aflate în discuție vor stârni un interes tot mai mare. Cetățeanul particular interesat de o anume cauză ar aparține, ca și acum, unor societăți voluntare ce utilizează un personal care să studieze documentele și să producă rapoarte pentru a servi drept control asupra oficialităților. Aceste materiale ar fi parcurse de către jurnaliști și ar fi studiate amănunțit de către experți și politologi. Dar un outsider – și noi toți suntem outsideri în ceea ce privește cele mai multe aspecte ale vieții moderne – nu are timpul, atenția, interesul și pregătirea necesare pentru o judecată specifică. Administrarea curentă a societății trebuie să se bazeze pe oamenii din interior, care lucrează în condiții solide.

Marele public din afară poate judeca dacă aceste condiții sunt solide numai pe baza rezultatului de după eveniment și

pe baza procedurii dinainte de eveniment. Principiile generale în privința cărora acțiunea opiniei publice poate fi continuă sunt, în esență, principii de procedură. O persoană din afară poate cere experților să i se spună dacă faptele relevante au fost luate în considerare așa cum se cuvine; în cele mai multe cazuri, ea nu poate decide singură ceea ce este relevant sau ceea ce trebuie luat în considerare. Este posibil ca o persoană din afară să poată judeca dacă grupurile interesate de luarea deciziei au fost ascultate corespunzător, dacă votul, în cazul în care a avut loc unul, s-a desfășurat corect și, eventual, dacă rezultatul a fost asumat în mod corect. Ea poate urmări procedura atunci când știrile arată că este ceva ce trebuie urmărit. Poate să întrebe dacă procedura însăși este corectă, dacă rezultatele sale normale nu intră în conflict cu idealul său privind o viață mai bună.[1] Dar dacă încearcă întruna să se substituie procedurii, să impună Opinia Publică ca un element providențial în momentul de criză al unei piese, își va confunda propria sa confuzie. Ca atare, nu va urmări un fir logic de gândire.

Căci practica apelului la public în tot felul de chestiuni complicate înseamnă aproape întotdeauna o dorință de a evita critica din partea celor ce cunosc prin implicarea unei mari majorități care nu are nicio șansă de a cunoaște. Astfel, verdictul ajunge să depindă de cine are vocea cea mai puternică sau cea mai fermecătoare, omul de presă cel mai dibaci sau cel mai obraznic, cel mai bun acces la un spațiu cât mai mare în ziare. Căci, chiar atunci când editorul este scrupulos și corect față de „cealaltă parte", corectitudinea nu este suficientă. Pot fi mai multe „celelalte părți", nemenționate de niciunul dintre partizanii organizați, finanțați și activi.

Cetățeanul particular, copleșit de apeluri partizane de a-și oferi Opinia Publică, va vedea, poate, în curând că aceste apeluri nu sunt un compliment adus inteligenței lui, ci o înșelare a naturii sale bune și o insultă adusă simțului evidenței de care dispune. Odată ce educația sa civică va lua în considerare complexitatea mediului său, el se va interesa de echitatea și judi-

[1] *Cf.* cap. XX.

ciozitatea procedurii, dar chiar și în această privință se va aștepta, de cele mai multe ori, ca aleșii săi să fie atenți pentru el. Va refuza să accepte povara acestor decizii și îi va sancționa, în cele mai multe cazuri, pe cei care, în graba lor să câștige, fug de la masa discuțiilor cu prima informație pentru reporteri.

Cetățeanul ocupat al unui stat modern poate spera să abordeze problemele sub o formă inteligibilă doar dacă insistă ca acestea să nu ajungă la el până când nu au trecut printr-o procedură. Căci, în formularea partizanului, problemele constau aproape întotdeauna dintr-o serie complicată de fapte, așa cum le-a observat el, îmbrăcate într-o mare masă de fraze stereotipe încărcate cu propriile emoții. După moda zilei, va ieși din sala de ședință subliniând că nu dorește decât o idee înălțătoare precum Justiție, Bunăstare, Americanism, Socialism. În asemenea chestiuni, cetățeanul de pe stradă poate fi uneori incitat la teamă sau la admirație, dar niciodată la judecarea lucrurilor. Înainte de a putea face ceva cu argumentele, trebuie să se dea jos învelișul de fraze stereotipe pentru el.

3

Aceasta se poate face cerându-i reprezentantului din interior să poarte discuțiile în prezența cuiva – președinte de comisie sau mediator – care să impună discutarea analizelor furnizate de experți. Aceasta este organizarea esențială a oricărui organism reprezentativ care se ocupă de chestiuni îndepărtate. Vocile partizane trebuie să existe, dar partizanii trebuie să se confrunte cu oameni care nu sunt implicați personal și care controlează destule fapte și au deprinderea dialectică de a separa ceea ce este percepție reală de ceea ce este stereotip, tipar și artefact. Este un dialog socratic, cu toată energia lui Socrate de a pătrunde prin cuvinte la înțelesuri, și chiar mai mult de atât, fiindcă dialectica din viața modernă trebuie să fie abordată de cei ce au explorat atât mediul, cât și mintea umană.

De pildă, există o dispută gravă în industria oțelului. Fiecare parte dă publicității un manifest încărcat cu cele mai înalte idealuri. Singura opinie publică ce merită respect în această etapă

este opinia care insistă asupra organizării unei ședințe. Pentru partea care spune despre cauza sa că este prea justă pentru a fi contaminată de consultări nu poate exista multă simpatie, de vreme ce, printre muritori, nu există o asemenea cauză niciunde. Totuși, poate că cei care au obiecții față de o ședință nu spun chiar acest lucru. Poate spun că partea cealaltă este prea ticăloșită; nu pot da mâna cu trădătorii. Tot ce poate să facă atunci opinia publică este să organizeze o audiere în fața oficialităților publice, pentru a se auzi dovada ticăloșiei. Nu poate lua cuvântul partizanilor pe încredere. Dar să presupunem că se cade de acord asupra unor consultări și să presupunem că există un președinte de ședință neutru, care are la îndemână pe experții consultanți ai corporației, ai sindicatului și, să zicem, ai Departamentului Muncii.

Judge Gary(1) afirmă cu perfectă sinceritate că oamenii săi sunt bine plătiți și nu sunt suprasolicitați, iar apoi începe să schițeze istoria Rusiei din timpul lui Petru cel Mare până la asasinarea țarului. Dl Foster(2) se ridică, afirmă cu aceeași sinceritate că oamenii sunt exploatați, iar apoi rezumă istoria emancipării umane de la Isus din Nazaret până la Abraham Lincoln. În acest punct, președintele face apel la oamenii biroului de inteligență să prezinte grila de salarizare, pentru a înlocui cuvintele „bine plătit“ și „exploatat“ cu o grilă care arată cum *sunt* plătite diferitele clase. Crede Judge Gary că ei sunt bine plătiți? Da. Crede dl Foster că sunt cu toții exploatați? Nu, el crede că grupurile C, M și X sunt exploatate. Ce vrea să spună prin *exploatați*? Vrea să spună că nu au un salariu decent. Ba da, spune Judge Gary. Ce se poate cumpăra cu acel salariu? întreabă președintele. Nimic, spune dl Foster. Tot ce este nevoie, spune Judge Gary. Președintele consultă bugetele și statisticile de prețuri ale gu-

---

(1) Referire la Elbert Henry Gary; vezi nota de subsol de la p. 321 (n. tr.).

(2) Liderul sindical William Z. Foster (1881-1961) a condus greva metalurgiștilor din 1919. Ulterior, a ocupat timp de decenii funcția de secretar general al Partidului Comunist al S.U.A. (n. tr.).

vernului.[1] El stabilește că X are un buget mediu, dar că M și C, nu. Judge Gary anunță că nu consideră statisticile oficiale ca fiind corecte. Bugetele sunt prea mari, iar prețurile au scăzut. Dl Foster anunță, de asemenea, excepția. Bugetul este prea mic, prețurile au crescut. Președintele stabilește că acest punct nu intră în vederile ședinței, că se iau în considerare cifrele oficiale și că experții lui Judge Gary și ai dlui Foster trebuie să depună apelurile la comitetele permanente ale birourilor federate de inteligență.

Cu toate acestea, spune Judge Gary, ne vom ruina dacă schimbăm grilele de salarizare. Ce doriți să spuneți prin *ruină*? întreabă președintele; prezentați datele contabile. Nu pot, sunt private, spune Judge Gary. Nu ne interesează ceea ce este privat, spune președintele și, prin urmare, emite o declarație publică prin care anunță că salariile muncitorilor din grupele C și M sunt cu atât și atât sub limita salariului minim oficial și că Judge Gary refuză să le mărească din motive pe care refuză să le numească. După o astfel de procedură, poate exista o opinie publică în sensul elogios al termenului.[2]

Valoarea unei medieri experte nu este că stabilește o opinie pentru a constrânge partizanii, ci că disipează partizanatul. Judge Gary și dl Foster pot rămâne la fel de puțin convinși ca la început, deși chiar și ei vor trebui să discute altfel. Dar aproape toți ceilalți, care nu erau implicați personal, ar evita să se prindă în mreje. Căci stereotipurile și sloganurile zăpăcitoare, la care reflexele răspund atât de repede, sunt descâlcite prin acest tip de dialectică.

---

[1] Vezi articolul lui dr. Leo Wolman cu titlul „The Cost of Living and Wage Cuts" („Costurile de trai și reducerea salariilor"), în *New Republic*, 27 iulie 1921, pentru o discuție strălucitoare asupra utilizării naive a unor astfel de cifre și „pseudo-principii". Avertismentul are o importanță deosebită, întrucât vine de la un economist și statistician care a făcut atât de multe pentru a îmbunătăți tehnica dezbaterilor din industrie.

[2] Așa cum este utilizat de dl Lowell în lucrarea sa *Public Opinion and Popular Government* (*Opinia publică și guvernarea populară*).

4

În privința multor subiecte de mare importanță publică, ca și – în grade variabile la diferiți oameni – în chestiuni mai personale, firele memoriei și emoției sunt încurcate. Același cuvânt va exprima nenumărate idei diferite: emoțiile sunt deplasate dinspre imaginile de care țin către nume care seamănă cu numele acestor imagini. În părțile necriticate ale minții există o mare cantitate de asociații după ureche, tangență și succedare. Există atașamente emoționale sporadice, există cuvinte care au fost nume și sunt măști. În vise, reverii și stări de panică, noi dezvăluim o parte din dezordine, destul pentru a vedea cum este construită gândirea naivă și cum se comportă atunci când nu este disciplinată printr-un efort vigilent și nu întâlnește rezistența din afară. Vedem că acolo nu există mai multă ordine naturală decât într-un pod prăfuit. Deseori există același tip de incongruență între fapt, idee și emoție ca și cel care ar putea fi găsit într-o operă dacă toate garderobele ar fi puse grămadă și toate partiturile ar fi amestecate, astfel încât Madame Butterfly, costumată ca o valkirie, ar aștepta într-o poză lirică sosirea lui Faust. „De Crăciun", spune un editorial, „vechile amintiri înmoaie inimile. Învățăturile sfinte ne revin în suflet pe măsură ce gândurile se întorc în copilărie. Lumea nu pare atât de rea atunci când o vezi prin aburul jumătate vesel, jumătate trist al amintirilor cu cei dragi, care se află acum la Dumnezeu. Nicio inimă nu rămâne neatinsă de această influență misterioasă… Țara este acoperită cu propagandă roșie – dar există o bună ofertă de funii, mușchi și stâlpi de felinar… în timp ce această lume se mișcă, spiritul de libertate arde în pieptul omului."

Cel care a născocit aceste fraze are nevoie de ajutor. Are nevoie de un Socrate care să separe cuvintele și să îl interogheze până când va ajunge să le definească și să transforme cuvintele în numele ideilor, să le facă să însemne un lucru specific și nimic altceva. Căci aceste silabe agitate s-au legat în mintea sa printr-o asociație primitivă și au fost comasate prin amintirile sale referitoare la Crăciun, indignarea sa conservatoare și emoțiile sale ca moștenitor al unei tradiții revoluționare. Uneori

încâlceala este prea mare și prea veche pentru a putea fi desfăcută imediat. Uneori, precum în psihoterapia modernă, există straturi peste straturi de amintiri ajungând până în copilărie, care trebuie separate și denumite.

Efectul numirii, cu alte cuvinte, efectul afirmației că grupurile de lucrători C și M, dar nu și X, sunt plătite necorespunzător, în loc de a spune că forța de muncă e exploatată, este percutant. Percepțiile își recuperează identitatea, iar sentimentul pe care îl declanșează este specific, căci acesta nu mai este susținut de conexiuni lăbărțate și accidentale legate de orice, de la Crăciun la Moscova. Ideea descurcată care poartă un nume al său și un sentiment ce a fost examinat îndeaproape este mult mai deschisă la o ajustare când apar noi date despre problemă. Ea fusese întipărită în întreaga personalitate, avusese conexiuni de un fel sau altul cu întregul eu: o punere sub semnul întrebării ar fi reverberat în tot sufletul. După ce a fost minuțios criticată, ideea nu mai este *a mea*, ci *aceea*. Este obiectivată, s-a distanțat de noi întrucâtva. Soarta ei nu mai este legată de soarta mea, ci de soarta lumii din afară, asupra căreia eu acționez.

5

O reeducare de acest tip va ajuta la aducerea opiniilor noastre publice într-un contact strâns cu mediul. În acest fel se poate lichida enormul aparat de cenzură, de teatralizare și de formare a stereotipurilor. Acolo unde nu este dificil să se înțeleagă ce înseamnă mediul relevant, criticul, profesorul sau doctorul poate descâlci mintea. Dar acolo unde mediul este la fel de obscur pentru analist ca și pentru elevul său, nicio tehnică analitică nu este suficientă. Este necesară activitatea de inteligență. În probleme de politică și industrie, criticul poate face ceva, dar dacă nu poate conta pe primirea unei imagini valide a mediului din rapoartele experților, dialectica sa nu poate ajunge prea departe.

Așadar, cu toate că aici, ca și în majoritatea celorlalte chestiuni, „educația“ este remediul suprem, valoarea acestei educații

va depinde de evoluția cunoașterii. Iar cunoașterea noastră privind instituțiile umane este încă extrem de precară și de impresionistă. În ansamblu, acumularea cunoașterii sociale este încă întâmplătoare, și nu, așa cum va trebui să devină, accesoriul normal al acțiunii. Și totuși, colectarea informațiilor nu se va face, putem fi siguri, de dragul folosului său final. Se va face pentru că decizia modernă o cere. Însă, pe măsură ce se va face, se va acumula un corpus de date care poate fi generalizat de către științele politice și transformat, pentru școli, într-o imagine conceptuală a lumii. Când acea imagine va prinde formă, educația civică poate deveni o pregătire pentru abordarea unui mediu nevăzut.

Odată ce profesorul dispune de un model funcțional al sistemului social, el poate să îl utilizeze pentru a face elevul cu adevărat conștient de felul în care mintea sa prelucrează fapte care nu îi sunt familiare. Până când nu are un asemenea model, profesorul nu poate spera să pregătească oameni echipați pentru lumea pe care o vor întâlni. Ceea ce poate face este să îi pregătească pentru a aborda acea lume cu mult mai multă complexitate în gândire. Poate, utilizând metoda studiului de caz, să învețe elevul să examineze sursele sale de informare. Îl poate învăța, de exemplu, să caute în ziarul pe care îl citește locul de unde s-a trimis informația, numele corespondentului, numele serviciului de presă, autoritatea dată declarației, condițiile în care a fost obținută declarația. Poate învăța elevul să se întrebe dacă reporterul a văzut ceea ce descrie și să rememoreze felul în care acel reporter a descris alte evenimente în trecut. Poate să îl învețe ce înseamnă cenzura, ideea confidențialității și să îi ofere cunoștințe despre propaganda de altădată. Poate, printr-o utilizare potrivită a istoriei, să îi atragă atenția asupra stereotipului și poate să îi educe obișnuința introspecției cu privire la imageria evocată de cuvântul tipărit. Poate, prin cursuri de istorie comparată și antropologie, să producă o conștientizare pe viață a modului în care codurile impun imaginației un anume tipar special. Poate învăța oamenii să se surprindă când fac alegorii, dramatizează relații și personifică abstracțiuni. Poate arăta elevului cum se identifică cu alegoriile, cum

devine interesat și cum selectează atitudinea – eroică, romantică, economică – pe care o adoptă atunci când susține o anume opinie.

Studiul erorilor nu este doar în cea mai mare măsură profilactic, ci servește drept introducere stimulativă în studiul adevărului. Pe măsură ce mințile noastre conștientizează tot mai profund propriul subiectivism, găsim în metoda obiectivă o plăcere pe care altfel nu am fi avut-o. Resimțim cu intensitate – ceea ce în mod normal nu ni se întâmpla – răul enorm și cruzimea nepăsătoare pe care le conțin prejudecățile noastre. Iar distrugerea unei prejudecăți, deși dureroasă la început, datorită legăturii sale cu respectul de sine, duce la o imensă eliberare și la o frumoasă mândrie atunci când se face cu succes. Se produce o lărgire radicală a ariei atenției. Pe măsură ce categoriile curente se dizolvă, se sfărâmă o versiune dură și simplă a lumii. Scena devine vie și plină. Apare tendința de a aprecia în mod sincer metoda științifică, un imbold care altfel este greu de stârnit și imposibil de susținut. Prejudecățile sunt mult mai simple și mai interesante. Căci dacă principiile științei se predau de parcă ar fi fost dintotdeauna acceptate, virtutea lor principală ca disciplină, care e obiectivitatea, le face plicticoase. Dar dacă se predau mai întâi ca victorii asupra superstițiilor minții, entuziasmul căutării și cuceririi îl poate face pe elev să realizeze tranziția dificilă de la experiența axată pe sine la faza în care curiozitatea i s-a maturizat, iar gândirea i-a devenit pasionată.

Capitolul XXVIII

APELUL LA RAȚIUNE

1

Am scris, iar apoi am aruncat, mai multe încheieri pentru această carte. Deasupra tuturor plutea acea fatalitate a ultimelor capitole, în care fiecare idee pare să-și găsească locul, iar toate misterele, pe care autorul nu le-a scăpat din vedere, sunt dezvăluite. În politică, eroul nu trăiește fericit până la adânci bătrâneți, nici nu își sfârșește viața într-o manieră perfectă. Nu există un capitol care servește drept concluzie, deoarece eroul din politică are mai mult viitor în fața sa decât s-a scris istorie în spatele său. Ultimul capitol este doar un loc în care autorul își imaginează că un cititor politicos a început să tragă cu coada ochiului la ceas.

2

Atunci când Platon a ajuns la punctul în care era potrivit să tragă o linie, siguranța i s-a transformat în trac gândindu-se cât de absurd ar fi sunat să spună ce credea despre locul rațiunii în politică. Acele fraze din Cartea a V-a a *Republicii* au fost, chiar pentru Platon, dificil de spus; ele sunt atât de directe și de inflexibile, încât oamenii nici nu le pot uita, nici nu pot trăi după ele. Așa că Platon îl face pe Socrate să zică în prezența lui Glaucon că va fi desființat și înecat în râsete pentru că a spus „care este cea mai mică schimbare ce va permite unui stat să treacă în forma mai adevărată“[1], deoarece gândul pe care el „l-ar fi rostit cu dragă inimă dacă nu ar fi părut prea neobișnuit“ era că „până când filozofii nu sunt regi ori regii și prinții acestei lumi nu au spiritul și puterea filozofiei, iar măreția politică și înțelepciunea nu se reunesc… cetățile nu vor înceta să fie bolnave – nu, nici rasa umană…“.

Abia spusese aceste cuvinte cumplite, când și-a dat seama că erau un îndemn la perfecțiune și s-a simțit jenat de măreția

---

[1] *Republica*, Cartea a V-a.

inabordabilă a ideii sale. Aşa că s-a grăbit să adauge că, desigur, „adevăratul cârmaci" va fi numit „un limbut, un cititor în stele, un pierde-vară".[1] Dar această afirmaţie melancolică, deşi îl proteja împotriva oricărui echivalent grecesc al acuzaţiei că îi lipsea simţul umorului, a dat un final umilitor unui gând solemn. A devenit sfidător şi l-a avertizat pe Adeimantos că trebuie să „atribuie inutilitatea" filozofilor „greşelii celor care nu îi folosesc, iar nu lor înşişi. Cârmaciul nu trebuie să îi roage umil pe marinari să îi dea ascultare – nu aşa stau lucrurile". Şi, cu acest gest arogant, îşi luă grăbit uneltele gândirii şi dispăru în Academie, lăsând lumea lui Machiavelli.

Astfel, în prima mare întâlnire dintre raţiune şi politică, strategia raţiunii a fost să se retragă furioasă. Dar între timp, după cum ne spune Platon, nava este pe mare. Au fost multe nave pe mare, din vremea când a scris Platon, iar astăzi, fie că suntem înţelepţi, fie că suntem nătângi în credinţa noastră, n-am mai putea numi pe cineva un adevărat cârmaci doar pentru că ştie cum „să fie atent la zilele anului, la anotimpuri, cer, stele, vânturi şi orice aparţine artei sale."[2] Nu poate înlătura nimic din ceea ce trebuie înlăturat pentru a face vasul să navigheze cum trebuie. Pentru că sunt răzvrătiţi la bord, nu poate să spună: cu atât mai rău pentru noi toţi… nu e în firea naturii ca eu să controlez o revoltă… nu e în firea filozofiei ca eu să iau în considerare revolta… ştiu cum să navighez… nu ştiu cum să navighez cu o navă plină de marinari… iar dacă ei nu înţeleg că eu sunt cel de la cârmă, nu am ce să fac… vom naufragia pe stânci, ei, pentru a fi pedepsiţi pentru păcatele lor; eu, cu convingerea că ştiam mai bine…

3

Ori de câte ori facem apel la raţiune în politică, reapare dificultatea acestei parabole. Căci există o dificultate inerentă în a utiliza metoda raţiunii pentru a aborda o lume iraţională. Chiar dacă presupunem alături de Platon că adevăratul cârmaci

[1] Cartea a VI-a.

[2] Cartea a VI-a.

știe ce este mai bine pentru navă, trebuie să ne amintim că el nu e ușor de recunoscut și că această îndoială face ca o mare parte din echipaj să fie șovăielnică. Prin natura sa, echipajul nu știe ce știe cârmaciul, iar acesta, fascinat de stele și vânturi, nu știe cum să facă echipajul să realizeze importanța a ceea ce știe el. Atunci când are loc o revoltă pe mare, nu e timp să faci din fiecare marinar un judecător expert al experților. Cârmaciul nu are timp să se consulte cu echipajul și să vadă dacă, într-adevăr, este atât de înțelept pe cât crede că este. Căci educația este o chestiune de ani, urgența, o chestiune de ore. Ar fi cu totul fără rost, atunci, să-i spunem cârmaciului că adevăratul remediu este, de pildă, o educație care va înzestra marinarii cu un simț mai bun al evidenței. Poți spune acest lucru doar căpitanilor aflați pe uscat. În momente de criză, singura soluție este să folosești o armă ori să ții un discurs, să spui un slogan incitant, să oferi un compromis, să te folosești de orice mijloc rapid de care dispui pentru a potoli revolta, simțul evidenței fiind ceea ce este. Doar pe țărm, acolo unde oamenii fac planuri pentru multe călătorii, ei își pot permite – și trebuie s-o facă, pentru propria lor salvare – să se ocupe de acele cauze care au nevoie de mult timp pentru a fi îndepărtate. Se vor ocupa de ele ani în șir și vreme de generații, nu doar în situații de urgență. Și nimic nu va cere un efort mai mare din partea înțelepciunii lor decât necesitatea de a distinge între crizele false și cele reale. Căci atunci când în aer plutește panica, când o criză urmează îndeaproape alteia și pericolele reale sunt amestecate cu temeri imaginare, nu există nicio șansă pentru utilizarea constructivă a rațiunii, iar în curând orice ordine pare preferabilă oricărei dezordini.

Oamenii pot spera să urmeze metoda rațiunii doar cu condiția unei anume stabilități pe termen lung. Aceasta nu pentru că omenirea este ineptă sau fiindcă apelul la rațiune este vizionar, ci pentru că evoluția rațiunii în chestiuni politice se află doar la începuturi. Ideile noastre raționale privind politica sunt încă destul de largi, simple generalități, mult prea abstracte și nerafinate pentru a ne ghida în practică, cu excepția situațiilor când agregatele sunt destul de largi pentru a anula spe-

cificitatea individuală şi prezintă mari uniformităţi. Raţiunea în politică este mai ales imatură în ceea ce priveşte prognoza comportamentului indivizilor, căci în comportamentul uman cea mai mică variaţie iniţială produce deseori cele mai complicate diferenţe. Poate acesta este motivul pentru care, atunci când încercăm să insistăm exclusiv asupra apelului la raţiune în abordarea unor situaţii neaşteptate, suntem luaţi în râs.

4

Căci ritmul în care raţiunea, atâta câtă avem, poate avansa este mai lent decât ritmul în care trebuie să se desfăşoare acţiunea. Prin urmare, în starea actuală a ştiinţelor politice există o tendinţă ca o situaţie să se transforme în alta înainte ca cea dintâi să fie limpede înţeleasă, ceea ce face ca multe critici politice să fie *post factum*, şi prea puţin altceva. Atât în descoperirea a ceea ce este necunoscut, cât şi în propagarea a ceea ce a fost dovedit ne confruntăm cu o diferenţă temporală, care ar trebui să preocupe filozofia politică într-o mult mai mare măsură decât până acum. Am început, inspiraţi mai ales de dl Graham Wallas, să examinăm efectul unui mediu invizibil asupra opiniilor noastre. Deocamdată nu înţelegem, cu excepţia câtorva lucruri aproximative, elementul timpului în politică, deşi acţionează cât se poate de direct asupra aplicabilităţii oricărei propuneri constructive.[1] De exemplu, putem să vedem că, într-un fel, relevanţa oricărui plan depinde de durata de timp pe care o necesită operaţiunea. De durata de timp va depinde dacă datele pe care planul le presupune ca fiind date vor rămâne într-adevăr aceleaşi.[2] Aici se află un factor pe care oamenii realişti şi experimentaţi îl iau serios în considerare şi care, într-un fel, ne ajută să-i distingem de oportunişti, vizionari, filistini şi

---

[1] *Cf.* H. G. Wells în capitolele de început din *Mankind in the Making* (*Omenirea în devenire*).

[2] Cu cât este mai bună analiza curentă în activitatea de inteligenţă a unei instituţii, cu atât mai rar se va întâmpla ca oamenii să abordeze problemele de mâine în lumina faptelor de ieri.

pedanți.[1] Dar, în prezent, nu știm în mod sistematic în ce fel funcționează evaluarea timpului în politică.

Până când vom înțelege mai limpede aceste chestiuni, putem, cel puțin, să ne amintim că este o problemă de cea mai mare dificultate teoretică și importanță practică. Ea ne va ajuta să apreciem idealul lui Platon, fără a-i împărtăși concluzia grăbită privind perversitatea celor care nu ascultă de rațiune. În politică, este dificil să te supui rațiunii, căci atunci încerci să faci să pășească împreună două procese care au un pas diferit și un ritm distinct. Până când rațiunea va fi subtilă și specială, lupta imediată a politicii va continua să ceară o măsură de inteligență nativă, forță și convingere pe care rațiunea nu o poate nici asigura, nici controla, deoarece faptele din viață sunt prea nediferențiate pentru capacitatea sa de înțelegere. Metodele științelor sociale sunt atât de puțin perfecționate, încât în multe dintre deciziile serioase și în majoritatea celor ocazionale nu există deocamdată nicio altă alegere decât să ne încercăm șansa după cum ne spune intuiția.

Dar putem să facem astfel ca una dintre aceste intuiții să devină credința în rațiune. Ne putem folosi inteligența și forța pentru a pregăti terenul pentru rațiune. Îndărătul imaginilor noastre despre lume, putem încerca să vedem panorama unei durate mai lungi a evenimentelor și să permitem acestui timp mai lung, oriunde este posibil să evadăm din prezentul presant, să ne controleze deciziile. Și totuși, chiar și atunci când există această voință de a da greutate viitorului, observăm, iarăși și iarăși, că nu știm cu certitudine cum să acționăm conform dictatelor rațiunii. Numărul de probleme umane asupra cărora rațiunea este pregătită să dicteze este redus.

5

Există, totuși, o contrafacere nobilă în acea indulgență care provine din autocunoaștere și dintr-o credință incontestabilă că niciunul din specia noastră gregară nu este singur în nă-

[1] Nu toate, dar unele diferențe dintre reacționari, conservatori, liberali și radicali se datorează, cred, unei estimări intuitive diferite a ritmului schimbării în problemele sociale.

zuinţa către o lume mai prietenoasă. Atât de multe dintre grimasele pe care oamenii şi le fac unii altora izbucnesc la cel mai mic impuls, încât nu toate sunt importante. Iar acolo unde atât de multe lucruri sunt nesigure, atât de multe acţiuni se desfăşoară pe ghicite, cererea de rezerve de simplă decenţă este enormă şi este necesar să ne ducem viaţa ca şi cum bunăvoinţa va funcţiona. Nu putem dovedi în orice situaţie că va funcţiona, nici de ce ura, intoleranţa, suspiciunea, bigotismul, disimularea, frica şi minciuna sunt cele şapte păcate capitale împotriva opiniei publice. Putem doar insista asupra faptului că ele nu îşi găsesc locul în apelul la raţiune, că pe termen lung sunt otrăvitoare; şi, luând o poziţie bazată pe o viziune asupra lumii care supravieţuieşte propriilor noastre necazuri şi nouă înşine, putem adopta o atitudine viguroasă împotriva lor.

Cu atât mai bine putem face acest lucru dacă nu permitem grozăviei şi fanatismului să ne impresioneze atât de profund, încât să ne ridicăm ţâfnoşi braţele şi să ne pierdem interesul pe termen lung, fiindcă ne-am pierdut încrederea în viitorul omului. Nu există niciun motiv pentru această disperare, deoarece toate acele „dacă-uri“ de care, cum spunea James, depinde destinul nostru, sunt la fel de fecunde cum au fost întotdeauna. Brutalitatea pe care am văzut-o, am văzut-o şi, pentru că a fost atât de stranie, nu a fost concludentă. A fost doar Berlin, Moscova, Versailles din 1914 până în 1919, nu Armageddon, cum am exclamat noi retoric. Cu cât oamenii au înfruntat mai realist brutalitatea şi isteria, cu atât mai mult şi-au câştigat dreptul de a spune că nu este ridicol, pentru că a avut loc un alt mare război, să credem că inteligenţa, curajul şi efortul pot duce cândva la o viaţă bună pentru toţi oamenii.

Oricât de mare a fost oroarea, nu a fost universală. Au existat corupţi şi au existat incoruptibili. A existat confuzie şi au existat miracole. S-a mințit enorm. Au fost oameni care au avut voinţa de a scoate minciunile la lumină. Nu este o judecată, ci doar o stare de spirit când negăm că ceea ce au fost unii oameni ar putea fi mai mulţi oameni şi, în final, destui oameni. Poţi să-ţi pierzi speranţa în ceea ce nu a fost niciodată. Poţi să-ţi pierzi speranţa de a avea vreodată trei capete, deşi dl Shaw a

refuzat să-și piardă chiar și această nădejde. Dar nu poți să-ți pierzi speranța în posibilitățile cuprinse în orice calitate umană pe care a arătat-o o ființă omenească. Iar dacă, în mijlocul tuturor relelor din acest deceniu, nu ai văzut bărbați și femei, nu ai cunoscut momente pe care ai dori să le multiplici, nici Dumnezeu nu te poate ajuta.